STU STATE TAX UNIVERSITY

105

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
XI Міжнародної науково-практичної конференції

22–24 квітня 2026 року

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

UTONOMOUS UNIVERSITY OF ZACATECAS (MEXICO)
UNIVERSITY OF NATIONAL EDUCATION COMMISSION (KRAKOW)
TECHNOLOGIC UNIVERSITY OF DURANGO (MEXICO)
IAKOB GOGEBASHVILI TELAVI STATE UNIVERSITY (GEORGIA)
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
XI Міжнародної науково-практичної конференції

22–24 квітня 2026 року

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2026

УДК 159.922:316.6(06)
ББК 88.37я431
А 43

Рекомендовано для розповсюдження в мережі «Інтернет»
Вченою радою Державного податкового університету
(протокол № 20 від 29 червня 2026 р.)

А 43 **Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства** [Електронне видання] : збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 22–24 квітня 2026 року. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2026. – 572 с. – PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний репозитарій.
ISBN 978-966-337-792-6

У матеріалах XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» висвітлюються теоретико-методологічні та практичні питання розвитку гуманітарного знання як складової гармонійного розвитку особистості; соціально-філософського та політичного осмислення проблем адаптації в умовах кризового суспільства: український і міжнародний досвід; соціологічного та соціально-психологічного вимірів адаптації особистості в умовах сучасного глобалізованого суспільства; соціалізації особистості як освітньої та соціально-педагогічної проблем; психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу: сучасні проблеми й виклики; особливості професійної освіти в Україні та світі; психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу: сучасні проблеми й виклики; сучасні тенденції психологічної допомоги особистості в умовах кризового суспільства.

Зміст матеріалів віддзеркалює актуальні питання теоретичних і прикладних досліджень, спрямованих на вирішення проблем конструювання життєдіяльності особистості в контексті відновлення внутрішнього потенціалу за рахунок особистісного ресурсу.

Матеріали науково-практичної конференції розраховані на наукових працівників у галузі психології, соціології, педагогіки, професійної освіти, викладачів, аспірантів, студентів, а також на практичних психологів, соціальних педагогів, соціологів і соціальних працівників.

За зміст поданих матеріалів несуть відповідальність їх автори.

УДК 159.922:316.6(06)
ББК 88.37я431

ISBN 978-966-337-792-6 © Державний податковий університет, 2026

ЗМІСТ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Beltrán Gali-Aleksandra,
Zhizhko Elena Anatolievna
FORMAL EDUCATION OF INDIGENOUS ARTISANS
IN NEW SPAIN 30

Vdovenko Larysa
FOREIGN LANGUAGE AS A MEANS
OF SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION
INTO A NEW ENVIRONMENT 35

Volkova Liudmyla
FOREIGN LANGUAGE AS A TOOL
FOR PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN CRISIS SITUATIONS 39

Getto Michael
UKRAINIAN CHILDREN AT WAR 42

Hyrina Tetiana
THE ROLE OF RADIO BROADCASTING
IN THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION
OF THE UKRAINIAN EMIGRATION DURING
THE CRISIS EVENTS OF 1939 46

Denizhna Svitlana
PSYCHOLOGICAL RESOURCES AS THE BASIS
OF DIGITAL PERSONALITY RESILIENCE 50

Kovalenko Inna E.
FEATURES OF TEACHING MANAGEMENT
PSYCHOLOGY TO FUTURE PSYCHOLOGISTS 53

Kulchytskyi Viktor
THE ROLE OF THE TEACHER AS A FACILITATOR
OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS 55

Lavrychenko Nataliia
PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF FOREIGN
LANGUAGE ACQUISITION UNDER STRESS CONDITIONS 58

Mandragelia Volodymyr Andriyovych
IDEOLOGY OF NATION BUILDING 61

Oleshko Nataliia
ENGLISH AS A TOOL FOR SOCIAL INTEGRATION
AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE
IN A GLOBALIZED WORLD 64

Sova Marharyta
RELATIONSHIP BETWEEN PERSONAL
DISPOSITIONS AND ADAPTATION TO RISKS
OF THE DIGITAL ENVIRONMENT 66

Chorna Alona
ADAPTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN
LANGUAGES IN CRISIS CONDITIONS 70

Альбещенко Дмитро Андрійович,
Назаренко Іван Іванович
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО
ПРОФІЛЮ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ
КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ: МІЖНАРОДНИЙ
ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ
ТА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ 73

Берташ Марія Ігорівна
ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 77

Берташ Марія Ігорівна,
Асташкова Іванна Сергіївна
ЕМПАТІЙНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА
ЯКІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ:
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ 79

Берташ Марія Ігорівна,
Павлусик Ілона Михайлівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ 81

Берташ Марія Ігорівна,
Романюк Світлана Валеріївна
ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВИХ ПЕРІОДІВ У ЖИТТІ СІМ'Ї..... 83

Бєлопольський Прокопій Євгенович,
Красильник Юрій Семенович
ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ
ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ 86

Богдановський Ігор Валерійович,
Далекорей Арсеній Михайлович,
Льовкіна Олена Геннадіївна
МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ:
СТРУКТУРА РИЗИКІВ ТА СИСТЕМНІ ДИСФУНКЦІЇ 89

Бондаренко Наталія Петрівна
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ
МІКРОКВАЛІФІКАЦІЙ У СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ВІД ЖОРСТКИХ СТАНДАРТІВ ДО ГНУЧКИХ ТРАЄКТОРІЙ 93

Букреєв Антон Сергійович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
ВИКЛАДАННЯ ДИЗАЙНУ АРХІТЕКТУРНОГО
СЕРЕДОВИЩА У ВИЩІЙ ШКОЛІ 96

Войтко Ілля Олександрович,
Красильник Юрій Семенович
ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ 98

Войтович Мирослав Анатолійович,
Красильник Юрій Семенович
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ БУДІВЕЛЬ..... 101

Воронежський Кирило Володимирович
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 104

Гончарук Ігор Васильвич,
Черес Ярослав Вікторович
ОСОБИСТІСНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ
ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ 107

Гончарук Ігор Васильвич,
Черес Ярослав Вікторович
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНА
В ПРОФІЛАКТИЦІ ТРАВМ..... 109

Готра Олена Броніславівна
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ
АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА 111

Гузій Наталія Василівна
ІМІДЖОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО
ПСИХОЛОГА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ 114

Дешко Оксана Анатоліївна
ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ..... 116

Димнич Наталія Олексіївна,
Ткачук Таїсія Анатоліївна
АКАДЕМІЧНА ПРОКРАСТИНАЦІЯ В ПЛОЩИНІ
СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ 118

Долинська Любов Василівна,
Заушнікова Марина Юріївна
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА
В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ:
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД 121

Завгородня Наталія Анатоліївна,
Коваленко Інна Едуардівна
ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ
СИТУАЦІЙ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 124

Задніпрянець Євген Вікторович
КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАСОБАМИ
КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ 127

Іванова Олена В'ячеславівна
ВНУТРІШНЬОГРУПОВИЙ ФАВОРИТИЗМ
ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПСЕВДОАДАПТАЦІЇ
В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 130

Івасків Нікіта Валерійович,
Калениченко Руслан Арсенович
АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВОМУ
СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПСИХОЛОГІЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ..... 133

Калениченко Руслан Арсенович,
Коханець Анна Сергіївна,
Телебенєва Єва Олександрівна
РЕПУТАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ..... 136

Капосльоз Григорій Вікторович
ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНОГО
ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
У ВІЙСЬКОВІЙ ЧАСТИНІ (ПІДРОЗДІЛІ)..... 139

Клименко Тарас Андрійович,
Гончарук Ігор Васильович
ВИНИКНЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА ЗАСОБИ
ЇХ ПОДОЛАННЯ В ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ..... 142

Клименко Тарас Андрійович,
Гончарук Ігор Васильович,
Черес Ярослав Вікторович
СПОРТИВНІ СКЛАДОВІ ТУРИЗМУ ТА ОРІЄНТУВАННЯ 144

Клименко Тарас Андрійович,
Черес Ярослав Вікторович
ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ПРОГРАМИ
ВИСОКОІНТЕНСИВНИХ ІНТЕРВАЛЬНИХ ТРЕНУВАНЬ..... 147

Кобзар Кіра Володимирівна,
Калениченко Руслан Арсенович
ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ
НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ..... 149

Козаченко Юліана Павлівна
СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ
СПІВРОБІТНИКІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ..... 152

Корчова Галина Леонідівна
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ
У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ..... 154

Корчуганов Павло Сергійович,
Красильник Юрій Семенович
НАОЧНІСТЬ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ 158

Красильник Юрій Семенович
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ
«ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 161

Кривда Каріна Костянтинівна,
Гладюк Альона Андріївна
ДЕЗАДАПТИВНА МРІЙЛИВІСТЬ
ЯК МЕХАНІЗМ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ
В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ 164

Кривда Каріна Костянтинівна,
Нога Ірина Олегівна
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДОЛАННІ
АДАПТАЦІЙНИХ ТРУДНОЩІВ ОСОБИСТОСТІ
ПІД ЧАС ТРИВАЛОГО СТРЕСУ 167

Кривда Каріна Костянтинівна,
Полянський Олексій Юрійович
РОЛЬ ПСИХОКОРЕКЦІЙНИХ МЕТОДІВ
У ПОДОЛАННІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ 170

Кривда Каріна Костянтинівна,
Рубашко Анна Юріївна
ЕМПАТІЙНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА
ЯКІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ:
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ..... 173

Кривда Каріна Костянтинівна,
Терешко Аліна Оксентіївна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ
КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА НА АДАПТАЦІЮ
УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ 176

Лапаєнко Світлана Володимирівна
ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ
СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК РЕСУРС
РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ 179

Моісеєнко Ганна Ігорівна,
Овдієнко Ірина Михайлівна
ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ АДАПТАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 182

Навроцька Інна Миколаївна,
Красильник Юрій Семенович
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ
ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 185

Носков Ілля Владиславович,
Калениченко Руслан Арсенович
ОСНОВНІ СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ
В ОРГАНІЗАЦІЯХ 188

Паламарчук Дмитро Анатолійович
ДОКТРИНА БОЙДА ТА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ 191

Паламарчук Дмитро Анатолійович,
Науменко Сергій Васильович
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
БАКАЛАВРІВ В УКРАЇНІ 194

Паламарчук Дмитро Анатолійович,
Янович Нікіта Олегович
АПАТІЯ ЧИ ХРОНІЧНИЙ СТРЕС У СТУДЕНТІВ? 197

Пєтухова Ірина Олексіївна
ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ: ПРО ЩО ТРЕБА ЗНАТИ
РОДИНАМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ 199

Поліщук Світлана Петрівна
САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ
ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС..... 202

Потапенко Ірина Григорівна,
Митник Олександр Якович
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ
ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ
ПСИХОЛОГІВ У ВИМІРІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ..... 205

Ратій Дар'я Олександрівна,
Іванова Олена В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ГОРИЗОНТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ:
СИСТЕМНИЙ ПОГЛЯД НА ПОВЕРНЕННЯ
ВЕТЕРАНІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ 208

Роздобудько Юрій Сергійович,
Заушнікова Марина Юріївна
ЕВОЛЮЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО
МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ: ВІД ВИТОКІВ
ДО СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ..... 211

Руденко Микола Васильович,
Стайкова Руслана Олександрівна
КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ
КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА 214

Смоленський Артур Олегович
СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО ІНЖЕНЕРА-БУДІВЕЛЬНИКА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВЕ
ТА ЦИВІЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО..... 216

Стакалюк Тамара Валеріївна,
Ткачук Таїсія Анатоліївна
ДЕСТРУКТИВНА АГРЕСІЯ ДОРОСЛИХ
У КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ 219

Степанова Марина Олексіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС..... 222

Твардовська Наталія Василівна,
Турович Оксана Сергіївна
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ
МОЛОДІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ЗВО..... 225

Троїцький Ілля Олександрович,
Кащенко Тетяна Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ..... 228

Трофімова Наталія Валентивнівна,
Ткачук Таїсія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 231

Трохименко Дмитрій Миколайович,
Кравченко Марина Василівна
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 234

Філатова Тетяна Володимирівна,
Калениченко Руслан Арсенович
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСВІТНЯ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 237

Ходаківська Валентина Павлівна,
Ткачук Таїсія Анатоліївна
КОПІНГ-ПОВЕДІНКА ЯК ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ
ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ..... 240

Цьомик Христина Богданівна
ЦІННІСНО-ЕМОЦІЙНИЙ ВИМІР САНОГЕННОГО
МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ 243

Черес Ярослав Вікторович,
Гончарук Ігор Васильвич
ОЦІНЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДБОРУ В СПОРТІ..... 246

Черес Ярослав Вікторович,
Гончарук Ігор Васильвич
СПОРТИВНІ РІЗНОВИДНОСТІ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ..... 248

Шабатура Тарас Вікторович,
Глива Валентин Анатолійович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА»
В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 251

Шаленко Вадим Олегович,
Маслюк Андрій Анатолійович,
Глушко Олексій Едуардович
СТАНКИ З ЧИСЛОВИМ ПРОГРАМНИМ
КЕРУВАННЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНЖЕНЕРІВ 253

Шаповал Олена Сергіївна,
Ткачук Таїсія Анатоліївна
САМОТНІСТЬ ЖІНОК ЯК ПРОБЛЕМА
СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ 255

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧІВ

Hrymut Mariia Ivanivna
Scientific Supervisor: Ivanova Olena Viacheslavivna
PRE-PSYCHIATRIC SCREENING OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER SYMPTOMS AS A TOOL FOR PARENTAL PSYCHOEDUCATION..... 258

Kosenko Kateryna
Scientific supervisor: Kalenychenko Ruslan
PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN IN U.S. SCHOOLS DURING THE WAR IN UKRAINE 261

Mishchenko Oleksiy
Scientific Supervisor: Kantsur Inna
LOCAL MYTH IN THE STRUCTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL ADAPTATION PROCESSES FOR RESIDENTS OF FRONTLINE REGIONS 264

Pomazanskyi Yurii Olehovych
Academic supervisor: Verenych Olena Volodymyrivna
TEACHING PROACTIVE MANAGEMENT OF INFRASTRUCTURE PROJECTS IN A BANI ENVIRONMENT: THE CASE OF DATA CENTERS IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS..... 267

Аббасова Вікторія Вікторівна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ: ПІДХОДИ ТА КОНЦЕПЦІЇ..... 270

Алексєєва Валерія Артемівна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН 273

Альяной Владислав Андрійович
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ФРУСТРАЦІЇ
В МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 276

Анплеєв Андрій Борисович
Науковий керівник: Шевченко Володимир Миколайович
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ІЗ ПОСТСТРЕСОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ..... 279

Аншутіна Аліна Юріївна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
СПЕЦИФІКА ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 283

Аракелян Інна Вовaєвна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 285

Бабак Катерина Миколаївна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ
МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ..... 288

Бабарико Ніна Володимирівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
ПСИХОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ
КАР'ЄРНОЇ МОТИВАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА 290

Бабій Надія Василівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ПІД ЧАС ПЕРЕЖИВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ 293

Баженова Олена Сергіївна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
САМООЦІНКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ:
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ 296

Баннова Анна Василівна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ 298

Бегей Еріка Василівна
Науковий керівник: Митник Олександр Якович
ДУХОВНО-СМИСЛОВА СКЛАДОВА
МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА
ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 301

Бітюцька Марина Володимирівна
Науковий керівник: Коваленко Інна Едуардівна
РОЛЬ ЕМПАТІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ..... 304

Богатова Крістіна Олександрівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ
ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ 306

Богданова Мар'яна Григорівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
САМОТНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ:
ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ 309

Бондарчук Оксана Сергіївна
Науковий керівник: Максименко Наталя Вікторівна
САМОРОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ СЕРЕДНЬОГО
ТА СТАРШОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ 313

Борисюк Діана Володимирівна
Науковий керівник: Адамюк Діана Сергіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ 316

Верпета Анна Олександрівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 319

Веселова Марія Вікторівна
Науковий керівник: Веселова Вікторія В'ячеславівна
ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 322

Войтович Олена Олександрівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 324

Волинець Яна Максимівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА ІНЦЕСТУ ЯК ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ОСОБИ 327

Воровченко Лариса Андріївна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСОБИСТОСТІ 330

Гаврилюк Ліна Володимирівна
Науковий керівник: Чупрій Леонід Васильович
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ МЕНЕДЖЕРАМИ 333

Гарвасюк Віталій Юрійович
Науковий керівник: Єгоров Владислав Володимирович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕКТИВУ КАФЕДРИ
ПОЛІТИЧНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ 336

Гарна Світлана Юріївна,
Соколова Тетяна Євгенівна
Науковий керівник: Гусєв Андрій Юрійович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 339

Гетун Сергій Юрійович
Науковий керівник: Іванченко Григорій Михайлович,
Гетун Галина В'ячеславівна, Соломін Андрій В'ячеславович
ВТРАТА «ФІЛЬТРА СКЛАДНОСТІ» ТА КОГНІТИВНЕ
ДЕЛЕГУВАННЯ ЯК ЧИННИКИ ЕВОЛЮЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ІНЖЕНЕРА (КРІЗЬ ПРИЗМУ ПАРАМЕТРИЧНОЇ
ОПТИМІЗАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ) 342

Горай Аліна Олександрівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКІВ..... 347

Гордієнко Ольга Олександрівна
Науковий керівник: Третяк Юлія Вікторівна
МЕТОДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ З ЛАНДШАФТНОГО
ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ В2 «ДИЗАЙН» 350

Горох Анастасія Михайлівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ПСИХОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ..... 355

Громак Марія Володимирівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 358

Гузенко Олександра Олександрівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ
ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 361

Дзюндзя Єлизавета Ярославівна
Науковий керівник: Кочетов Геннадій Михайлович
ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО НА ПРИКЛАДІ
ОЧИЩЕННЯ ВОДИ ВІД МАРГАНЦЮ..... 364

Доценко Наталія Володимирівна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
ПСИХОЛОГІНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ 367

Дудка Антоніна Григорівна
Науковий керівник: Сова Маргарита Олександрівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОЯВУ
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 371

Духота Тетяна Сергіївна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ ЯК ЧИННИК
РЕЗИЛІЄНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 374

Заїчко Олег Вікторович
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ: «ОБРАЗ», «РЕПУТАЦІЯ», «АВТОРИТЕТ»..... 376

Закревська Поліна Миколаївна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 379

Заліська Ельнара Арифівна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД У КООРДИНАТАХ
СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 381

Захарова Ангеліна Віталіївна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ
КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 384

Ільїна Вікторія Євгенівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ
В АКТОРСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 387

Ілюхіна Олена Анатоліївна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ: СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ
ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ 390

Іскоростенська-Шлапак Дар'я Олександрівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ВБИВСТВО НА СЕКСУАЛЬНІЙ ОСНОВІ ЯК ОСОБЛИВО
НЕБЕЗБЕЧНИЙ ВИД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ 393

Кангін Ілля Юрійович
Науковий керівник: Гончаренко Тетяна Андріївна
ПРОБЛЕМА ЗНИЖЕННЯ СТІЙКОСТІ УВАГИ
В СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕНАСИЧЕННЯ..... 395

Карлова Маргарита Юріївна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТРИМАННЯ
ОСОБИСТОСТІ В ТОКСИЧНИХ СТОСУНКАХ 398

Кваша Галина Євгенівна
Науковий керівник: Коваленко Інна Едуардівна
ОСОБИСТІСНІ ПРЕДИКТОРИ РОЗВИТКУ
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 400

Кисельова Катерина Вікторівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ПРЕВЕНЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 403

Ковалевська Олена Пантеліївна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ
СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ 405

Ковальчук Анастасія Володимирівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРЕСУ МОЛОДІ
ДО ВСТУПУ В ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ 408

Козубський Микола Миколайович
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ ПІДЛІТКІВ 411

Кравченко Тетяна Олександрівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ
СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 414

Крижановська Соломія Ігорівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ДОКАЗОВІ МЕТОДИ ПСИХОТЕРАПІЇ У РОБОТІ
З КЛІЄНТАМИ ІЗ КЛІНІЧНОЮ ДЕПРЕСІЄЮ 416

Кутасевич Марина Володимирівна
Науковий керівник: Долинська Любов Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ
В ОСІБ ДОРОСЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 418

Легусь Наталя Олександрівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОЇ
СТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 422

Лекарь Ангеліна Сергіївна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В ПРЕДСТАВНИКІВ БІЗНЕС ОРГАНІЗАЦІЙ..... 425

Литвинчук Олександра
Науковий керівник: Руденко Микола
ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА АДАПТАЦІЮ
ЗДОБУВАЧІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 427

Лопатіна Тетяна Сергіївна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ
В КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ 430

Ляшук Андрій Сергійович
Науковий керівник: Дорохіна Ганна Ігорівна
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОЄКТУВАННЯ
ОБ'ЄКТІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 433

Магасевич Галина Миронівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 436

Мазур Уляна Сергіївна
Науковий керівник: Петухова Ірина Олексіївна
ДОКАЗОВІ МЕТОДИ ПСИХОТЕРАПІЇ
В РОБОТІ ІЗ САМООЦІНКОЮ КЛІЄНТА 438

Майорова Альона Сергіївна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ
РЕСУРС ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТА..... 441

Мартинчук Артем Денисович
Науковий керівник: Сова Маргарита Олександрівна
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ
СЛУЖБИ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО
ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ..... 443

Матюшенко Анна Олександрівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
Я-КОНЦЕПЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 447

Мацегора Поліна Сергіївна
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ
КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ..... 449

Мацієвський Олексій Олегович
Науковий керівник: Рябчун Юлія Володимирівна
ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ
НЕЙРОННИХ ІНТЕРФЕЙСІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ
ПІДТРИМЦІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРИЗИ 451

Меншун Ірина Іванівна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я БАТЬКІВ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПРОБЛЕМАМИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 454

Набока Владислав Олександрович
Науковий керівник: Корчова Галина Леонідівна
МЕТА, ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ 457

Панченко Олена Миколаївна
Науковий керівник: Сова Маргарита Олександрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ:
ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ 460

Петренко Андрій Павлович
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ
СПІВРОБІТНИКІВ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ 462

Петренко Владислав Сергійович
Науковий керівник: Корольчук Микола Степанович
ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-ФАХІВЦІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 465

Пєшкова Олександра Олександрівна
Науковий керівник: Устінова Ірина Ігорівна
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
УНАОЧНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ АРХІТЕКТОРІВ 468

Пікус Олена Олександрівна
Науковий керівник: Тарасова Валерія Валеріївна
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ
СТОСУНКІВ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ 471

Плигун Наталія Миколаївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЖІНОК
ДО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 474

Полієнко Ярослав Віталійович
Науковий керівник: Тарасова Валерія Валеріївна
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦИФРОВОГО
СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 478

Ракуть Дар'я Олегівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ..... 481

Рачева Дар'я Андріївна
Науковий керівник: Кривда Каріна Костянтинівна
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСВІТНЯ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 484

Ремез Анна Олександрівна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ
ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ 487

Роспутний Владислав Сергійович
Науковий керівник: Корольчук Микола Степанович
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АДАПТАЦІЇ МЕНЕДЖЕРІВ З ПРОДАЖУ В УМОВАХ КРИЗИ 489

Семенцова Анастасія Олександрівна
Науковий керівник: Слєпцов Олег Семенович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
АРХІТЕКТОРІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ:
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АРХІТЕКТУРИ
ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 492

Сергієнко Варвара Юріївна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
КЛАСИФІКАЦІЇ КОНФЛІКТІВ 495

Сіренко Вікторія Володимирівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
СТРЕСИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ
ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ..... 497

Сірик Валентина Валеріївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ
ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ 500

Скобля Віталій Сергійович
Науковий керівник: Руденко Микола Васильович
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ
В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 503

Стеценко Маргарита Сергіївна
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ
УЧНІВ 11 КЛАСІВ ПЕРЕД ЗОВНІШНІМ
НЕЗАЛЕЖНИМ ОЦІНЮВАННЯМ (ЗНО) 506

Тимошенко Назар Олександрович
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
«ОБРАЗ», «РЕПУТАЦІЯ», «АВТОРИТЕТ»
ЯК СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ 509

Ткаченко Олександр Олександрович
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ СПОНУКАЛЬНОЇ
СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ 512

Трачук Олесь Олександрович
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ІМІДЖ: ДВА ТИПИ МОТИВАЦІЇ,
ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ЙОГО ФОРМУВАННЯ 514

Фаль Ольга Степанівна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ПОНЯТТЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ..... 517

Федіско Анастасія Віталіївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ФОРМУВАННІ
КАР'ЄРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМЦІВ 520

Федоричко Олександра Олександрівна
Науковий керівник: Кривда Каріна Костянтинівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ
В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 523

Федун Ірина Миколаївна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
САМООЦІНКА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МОЛОДІ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 526

Фетісова Вікторія Анатоліївна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ
ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ: ЧИННИКИ
ВИНИКНЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ 528

Хмуринська Тетяна Анатоліївна
Науковий керівник: Тарасова Валерія Валеріївна
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЖІНОК
В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ 531

Хомутовська Людмила Степанівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ОГЛЯД ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ
В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 534

Циба Вероніка Павлівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ
САМООЦІНКИ НА ПОВЕДІНКУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 538

Чебанова Марія Кирилівна
Науковий керівник: Кривда Каріна Костянтинівна
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 540

Чернецька Тетяна Іванівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ
ФАХІВЦІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ 542

Чирінська Анна Ярославівна
Науковий керівник: Ткачук Таїсія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО
СТРЕСУ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙНОЮ 545

Шевчук Вікторія Григорівна
Науковий керівник: Руденко Микола Васильович
РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПОРУШЕНЬ
РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ 548

Шкрабак Юлія Володимирівна
Науковий керівник: Калениченко Руслан Арсенович
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЯВИ В ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 552

Шнар Євгенія Юріївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ
МОБІНГУ В СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ 555

Щербак Софія Ігорівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ 558

Щербань Олександр Євгенович
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
СІМЕЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ 561

Щербина Лілія Миколаївна
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ
ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 564

Яковенко Аріна Дмитрівна
Науковий керівник: Корчова Галина Леонідівна
ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЗАКОРДОННИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 566

Никитченко Наталія Валеріївна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ
ЗАКЛАДІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НОРВЕГІЇ 569

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 377/378-058.17(8)

Gali-Aleksandra Beltrán,
EDD in Pedagogy, Associate Professor
Technologic University of Durango, Mexico
email: gali.beltranzh@gmail.com
ORCID 0000-0001-7186-332X;
Elena Anatolievna Zhizhko,
Dr. hab., Full Professor of Academic Unit of Humanistic Studies,
Autonomous University of Zacatecas, Mexico,
email: eanatoli@yahoo.com
ORCID 0000-0001-9680-8247

FORMAL EDUCATION OF INDIGENOUS ARTISANS IN NEW SPAIN

Since the dawn of human history, art has served humanity in the process of transmitting knowledge from one generation to the next: we need only recall the cave paintings in prehistoric caves, created for both aesthetic and pedagogical purposes. The art of Mesopotamian cultures, Egyptian art, ancient Greece and Rome, Mesoamerican cultures, all civilizations of the world have relied on painting, sculpture, and architecture to teach their knowledge and ideology to their descendants. A clear example of this process is found in the medieval period and the beginning of the modern era, where New Spain was no exception.

The elements of art pedagogy, from the perspective of its use as a methodology for train the indigenous artisans, have been implemented in New Spain in the technical education (learning of new agricultural, textile, construction, mining technologies, instruction in new crops and livestock, etc.). The objective of the work, which results are presented below, was to determine the main features of formal education of indigenous artisans in New Spain.

Regarding formal or institutional education, following the traditions of European monastic education, the Franciscans founded two types of school: internal and external. The boarding school “existed in almost all the important convents due

to the number of their inhabitants and the noble children were carefully educated there, since they would be the ones who, later, would be in charge of helping the evangelizers in the tasks of spreading Christian doctrine and convincing adults" [4, p. 105].

In the external schools, Christian Doctrine and trades were taught to the children of the Macehuales (Indians of plebeian origin). Fray Pedro de Gante described this process like this: "Since dawn they gathered the sons and daughters of Macehuales in the church patios and later they listened to the mass. Then they were divided, for example, beginners who learned the Per signum, others who were more advanced the Pater noster, and others the Commandments, they were examined in order to advance in grade. At the end of learning the Doctrine, they learn trades or tasks attributed to their sex" [1, pp. 62–65].

Likewise, in the words of Friar Bernardino de Sahagún, "The commoner children who were educated abroad went two or three hours daily to learn doctrine, singing and notions of writing and arithmetic, and then went to help their parents" [6, lib. X, p. 579]. According to Mendieta: "[…] a peculiar trait in the natives was their high retentive capacity" [3, p. 602].

Apart from these two educational models mentioned, the Franciscans prepared their collaborators by teaching the Indians various "trades, necessary both for the "republic of the Indians" so that they could fend for themselves in life, and for the friars themselves, with plans projected around the development of evangelization activities and the ornamentation of buildings […] they intended to prepare native priests" [4, p. 106].

Thus, the Schools of Arts and Crafts were established where, in addition to religion, reading, writing and Latin, arts and crafts were taught, such as: painting, sculpture, crafts, the art of embroidery; stonemasons, blacksmiths, carpenters, bricklayers, tailors and shoemakers were trained. A special place is occupied by the School of San José de los Naturales founded by Friar Pedro de Gante, which was established adjacent to the convent of San Francisco de México.

According to the Franciscan Codex of Joaquín García-Icazbalceta (1889), "This monastery of S. Francisco, behind the main chapel of the said church, has a school where the children of the main Indians are taught reading and writing and Christian doctrine, and all the other monasteries of the other towns have the same; and this school is in charge of Friar Pedro de Gante, who came to this land forty-six years before the first twelve invited by the Emperor our lord, of perpetual memory, arrived there; and this was the first who taught the Indians to sing and the music that they now play, and he has made them learn painting and other crafts in which they

equal and exceed the Spaniards, and he has persevered in instructing them and taking advantage of them until today, when he is ninety years old" [1, pp. 5–10].

Another important school of arts and crafts was that of the Augustinians, established in the town of Tiripitío, Michoacán, which was considered the "Athens of America." In relation to the pictorial production carried out by the Indians, Gómez-Canedo maintains that: "At the School of San José de los Naturales, Fray Pedro de Gante ordered that the "great young men apply themselves to learning the trades and arts of the Spanish", and they did so well that, shortly, according to Mendieta: "they learned more than our Spanish officers wanted". Over time, this school was declared an official center where every indigenous artist who wanted to paint images had to be examined (Order of Viceroy Velasco, November 11, 1552) [2, p. 109].

Therefore, led by the missionaries, the indigenous people learned to build temples, produce religious images, altarpieces, etc. Thus, the painting with the synthesis of Christian doctrine carried out by the labor of the indigenous people themselves, served other natives to learn the catechism. However, the use of the artistic skills of the Indians by the friars was not limited only to the development of "teaching material." Apparently, the natives were also taught by the missionaries and actively participated in the construction and decoration of Catholic temples.

Thus, the detailed study of both the sculptures of the New Spain convents and temples as well as the mural paintings, ceramics and codices carried out by Reyes-Valerio (2000 [1978]), allowed him to distinguish the European features of the indigenous ones and reveal the preserved pre-Columbian artistic manifestations; and, on the other hand, deduce the training process of native artists in the monasteries. Based on the results of the analysis of the chronicles of the Franciscan, Dominican and Augustinian friars of the 16th century (Motolinía, Torquemada, Mendieta, Sahagún, Valadés), the author discovers the methodology of teaching the arts to the Indians in New Spain.

Although there is no more testimonies than those provided indirectly by some Franciscan and Augustinian chroniclers, for him, the painters, sculptors, architects, builders that the friars needed, without a doubt, were trained in the schools of San José de los Naturales and Tiripitío, but also in other educational centers within the convents. Reyes-Valerio discovers the evidence of audiovisual monastic education, the testimonies of training, learning and the origin of the artistic ability of the Indians. In addition, he touches on the themes of the fatherhood of the mural paintings, the new spiritual fathers of the indigenous people, the mechanical arts, and the evidence of the training of Indian artists in convents.

According to the author, in the educational system of the convents, music and painting were subjects of great importance. On the other hand, due to the lack of clarity of the data provided by the chroniclers, it is difficult to talk about the convent schools of New Spain. However, Reyes-Valerio dedicates a chapter to the question of the site where the convent school was located, pointing out that, in reality, there was never a premises or building attached to the convent for that purpose. To support this assertion, he analyzes the texts of several authors of the time and concludes that "while there is no research that proves otherwise, we must accept that the school and the convent were one and the same entity" [4, p. 128].

On the other hand, having calculated the area of the convents painted to catechize the natives, the author affirms that to draw those thousands of square meters at a time when European painters in New Spain were very few and the friars could not wait due to the importance of evangelization, they had to employ indigenous people and concludes that there is no doubt that "the solution was in the training of the native artist, since this was an individual entirely qualified for it, thanks to the education he had received before the arrival of the Spaniards and the one he received from the friars to perfect his technique" [4, p. 382].

This leads us to conclude that it was the Indians (taught by the friars) who made Christian sculpture and painting in the convents of the 16th century. The friars themselves provided instruction to native artists, building upon the talent of the indigenous people and the skills they had already acquired in pre-Hispanic educational centers, while teaching them European techniques and Christian canons. We consider that training the indigenous population was the only solution to address the labor shortage in the construction and painting that supported the evangelizing mission.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. García Icazbalceta, Joaquín (1889). *Códice Franciscano*. *Documentos para la Historia de México*, México, Imprenta de Francisco Dían de León, v. 2.

2. Gómez Canedo, Lino (1993). "Aspectos característicos de la acción franciscana en América", en Francisco Morales, OFM (Coord. y ed.), en *Franciscanos en América, Quinientos años de presencia evangelizadora*, México, Conferencia franciscana de Santa María de Guadalupe.

3. Mendieta, fray Gerónimo de (1983). *Historia eclesiástica indiana*, Libros I–III, México, Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.

4. Reyes-Valerio, Constantino (2000). *Arte Indocristiano*, México, Instituto Nacional de Antropología e Historia.

5. Sahagún, fray Bernardino de (2003). *Historia General de las cosas de la Nueva España*, Madrid, Dastin.

6. Sahagún, fray Bernardino de (1979). *Códice Florentino*. Manuscrito 218.220, Biblioteca Medicea Laurenciana, Florencia, ed. facsimilar, México, Secretaría de Gobernación (Colección Palatina).

UDC 81:316.6:316.7

Larysa Vdovenko,
Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages,
State Tax University
ORCID 0009-0008-6128-2298

FOREIGN LANGUAGE AS A MEANS OF SOCIAL ADAPTATION AND INTEGRATION INTO A NEW ENVIRONMENT

In the third decade of the 21st century, the concept of a "borderless world" is increasingly reflected in the educational and professional sectors. Globalization has transformed the movement of students and professionals from an occasional phenomenon into a structural necessity. However, this mobility brings a profound challenge: the need for social adaptation. At the heart of this process lies language. Far more than a mere system of grammatical rules and vocabulary, a foreign language serves as a primary vehicle for social action and the most significant means of integrating into a new environment.

As outlined in contemporary sociolinguistic research, particularly in the context of international education, language is the foundation upon which social identity is negotiated. When individuals move to a new country – whether for study, work, or as a result of geopolitical displacement – they enter a complex web of social relations. Their ability to navigate this web is dictated by their communicative competence. Integration is not a passive state but an active, ongoing process where the learner moves from the periphery of a community to its center. This transition is mediated entirely by the acquisition of the host environment’s linguistic and cultural codes.

Sociolinguistics provides the necessary lens to understand why language is so critical to adaptation. It posits that language does not exist in a vacuum; it is inextricably linked to the social variables of its speakers, including status, ethnicity, and gender. According to Snigovska et al. (2025), the sociolinguistic aspects of teaching involve more than just "standard" language; they involve understanding linguistic diversity and the nuances of social interaction.

For a newcomer, "adaptation" involves overcoming «linguistic shock» - the initial disorientation experienced when one's existing linguistic resources are

insufficient to meet basic social needs. As the learner progresses, they move toward "social integration," which implies a deeper level of belonging. In this stage, the individual does not just "survive" in the environment but begins to participate in its cultural life, contributing their own perspectives and forming meaningful relationships. Here, language acts as a bridge, allowing the individual to transcend their outsider status.

A critical theme in modern international education is the shift in perspective regarding linguistic diversity. Traditionally, having a different mother tongue was often viewed as a deficit or a barrier to be fixed through immersion. However, contemporary scholars now view linguistic diversity as a treasure – a cognitive and social resource that enriches the educational environment.

In an integrated environment, the multilingual identity of the individual is valued. When a new environment acknowledges and respects the learner's native language while facilitating the acquisition of the new one, the process of adaptation is significantly smoother. This culturally responsive practice minimizes the psychological stress of losing one’s original identity. Instead of replacing one language with another, the individual builds a repertoire of tools that allow them to operate across different cultural spheres. This duality is essential for true integration, as it prevents the feeling of alienation that often occurs when a person feels forced to choose between their heritage and their new home.

The path to integration is often paved with psychological hurdles. Motivation is the engine of language acquisition, and it is deeply tied to how an individual perceives their future in the new environment. If a student or professional views the foreign language as a tool for empowerment and social mobility, their integrative motivation increases. This type of motivation - the desire to become a member of the target language community – is a much stronger predictor of long-term success than instrumental motivation.

Furthermore, the process of learning a language involves a shift in identity. As an individual adopts the linguistic norms of a new society, they undergo a process of acculturation. This does not mean losing one's original self, but rather expanding it. The ability to express humor, empathy, and complex opinions in a foreign language is a major milestone in social adaptation. It signals that the individual is no longer just using a language but is living in it.

Adaptation rarely occurs through formal classroom instruction alone. The source material highlights the vital role of social networks. In the context of international programs like Erasmus+, peer interaction serves as a form of informal scaffolding. When students interact with local peers or other international students,

they engage in the negotiation of meaning. They learn the slang, the idioms, and the unspoken social protocols that are rarely found in textbooks.

Mentorship and mediation also play a role. These support systems provide a safety net, allowing learners to experiment with the new language in low-stakes environments. By participating in social clubs, volunteer work, or local community events, learners transform their linguistic knowledge into social capital. This capital allows them to access information, build professional networks, and eventually feel at home in the new environment.

The role of foreign languages in social adaptation is particularly visible in the Ukrainian context. As Ukraine continues to integrate into the European educational space, programs like Erasmus+ have become instrumental. For Ukrainian students and educators, learning English and other European languages is not just an academic pursuit; it is a means of national and social survival.

In the post-conflict and reconstruction phases, linguistic competence allows Ukrainian citizens to represent their country on the global stage, seek international cooperation, and bring new expertise back to their homeland. However, the challenges of adaptation remain. Research indicates that many Ukrainian students abroad face significant hurdles in matching their prior linguistic training with the high-level academic discourse required in Western universities. This gap underscores the need for transitional linguistic support that focuses specifically on the sociolinguistic demands of academic and professional integration.

For foreign language learning to effectively lead to social integration, the burden cannot rest solely on the individual. Institutions – universities, workplaces, and government bodies - must adopt inclusive policies. This includes:

- Integrating sociolinguistic components into language courses, focusing on pragmatics rather than just grammar.
- Ensuring that those in the host environment are trained to communicate with non-native speakers effectively, fostering a two-way integration process.
- Providing psychological and social support to help newcomers manage the stress of adaptation.

When institutions recognize language as a tool for social justice and inclusion, they create environments where diversity is not just tolerated but celebrated as a driver of innovation and community strength.

The acquisition of a foreign language is the most powerful tool an individual possesses when entering a new environment. It is the key that unlocks the door to social, academic, and professional participation. By viewing language through a sociolinguistic lens, we see that integration is a complex dance between the individual's effort to learn and the environment's willingness to include.

Ultimately, the goal of foreign language teaching in a globalized world should be the development of intercultural citizens - individuals who are capable of moving between cultures with ease, empathy, and understanding. As we have seen in the research of Snigovska et al., when we prioritize the sociolinguistic aspects of language, we do more than teach a person to speak; we empower them to belong. In an era defined by migration and global connectivity, there is no greater educational mission than ensuring that language serves as a bridge to a more integrated and cooperative world.

REFERENCES

1. Abdulai, M., Roosalu, T., & Wagoner, B. (2021). Cultural barriers and enablers of integrating educational migrants from the Global South: The case of graduate students in Europe. *International Journal of Educational Development*, 86, 102479.
2. Babelyuk, N., et al. (2020). Linguistic diversity and language planning in institutional contexts.
3. Damaianti, V. V., et al. (2020). Education as a vehicle for navigating an interconnected world.
4. Goodman, B. A., et al. (2022). Linguistic diversity and enrichment in language education.
5. Kulichenko, A., et al. (2023). Language learning and post-conflict reconstruction: Strengthening national identity and social cohesion.
6. Luchenko, O., & Doronina, T. (2023). Classification of linguistic diversity and the impact of globalization on language education.
7. Nguyen, T., & Stracke, E. (2020). Social factors influencing language variation and international education forms.
8. Pacheco, M., et al. (2019). Language variation and cultural contexts in language learning.
9. Romanchuk, O., et al. (2023). Multilingualism and educational outcomes in the Ukrainian context.
10. Snigovska, O., Babych, V., Boiko, A., Kharkovskiy, Y., & Petliaieva, V. (2025). Sociolinguistic aspects of foreign language teaching in the context of international education. *Revista Eduweb*, 19 (4), 86–98.
11. Turchyn, O., et al. (2023). International education and skills for a globalized environment.
12. Yerken, A., et al. (2022). Sociocultural adaptation and social support networks among international students.
13. Yevstakhevych, A., et al. (2021). Challenges of linguistic norms and academic expectations in foreign universities.

UDC 37.015.3:355.01(477)

Michael Getto,
Media and public policy consultant in Ukraine,
Lithuania, Georgia, Moldova, Central Asia,
Chairman of the Board of the Open Democracy Committee,
an election observation organization that monitors elections in Europe;
Aliso Viejo, California, USA

UKRAINIAN CHILDREN AT WAR

I am fortunate to work in public education in the United States. Every day, I see the short and long-term value of students engaging with their teachers, coaches, counselors and fellow students. The experiences they carry from these formative years – sixth through eighth grades – will serve them well in their future academics and on into their professional careers whether those directions carry them to business, government, law, medicine or the trades.

Public education is not perfect in the U.S. Sometimes underfunded and unevenly administered, it is not universally beneficial to all students in all parts of the country. Yet, when practiced wisely and cost-effectively, public education is a cornerstone of American excellence.

Public education is Ukraine is also a positive institution in a large, diverse nation. Ukrainian students are known for being studious, dedicated and talented. Since the collapse of the Soviet Union, producing good students on a regular basis has been a challenge in Ukraine. Financial support has always been difficult in the post-Soviet years; yet, government at all levels has generally made education a priority and it is reflected in the impact Ukrainian business and professions have had in country and throughout Europe, North America and the world.

Now, a unique challenge presents itself to Ukrainian public education and Ukrainian students: Russia's invasion of Ukraine going back to 2014 and accelerating in 2022.

The United Nations Human Rights Office confirms that 669 children have been killed by and over 1,800 injured by Russian drones, missiles and bombs at the close of 2024. Ukrainian prosecutors believe 661 children were confirmed dead by late 2025. The numbers are probably understated. Child casualties in Ukraine indicate that nowhere is safe. Schools, apartment buildings and houses have been targeted by Russia to spread fear and panic. The disruption to public education is incalculable.

Russian forces and authorities are believed to be responsible for "forcibly transferring", or kidnapping, almost 20,000 Ukrainian children in areas taken by the Russian military during the invasion. Many of these children have not been returned to their parents as Russian authorities have created obstacles for reunification under the pretext that the children were removed from Ukraine and taken to Russia for their safety. In response, the International Criminal Court issued arrest warrants for Russian President Vladimir Putin and Moscow's Children's Rights Commissioner Maria Lvova-Belova for their alleged involvement in displacing Ukrainian children. According to international law, including the 1948 Genocide Convention, kidnapping and displacing children is a crime.

Ukrainian kids have been abducted by representatives of the Russian state after their parents were either arrested or killed during Russia's full-scale invasion in early 2022. Children were also abducted from Ukrainian state institutions in occupied areas and Russian-administered children's "summer camps" on Russian territory, then subjected to Russification which may constitute a crime to erase national identity.

Over five million children have been internally displaced or have left Ukraine because of Russia's invasion. It is estimated that one in five children have lost a friend or family member due to the war.

Ukrainian children face mental health challenges that kids who don't live in war zones do not deal with. Widespread anxiety, post-traumatic stress disorder, panic attacks and general developmental obstacles in the course of their academic program contribute to depression, trauma, suicidal thoughts and emotional scars that last a lifetime.

All resulting from direct exposure to fighting, drone strikes and missile attacks; displacement and the loss of family and friends; family separation from parents and siblings; and, living underground in shelters away from relentless Russian attacks.

These Ukrainian children have had their lives shattered by war.

How to respond?

I am not a psychologist and it is difficult to estimate the damage war has had on Ukrainian children; but, there are ways to restore Ukraine's young people writ large. From Trauma-focused Cognitive Behavioral Therapy to psychosocial support and therapy to stabilizing techniques and restoring a routine.

International organizations such as Save the Children and the United Nations Children's Fund are on the ground to help children, their parents, guardians, family members and teachers bring them back to a normalcy they were all experiencing before Russia's full invasion in 2022.

There are also Ukrainian organizations doing good work to restore childhood learning and development. Voice of Children, Children of Heroes Charity Fund, Save Ukraine, Bring Back Kids UA, Kids of Ukraine and GoGlobal represent this outreach to affected kids.

UDC 81:159.9:316.6

Liudmyla Volkova,
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages,
State Tax University
ORCID 0000-0002-7007-4377

FOREIGN LANGUAGE AS A TOOL FOR PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN CRISIS SITUATIONS

In the modern world, marked by military conflicts, forced migration, economic instability, and global uncertainty, the psychological well-being of individuals has become a critical concern. Language, traditionally viewed as a means of communication, increasingly performs additional functions, including psychological, social, and adaptive roles. This paper examines the potential of a foreign language as a tool for psychological support in crisis situations, focusing on its role in emotional regulation, access to resources, social integration, and resilience building.

Crisis situations – such as war, displacement, natural disasters, or prolonged socio-economic instability – profoundly affect individuals' mental health. People exposed to such conditions often experience stress, anxiety, trauma, loss of identity, and social disconnection. In these contexts, traditional mechanisms of psychological support may be limited or inaccessible, particularly for displaced persons or refugees.

In recent years, interdisciplinary research at the intersection of linguistics, psychology, and education has highlighted the importance of language as a coping mechanism. A foreign language, in particular, can serve as a mediating tool that allows individuals to navigate new environments, access support systems, and manage emotional experiences.

One of the most significant psychological functions of a foreign language in crisis situations is its ability to facilitate emotional regulation. Studies in psycholinguistics demonstrate that using a non-native language often reduces emotional intensity. This phenomenon, sometimes referred to as the "foreign language effect," allows individuals to discuss traumatic or sensitive topics with a greater degree of cognitive control and reduced emotional distress.

When individuals express their thoughts in a foreign language, they tend to process information more analytically and less emotionally. This creates a psychological distance between the speaker and the traumatic experience. As a

result, individuals may feel safer when discussing difficult memories, which can be particularly beneficial in therapeutic or semi-therapeutic settings.

Moreover, switching to a foreign language can serve as a coping strategy in moments of acute stress. It enables individuals to reframe their experiences, organize their thoughts, and regain a sense of control over their emotional state.

In crisis situations, access to information and support services is crucial. A foreign language – especially a widely used international language such as English – becomes a key instrument for survival and adaptation.

For refugees and internally displaced persons, language proficiency allows:

- communication with humanitarian organizations and volunteers;
- access to medical, legal, and psychological services;
- participation in educational programs;
- integration into the labor market.

Without knowledge of a foreign language, individuals may face significant barriers, including isolation, misinformation, and dependence on intermediaries. Therefore, language competence directly influences the level of autonomy and well-being of individuals in crisis conditions.

Additionally, the availability of multilingual resources – such as translated materials, interpretation services, and language support programs – plays a crucial role in ensuring inclusive and effective assistance [5].

The process of learning a foreign language itself can function as a form of psychological support. In crisis contexts, structured educational activities provide stability, routine, and a sense of normalcy. These elements are essential for maintaining mental health and preventing the development of chronic stress conditions [7].

Language is closely connected to identity. In crisis situations, individuals may experience a disruption of their sense of self due to displacement, loss, or cultural dislocation. The acquisition and use of a foreign language can contribute to the reconstruction of identity and the development of resilience.

Multilingual individuals often demonstrate greater cognitive flexibility and adaptability. The ability to operate in multiple linguistic and cultural frameworks enables them to navigate new environments more effectively. In this sense, a foreign language becomes not only a tool of communication but also a resource for personal empowerment [6].

Furthermore, the use of a foreign language can foster a sense of belonging in a new community. It allows individuals to participate in social and cultural life, reducing feelings of alienation and marginalization.

Language professionals – including teachers, translators, interpreters, and linguists play a crucial role in providing psychological support in crisis situations. Their work goes beyond linguistic mediation and includes elements of cultural and emotional support.

Interpreters, for example, often work in high-stress environments, such as medical or legal settings, where their role is essential for ensuring understanding and trust. Similarly, language teachers working with refugees or displaced persons must adopt flexible, supportive, and learner-centered approaches.

Moreover, the emotional distancing effect of a foreign language may not be equally beneficial for all individuals. In some cases, it may hinder deep emotional expression or create additional cognitive load [1].

Therefore, the integration of language-based support strategies should be carefully designed and adapted to the specific needs of individuals and communities.

In conclusion, a foreign language plays a multifaceted role in crisis situations, extending far beyond its traditional communicative function. It serves as a tool for emotional regulation, access to resources, social integration, and identity reconstruction.

Recognizing the psychological potential of language opens new perspectives for interdisciplinary collaboration between linguists, educators, psychologists, and humanitarian organizations. Incorporating language learning and multilingual communication into support programs can significantly enhance the resilience and well-being of individuals affected by crisis.

Future research should focus on developing effective methodologies for integrating language-based approaches into psychological support systems, as well as on exploring the long-term impact of multilingualism on resilience in crisis contexts.

REFERENCES

1. Aneta Pavlenko. Emotions and multilingualism. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 304 p.

2. Jean-Marc Dewaele. Emotions in multiple languages. London : Palgrave Macmillan, 2010. 304 p.

3. Catherine Caldwell-Harris. Emotionality differences between a native and foreign language: theoretical implications. *Journal of Psycholinguistic Research.* 2014. Vol. 43, No. 2. P. 225–238.

4. Albert Costa, Alice Foucart, Ingrid Hayakawa et al. Your morals depend on language. *PLOS ONE.* 2014. Vol. 9, No. 4.

5. David Crystal. English as a global language. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 212 p.

6. Steven Pinker. The language instinct. New York : William Morrow and Company, 1994. 494 p.

УДК 070:654.191:159.922.2(=161.2)“1939”

Tetiana Hyrina,
Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Head of the Department of Social Communications, Philology, and Culture,
State Tax University
ORCID 0000-0003-1587-8767

THE ROLE OF RADIO BROADCASTING IN THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE UKRAINIAN EMIGRATION DURING THE CRISIS EVENTS OF 1939

The first half of the twentieth century was an era of continuous traumatic trials for the Ukrainian people. For the Ukrainian diaspora in North America, which was physically detached from its homeland, mass communication channels served as the solitary bridge connecting it to its native soil. The year 1939 marked by the tragic fall of Carpathian Ukraine and the outbreak of the Second World War became a period of colossal emotional and cognitive strain. In this context, radio functioned not merely as a medium for transmitting information but as a powerful psychotherapeutic instrument.

Under the conditions of acculturative stress, which inevitably accompanies emigrants, the sonic environment (music, language) becomes a potent trigger that restores a sense of security and emotional uplift. An analysis of sources indicates that the broadcasting of Ukrainian music and religious services via radio had a pronounced therapeutic effect. The “Svoboda” newspaper regularly documented the joy and solace felt by readers at the opportunity to hear their native melodies. For instance, a performance by a Ukrainian choir on the American radio station “W.J.Z.”, which featured Ukrainian music, elicited an instantaneous reaction: listeners telephoned the studio en masse, seeking a connection with the performers, as this provided them with a sense of pride and consolation [1, p. 2].

Christmas broadcasts exerted a particularly therapeutic influence. The newspaper describes a transmission from Vienna featuring the Ukrainian choir “Bandura”: “The singing of our kolyadkas and shchedrivkas over the radio... makes the best possible impression on both our people and foreigners” [3, p. 3]. For an emigrant, hearing “Boh predvichnyi” (God Eternal) over the airwaves signified not only the preservation of tradition but also the restoration of inner tranquility through a connection to the sacred within a foreign, secular world. As noted in reviews of

radio performances by Ukrainian singers (such as Teodor Svystun), folk songs sounded “extraordinarily natural and captivating”, providing genuine solace for listeners seeking emotional refuge [6, p. 4]. Radio content created an acoustic illusion of the Homeland, which reduced anxiety and bestowed spiritual peace.

Social isolation is one of the most destructive factors for the emigrant's psyche. In moments of despair, the radio became that singular “native voice” that dismantled the walls of loneliness. The psychological phenomenon of parasocial interaction is vividly described on the pages of “Svoboda”. A compelling testament to this is a reader’s letter describing his state during the Christmas holidays in a foreign land: ”Now, in a foreign land, among people of a different faith and different customs, only one thing remains: the radio. It will connect you with people of your faith, your nation; it will merge hearts and souls into a single feeling” [2, p. 2]. This quote serves as a classic example of how media acts as a means of overcoming psychological distance. The radio physically obliterated the ocean, allowing the emigrant to feel part of a large “imagined community” (as per B. Anderson). The broadcast of Father Avhustyn Voloshyn's voice from Khust or carols from Vienna allowed the listener to feel unity with millions of compatriots, overcoming the depressive state of detachment from their roots.

March 1939 became a moment of acute collective trauma for Ukrainians worldwide – the occupation of Carpathian Ukraine by Horthy’s Hungary was accompanied by bloody repressions against the Carpathian Sich. During this time, the radio transformed into a platform for the collective experience of grief and solidarity (collective catharsis).

Instead of succumbing to apathy, Ukrainians utilized the radio to identify with the combatants. The newspaper publishes emotional testimonies from Galicia that convey the psychological state of the nation: “What we have now experienced – listening literally all night long, until the very morning, to the radio from Khust, Vienna, Budapest, Bratislava, or Prague – truthfully threw us all off balance for a moment and flooded us with tears; however, it has now so strengthened our tenacity that only death... can stop us on our path” [4. p. 2]. Here, the mechanism of trauma processing is clearly observed: from an acute shock reaction (loss of balance, tears) through shared informational empathy to the stage of adaptation and psychological resilience (tenacity). The radio allowed the diaspora to stand emotionally shoulder-to-shoulder with the defenders of Khust, transforming tragedy into a source of new mental strength.

On the eve and at the beginning of the Second World War in September 1939, the world plunged into the chaos of information warfare. For the human psyche, a

state of uncertainty is the most destructive. The radio helped in cognitive adaptation by providing explanations for events and restoring an illusion of control over the situation. "Svoboda" constantly analyzed reports from various radio stations (London, Berlin, Moscow, Paris), helping readers navigate the stream of propaganda. The newspaper warned against blind trust and taught critical thinking: "A person stands alone between truth and knowledge... For the rational resolution of questions that life poses to a person depends on this" [7, p. 2]. Journalists emphasized that foreign radio stations were conducting psychological warfare (a "war of nerves"), attempting to incite panic: "should optimism be strengthened by concealing everything... or by the awareness of the entire... truth and boundless faith in the leadership?" [5, p. 2]. Thus, the radio acted as a cognitive filter through which the community structured a distressing reality, filtering out fakes (for instance, regarding the death of Metropolitan Sheptytsky, which was spread by Soviet radio but questioned by the Ukrainian press) [8, p. 2].

The conducted psychological and historical analysis of the materials from the "Svoboda" newspaper for the year 1939 allows for the conclusion that radio broadcasting played a fundamental role in the socio-psychological adaptation of the Ukrainian emigrant's personality under conditions of an acute global crisis. Radio fulfilled a triple function:

– psychotherapeutic: it reduced the levels of stress and loneliness through the transmission of familiar cultural codes – music, language, and liturgy.

– socio-integrative: it formed an imagined yet emotionally dense community, uniting the diaspora with the Homeland.

– cognitive: it helped structure the chaotic world of the beginning of the Second World War by developing critical thinking regarding hostile propaganda.

During times when physical connection with Ukraine was severed by occupational regimes, it was the radio that became the life-giving channel helping Ukrainians sublimate collective trauma (the loss of Carpathian Ukraine and the occupation of Galicia) into psychological resilience and readiness for further struggle.

REFERENCES

1. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 3 (6 січ.). 2 с.
2. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 15 (20 січ.). 2 с.
3. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 35 (14 лют.). 3 с.
4. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 86 (14 квіт.). 2 с.

5. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 173 (28 лип.). 2 с.
6. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 120 (24 трав.). 4 с.
7. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 209 (8 вер.). 2 с.
8. Свобода : укр. щоденник. 1939. № 271 (21 лист.). 2 с.

UDC 159.922.8

Svitlana Denizhna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Psychology,
Pedagogy and Social Disciplines,
State Tax University
ORCID 0000-0002-3190-7903

PSYCHOLOGICAL RESOURCES AS THE BASIS OF DIGITAL PERSONALITY RESILIENCE

In the context of global risks of the digital environment, the number of psychologically stressful situations in Internet networks is increasing, violations of ethical norms and rules of communicative interaction, manifestations of destructive behavior (psychological pressure, cyberbullying, leakage of personal data, risks of excessive use of content, threats of artificial intelligence, trolling) often occur, which causes a rethinking of universal values and principles of ethical behavior of users. Therefore, the importance of psychological safety and adaptation of users to digital risks increases. In this aspect, it is worth noting the consequences of technological expansion of the personality and certain transformations in its inner world, which leads to the emergence of a new quality of higher mental functions, mediated by technological means of the digital world. Hence, the study of digital resilience as a factor of digital adaptation, countering threats in crisis situations of the digital world, becomes relevant.

Analysis of psychological research indicates increased attention of scientists to the adaptive potential of the individual as an integral variable that characterizes a complex of psychological resources and personality properties. Among them: resilience, dispositional optimism, understanding of the meaning of life, psychological stability, tolerance for uncertainty, critical attitude to information, readiness to respond constructively to digital challenges, cognitive flexibility, self-determination, coping strategies for overcoming problem situations and counteracting the negative effects of the online environment. The complex of psychological resources that forms adaptive potential increases the level of competent functioning of users in the conditions of a digital crisis.

The actualization of psychological resources contributes to the development of the individual's ability to counteract stressful situations of online communication, to

maintain emotional and cognitive stability, and, consequently, digital resilience as the ability to adapt to critical conditions of modernization of adverse digital challenges. The practical implementation of adaptive potential reveals the possibilities of increasing the level of digital resilience of the individual, the ability to predict the adaptation effect. Its components – digital literacy, infrastructure stability, cybersecurity) – act as predictors of psychological resilience and preservation of mental health in conditions of information pressure.

However, digital resilience is considered not only as an optimal condition for adapting to digital adversity, but also as an active process of sensemaking, which involves rethinking negative experiences in the online environment and transforming them into internal assets [1].

A key factor in the formation of digital resilience is a complex of psychological resources. Their integrator is self-regulation, in particular its functions such as: movement towards achieving a goal based on a feedback mechanism; monitoring the success of this process; the ability to flexibly switch to another goal that is easier to achieve; assessment of results in the event of obstacles and the need to redirect actions.

In this way, the significance of goals and means of achieving them are effective mechanisms, the functioning of which contributes to the implementation of self-regulation in situations of uncertainty and the development of purposefulness of adaptive behavior of the individual in stressful situations of the digital environment. At the same time, the assessment of the goals set by the individual and the effectiveness of their achievement by certain means determine the choice of self-control methods, the features of forecasting, the search for ways to prevent risk and the transition from emotional impulsiveness of responding to inadequate manifestations of "digital" actions to reflection on actions.

Based on the above, the following conclusions should be formulated.

1. Digital resilience of an individual is the ability to realize psychological resources aimed at effective adaptation to risks digital environment, maintaining personal resilience, safety and mental health.

2. Achieving a high level of digital resilience is facilitated by such components of a person's psychological resources as dispositional optimism, resilience, normative identity style, focus on achieving life goals and flexibility in changing them, internality of subjective control, and the choice of constructive types of coping strategies in situations of digital risk.

3. An effective mechanism for developing a person's digital resilience is self-regulation, which includes the phases of self-determination and self-control. The

nature of self-determination is determined by the characteristics of resilience and dispositional optimism as generalized ideas about the future, as well as the style of the person's identity.

4. Self-control, which acts as a regulatory component of digital resilience, includes goal setting, internal subjective control, and various types of coping as strategies for overcoming problematic situations in the digital environment.

Therefore, the considered complex of psychological resources of an individual forms the basis of his/her digital resilience and contributes to motivational and semantic adaptation to the crisis conditions of the digital world, regulation of virtual online interaction in situations of information pressure, and effective counteraction to the risks of virtual communication.

BIBLIOGRAPHY

1. Buchi, M. (2024). Digital well-being theory and research. *New Media & Society*, *26* (1), 172–189. URL : https://doi.org/10.1177/14614448211056851

2. Vuorre, M., Przybylski, A. (2024). A multiverse analysis of the associations between internet use and well-being. *Technology Mind and Behavior*, *5* (2). URL : https://doi.org/10.1037/tmb0000127

3. Gao X. L., Zhang, J. H., Yang, Y., Cao, Z. B. (2023). Sedentary behavior, screen time and mental health of college students: a Meta-analysis. *PubMed*, *44* (3), 477–485. URL : https://doi.org/10.3760/cma.j.cn112338-20220728-00669

UDC 159.9:378.147

Inna E. Kovalenko,
PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology,
Pedagogy and Social Sciences,
State Tax University
ORCID 0000-0001-5633-0234

FEATURES OF TEACHING MANAGEMENT PSYCHOLOGY TO FUTURE PSYCHOLOGISTS

In the context of the ongoing development of psychological science and professional practice, the issue of high-quality training of future psychologists is gaining increasing importance. Particular attention is paid to the formation of both domain-specific knowledge and transferable managerial competencies required for effective functioning in modern organizational environments. Contemporary psychologists are increasingly engaged in business settings, where their professional roles extend beyond traditional psychological functions and include responsibilities closely related to management. Specifically, they are involved in team formation, support employee motivation, facilitate organizational communication, and contribute to conflict resolution processes. This shift highlights the need to reconsider and enhance the teaching of management psychology within higher education systems.

In academic discourse, management psychology is conceptualized as an interdisciplinary field integrating principles of psychology and management. It focuses on the psychological foundations of managerial activity, patterns of organizational interaction, and human behavior in professional contexts. According to Serhii Maksymenko, the professional training of psychologists should prioritize the development of competencies related to effective interpersonal interaction and behavioral understanding [2]. Similarly, Ivan Bekh emphasizes the importance of personal and value-based characteristics that underpin successful professional performance [1].

At the same time, international research highlights the importance of managerial competencies and emotional intelligence in professional activity. Daniel Goleman emphasizes that emotional intelligence plays a key role in leadership, communication, and team effectiveness [4]. Henry Mintzberg argues that managerial work is inherently interpersonal and requires the development of practical skills related to communication, coordination, and decision-making [5].

Recent studies underline the necessity of integrating theoretical knowledge with practical skill development. In particular, I. O. Pietukhova argues that the development of emotional and interpersonal competencies significantly contributes to the professional readiness of future specialists [3]. In this regard, the teaching of management psychology should adopt a practice-oriented approach that reflects real-world professional challenges.

The implementation of interactive teaching methods, including case-based learning, role-playing, and experiential training, is considered especially effective. These methods foster the development of key competencies such as communication, teamwork, and decision-making. Furthermore, special attention should be given to the development of motivation, leadership, and emotional intelligence, which are essential for effective professional performance in organizational contexts.

In conclusion, the teaching of management psychology represents a critical component of the professional education of future psychologists. The integration of theoretical frameworks with applied learning strategies enhances the development of professional competence, managerial capabilities, and overall readiness to operate effectively in contemporary organizational environments.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. Personality Education: in 2 vols. Kyiv : Lybid, 2003. URL : https://lib.iitta.gov.ua (accessed: 13 March 2026).

2. Maksymenko, S. D. General Psychology. Kyiv : Center for Educational Literature, 2004. URL : https://pidru4niki.com (accessed: 13 March 2026).

3. Pietukhova, I. O., Sova, M. O., Dienizhna, S. O. Psychology of Creativity. Irpin : State Tax University, 2022. URL : https://ir.dpu.edu.ua (accessed: 13 March 2026).

4. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York : Bantam Books, 1995.

5. Mintzberg, H. The Nature of Managerial Work. New York : Harper & Row, 1973.

UDC 81:159.9:37.015.3

Viktor Kulchytskyi,
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
State Tax University
ORCID 0000-0003-4646-6861

THE ROLE OF THE TEACHER AS A FACILITATOR OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS

The role of the teacher in modern education extends far beyond the transmission of knowledge and the development of academic skills. In the context of global instability, armed conflict, and socio-economic challenges, educators increasingly assume the function of facilitators of psychological support. This role becomes particularly significant in foreign language classrooms, where communication, interaction, and emotional expression are integral to the learning process.

Students who experience crisis conditions – such as war, displacement, or prolonged uncertainty – often face heightened levels of stress, anxiety, and emotional instability. These psychological states directly affect their cognitive functioning, motivation, and ability to engage in learning activities. In such circumstances, the teacher's role transforms into that of a mediator who not only guides the educational process but also creates a supportive environment that fosters emotional safety and resilience.

One of the key aspects of the teacher's facilitating role is the creation of a psychologically safe learning space. This involves establishing trust, respect, and openness in the classroom. A supportive atmosphere encourages students to express themselves without fear of judgment, which is particularly important in foreign language learning, where communication anxiety is common. The teacher's empathy, attentiveness, and sensitivity to students' emotional states contribute significantly to lowering the affective filter and enhancing learning outcomes.

Another important function of the teacher is the regulation of classroom dynamics in a way that minimizes stress and promotes positive interaction. The use of communicative and student-centered teaching methods allows learners to participate actively while maintaining a sense of control over their learning process. Group work, discussions, and collaborative tasks not only develop language skills but also strengthen social bonds among students, which is essential for psychological well-being.

The teacher also plays a crucial role in recognizing and addressing signs of emotional distress. While educators are not mental health professionals, their ability to identify changes in behavior, participation, or performance can help in providing timely support or referring students to appropriate services. In this context, basic awareness of trauma-informed teaching approaches becomes an essential component of professional competence.

Motivation is another area where the teacher's influence is particularly important. In crisis situations, students may experience a decline in intrinsic motivation due to emotional exhaustion. The teacher, acting as a facilitator, can support motivation by setting achievable goals, providing constructive feedback, and emphasizing progress rather than perfection. Encouraging a growth mindset and highlighting the practical value of foreign language skills can further enhance students' engagement.

The integration of meaningful and contextually relevant content into the learning process also contributes to psychological support. Topics that allow students to reflect on their experiences, express their opinions, and connect learning with real-life situations can foster a sense of relevance and purpose. At the same time, the teacher must carefully balance such content to avoid triggering negative emotional responses.

Digital technologies and online learning environments present additional opportunities and challenges for the teacher as a facilitator of psychological support. On the one hand, they enable flexibility, accessibility, and continuity of education in crisis conditions. On the other hand, they may reduce direct interpersonal interaction and increase feelings of isolation. Therefore, the teacher must actively maintain communication, provide regular feedback, and create opportunities for interaction in virtual settings.

The professional role of the teacher in this context requires a combination of pedagogical, communicative, and emotional competencies. Continuous professional development, including training in emotional intelligence, intercultural communication, and trauma-informed practices, is essential for effectively supporting students.

In conclusion, the teacher as a facilitator of psychological support plays a vital role in ensuring both the academic success and emotional well-being of students in crisis situations. By creating a safe and inclusive learning environment, supporting motivation, and responding sensitively to students' needs, educators contribute to the development of resilience and the restoration of a sense of stability. The integration of psychological support into the educational process should be recognized as a key component of modern teaching practice, particularly in foreign language education.

REFERENCES

1. Reimagining our futures together: a new social contract for education / UNESCO. Paris, 2021.

2. Mental health and psychosocial support in emergencies / World Health Organization. Geneva, 2022.

3. Zoltán Dörnyei. Innovations and challenges in language learning motivation. New York : Routledge, 2020.

4. Jean-Marc Dewaele, Peter D. MacIntyre. The predictive power of multicultural personality traits on foreign language enjoyment and anxiety. *Journal of Multilingual and Multicultural Development.* 2021. Vol. 42, No. 3. P. 1–15.

5. Sarah Mercer, Tammy Gregersen. Teacher wellbeing. Oxford : Oxford University Press, 2020.

UDC 81:159.9:159.944

Nataliia Lavrychenko,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Foreign Languages,
State Tax University
ORCID 0009-0007-2975-6994

PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION UNDER STRESS CONDITIONS

Foreign language acquisition is a complex process that involves the interaction of cognitive, emotional, and social factors. Under stress conditions – such as war, forced migration, or socio-economic instability – these factors undergo significant transformations, which directly affect the effectiveness of language learning. Stress, understood as a psychological and physiological response to challenging circumstances, influences key psycholinguistic mechanisms, including attention, memory, perception, and motivation.

In situations of moderate stress, cognitive activation may increase, which can enhance concentration and facilitate faster information processing. However, prolonged or intense stress typically leads to cognitive overload, reduced attention span, and impaired working memory. Since working memory plays a crucial role in foreign language acquisition – particularly in vocabulary retention, sentence construction, and comprehension – its disruption significantly hinders the learning process. Learners in stress conditions often experience difficulties in encoding new linguistic information, organizing it meaningfully, and retrieving it when needed [1].

Emotional factors are equally important in understanding language acquisition under stress. Negative emotions such as anxiety, fear, and insecurity tend to raise the affective filter, which limits the intake and processing of linguistic input. As a result, learners may avoid communication, participate less actively in learning activities, and demonstrate lower levels of confidence. At the same time, stress may also generate a strong communicative need, especially in contexts of displacement or integration into a new linguistic environment. In such cases, language learning becomes a necessity, which can increase motivation and accelerate acquisition.

Memory processes are also significantly affected by stress. While acute stress may enhance the retention of emotionally significant information, it often interferes with the acquisition of abstract or complex linguistic structures, such as grammar

rules. Chronic stress, in contrast, negatively impacts both memory storage and retrieval, leading to difficulties in vocabulary retention, grammatical accuracy, and overall language performance. Learners may demonstrate inconsistent results and increased forgetting rates. Nevertheless, language material that is emotionally relevant or connected to real-life situations tends to be retained more effectively even under adverse conditions [3].

Motivation plays a central role in foreign language acquisition, and its dynamics under stress are particularly complex. On the one hand, psychological exhaustion and emotional strain may reduce learners' intrinsic motivation. On the other hand, instrumental motivation – driven by practical needs such as communication, education, or employment – often becomes stronger in crisis contexts. This type of motivation can compensate for negative emotional factors and support the learning process.

Adaptation mechanisms are essential for successful language acquisition under stress. Learners who develop coping strategies, including self-regulation, goal-setting, and positive reframing, are better equipped to overcome difficulties and maintain progress. Multilingual environments may further enhance adaptability, as learners are exposed to diverse linguistic and cultural inputs that support cognitive flexibility [4].

The psycholinguistic analysis of language acquisition under stress has important pedagogical implications. Effective language teaching in such contexts requires a learner-centered and supportive approach that takes into account both cognitive limitations and emotional needs. Creating a safe and inclusive learning environment is crucial for reducing anxiety and fostering engagement. The use of communicative methods, interactive tasks, and meaningful content can enhance motivation and facilitate deeper processing of linguistic material. Flexibility in teaching strategies and assessment practices is also essential, as learners may progress at different rates depending on their individual circumstances.

In addition, trauma-informed teaching approaches should be integrated into language education. Educators need to demonstrate empathy, cultural sensitivity, and awareness of learners' experiences. Avoiding excessive pressure and providing constructive feedback can help lower the affective filter and create conditions for effective learning. Language learning environments can also serve as spaces for social interaction and psychological support, contributing to the restoration of a sense of normalcy and stability.

In conclusion, foreign language acquisition under stress conditions is characterized by the interaction of both inhibiting and facilitating factors. While

stress can negatively affect cognitive processes, memory, and emotional well-being, it may also enhance motivation and accelerate learning in certain contexts. A comprehensive understanding of psycholinguistic mechanisms allows for the development of effective educational strategies that support learners in crisis situations and contribute to their psychological resilience.

REFERENCES

1. Zsuzsanna Bárkányi, Bärbel Brash. Foreign language speaking anxiety, mental health, and online learning: overcoming barriers in the digital age. Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2025.

2. Isa Spahiu, Zarije Nuredini Spahiu. Exploring psycholinguistic dimensions in foreign language education. *Knowledge – International Journal.* 2025. Vol. 69, No. 5. P. 835–839.

3. Chaika O. Psycholinguistic factors in second language acquisition. In: Second Language Acquisition Studies. London : IntechOpen, 2023.

4. Achmad Ridwan, Yani Lubis. Psycholinguistic factors influencing vocabulary acquisition in young learners. *JUPENSI.* 2024. Vol. 4, No. 3. P. 24–33.

5. Fitria Dewi Navisa. Implementing psycholinguistic theory in the teaching process to enhance students' English language skills. Advances in Social Science, Education and Humanities Research. 2024.

УДК 32.321.7

Volodymyr Andriyovych Mandragelia,
Ph.D (Philosophy), professor,
professor of Department of Philosophy and Social Sciences
National University "Chernihiv Polytechnic"
ORCID 0000-0003-0807-5309

IDEOLOGY OF NATION BUILDING

Social adaptation in crisis situations involves clear ideological and value orientations. They must be in constant harmony and interaction. It is then that we should expect changes in the behavior of those people who believe in them. A significant number of researchers note the historical inclination of Ukrainians to European values, the rule of law, respect for human dignity, etc. Ukraine announced the European vector of development back in 1993. In June 2022, Ukraine was declared an official candidate for accession to the EU. Constitution of the country confirming the European identity of the Ukrainian people and the irreversibility of the European and Euro-Atlantic course of Ukraine [1]. Majority of Ukrainians, ranging between 74 % and 83 %, support Ukraine's accession to the European Union [2].

Nation-building after long years of statelessness means building stable democratic institutions and an effective market-oriented economy, not just a viable polity. However, democracy cannot be mechanically transferred from one country to another. It must be rooted in traditions, in the national mentality. Anglo-Irish philosopher, and politician E. Burke wrote in XVIII century that tradition constituted a set of normative rules which political leaders should follow rather than create a new. Similar approaches can be found in the works of the prominent German thinker J. Herder. These ideas find their confirmation in the modern constructivist version of historical institutionalism. [3].

An important factor in achieving success in building a democratic state is the trust of citizens in state institutions. This is especially noticeable in the example of the Nordic countries of Europe (Sweden, Norway, Finland, Denmark, and others). In particular, in OECD countries, the level of trust of citizens in the police is 62.9 %, and in the courts – 54.1 % [4]. In Ukraine, according to sociological research conducted in 2025, these indicators range from 9 to 35 %. The low level of trust of Ukrainians in public authorities is due to significant corruption. Annual reports of the European Commission on the state of affairs in Ukraine require the

intensification of the work of anti-corruption bodies, strengthening the transparency and accountability of state authorities, and completing the decentralization process that began in 2015 [5].

The formation of national identity should play a significant role in improving democratic processes. For a long time, Ukrainians developed as an ethno-cultural rather than a civic identity. In Ukraine, the Russian Empire and later the USSR exerted significant pressure on religion, language, national traditions, and culture. There was deliberate falsification and distortion of historical events. The occupation of Crimea and the annexation of Donbas by Russia in 2014 contributed to the strengthening of the national identity of Ukrainians. After the Tomos was granted to the Orthodox Church of Ukraine (January 2019), more than 1.8 thousand communities declared their transition from the Moscow Patriarchate to the OCU. Even during the USSR, many Russian-speaking Ukrainians considered themselves Ukrainians based on national identification [6, pp. 189–202].

Civil society is a key factor that distinguishes Ukraine from its northern neighbor. This was proven by two revolutions in 2004 and 2013–2014. However, the volunteer movement in Ukraine began to develop most actively after the start of the Russian-Ukrainian war in February 2022. 6 367 charitable organizations were registered in the country to respond to urgent needs related to the war. This is a significant increase compared to 830 charitable organizations created in 2021 [7, p. 2]. Strengthening civil society, the formation of national identity in the context of the processes of democratization of Ukrainian society can become the fundamental basis for the further stable development of society and post-war recovery.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 07.04.2026).

2. Three Quarters of Ukrainians Support Ukraine’s Accession to the European Union / Transparency International Ukraine. September 23, 2025. URL : https://ti-ukraine.org/en/news/three-quarters-of-ukrainians-support-ukraine-s-accession-to-the-european-union/ (дата звернення: 05.04.2026).

3. Mahoney J., Thelen K. A theory of gradual institutional change. In: Mahoney J., Thelen K. (eds.) Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency, and Power, Cambridge University Press, 2009. P. 1–37.

4. OECD (2024). OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment, OECD Publishing, Paris. URL : https://doi.org/10.1787/9a20554b-en (дата звернення: 06.04.2026).

5. European Commission (2025). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2025. Report 4 November 2025. URL : https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 06.04.2026).

6. Krawchenko B. Social Change and National Consciousness in Twentieth-Century Ukraine. London : Macmillan, 1986. 358 p.

7. 2022 Civil Society Organization Sustainability Index. For Ukraine. October 2023. Erin McCarthy, Ruta Valaityte, Jennifer Stuart, and Irina Lashkhi (Ed. Com.). URL : https://ucipr.org.ua/images/files/1865/1865_file.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

УДК 316.7:811.111:159.9

Nataliia Oleshko,
Senior lecturer of the Department of Modern European Languages,
State University of Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-4324-9378

ENGLISH AS A TOOL FOR SOCIAL INTEGRATION AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN A GLOBALIZED WORLD

In the contemporary globalized society, the processes of individual adaptation are becoming increasingly important. Intensive intercultural interaction, migration, digitalization, and the globalization of labor markets create new challenges for individuals. In this context, the English language serves not only as a means of communication but also as a significant tool for social integration and psychological resilience. English functions as a global lingua franca, enabling effective communication among people from different linguistic and cultural backgrounds. Proficiency in English allows individuals to participate in international educational programs, professional environments, and global online communities. As a result, it enhances social inclusion and reduces the risks of isolation in a rapidly changing world.

From a sociological perspective, English can be considered a form of cultural and symbolic capital. It provides access to high-quality education, better employment opportunities, and international professional networks. In many cases, English proficiency determines an individual's position within the social hierarchy and serves as a key factor of upward social mobility.

At the same time, English plays an essential role in socio-psychological adaptation. Language competence contributes to the development of self-confidence, communication skills, and the ability to interact effectively in multicultural environments. Individuals who speak English are generally more adaptable to new social conditions, especially in situations involving migration, studying abroad, or working in international contexts.

An important aspect is the impact of English on identity formation. Learning English often leads to the development of a hybrid identity that combines local cultural values with global perspectives. Such an identity is characterized by openness, tolerance, and intercultural competence, which significantly facilitate

adaptation in a globalized environment. Moreover, English proficiency contributes to psychological resilience. It enables individuals to access a wide range of informational resources, including academic materials, professional training, and mental health support. This access helps individuals develop effective coping strategies, manage stress, and maintain emotional stability in uncertain conditions.

In the digital era, the importance of English has increased significantly. A large proportion of online content is produced in English, making it a key to the global information space. Access to online education platforms, scientific publications, and international communication depends largely on English language skills. This promotes lifelong learning and enhances competitiveness in the global labor market [3].

However, the dominance of English also creates certain challenges. Unequal access to language education can lead to social inequality and marginalization. Individuals with limited English proficiency often face restricted opportunities and difficulties in social integration [1]. Therefore, ensuring equal access to language learning is an important task for modern educational systems. Furthermore, it is crucial to maintain a balance between globalization and national identity. The spread of English should not lead to the displacement of local languages and cultures. Instead, language policies should promote multilingualism and intercultural dialogue [2].

In conclusion, English plays a crucial role in social integration and psychological resilience in a globalized world. It enhances communication, supports identity transformation, and provides access to global resources. At the same time, it is necessary to address inequalities in language education and ensure harmonious interaction between global and local cultural processes.

REFERENCES

1. The Future of English: Global Perspectives / British Council. London : British Council, 2020. 68 p.

2. Key Competences for Lifelong Learning / European Commission. Brussels : European Commission, 2022. 24 p.

3. Global Education Monitoring Report 2021/2022 / UNESCO. Paris : UNESCO Publishing, 2021. 420 p.

UDC 159.9.072

Marharyta Sova,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Social Disciplines,
State Tax University
ORCID 0000-0001-8631-5326

RELATIONSHIP BETWEEN PERSONAL DISPOSITIONS AND ADAPTATION TO RISKS OF THE DIGITAL ENVIRONMENT

In modern psychology, the study of factors of successful adaptation to the risks of the digital world is of particular importance. Therefore, it is worth noting the identification of the relationship between indicators of digital adaptation and personal dispositions of users, which was the goal of the study. To achieve the goal, appropriate methods were selected: Questionnaires "Psychological adaptation to digital risks", "Hardiness Survey" S. Maddy, "Level of subjective control (RSC), "Definition of coping strategies of behavior" (R. Lazarus, S. Folkman).

Quantitative analysis of empirical data was carried out using methods of mathematical statistics – analysis of variance ANOVA, Mann-Whitney U criterion and ANOVA, the statistical package SPSS.18 was used. The sample consisted of 20 applicants, the median age was 21 years.

According to the indicators on the scales of the questionnaire "Psychological adaptation to digital risks", the respondents were divided into three groups: the first group – participants with a high level of digital adaptation (adapted); the second group – respondents who showed signs of high digital anxiety and an average level of adaptation; the third group – respondents with a low level (not adapted to digital risks). The table shows the results of the study of the personal dispositions of respondents as regulators of their digital adaptation using the methods of diagnosing resilience (S. Maddy's questionnaire), the level of subjective control (LSC), and the choice of coping strategies in overcoming the difficulties of digital adversity.

Table 1 – The relationship between psychological dispositions of the individual and his adaptation to the risks of digitalization

Psychological dispositions of personality	Level						
	High level n = 7		Intermediate level n = 10		Low level n = 3		Significance of differences
	M	SD	M	SD	M	SD	ANOVA (F) U Манна-Уїтні (Z)
	Hardiness						
Commitment as Hardiness	26, 76	5, 79	31, 05	5, 17	27, 32	5, 41	F = 23,72 1 і 2, p = 0,000; 1 і 3, p = 0,000
Control as Hardiness	20, 62	4, 46	23, 75	3, 80	21, 81	4, 52	F = 18,13 1 і 2, p = 0,000 1 і 3, p = 0,000
Challenge as Hardiness	14, 64	3, 73	17, 02	3, 08	15, 32	3, 37	F = 18,48 1 і 2, p = 0,000 1 і 3, p = 0,000
Level of subjective control							
Level of subjective control (LSC)	4, 56	0,63	4,28	0,47	3, 98	0.75	F = 28,18 1 і 2, p = 0,028 2 і 3, p = 0,001
LSC in the field of achievements	4,56	0,66	4, 31	0,62	3,97	0,79	Z = –3,06 1 і 2, p = 0,002 Z = –3,06 2 і 3, p = 0,000 Z = –4,05 1 і 3, p = 0,000
LSC in the area of failures	4,57	0,73	4,21	0,59	4,00	0,76	F = 23,15 1 і 2, p = 0,000 2 і 3, p = 0,000
LSC in the field of interpersonal relations	4,39	0,91	3,91	0,77	3,93	0,91	Z = –4,01 1 і 2, p = 0,000 Z = –3,89 2 і 3, p = 0,000
LSC in the field of health	4,45	0,95	4,29	0,83	3,92	0,91	Z = –3,30 1 і 3, p = 0,001 Z = –4,38 2 і 3, p = 0,000

Types of coping according to Lazarus							
Confrontation	2,75	0,49	2, 52	0,45	2,60	0,46	Z = –3,441 1 і 2, p = 0,001
Distancing	2,93	0,49	2,62	0,43	2,77	0,50	Z = –4,70 1 і 2, p = 0,000 Z = –2,68 1 і 3, p = 0,007
Self-control	3,00	0,47	2,99	0,44	2,81	0,47	F = 7,58 1 і 3, p = 0,004 2 і 3, p = 0,002
Finding Social Support	2,91	0,56	2,84	0,45	2,74	0,54	Z = –2,68 2 і 3, p = 0,007
Acceptance of responsibility	3,02	0,53	2,82	0,55	2,82	0,56	Z = –2,72 1 і 2, p = 0,007 Z = –2,73 2 і 3, p = 0,006
Escape/avoidance	2,85	0,47	2,43	0,52	2,68	0,49	F = 24,22 1 і 2, p = 0,000 1 і 3 p = 0,000 2 і 3, p = 0,011

As the table shows, there are significant differences in self-control among respondents with different levels of adaptation to digital risks. High resilience indicators are characterized by the highest values of involvement, as well as control as a belief in the ability to manage a difficult situation and accept risk as a situation of readiness to overcome the problem. Normative digital adaptability (absence of a tendency to unethical behavior, deception and fraud) is significantly associated with resilience. Highly significant correlations with resilience and the subjective control subscale were provided by behavioral adaptability as digital literacy in information search. Resilient beliefs contribute to an active position in a situation of digital risks, However, resilience is negatively associated with digital anxiety.

A comparative analysis of the results of high and low levels of adaptation revealed a significant manifestation of the internality of subjective control and the predominance of self-control strategies in respondents with a high level. Participants with a low level of adaptation are characterized by the attractiveness of avoidance and distancing coping. For respondents with an average level of adaptation, confrontation, distancing, and acceptance of responsibility are inherent.

Respondents with medium and low levels of adaptation showed high indicators of the digital anxiety parameter. This indicates difficulties in controlling

the internal state due to insufficient subjectivity in virtual communication and a feeling of insecurity in the digital world. The use of coping strategies by respondents with a medium level of adaptation is quite contradictory. These applicants use both constructive types of coping (self-control, seeking social support, accepting responsibility) and ineffective types of coping (confrontation, distancing, avoidance). Therefore, adaptation to the risks of digitalization is a process of actualizing personal dispositions, the complex of which includes resilience, self-control, and the choice of constructive coping strategies.

BIBLIOGRAPHY

1. Buchi, M. (2024). Digital well-being theory and research. *New Media & Society*, *26* (1), 172–189. URL : https://doi.org/10.1177/14614448211056851

2. Vuorre, M., Przybylski, A. (2024). A multiverse analysis of the associations between internet use and well-being. *Technology Mind and Behavior*, *5* (2). URL : https://doi.org/10.1037/tmb0000127

УДК 37.016:811

Alona Chorna,
Senior Lecturer, State TaxUniversity
ORCID 0009-0007-6544-332X

ADAPTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN CRISIS CONDITIONS

The global landscape of higher education has undergone profound transformation due to crisis conditions, including armed conflicts, pandemics, economic instability, forced migration, and rapid technological change. These disruptions require educators to reconsider traditional instructional paradigms and implement adaptive methodologies capable of ensuring continuity, inclusivity, and academic quality in foreign language education [1, c. 23]. Adaptive teaching is no longer an experimental alternative but a structural response to instability.

Crisis conditions reshape the institutional, social, and psychological foundations of the educational process. Interrupted infrastructure, unstable internet access, displacement of learners and teachers, and heightened emotional stress significantly influence both teaching strategies and learning outcomes. Under such circumstances, rigid syllabi and standardized models demonstrate limited effectiveness. Adaptive pedagogy emphasizes flexibility, responsiveness, and contextual sensitivity as core professional competencies [2, c. 45].

One of the primary adaptive mechanisms is flexible curriculum design. Modular course organization allows instructors to restructure learning trajectories depending on time constraints, safety concerns, or technological limitations. Each module functions as a relatively autonomous unit with clearly defined outcomes, assessment criteria, and practical tasks. Such structuring minimizes learning loss during interruptions and supports gradual reintegration into the academic process [3, c. 112].

In addition, prioritization of essential competencies becomes crucial. Instead of attempting to cover extensive theoretical material, instructors focus on communicative competence, critical thinking, and functional language use. This shift aligns with contemporary competence-based approaches in higher education and enhances the practical value of foreign language learning under crisis conditions [3, c. 156].

Digital transformation constitutes another pillar of adaptive methodology. Learning management systems, cloud-based collaboration platforms, and synchronous communication tools provide structural continuity. However, effective adaptation requires pedagogical redesign rather than mere digital replication of classroom practices. Microlearning segments, flipped classroom elements, multimodal materials, and interactive simulations enhance engagement and reduce cognitive overload in unstable environments [2, с. 67].

Blended and hybrid formats represent sustainable solutions for uncertain contexts. When physical attendance becomes temporarily possible, face-to-face sessions may focus on communicative practice and feedback, while theoretical input and grammar explanation are delivered online. Such distribution optimizes limited in-person interaction and preserves academic consistency [1, с. 48].

Particular attention must be given to inclusivity and accessibility. Crisis situations often exacerbate educational inequality. Some students may lack stable devices, quiet study environments, or reliable internet connectivity. Therefore, adaptive teaching integrates asynchronous options, downloadable materials, audio-based tasks, and low-bandwidth resources. Clear instructions and predictable course structure reduce additional stress and foster learner autonomy [2, с. 83].

Psychological resilience and emotional safety represent essential components of adaptive foreign language instruction. Anxiety, uncertainty, and fatigue influence cognitive processing and motivation. A supportive pedagogical climate characterized by empathy, transparent communication, and realistic expectations enhances sustainable engagement. Incorporating reflective writing, discussion of socially relevant topics, and collaborative problem-solving tasks supports both emotional expression and linguistic development.

Assessment strategies require systematic reconsideration. High-stakes examinations may be impractical or inequitable in unstable contexts. Continuous assessment, portfolio-based evaluation, project presentations, and open-book tasks provide more flexible and authentic alternatives. Formative feedback plays a central role in maintaining motivation and guiding self-regulated learning. Transparent rubrics and clearly articulated criteria strengthen academic integrity and trust [3, с. 156].

Another significant dimension concerns intercultural and global competence. Crisis conditions often intensify cross-cultural communication and migration processes. Integrating virtual exchange projects, international collaboration tasks, and authentic digital communication enhances students' intercultural awareness. Foreign language classrooms become spaces for dialogue, empathy, and global citizenship education.

Teacher professional development is fundamental for effective adaptation. Educators must continuously develop digital literacy, methodological flexibility, and crisis management skills. Institutional support, peer mentoring, and participation in professional networks facilitate exchange of best practices and pedagogical innovation. Adaptive competence becomes a defining characteristic of contemporary foreign language educators [1, c. 102].

Importantly, adaptive methodology does not imply lowering academic standards. On the contrary, it requires strategic alignment between learning objectives, teaching methods, and assessment practices. Thoughtful integration of technology, learner-centered strategies, and emotional support mechanisms ensures both academic rigor and contextual relevance.

In long-term perspective, crisis-driven adaptation contributes to systemic modernization of higher education. Practices initially implemented as emergency responses evolve into sustainable innovations. Flexible curricula, blended learning models, inclusive design principles, and formative assessment strategies strengthen institutional resilience and expand access to quality education.

In conclusion, adaptive methods of teaching foreign languages in crisis conditions represent a comprehensive pedagogical framework grounded in flexibility, inclusivity, digital integration, and psychological awareness. These methods ensure continuity of learning, preserve communicative competence development, and foster resilience among both students and educators. As global instability continues to shape educational realities, adaptive methodology transforms from temporary adjustment into a strategic direction for the future of foreign language education.

REFERENCES

1. Hockly N., Dudeney G. Going Mobile: Teaching with Handheld Devices. Delta Publishing, 2014. 208 p.

2. Richards J. C. Curriculum Development in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 320 p.

3. Warschauer M. Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide. Cambridge, MA : MIT Press, 2023. 298 p.

Дмитро Андрійович Альбещенко,
здобувач третього рівня вищої освіти (аспірант)
кафедри машин і обладнання технологічних процесів
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0006-7809-124X;
Іван Іванович Назаренко,
доктор технічних наук, професор
кафедри машин і обладнання технологічних процесів
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-1888-3687

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ

Один із викликів для України в умовах війни є дефіцит кваліфікованих кадрів, та структурний розрив між наявними професійними спеціалістами і запитом ринку праці. Проблема особливо загострилась під впливом воєнних викликів, міграційних процесів, структурними змінами ринку праці та нерівномірним доступом різних соціальних груп до професійної підготовки. Згідно з результатами досліджень «Оцінка ринку праці України 2024–2025» найгостріше кадрову кризу відчувають в промисловій, транспортній, будівельній, енергетичній та аграрній галузях економіки.

За умов стійкого дефіциту кадрів умов вища школа потребує оновлення підходів, а саме підготовки майбутніх спеціалістів, професійної адаптації та включення до технічної освіти тих груп, які раніше були недостатньо представлені в інженерних і виробничих сферах.

Метою даної роботи є визначення ключових особливостей підготовки фахівців технічного профілю, а також доцільності використання міжнародного досвіду інклюзивної перекваліфікації та професійної адаптації для вдосконалення методики викладання, доступу до вищої освіти під сучасні потреби рику праці.

Основними матеріалами для аналізу є навчально-методичні джерела і методики викладання у вищій школі, а також міжнародні матеріали, присвячені подоланню дефіциту кадрів, інклюзивній перекваліфікації, жіночій зайнятості, доступності вищої освіти.

Подолання дефіциту кваліфікованих кадрів у технічних сферах в рамках традиційної моделі підготовки, де навчання розглядається як взаємодія викладача та учня орієнтованої переважно на передачу знань та певною мірою самостійній роботі здобувача освіти, не повною мірою закриває потреби ринку праці та потребує більш гнучких підходів і інклюзивних форматів.

Згідно статті «Bridging Talent Shortages in Tech» виданої Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЄСР), доцільним є використання коротких модульних програм, мікрокваліфікацій, а також ширшого залучення тих груп населення, чий потенціал недостатньо використовується ринком праці.

Для вищої школи це означає:

– необхідність гнучкого поєднання базової технічної підготовки з практичними програмами перекваліфікації «reskilling» та підвищення кваліфікації «upskilling»;

– посилення зв'язку з професійною практикою користуючись партнерськими програмами між закладами освіти та роботодавцями.

Такі зміни сприятимуть швидшому реагуванню на реальний попит ринку праці, оперативному оновленні освітньої програми та сприятимуть розширенню доступу до технічної освіти для незалучених груп населення.

Для України особливо показовим є висновки Групи Світового банку щодо жіночої зайнятості, де зазначається, що український ринок праці характеризується не лише загальним дефіцитом робочої сили, а й горизонтальною та вертикальною гендерною сегрегацією, що певною мірою обмежує доступ жінок до технічних професій. Водночас міжнародний досвід і пілотні програми, що вже реалізуються в Україні демонструють реальні можливості розширення участі жінок у технічних сферах. У межах таких програм жінки проходять цільову підготовку для опанування професій операторок будівельної техніки, водійок вантажного транспорту, а також отримують можливість офіційної сертифікації та працевлаштування. Прикладами таких програм є «Iron Woman», спрямована на підготовку жінок до роботи машиністками екскаваторів і навантажувачів та Scania Reskilling – орієнтована на підготовку до роботи у сфері вантажного транспорту. Подібні програми підтверджують ефективність моделей, що поєднують гнучку методику навчання, практичну спрямованість, соціальну підтримку, наставництво та прикладну професійну підготовку.

Важливими є також висновки Міжнародної організації праці ООН, відповідно до яких зелений і цифровий переходи створюватимуть значний попит на середньокваліфіковані та технічно орієнтовані професії. Однак без направлених

програм розвитку навичок і належної підтримки доступ до таких професій залишатиметься нерівномірним, зокрема для жінок. Саме тому програми reskilling та upskilling мають поєднуватися з адресними заходами соціального включення, спрямованими на подолання гендерних бар'єрів і розширення доступу до технічних професій. Вища школа має реагувати на кадровий дефіцит через оновлення методики викладання технічних дисциплін шляхом створення більш гнучких освітніх модулів, що поєднуватимуть базову фахову підготовку, короткі сертифіковані модулі, професійну підтримку та партнерство з роботодавцями для груп, недостатньо представлених у технічних галузях.

Не менш важливим напрямком сьогоденної України є підготовка та залучення до технічної освіти осіб з інвалідністю. В статті UNESCO «Breaking barriers in higher education for and with students with disabilities» наголошено, що студенти з інвалідністю стикаються з фізичною та цифровою недоступністю, а також з труднощами переходу від освіти до зайнятості. Серед найбільш ефективних рішень є застосування людиноцентричних педагогічних підходів «human-centered pedagogies», технологічні засоби підтримки, підвищення кваліфікації викладачів щодо роботи з різними формами інвалідності та реальне залучення самих студентів до освітнього діалогу. Для підготовки фахівців технічного профілю це означає необхідність адаптації змісту дисциплін, форматів лабораторної та практичної роботи, цифрових ресурсів, процедур оцінювання та системи супроводу до потреб різних категорій здобувачів освіти.

Проаналізовані матеріали дають підстави стверджувати, що проблема дефіциту кваліфікованих кадрів потребує певного оновлення підходів до підготовки фахівців у вищій школі. Питання не в збільшенні набору на технічні спеціальності, а в зміні логіки підготовки, за якої вища школа виступатиме простором гнучкої професійної адаптації та повторного входження в освіту різних цільових груп.

Міжнародний досвід доцільно розглядати не як модель копіювання, а як джерело орієнтирів для розвитку української вищої школи. Розширення доступу до технічної освіти для жінок та осіб з інвалідністю, поєднання базової підготовки з короткими сертифікованими модулями, а також посилення співпраці з роботодавцями дають змогу ефективніше реагувати на потреби ринку праці. У зв’язку з цим оновлення методики викладання технічних дисциплін доцільно орієнтувати на гнучкість, практичну спрямованість, інклюзивність і професійну адаптацію здобувачів освіти.

Висновок. Отже, підготовка фахівців технічного профілю у вищій школі в умовах дефіциту кваліфікованих кадрів має орієнтуватися на гнучкість, практичну спрямованість та інклюзивність. Використання міжнародного

досвіду демонструє ефективність модульного формату навчання, мікрокваліфікації, партнерства з роботодавцями, практико орієнтованих програм перекваліфікації та спеціальні механізми підтримки жінок і осіб з інвалідністю. Для української вищої школи це означає потребу в покращенні методики викладання технічних дисциплін на засадах гнучкості, індивідуалізації, доступності, професійної адаптації та тісного зв'язку освіти з реальними кадровими потребами суспільства й економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко М. В., Красильник Ю. С., Корчова Г. Л. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2021. 296 с.
2. Руденко М. В. Педагогічна діагностика : навчально-методичний посібник. Київ : НАОУ, 2006. 144 с.
3. Руденко М. В., Мороз І. М. Комунікативні процеси у педагогічній діяльності. Креативні технології навчання : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2016. 204 с.
4. URL : https://www.oecd.org/en/publications/bridging-talent-shortages-in-tech_f35da44f-en.html
5. URL : https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099554410132518206
6. URL : https://www.unesco.org/en/articles/breaking-barriers-higher-education-and-students-disabilities
7. URL : https://www.ilo.org/publications/navigating-future-skills-and-jobs-green-and-digital-transitions

УДК 159.942

Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD), доцент
кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531

ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу проблема психологічної адаптації особистості набуває особливої актуальності, що зумовлено підвищеним рівнем стресу, тривожності, невизначеності та психоемоційного напруження. Воєнні дії виступають потужним травматичним фактором, який впливає на емоційний стан людини, провокує розвиток дезадаптивних реакцій та ускладнює процес соціального функціонування.

Одним із ключових чинників ефективної психологічної адаптації в екстремальних умовах є емоційна регуляція. Вона розглядається як здатність особистості усвідомлювати, контролювати та модифікувати власні емоційні стани відповідно до вимог ситуації. Емоційна регуляція забезпечує підтримання внутрішньої рівноваги, сприяє зниженню інтенсивності негативних переживань та підвищує здатність до конструктивної поведінки в стресових умовах [1, с. 265]. Емоції є невід'ємною частиною людського досвіду, формуючи наше сприйняття світу та взаємодію з оточуючими. Позитивні емоції, такі як радість і вдячність, сприяють благополуччю, тоді як негативні емоції, якщо стають надмірними, можуть мати руйнівний вплив на фізичне та психічне здоров'я.

Наукові дослідження засвідчують, що ефективна емоційна регуляція тісно пов'язана з розвитком психологічної стійкості (резильєнтності), яка виступає ресурсом адаптації до кризових та травматичних подій. У контексті воєнного часу особливого значення набувають такі механізми, як когнітивна переоцінка, прийняття, саморефлексія та використання соціальної підтримки. Вони сприяють збереженню психічного здоров'я та зниженню ризику розвитку посттравматичних реакцій [2, с. 115].

Водночас недостатній рівень емоційної регуляції може призводити до формування деструктивних копінг-стратегій, зокрема уникнення, румінації або емоційного пригнічення. Такі стратегії негативно впливають на психологічну

стійкість та ускладнюють процес адаптації. Зокрема, румінація як схильність до нав'язливого переживання негативних подій послаблює адаптивні можливості особистості та підвищує рівень стресу [3].

Важливим компонентом емоційної регуляції є емоційний інтелект, який включає здатність розпізнавати, розуміти та керувати емоціями. Він виступає значущим ресурсом адаптації, оскільки сприяє ефективній міжособистісній взаємодії, формуванню соціальної підтримки та розвитку стресостійкості. В умовах воєнних подій, втрат, вимушених переміщень, соціальної ізоляції та постійних загроз безпеці, емоційний інтелект постає як важливий психоемоційний ресурс. Він сприяє підтриманню внутрішньої рівноваги, зменшує ймовірність розвитку тривожних і депресивних станів, а також мобілізує особистісні ресурси, необхідні для подолання труднощів, виживання й подальшого відновлення. [4, с. 140].

Отже, емоційна регуляція є важливим психологічним механізмом, що забезпечує адаптацію особистості до умов воєнного часу. Її розвиток сприяє підвищенню рівня психологічної стійкості, оптимізації поведінкових реакцій та збереженню психічного здоров'я. Перспективами подальших досліджень є розробка психокорекційних програм, спрямованих на формування навичок емоційної регуляції в осіб, які перебувають у кризових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яцишина А. М., Кисельов Г. Р. Емоційна регуляція як чинник подолання конфліктності в підлітковому віці. *Ментальне здоров'я.* 2025. № 4. С. 264–267. DOI : https://doi.org/10.32782/3041-2005/2025-4.44

2. Терещенко Г. Механізми розвитку емоційної стійкості особистості в умовах воєнних дій і збройних конфліктів. *Психологія: наукові праці МАУП.* 2025. № 2. С. 114–118. DOI : https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.2.17

3. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching.* 2024. Vol. 13 (3). P. 147–158.

4. Сковира О. П., Берташ М. І. Соціально-психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців в умовах пандемії. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. Випуск 2 (60). С. 136–142. URL : https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/229961

УДК 159.923.2

Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD) у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531;
Іванна Сергіївна Асташкова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-24-1
Державного податкового університету

ЕМПАТІЙНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасне суспільство розглядає вищу освіту як одну з ключових складових розвитку держави, особливо у контексті підготовки фахівців допоміжних професій. Трансформаційні процеси в освітній системі України зумовлюють необхідність формування не лише професійних знань, але й розвитку особистісних якостей майбутніх психологів, серед яких провідне місце займає емпатійність [5].

Емпатійність визначається як здатність до розуміння емоційного стану іншої людини, співпереживання та адекватного реагування на її переживання [2]. Вона виступає важливим інструментом професійної діяльності психолога, забезпечуючи ефективну взаємодію з клієнтом.

У структурі емпатійності виокремлюють когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент передбачає здатність до розуміння внутрішнього світу іншої людини; емоційний – здатність до співпереживання; поведінковий – зовнішнє вираження підтримки [4].

Особливості формування емпатійності у студентів пов’язані з необхідністю переходу від побутового рівня до професійного, що характеризується усвідомленістю та контрольованістю [1]. Це означає, що майбутній психолог має не лише емоційно реагувати на переживання іншої людини, а й здійснювати це усвідомлено, регулюючи власні емоції та зберігаючи професійну позицію.

У цьому процесі важливу роль відіграють сучасні методи навчання, зокрема тренінги, рольові ігри та активне спілкування, які сприяють розвитку практичних навичок міжособистісної взаємодії. Емпатійність також тісно

пов'язана з емоційним інтелектом – здатністю усвідомлювати власні емоції, керувати ними та розуміти почуття інших. Недостатній рівень розвитку цих якостей може ускладнювати професійну діяльність майбутнього психолога.

Дослідження також підтверджують зв'язок емпатійності з емоційним інтелектом, який є ключовою компетентністю майбутнього психолога [3]. Недостатній розвиток цих якостей може негативно вплинути на професійну ефективність.

Отже, емпатійність є інтегративною характеристикою особистості, що визначає професійну придатність майбутнього психолога. Її розвиток у процесі навчання є важливою умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця. Тому, емпатійність є важливим показником професійної придатності, що забезпечує здатність ефективно взаємодіяти з клієнтами, витримувати професійні виклики та надавати реальну психологічну допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2012. 200 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1651/

2. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : ТОВ «КММ», 2007. 548 с. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&2_S21STR=NiO_2014_5_10

3. Пєтухова І. О. Емоційний інтелект як провідна компетентність майбутніх психологів. Ірпінь : ДПУ, 2024. С. 45–48. URL : https://scholar.google.com/citations?user=3XoutUMAAAAJ&hl=uk

4. Берташ М. І., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Особливості організації професійно-психологічного відбору спеціалістів до діяльності в складних та екстремальних умовах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. Випуск 3 (67). С. 63–70. URL : https://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/15372

5. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching*. 2024. Vol. 13 (3). P. 147–158. URL : https://www.sciedupress.com/journal/index.php/jct/article/view/26318/16268

УДК 159.922.8

Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD), доцент
кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531;
Ілона Михайлівна Павлусик,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

Емоційний розвиток сучасної молоді вирізняється певною трансформацією емоційної сфери під впливом гендерної соціалізації [3].

Підлітковий вік є чутливим періодом для формування самосвідомості, самостійності, власної самооцінки та побудови нових міжособистісних відносин [2].

Вплив суспільства та найближчого оточення починає відігравати ключову роль у становленні особистості підлітка.

У цей період значно посилюється значення соціальних взаємодій, що визначають утворення певних цінностей, установок і моделей поведінки [5].

Основним чинником є виховання – емоційна підтримка та рівень відкритості у спілкуванні з батьками сприяють розвитку адекватної емоційної регуляції та психологічного благополуччя підлітка [3].

Соціальні норми, гендерні стереотипи, а також особливості виховання є важливими чинниками, які впливають на емоційний розвиток сучасної молоді.

Саме під кутом зору цих факторів підлітки вчаться ідентифікувати, виражати та регулювати власні емоції, а також формують уявлення про прийнятні способи емоційної поведінки відповідно до гердерних очікувань суспільства: від дівчат частіше очікують емоційної відкритості, емпатії та чутливості, тоді як хлопців заохочують до стриманості, самоконтролю та інколи навіть до пригнічення емоційних проявів [5].

Загалом підлітки в цей період розвитку дуже емоційні, в деякій мірі нестабільні та схильні до різких змін настрою, а їх гендерні особливості проявляються у способах переживання та вираження емоцій [1].

Дівчата схильні внутрішніх переживань, експресивності, емпатії, тривожності та рефлексії, тоді як хлопці частіше показують зовнішні форми емоційних реакцій, зокрема агресію або уникнення [1].

Важливим аспектом є вплив кризових ситуацій, зокрема воєнного стану, що загострюють гендерні відмінності [4].

У дівчат може з'явитися ще більша потреба в емоційній підтримці, тоді як хлопці можуть стати більш схильними до сублімації емоційної напруги через творчість або спорт [6].

Отже, емоційний розвиток підлітків є складним процесом, що формується під впливом біологічних та соціально-психологічних чинників, а гендерні відмінності відбиваються на якості емоційної адаптації та соціальної інтеграції підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 308 с.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. 548 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
4. Чепелєва Н. В. Формування емоційної стійкості підлітків у кризових ситуаціях. *Психологія і суспільство.* 2023. № 2. С. 45–58.
5. Сергієнко Н. С. Гендерні особливості емоційного розвитку підлітків у сучасному освітньому просторі. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ».* 2023. Вип. 14. С. 112–119.
6. Титаренко Т. М. Психологічне здоров’я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації. Київ : Книги-ХХІ, 2022. 212 с.

УДК 159.922.1

Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD),
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531;
Світлана Валеріївна Романюк,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-25-2
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВИХ ПЕРІОДІВ У ЖИТТІ СІМ'Ї

Базовою соціальною групою, де формуються основні особистісні та індивідуальні якості людини, є сім'я. Її унікальні властивості зумовлені специфікою відносин кількох людей, які протягом значного періоду свого життя тісно взаємодіють один з одним. Такий тип взаємовідносин не може не спричинити певних суперечок, конфліктів, криз. При цьому особливу роль у сімейному житті відіграють подружні стосунки: від їхнього психоемоційного наповнення залежить наскільки шлюб буде щасливим чи невдалим, чи буде сім'я благополучною чи безперспективною тощо.

Сім'я, її стабільність та гармонійність функціонування – найважливіші умови психоемоційного стану здоров'я кожної людини. Першорядне значення у подружніх стосунках має психологічний клімат. Так, негативний психологічний клімат, зазвичай, детермінує і негативні наслідки – трансформацію сім'ї, розлучення подружжя, що, безумовно, негативно впливає на життєдіяльність всіх її (сім'ї) членів [2]. Існує ціла низка факторів, що здійснюють активний вплив на конфліктність подружніх відносин. Умовно всі чинники можна згрупувати в рамках декількох кризових періодів:

Перший кризовий період відповідає першому року подружнього життя, для якого характерні конфлікти адаптації один до одного, коли два «Я» трансформуються в одне «Ми». Період характеризується еволюцією почуттів: зміну закоханості приходить тверезе розуміння того, хто перебуває поруч, тобто, подружжя відкрито постають один перед одним такими, якими вони є.

Другий кризовий період пов'язаний з народженням дітей. Цей період зумовлений тим, що ще нестійка система «Ми» змушена зіштовхнутися з цілою

низкою серйозних випробувань. Серед основних причин виникнення конфліктів у другому кризовому періоді слід виділити:

– відсутність можливості професійного зростання подружжя;

– відсутність можливості (в т.ч. вільного часу, фізичних та моральних сил) для самореалізації у дозвільно-розважальній сфері;

– втома дружини, яка пов'язана з доглядом за дітьми, що призводить до тимчасового зниження сексуальної активності;

– розбіжності між подружжям та його батьками, що виникають на ґрунті виховання дітей.

Третій кризовий період відповідає середньому подружньому віку, що характеризується появою конфліктів одноманітності, які, зазвичай, виникають внаслідок багаторазових повторень тих самих ситуацій у подружньому житті, тобто, настає етап пересичення від спілкування один з одним.

Четвертий кризовий період співвідноситися з етапом подружніх відносин, який настає після 18–24 років спільного життя. Його поява найчастіше збігається з наближенням стадії інволюції, появою почуття самотності, пов'язаного з тим, що діти покинули рідний дім, між подружжям з'являється міцна емоційна залежність, виникають переживання з приводу можливого бажання чоловіка вступити у сексуальний контакт з іншою. Крім того, у цей період загострюються «старі» конфлікти, які тривалий час залишалися латентними [4].

Поряд із кризовими періодами, коли відносини подружжя можуть погіршуватися під впливом тимчасових факторів, на психологічний клімат сім'ї можуть впливати хронічні чинники. Серед даних факторів слід виділити надмірне фізичне та психічне навантаження у побуті та на роботі, труднощі у зв'язку з вирішенням житлових проблем, тривалі та стійкі конфлікти між членами сім'ї та ін. До причин появи конфліктів хронічного характеру можуть бути віднесені:

– неприйняття окремих особливостей способу життя та поведінкових звичок чоловіка (наприклад, пристрасть до вживання алкоголю, куріння тощо);

– незадоволеність в частині потреб одного з подружжя та принципова несумісність характерів чоловіка та дружини;

– несумісність у соціально-психологічних установках, поглядах, життєвих позиціях подружжя [3].

Найчастіше подружжя переконане, що хронічні конфлікти для них є такими, які неможливо розв'язати і майже завжди становлять серйозну небезпеку для їхніх сімейних стосунків. При цьому однією з причин хронічних конфліктів подружжя стає проблема низького рівня культури спілкування в середині сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірджинія Сатір. Як будувати себе і свою сім'ю. Київ : Основи, 1992. 192 с.
2. Максимова Н. Психологія сім'ї : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 272 с.
3. Берташ М. І. Характеристика конфліктів та підходів до їх вирішення. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Ірпінь, 2020. С. 34–38.
4. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching*. 2024. Vol. 13 (3). P. 147–158.

УДК 37.01:378

Прокопій Євгенович Бєлопольський,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНМ-25
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0358-0066

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний розвиток професійної освіти зумовлює необхідність підготовки конкурентоспроможних фахівців машинобудівного профілю. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти має ґрунтовне теоретичне підґрунтя та активно досліджується у сучасній педагогічній науці [3–7; 12–14]. Зокрема, дослідники підкреслюють, що пізнавальна активність формується через залучення студентів до активної діяльності, використання проблемних і інтерактивних методів навчання [10]. У сучасних дослідженнях також акцентується увага на ролі практико-орієнтованого навчання як ефективного засобу формування професійних компетентностей та активізації пізнавальної діяльності студентів [8; 11]. Особливе значення має застосування кейс-методу, який сприяє розвитку аналітичного мислення [8]. Водночас питання формування пізнавальної активності майбутніх педагогів машинобудівного профілю засобами практико-орієнтованого навчання потребує подальшого дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає уточнення сутності поняття пізнавальної активності. Т. Потапчук, І. Пукас, Г. Ватаманюк розглядають пізнавальну активність майбутніх педагогів як інтегративну характеристику особистості, що відображає її спрямованість на пізнання, готовність до самостійної інтелектуальної діяльності, ініціативність, інтерес до навчання та здатність до творчої взаємодії інтелектуальних, емоційних і вольових компонентів [9]. Н. Кравцовою підкреслено необхідність створення мотиваційно-орієнтованого освітнього середовища

активізації самостійної діяльності студентів [2]. Н. Волкова, О. Драшко, С. Філатов розглядають формування пізнавальної активності здобувачів освіти через впровадження активних методів навчання [1]. Н. Опушко визначає практико-орієнтоване навчання як вид навчання, спрямований на формування у здобувачів здатності застосовувати теоретичні знання в реальних або змодельованих професійних ситуаціях [8]. На основі результатів проведених досліджень встановлено, що ключовими шляхами такого процесу є залучення здобувачів освіти до виконання реальних і змодельованих професійних завдань, що сприяє усвідомленню значущості навчального матеріалу та підвищує інтерес до навчання. Важливим напрямом є інтеграція міжпредметних знань і практики, що забезпечує цілісне розуміння професійної діяльності та формує здатність до комплексного вирішення завдань. Поряд із цим ефективним є використання цифрових технологій, які розширюють можливості візуалізації технічних процесів і активізують пізнавальну діяльність студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. В., Драшко О. М., Філатов С. В. Удосконалення методики вивчення освітніх компонентів професійної підготовки майбутніми педагогами професійного навчання. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2026. № 27.

2. Кравцова Н. В. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей у процесі професійної підготовки. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2025. № 74. С. 118–125.

3. Красильник Ю. С. Комунікативна компетентність майбутніх педагогів професійного навчання: умови формування й розвитку. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2025. Вип. 1 (150). С. 13–22.

4. Красильник Ю. С. Конкурентні умови реалізації сучасних освітніх технологій у провадженні освітньої програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)». *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 1 (43). С. 1470–1483.

5. Красильник Ю. С. Психологічні засади розвитку критичного мислення майбутніх педагогів професійного навчання. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 1 (53). С. 1833–845.

6. Лапаєнко С. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: творчий доробок вчених НАПН України. *Наук.-пед. студії*. 2021. Вип. 5. С. 31–42.

7. Лапаєнко С. В. Модернізація та реформування освіти в творчому доробку вчених Національної академії педагогічних наук України. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2022. Вип. 3. С. 55–60.

8. Опушко Н. Р. Практико орієнтоване навчання як важливий компонент дуальної форми здобуття освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 70. С. 240–252. URL : https://numl.org/1hoo (дата звернення: 17.04.2026).

9. Потапчук Т. В., Пукас І. Л., Ватаманюк Г. П. Розвиток пізнавальної активності майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 16. С. 48–53.

10. Радченко М. І., Голубєва М. О., Бахтіярова Х. Ш. Засоби активізації пізнавальної діяльності студентів на лекціях. URL : https://numl.org/1hom (дата звернення: 11.04.2026).

11. Шевчук С. С., Кулішов В. С. Дидактика професійної освіти: практико-зорієнтований аспект : навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 212 с. URL : https://numl.org/1hon (дата звернення: 15.04.2026).

12. Chernyshev D. O., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Peculiarities oftechnique of teaching technical disciplines in the institution of higher education of the building profile. *Strength of Materials and Theory of Structures* : Scientific-and-technical collected articles. 2022. Issue 108. P. 35–62.

13. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures* : Scientific-and-technical collected articles. 2023. Issue 11. P. 3–12.

14. Pochka K. I., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Conditions for implementing tutorial technology in teaching construction mechanics. *Strength of materials and theory of structure*. 2025. Issue 115. P. 121–134.

УДК 364.62:159.9:355.01(477)

Ігор Валерійович Богдановський,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5292-2195;
Арсеній Михайлович Далекорей,
аспірант кафедри соціології та соціальної роботи,
ДВНЗ Ужгородського національного університету
ORCID 0009-0006-6103-3254;
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та соціальних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРА РИЗИКІВ ТА СИСТЕМНІ ДИСФУНКЦІЇ

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентне внутрішнє переміщення населення, що сформувало нову соціально-економічну реальність та суттєво загострило проблему ментального здоров'я. Внутрішньо переміщені особи опинилися в умовах вимушеної адаптації до нових середовищ, що супроводжується значним психоемоційним навантаженням, втратою стабільності та порушенням життєвих стратегій.

Станом на 2024–2025 рр. кількість ВПО в Україні становить близько **3,6 млн осіб**, що свідчить про масштабність явища та його довготривалий характер [1]. Вимушене переміщення не є одноразовою подією, а трансформується у тривалий процес соціальної дезадаптації, який охоплює економічну, соціальну та психологічну сфери життєдіяльності.

У цьому контексті ментальне здоров'я виступає критичним індикатором якості життя ВПО та їх здатності до інтеграції у приймаючі громади. Його погіршення має не лише індивідуальні, але й макросоціальні наслідки, зокрема зниження економічної активності, зростання соціальної напруги та підвищення навантаження на систему охорони здоров'я.

Високий рівень поширеності психічних розладів є базовою характеристикою стану ВПО. Емпіричні дослідження свідчать, що серед внутрішньо переміщених осіб симптоми посттравматичного стресового розладу фіксуються приблизно у **32 %**, депресії – у **22 %**, тривожних розладів – у **17 %** [2]. Це значно перевищує показники довоєнного періоду.

У більш широких міжнародних дослідженнях встановлено, що рівень ПТСР серед населення, постраждалого від війни, може коливатися у межах **15–41 %**, тоді як депресивні стани можуть досягати **54,8 %** [4]. Така варіативність пояснюється різними умовами проживання, тривалістю впливу стресових факторів та доступом до підтримки.

Висока поширеність психічних розладів свідчить про системний характер проблеми, що виходить за межі індивідуальних випадків і потребує комплексного реагування на рівні державної політики.

Суттєвою характеристикою є коморбідність психічних порушень. Більшість ВПО мають поєднання кількох розладів, зокрема депресії, тривоги та ПТСР [3]. Це ускладнює процес діагностики та лікування. Коморбідні стани характеризуються взаємним підсиленням симптомів, що призводить до формування стійких психоемоційних розладів і підвищує ризик їх переходу у хронічну форму. У таких випадках стандартні підходи до лікування виявляються недостатньо ефективними. Таким чином, коморбідність виступає фактором, що значно ускладнює відновлення психічного здоров'я та потребує інтегрованих підходів до терапії.

Важливою ознакою є перевищення рівня психічних розладів серед ВПО над середньонаціональними показниками. Зокрема, рівень депресії серед внутрішньо переміщених осіб становить близько **25 %**, тоді як у загальній популяції – близько **14 %** [5]. Це свідчить про наявність структурної нерівності у сфері психічного здоров'я, зумовленої специфічними умовами життя ВПО. Фактично формується окрема група населення з підвищеним рівнем психічних ризиків. Відтак, проблема ментального здоров'я ВПО набуває ознак системної соціальної дисфункції, що потребує цільового регулювання. **Ключовим елементом є чинники погіршення ментального здоров'я, які мають комплексний характер.** Передусім домінують соціально-економічні фактори: втрата житла, роботи та стабільного доходу. Економічна нестабільність формує постійний стресовий фон і обмежує можливості відновлення [6].

Психологічні чинники пов'язані з травматичним досвідом війни, включаючи переживання бойових дій, втрату близьких та відчуття небезпеки. Вони формують посттравматичні реакції та хронічну тривожність [4].

Соціокультурні фактори, зокрема розрив соціальних зв'язків та труднощі інтеграції, посилюють ізоляцію та поглиблюють психологічні проблеми, формуючи ефект довготривалої дезадаптації [6].

Окрему групу становлять вразливі категорії населення. Найвищий рівень психічних розладів спостерігається серед жінок, дітей та осіб похилого віку [2]. Жінки часто поєднують функції догляду за сім'єю та економічного забезпечення, що підсилює психологічне навантаження. Діти демонструють порушення емоційного розвитку та адаптації. Особи похилого віку, у свою чергу, стикаються з підвищеною соціальною ізоляцією та обмеженим доступом до ресурсів підтримки.

Суттєвою проблемою є розрив у доступі до допомоги. Близько **30 % ВПО мають психічні проблеми**, однак лише **26 % звертаються по допомогу** [3]. Основними бар'єрами є фінансові обмеження, стигматизація та недостатня поінформованість. Це призводить до накопичення невирішених психічних проблем. У результаті формується значний "treatment gap", що ускладнює загальну ситуацію у сфері психічного здоров'я.

Інституційна система залишається недостатньо розвиненою. В Україні спостерігається дефіцит фахівців у сфері психічного здоров'я та обмежена інтеграція відповідних послуг у первинну медичну допомогу [7]. Існуюча система не повною мірою відповідає масштабам викликів, що виникли внаслідок війни. Особливо це проявляється у регіональних диспропорціях доступу до послуг. Це обумовлює необхідність структурних реформ у системі охорони психічного здоров'я.

Державна політика перебуває у стадії трансформації. Після 2022 року активізовано розвиток психосоціальних послуг та програм підтримки ВПО [6]. Однак система залишається фрагментарною та залежною від міжнародної допомоги, що обмежує її ефективність. Подальший розвиток має бути спрямований на формування цілісної моделі підтримки ментального здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Organization for Migration. *Mental Health in Ukraine Report*. 2024. URL : https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_Mental_health_in_Ukraine_November_2024.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

2. International Alert. *Hidden burdens of conflict: Mental health of IDPs in Ukraine*. 2017. URL : https://www.international-alert.org/publications/hidden-burdens-of-conflict/ (дата звернення: 15.04.2026).

3. Roberts B. et al. Mental health care utilisation among internally displaced persons in Ukraine. URL : https://www.medbox.org/index.php/dl/5e148832db60a2044c2d5a02 (дата звернення: 15.04.2026).

4. Mental health burden in Ukraine / BMJ Global Health. 2025. URL : https://gh.bmj.com/content/10/8/e019557 (дата звернення: 15.04.2026).

5. Internal Displacement Monitoring Centre. *Mental health and internal displacement*. URL : https://www.internal-displacement.org/expert-analysis/5-key-findings-on-internal-displacement-and-mental-health/ (дата звернення: 15.04.2026).

6. ARQ International. MHPSS in Ukraine: Desk Review. 2024. URL : https://arq.org/sites/default/files/2024-03/ARQ%20desk%20review%202024%20-%20MHPSS%20in%20Ukraine%20-%20summary.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

7. World Health Organization. Mental health and forced displacement. URL : https://www.who.int (дата звернення: 15.04.2026).

8. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

9. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

10. Центр громадського здоров’я України. Аналітичні матеріали. URL : https://phc.org.ua (дата звернення: 15.04.2026).

УДК 378.147

Наталія Петрівна Бондаренко,
PhD, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-7531-9858

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІКРОКВАЛІФІКАЦІЙ У СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД ЖОРСТКИХ СТАНДАРТІВ ДО ГНУЧКИХ ТРАЄКТОРІЙ

Сучасний ринок праці характеризується високою динамічністю та вимогою до специфічних навичок. Традиційні чотирирічні цикли підготовки бакалаврів не завжди встигають за технологічним прогресом. У цьому контексті мікрокваліфікації (micro-credentials) стають інструментом, що дозволяє модернізувати вищу освіту, роблячи її більш адаптивною.

Відповідно до Рекомендації Ради ЄС (2022), мікрокваліфікація – це результат навчання, здобутий після невеликого обсягу навчання, який був оцінений за чіткими стандартами [1]. Головною відмінністю від традиційних спецкурсів є їхня валідація та можливість накопичення.

Методологічно це означає перехід від «процесного» підходу (відвідування лекцій) до «результативного» (демонстрація компетентності).

Впровадження мікрокваліфікацій дає можливість поєднання окремих малих блоків у повноцінну освітню програму. Це дозволяє студенту самостійно моделювати свій професійний профіль [2].

Використання кредитно-трансферної системи забезпечує визнання мікрокваліфікацій між різними закладами освіти та країнами. Мікрокваліфікації відкривають доступ до університетських знань людям, які не мають можливості навчатися на стаціонарі повний термін.

Для успішної імплементації заклади вищої освіти (ЗВО) мають впровадити:

1. Цифрову сертифікацію: Використання технологій блокчейн або цифрових беджів для підтвердження автентичності сертифікатів.

2. Визнання результатів неформальної освіти (RPL): Розробка чітких критеріїв, за якими курси з платформ (напр., Coursera, EdX) можуть бути зараховані як частина університетського кредиту.

3. Партнерство з індустрією: Створення короткострокових програм під запит конкретних роботодавців.

При аналізі впровадження мікрокваліфікацій, важливо розуміти, що перехід від монолітних програм до гнучких модулів створює не лише можливості, а й серйозні системні виклики.

Найбільшим ризиком є розмивання стандартів якості. Короткострокові курси часто фокусуються на вузьких практичних навичках, ігноруючи теоретичну базу та критичне мислення, які є фундаментальними для вищої освіти. Суспільство може почати сприймати мікрокваліфікації як «швидкий диплом», що знижує загальну довіру до вищої освіти.

Традиційний диплом бакалавра або магістра забезпечує системне та цілісне розуміння професії. Перехід до «освітнього конструктора» створює ризик того, що випускник матиме набір розрізнених навичок без розуміння глибинних зв'язків між ними. Це може призвести до формування так званого «клаптевого інтелекту».

На сьогодні в багатьох країнах (зокрема в Україні) відсутні чіткі механізми автоматичного перезарахування мікрокваліфікацій у межах формальної освіти.

Хоча мікрокваліфікації позиціонуються як інструмент доступності, вони можуть поглибити нерівність. Люди з вищим рівнем цифрової грамотності та доступом до платних ресурсів отримують перевагу, тоді як найбільш вразливі групи можуть залишитися за межами цієї системи через брак навичок самоорганізації, необхідних для гнучкого навчання.

Широке впровадження мікрокваліфікацій може призвести до того, що студенти відмовлятимуться від довгих (і дорогих) програм на користь коротких курсів. Це створює загрозу фінансовій стабільності класичних університетів, які змушені будуть конкурувати з глобальними EdTech-платформами.

Орієнтація мікрокваліфікацій на миттєвий запит ринку праці може призвести до того, що університети стануть «центрами підготовки персоналу» для великих корпорацій, втрачаючи свою роль як осередків вільної науки та гуманітарного розвитку.

Впровадження мікрокваліфікацій не означає відмову від фундаментальної вищої освіти. Навпаки, це методологічне розширення, яке дозволяє системі стати більш людиноцентрованою. Гнучкі траєкторії дають змогу фахівцям оновлювати знання «порційно», що є критично важливим для економіки знань XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Recommendation of 16 June 2022 on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability. *Official Journal of the European Union*. URL : europa.eu (дата звернення: 15.04.2026).

2. European Commission (2020). A European approach to micro-credentials. Output of the micro-credentials higher education working group. URL : europa.eu (дата звернення: 15.04.2026).

3. Рашкевич Ю. М., Семигіна Т. В. Аналіз можливостей упровадження мікрокваліфікації в Україні та інших європейських країнах. *Освітня аналітика України*. 2024. № 1 (27). С. 110–122.

4. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навчальний посібник / К. І. Почка, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. 320 с.

5. Бондаренко Н. Освітнє середовище: єдність форми та змісту. *Вища освіта України.* 2023. № 4. С. 40–49. DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.4(91).06

6. Бондаренко Н. П. Освітнє середовище сучасності як предмет світоглядної демаркації. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць. 2023. № 47 (12). С. 87–101. DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-9

7. Основи професійної освіти / М. В. Руденко, Р. А. Калениченко, Г. В. Капосльоз, Г. Л. Корчова. Київ : ЦП Компринт, 2018. 613 с.

УДК 378.147

Антон Сергійович Букреєв,
аспірант 1-го року навчання кафедри ДАС
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0008-4031-3358

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ДИЗАЙНУ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується зростанням ролі міждисциплінарних підходів у підготовці фахівців архітектурно-дизайнерського профілю. Викладання дизайну архітектурного середовища потребує інтеграції психолого-педагогічних, художньо-композиційних та інженерно-технічних знань, що забезпечує формування цілісного професійного мислення майбутнього фахівця.

Одним із ключових психолого-педагогічних аспектів є врахування впливу просторового середовища на когнітивний, емоційний і поведінковий стан людини. Дослідження показують, що архітектурне середовище освітніх будівель безпосередньо впливає на комфорт, продуктивність та психологічне благополуччя користувачів [1]. Це визначає необхідність навчати студентів не лише проєктуванню форми, а й розумінню поведінкових реакцій людини у просторі.

Важливою теоретичною основою сучасного викладання дизайну є положення про необхідність раннього та безперервного розвитку дизайнерської культури. Дизайн-освіта в Україні поступово формується як складова національної освітньої системи, що поєднує технічну, художню та соціокультурну складові професійної підготовки [2]. У цьому контексті підготовка фахівців із дизайну архітектурного середовища у вищій школі повинна ґрунтуватися на інтеграції теоретичних знань із практикою проєктування та розвитку естетичного сприйняття простору.

Важливим є застосування особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Студент розглядається як активний суб’єкт навчального процесу, який формує власні проєктні рішення через аналіз, моделювання та критичну рефлексію. Такий підхід відповідає сучасним педагогічним моделям, орієнтованим на розвиток творчого та критичного мислення.

Особливе значення має метод проєктного навчання, який дозволяє моделювати реальні професійні ситуації. У дослідженнях архітектурної освіти зазначається, що ефективне викладання базується на поєднанні теоретичного навчання, студійної роботи та дослідницького підходу.

Психолого-педагогічна складова також передбачає врахування когнітивних особливостей студентів архітектурних спеціальностей. Просторове мислення, візуальна уява та здатність до абстрактного моделювання є базовими компетентностями, які формуються через систематичні вправи з композиції, аналізу форми та роботи з просторовими структурами.

Важливим компонентом є також формування естетичної та екологічної свідомості майбутніх дизайнерів. Сучасна архітектурна освіта орієнтується на сталий розвиток, що вимагає врахування екологічних факторів, енергоефективності та соціальної відповідальності проєктних рішень [4].

Окрему роль відіграє педагогічна взаємодія між викладачем і студентом. Викладач виступає не лише як носій знань, але і як тьютор, який супроводжує процес формування індивідуального проєктного мислення. Зворотний зв'язок, критичне обговорення проєктів та колективний аналіз рішень є важливими елементами навчального процесу.

Таким чином, сучасне викладання дизайну архітектурного середовища у вищій школі є складним багаторівневим процесом, який поєднує когнітивні, рефлексивні та соціокультурні компоненти. У результаті формується новий тип професійної підготовки, орієнтований не лише на засвоєння знань, а й на розвиток здатності до самостійного проєктування, критичного аналізу та творчого переосмислення архітектурного середовища як складної системи взаємодії людини і простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barrett, P., Zhang, Y., Moffat, J., Kobbacy, K. (2013). A holistic, multilevel analysis identifying the impact of classroom design on pupils' learning. *Building and Environment*, 59, 678–689.

2. Марущак О. В., Горбенко І. В., Клоченок Д. К. Дизайн як проєктна складова підготовки майбутніх учителів технологій. 2014. С. 339–344.

3. Salama, A. M. (2015). Spatial Design Education: New Directions for Pedagogy in Architecture and Beyond.

4. Altomonte, S., Rutherford, P., Wilson, R. (2019). Sustainability in architectural education: design pedagogy and climate literacy. *Journal of Cleaner Production*, 204, 487–501.

УДК 37.01:378

Ілля Олександрович Войтко,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБЗ-25
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0358-0066

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні характеризується посиленням вимог до якості професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, зокрема будівельного профілю, що зумовлено трансформаціями ринку праці та цифровізацією виробничих процесів. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування професійної мотивації здобувачів освіти як визначального чинника їхнього професійного становлення. Важливу роль у цьому процесі відіграє педагогічна взаємодія, яка забезпечує формування професійних інтересів і готовності до педагогічної діяльності. Саме через ефективну взаємодію між викладачем і студентом відбувається актуалізація внутрішніх мотивів навчання та професійного розвитку [1; 3–5; 8]. У дослідженнях Л. Бондар, Н. Литвинчук [1], А. Колчигіної [2], О. Лавринюк, В. Кириченко [7] розкрито сутність мотиваційної сфери особистості, роль педагогічної взаємодії як чинника мотивації [6; 9].

Педагогічна взаємодія у системі професійної підготовки розглядається як цілісний процес співпраці викладача і студента, що базується на принципах суб’єкт-суб’єктних відносин, діалогічності та партнерства. Так, Н. Савченко розглядає педагогічну взаємодію як цілеспрямований, динамічний процес взаємного впливу суб’єктів освітнього процесу [9]. На переконання О. Столярової мотиваційна сфера особистості постає як цілісна, ієрархічно організована система спонукань, що визначає спрямованість активності людини, її поведінку та діяльність. Структурно мотивація та мотиваційна сфера представлені взаємопов’язаними компонентами, до яких належать: потреби як внутрішні джерела

активності, що зумовлюють виникнення спонукань; мотиви як конкретні причини діяльності, що визначають її спрямованість; цілі як усвідомлені результати, на досягнення яких вона орієнтована; інтереси та прагнення як прояв вибіркової спрямованості; цінності та установки як стійкі регулятори поведінки; а також емоційно-вольовий компонент, що забезпечує енергетичну та регулятивну сторону діяльності. У своїй сукупності ці компоненти формують цілісну систему, яка визначає характер, інтенсивність і результативність активності особистості [10]. На наш погляд, структура мотиваційної сфери має ієрархічний характер: домінування певних мотивів визначає спрямованість особистості та особливості її поведінки. Така багаторівнева організація забезпечує цілісність і динамічність мотивації як ключового чинника навчальної та професійної діяльності. У цьому контексті особливої ваги набуває педагогічна взаємодія як середовище, в якому відбувається актуалізація та трансформація мотиваційних утворень особистості. Саме в умовах цілеспрямованої взаємодії викладача і здобувача освіти створюються передумови для формування стійкої професійної мотивації.

Ґрунтуючись на результатах означених досліджень, нами встановлено, що формування професійної мотивації в умовах педагогічної взаємодії відбувається через систему взаємопов'язаних механізмів, серед яких провідними є усвідомлення значущості майбутньої професії, залучення здобувачів освіти до квазіпрофесійної діяльності, розвиток пізнавального інтересу та формування позитивного емоційного досвіду навчання. У цьому контексті особливої ефективності набувають такі форми педагогічної взаємодії, як інтерактивне навчання, проєктна діяльність, кейс-метод, моделювання професійних ситуацій (зокрема у сфері будівництва і зварювання), а також використання цифрових технологій і засобів наочності. Їх застосування забезпечує наближення освітнього процесу до реальних умов майбутньої професійної діяльності, що, своєю чергою, сприяє посиленню внутрішньої мотивації студентів і підвищенню їхньої професійної спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Л. В., Литвинчук Н. Б. Мотивація навчальної діяльності студентів як провідний чинник підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2020. № 11. С. 67–71.

2. Колчигіна А. В. Специфіка навчальної мотивації студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки».* 2018. Вип. 1 (2). С. 46–51.

3. Красильник Ю. Інформаційні технології як фактор інтенсифікації підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 5. С. 57–62.

4. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонодидактики вищої школи. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2020. № 1 (41). С. 181–190.

5. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні аспекти проєктування інноваційного освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 78–83.

6. Кучер О. Методичні аспекти підготовки бакалаврів з професійної освіти у галузі будівництва і зварювання до організації дуального навчання. *Професійна педагогіка*. 2025. № 30. С. 279–292.

7. Лавринюк О., Кириченко В. Мотивація до навчальної діяльності: аналіз сучасних теорій. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2023. № 1. С. 34–39.

8. Лапаєнко С. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 55 (3). С. 9–13.

9. Савченко Н. Емоційна гнучкість педагога у суперечливих ситуаціях педагогічної взаємодії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. № 219. С. 80–87.

10. Столярова О. М. Дослідження способів впливу на мотиваційну сферу здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету оборони України. Серія: «Питання психології».* 2022. № 3 (67). С. 120–125. URL : https://numl.org/1hoi (дата звернення: 11.04.2026).

УДК 37.01:378

Мирослав Анатолійович Войтович,
здобувач вищої освіти академічної групи ПЦБм-24-ГТ
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0358-0066

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ БУДІВЕЛЬ

Сучасний розвиток будівельної галузі характеризується активним упровадженням цифрових технологій, серед яких провідне місце займає інформаційне моделювання будівель (BIM). Це актуалізує пошук інноваційних підходів до викладання BIM, які поєднують проєктно-орієнтоване навчання, цифрові платформи, візуалізацію та експериментальну перевірку результативності. У сучасному науково-педагогічному дискурсі розроблення інноваційних підходів до викладання розглядається як комплексний процес, що поєднує інтеграцію цифрових технологій, педагогічного дизайну та компетентнісно орієнтованого навчання [1–5]. У зарубіжних публікаціях BIM розглядається як інструмент інтеграції теоретичного і практичного компонентів підготовки майбутніх фахівців, а також як основа для побудови студійних, кейсових і міждисциплінарних моделей навчання [9]. У роботах J. Ferrandiz та ін. доведено ефективність впровадження BIM (на базі Autodesk Revit) в освітній процес через квазіексперимент із використанням pre-test/post-test дизайну, що засвідчив підвищення мотивації, задоволеності та ефективності навчання здобувачів освіти [7]. Подібні результати отримано й у дослідженнях, де використано експериментальні методи та статистичний аналіз (SPSS), що підтверджує позитивний вплив BIM на навчальні результати [8].

Науковці також наголошують на ефективності інтеграції BIM із проєктним навчанням, STEM-підходами та візуалізаційними технологіями, що сприяє розвитку просторового мислення та професійної компетентності здобувачів [6].

Наше дослідження проводилося на базі підготовки здобувачів спеціальності 015 «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)». Для перевірки

ефективності інноваційних підходів було використано квазіекспериментальний дизайн типу pre-test / post-test у малій вибірці (n = 5). До експериментальної методики були включені проєктно-орієнтоване навчання, використання Autodesk Revit як основного BIM-інструменту, інтерактивна візуалізація будівельних рішень, змішаний формат навчання та кейс-метод. Оцінювання здійснювалося за трьома критеріями: когнітивним (рівень знань із BIM-моделювання), діяльнісним (практичні вміння створювати та редагувати моделі) і мотиваційним (інтерес до навчання та готовність застосовувати BIM-технології). Для вимірювання результатів використовувалися тестування, практичні завдання та анкетування за шкалою Лайкерта (табл. 1).

Таблиця 1 – Індивідуальні результати здобувачів освіти до та після формувального етапу експерименту

Здобувач	Знання pre	Знання post	Уміння pre	Уміння post	Мотивація pre	Мотивація post
S1	58	74	56	78	3.0	4.2
S2	62	81	60	84	3.2	4.5
S3	55	70	54	72	2.9	4.1
S4	64	82	63	86	3.3	4.6
S5	61	77	59	80	3.1	4.4

Узагальнені результати експерименту наведено в табл. 2. Вони демонструють позитивну динаміку за всіма досліджуваними показниками.

Таблиця 2 – Описова статистика результатів експерименту

Показник	Pre-test (M)	Post-test (M)	SD pre	SD post	Приріст, %
Знання	60.00	76.80	3.54	4.97	28.00
Практичні вміння	58.40	80.00	3.51	5.48	36.99
Мотивація	3.10	4.36	0.16	0.21	40.65

Як видно з табл. 2, середній рівень знань підвищився з 60,00 до 76,80 бала, практичних умінь – з 58,40 до 80,00 бала, мотивації – з 3,10 до 4,36 бала. Відносний приріст становить, відповідно, 28,00 %, 36,99 % і 40,65 %.

Отримані статистичні результати підтверджують ефективність упроваджених інноваційних підходів до викладання інформаційного моделювання будівель. Позитивна динаміка виявлена не лише за когнітивним і діяльнісним критеріями, а й у мотиваційній сфері, що свідчить про комплексний вплив експериментальної методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Красильник Ю. Інформаційні технології як фактор інтенсифікації підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Вісник Національного університету оборони Укрїни* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 5. С. 57–62.

2. Красильник Ю. С. Дидактичний контроль та оцінювання у ВВНЗ як системна технологія. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2009. № 2 (10). С. 30–34.

3. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонодидактики вищої школи. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2020. № 1 (41). С. 181–190.

4. Лапаєнко С. В. Громадянська освіта як чинник формування сучасного громадянського суспільства в Україні. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2019. Випуск 17, т. 2. С. 39–42.

5. Лапаєнко С. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 55 (3). С. 9–13.

6. Agirbas A. Teaching construction sciences with the integration of BIM to undergraduate architecture students. *Frontiers of Architectural Research*. 2020. Vol. 9 (4). P. 1–11.

7. Ferrandiz J., Banawi A., Peña E. Evaluating the benefits of introducing BIM based on Revit in construction courses without changing the course schedule. *Universal Access in the Information Society*. 2017. № 16. P. 1–15.

8. Ismiranti A. S., Sudarisman I., Rusyda H. F. S., Akhmadi A. Experimentation of BIM and AI software to support Adaptive Learning System in interior design course. *International Journal of Visual and Performing Arts*. 2024. Vol. 6, № 2. P. 85–101.

9. Shin Y.-j., Kang E. From tool-based training to integrated studios: a review of BIM education in architecture. *Buildings*. 2026. Vol. 16, № 1. Art. 166.

УДК 378.147:34:004.8

Кирило Володимирович Воронежський,
*аспірант кафедри інформаційних технологій проєктування
та прикладної математики
Київського національного університету будівництва і архітектури*
ORCID 0009-0002-5855-7103

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Цифровізація вищої освіти, поширення дистанційного та змішаного навчання, а також потреба у збереженні безперервності освітнього процесу в умовах кризового суспільства зумовили активне впровадження інструментів штучного інтелекту в діяльність закладів вищої освіти. Такі інструменти використовуються для пошуку та структурування інформації, підготовки навчальних матеріалів, індивідуалізації навчання, автоматизації окремих видів контролю та підтримки самостійної роботи здобувачів. Разом із тим їх інтеграція в освітній процес породжує правові, етичні та методичні ризики, які потребують належного врегулювання [1; 2; 3].

Актуальність теми полягає в тому, що застосування ШІ у вищій школі вже стало частиною повсякденної академічної практики. Здобувачі використовують генеративні системи під час підготовки до занять, створення текстів, перекладу, аналізу джерел і самоконтролю, а викладачі – для розроблення тестів, кейсів, презентацій, візуалізацій та методичного супроводу дисциплін. Проте відсутність чітких правил використання таких інструментів може призвести до порушення принципів академічної доброчесності, неналежного використання чужих результатів інтелектуальної діяльності, некоректного опрацювання персональних даних і зниження якості самостійної роботи студентів [1; 4].

У межах методики викладання у вищій школі штучний інтелект слід розглядати не як заміну викладача, а як допоміжний дидактичний інструмент. Його використання має оцінюватися за педагогічною доцільністю, відповідністю цілям навчання, змісту дисципліни, формам контролю та можливостям управління навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів. Такий підхід відповідає сучасному розумінню навчання як єдності викладання, учіння та управління,

де провідна роль у постановці навчальної мети, доборі методів і оцінюванні результатів належить викладачеві [3; 5].

До ключових правових аспектів застосування ШІ в освітньому процесі належать: дотримання академічної доброчесності; захист персональних даних; авторське право на навчальні та наукові матеріали; прозорість використання цифрових інструментів у поточному й підсумковому контролі. Якщо студент подає згенерований текст як власний без повідомлення про використання ШІ, це підриває довіру до результатів навчання. Не менш важливою є заборона введення до відкритих сервісів конфіденційної інформації, а також необхідність перевірки достовірності отриманого контенту, оскільки системи ШІ можуть продукувати фактичні помилки або спотворені висновки [1; 2; 6].

Методичний аспект проблеми полягає в тому, що викладач має формувати у здобувачів не споживацьку, а відповідальну та критичну модель взаємодії з інструментами ШІ. Доцільно навчати студентів коректно формулювати запити, перевіряти відповіді за нормативними актами й науковими джерелами, зіставляти результати з навчальною метою та самостійно аргументувати висновки. Для правничих дисциплін це має особливе значення, оскільки робота з ШІ повинна поєднуватися з аналізом законодавства, судової практики, ситуаційних завдань, дискусій та проблемного навчання. Саме такий підхід забезпечує формування правової культури, критичного мислення та професійної відповідальності майбутніх фахівців [3; 4; 5].

Отже, застосування штучного інтелекту в освітньому процесі закладів вищої освіти в умовах кризового суспільства є актуальним і перспективним напрямом розвитку вищої освіти, але його ефективність залежить від поєднання правових, етичних і методичних засад. Закладам вищої освіти доцільно розробляти локальні правила використання ШІ, визначати допустимі межі його застосування в навчальних завданнях і контролі, а також забезпечувати методичний супровід викладачів і студентів. За таких умов ШІ може стати інструментом підвищення якості освіти, не підміняючи ані викладача, ані самостійну навчальну діяльність здобувача [1; 3; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 08.04.2026).

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 08.04.2026).

3. Руденко М. В., Красильник Ю. С., Корчова Г. Л. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2022. 296 с.

4. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.

5. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2021. 156 с.

6. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.

УДК 796.015

Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836;
Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304

ОСОБИСТІСНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Для юних спортсменів особливо важливою стає підтримка їхнього особистісного розвитку, адже у період інтенсивного становлення особистості спорт може виступати як потужним стимулом самопізнання, так і джерелом внутрішніх конфліктів. Дослідники підкреслюють, що ефективність спортивної діяльності на етапі дитячо-юнацької підготовки значною мірою залежить від психолого-педагогічного супроводу, який забезпечує баланс між результатом і гармонійним розвитком особистості [1]. Роль тренера і психолога полягає не лише у навчанні технічним прийомам, а й у створенні такого середовища, де дитина почувається цінною, зрозумілою та підтриманою.

Психолого-педагогічний супровід розглядається як комплекс цілеспрямованих дій, спрямованих на допомогу юному спортсмену у вирішенні навчальних, емоційних і соціальних завдань розвитку. Його сутність полягає у супроводі, а не контролі – у взаємодії, де дорослий стає партнером дитини на шляху до самостійності. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу є: виявлення індивідуально-психологічних особливостей спортсмена (темпераменту, рівня тривожності, типу мотивації); формування адекватної самооцінки, вольової стійкості та емоційної врівноваженості; підтримка позитивного мікроклімату в команді; навчання навичкам саморегуляції та управління стресом; сприяння формуванню ціннісних орієнтацій і життєвих цілей.

Практика показує, що системна робота з юними спортсменами передбачає поєднання індивідуальних консультацій, тренінгів, рольових ігор та групових обговорень [4].

Тренер є головною фігурою у житті юного спортсмена. Від його особистісних якостей, стилю спілкування та рівня емоційного інтелекту залежить, чи буде дитина розвиватися гармонійно, чи, навпаки, відчуватиме надмірний тиск. Тренер виступає не просто наставником, а моделлю поведінки, через яку юний спортсмен засвоює соціальні норми, розвиває почуття відповідальності, формується як особистість.

Психолого-педагогічний супровід юних спортсменів є необхідною умовою ефективного формування їхньої особистості. Він забезпечує розвиток емоційної стійкості, мотивації до досягнень, моральної зрілості та навичок саморегуляції. Роль тренера, який поєднує професіоналізм і педагогічну мудрість, у цьому процесі є визначальною [2; 3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Круцевич Т. Теорія і методика фізичного виховання. Київ : НУФВСУ, 2021.

2. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров’я і благополуччя особистості : навчальний посібник. К. : Талком, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/items/0556ed25-7d1e-40cd-bfd3-0b908aefa24d

3. Шамич О., Озерова О., Андріянова В. Самореалізація людей з інвалідністю в спортивній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. Вип. 83 (1). С. 170–177. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-170-177

4. Шамич О. М., Іваннікова Г. В. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти процесу підготовки тренерів-викладачів фізичного виховання та спортивних педагогів. (February 6–8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. P. 277–288. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47556/1/SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.02.23.pdf#page=277

УДК 796.03

Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836;
Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНА В ПРОФІЛАКТИЦІ ТРАВМ

Спортивні травми не лише негативно впливають на фізичний стан спортсмена, але й призводять до серйозних психологічних наслідків, таких як страх повторної травми, тривожність, зниження мотивації та самооцінки [1]. Спрямованість психологічної підготовки на профілактику травм дає змогу вчасно визначити та усунути психологічні бар'єри, що можуть призвести до необережних дій або зниження реакції, які спричиняють травматизм [2]. Спортивна діяльність супроводжується значним фізичним і психічним навантаженням, а також високим рівнем відповідальності за результат, що створює додатковий ризик травмування. Психологічні фактори, зокрема рівень стресу, страх, втома, мотивація та здатність до концентрації, можуть суттєво впливати на ймовірність отримання травм [1].

Управління стресом, який може посилювати тривожність та впливати на концентрацію і координацію, є одним з основних аспектів профілактики травм. Високий рівень стресу нерідко призводить до зниження здатності приймати швидкі й точні рішення, що підвищує ймовірність травмування під час інтенсивних навантажень.

Другим важливим фактором є робота з мотивацією спортсмена. Занижена мотивація може зумовлювати нехтування певними аспектами безпеки, зокрема неправильним виконанням вправ або неповною розминкою. Підтримка оптимального рівня мотивації сприяє належному виконанню всіх вимог тренувального процесу, що допомагає уникати травм [3]. Також важливо враховувати індивідуальні особливості спортсмена, як-от рівень впевненості у своїх силах та внутрішній діалог. Низька самооцінка і страх перед можливими невдачами

можуть призвести до сумнівів і обережності у виконанні технічно складних елементів, що підвищує ризик травми [1].

Психологічна підготовка до відновлення після травми також важлива, адже страх повторного травмування може негативно впливати на готовність спортсмена повернутися до активних тренувань. У цьому випадку психологічна підтримка може допомогти спортсмену перебороти страх і поступово повернутися до звичного ритму [4]. Для ефективної профілактики травматизму необхідно діяти в кількох напрямах: організаційному, медико-біологічному, матеріально-технічному, спортивно-педагогічному та психологічному. Кожен з цих аспектів містить як ризики, так і значні можливості для запобігання травмам у спорті, забезпечення швидкого й ефективного лікування, реабілітації та підвищення ефективності спортивної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребік О. Попередження спортивного травматизму. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт.* 2016. Вип. 23. С. 122–125.

2. Гуменюк С. В. Спортивний травматизм та його профілактика. *Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді* : матеріали п’ятого регіон. наук.-метод. семінару, 18–19 груд. 2018 р. Тернопіль : Тайп, 2020. С. 66.

3. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров’я і благополуччя особистості : навчальний посібник. К. : Талком, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/items/0556ed25-7d1e-40cd-bfd3-0b908aefa24d

4. Шамич О., Озерова О., Андріянова В. Самореалізація людей з інвалідністю в спортивній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. Вип. 83 (1). С. 170–177. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-170-177

УДК 159.9

Олена Броніславівна Готра,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-9050-7785

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах кризового суспільства та високого рівня невизначеності особистість стикається з необхідністю швидкої адаптації. Одним із ключових інструментів такої адаптації виступає критичне мислення. У цьому контексті критичне мислення стає не лише когнітивною навичкою, а й життєво необхідною компетентністю.

Сучасний стан історіографії показує зростання інтересу до даної проблематики. Мета нашої роботи – проаналізувати актуальні проблеми критичного мислення, визначити його теоретичні засади, розглянути критичне мислення як передумову соціальної адаптації та окреслити перспективні напрями, зокрема його психологічний аспект.

Розглянемо теоретико-методологічні засади проблематики. Як поняття, критичне мислення – це усвідомлене відношення до процесу міркування, яке передбачає вміння будувати доведення, спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, нарешті, знаходити помилки у своїх і чужих міркуваннях [1, с. 20].

На думку Віталія Надурак, критичне мислення це навичка, що передбачає вміння аналізувати процес мислення на предмет його відповідності критеріям раціональності. Людина вдається до такого типу мислення, коли прагне отримати правильні висновки, і для цього перевіряє міркування, що ведуть до них [2, с. 143].

На нашу думку, критичне мислення розглядається як здатність особистості аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, виявляти логічні помилки та маніпуляції, формувати обґрунтовані висновки та приймати відповідальні рішення. У кризових умовах критичне мислення виконує низку адаптаційних функцій та виступає як передумова соціальної адаптації.

Для розкриття заявленої теми дослідження певну цінність становить саме дискусія про інформаційно-захисну функцію. Тобто здатність через критичне мислення розрізняти правдиву та маніпулятивну інформацію, це дозволяє уникати дезінформації та панічних настроїв. Важливою є регулятивна функція. Критичне мислення сприяє раціоналізації емоційних реакцій, знижує рівень тривожності та допомагає зберігати психологічну рівновагу. Нарешті прогностична функція, яка дає змогу оцінювати можливі наслідки рішень і прогнозувати розвиток ситуації. Особливою є комунікативна функція, що сприяє конструктивному діалогу, аргументованому відстоюванню позиції та толерантному сприйняттю інших точок зору. Критичне мислення виконує суспільну функцію: знижує вразливість до пропаганди; сприяє соціальній згуртованості; підвищує рівень довіри до перевіреної інформації.

Вагомий доробок у аналізі даної проблеми надають дослідження Отрешко Н. На її думку в умовах інформаційної війни та цифрового середовища критичне мислення тісно пов'язане з інформаційною грамотністю, коли фейкові новини стали значною проблемою особливо зростає актуальність розвитку критичного мислення. Воно дозволяє людям аналізувати, оцінювати та перевіряти інформацію перед тим, як її прийняти або поділитися нею, додатково розпізнавати надійні джерела інформації від ненадійних. Критичне мислення виявляють власні когнітивні упередження та впливають на їх оцінку інформації. Розвиток критичного мислення знижує ризик стати жертвою маніпуляцій через дезінформацію [3]. Таким чином критичне мислення виступає методологічною основою інформаційної грамотності, забезпечуючи глибину аналізу та усвідомленість сприйняття. Розвиває уміння знаходити інформацію, оцінювати джерела, перевіряти факти та інтерпретувати дані.

Біскуп М. та Волинець Н. доводять, що когнітивні елементи стресостійкості включають здатність до критичного мислення, розв'язання проблем та прийняття рішень. Критичне мислення допомагає ідентифікувати та аналізувати стресові фактори, тоді як навички розв'язання проблем та прийняття рішень дозволяють ефективно вирішувати виклики [4, с. 352].

Це дозволяє розглядати критичне мислення як передумову психологічної резильєнтності. Дослідження показують, що інформаційна агресія спрямована на дестабілізацію суспільства та деморалізацію населення; соціальні мережі стають каналом поширення емоційно забарвлених маніпулятивних наративів; пропаганда активно використовує страх, невизначеність і когнітивні спрощення. У цих умовах критичне мислення виконує функцію «когнітивного імунітету».

Таким чином, критичне мислення є передумовою соціальної адаптації в умовах кризового суспільства. В українських реаліях воно виконує функцію захисту від інформаційних загроз. Формування критичного мислення має здійснюватися через: освіту; розвиток медіаграмотності; впровадження практик фактчекінгу. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку інтегрованих моделей розвитку критичного мислення як складової національної стійкості. Отже, досліджувана нами проблематика є перспективною і потребує подальшого глибокого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конверський А. Є. Критичне мислення : підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. К. : Центр учбової літератури, 2020. 370 с.

2. Надурак В. Критичне мислення: концепція та практика. *Філософія освіти.* 2023. Вип. 28 (2). С. 129–147.

3. Отрешко Н. Критичне і системне мислення як відповідь на виклики воєнного часу. URL : https://isnasu.org.ua/popsci/019_Otreshko_-_Krytychne_i_systemne_myslennia.php

4. Біскуп М., Волинець Н. Стресостійкість цивільного населення у воєнний час. *UNIVERSUM.* 2024. № 8. С. 349–355.

УДК 378.091.3:159-051]:17.022.1

Наталія Василівна Гузій,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теоретичної та консультативної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ІМІДЖОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ

Сучасні підходи до реформування вищої школи, спрямовані на підвищення рівня її якості, людиновимірності, гнучкості й варіативності, зумовлюють активні трансформаційні процеси у змісті та технологічному забезпеченні вищої освіти з метою підготовки фахівців до успішної самореалізації у житті та професії. Особливості соціонімічних професій полягають у тому, що сформовані професійно важливі якості особистості професіонала перетворюються на засіб та інструмент їх професійної діяльності, тому компетентність і професіоналізм фахівця здебільшого сприймається крізь призму образу його особистості – професійного іміджу, що відображає ті найбільш яскраві домінантні властивості, завдяки яким набувається професійне визнання, авторитет, конкурентноздатність. Це зумовлює широкий запит на впровадження сучасних іміджіологічних знань у систему підготовки різноманітних фахівців – політологів, журналістів, митців, менеджерів тощо. До соціонімічних професій, для яких формування іміджу перетворюється на специфічний сегмент професійної підготовки, належить професія психолога, оскільки вона функціонує у жорсткому конкурентному середовищу, передбачає добровільне обрання клієнтами, вимагає глибокого особистісного контакту й довіри. До того ж, крім роботи над власним професійним іміджем, психолог часто-густо здійснює у своїй професійній діяльності функції іміджмейкінгу – надає консультативні послуги щодо проєктування впливового позитивного іміджу та вибору засобів його втілення. Це актуалізувало розробку і впровадження у процес фахової підготовки психологів в умовах магістратури *освітнього компоненту «Психологія іміджу та самопрезентації»*, а також дидактичне моделювання його змістового наповнення [1, с. 60–65].

Метою вивчення навчальної дисципліни «Психологія іміджу та самопрезентації» було визначено опанування здобувачами вищої освіти теоретичних основ іміджології як науки і соціальної практики та іміджмейкінгу як соціально-психологічної технології управління іміджем.

Основні завдання вивчення означеної дисципліни полягати у наступному:

– сформувати у здобувачів вищої освіти систему фундаментальних наукових уявлень про імідж як складний соціокультурний та психологічний феномен;

– озброїти здобувачів вищої освіти різноманітними науково-теоретичними та прикладними знаннями у галузі сучасної іміджології;

– оволодіти магістрантами технологічними основами успішного створення персонального та корпоративного іміджу;

– сприяти підвищенню особистісної та професійної культури майбутніх психологів за допомогою засвоєння технік самопрезентації.

Одиницями змісту виступили логічно побудовані ряди тематичних блоків:

– Іміджологія як наука, практика, мистецтво та навчальна дисципліна;
– Імідж як соціально-психологічний та художньо-культурний феномен;
– Іміджмейкінг як технологія управління іміджем;
– Психологія корпоративного іміджу організації;
– Психологія персонального іміджу та самопрезентації.

Оцінювання засвоєння здобувачами дидактичних одиниць змісту курсу здійснювалося через його процесуально-функціональні підсистеми - мотиваційно-стимулювальну, інформаційно-гносеологічну, діагностично-проектувальну, комунікативно-інтерактивну, практично-перетворювальну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гузій Н. В. Психологія іміджу та самопрезентації. Комплекс програм навчальних дисциплін призначений для розробки лекційних курсів з циклу професійної підготовки магістрів психології, які викладаються на ІІ освітньо-науковому та освітньо-професійному рівні, освітнього ступеня «Магістр», галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 Психологія, освітньо-наукової програми «Теорія та практика наукової психології» і освітньо-професійної програми «Психологія консультування». Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 60–65.

УДК 005.95/.96:159.9

Оксана Анатоліївна Дешко,
*завідувачка навчальної лабораторії «Тренінговий центр
«Human resources (consulting)»
Державного податкового університету*
ORCID 0009-0009-7969-3500

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних процесів особливого значення набуває ефективне управління персоналом, що передбачає не лише організаційні, а й психологічні підходи до розвитку працівників. Використання тренінгових технологій стає одним із ключових інструментів підвищення професійної компетентності та адаптивності персоналу в умовах динамічних змін [1].

Актуальність застосування тренінгових технологій зумовлена зростанням вимог до гнучких навичок працівників, таких як комунікація, емоційний інтелект, здатність до командної роботи та прийняття рішень. У цьому контексті тренінг виступає як інтерактивна форма навчання, що дозволяє поєднати теоретичні знання з практичним досвідом і сприяє формуванню стійких поведінкових моделей [2].

У наукових дослідженнях зазначається, що ефективність управління персоналом значною мірою залежить від рівня психологічної підготовки працівників та керівників. Зокрема, впровадження тренінгових програм сприяє розвитку лідерських якостей, підвищенню мотивації та формуванню проактивної поведінки персоналу, що позитивно впливає на організаційну ефективність [4].

Особливої уваги заслуговує використання тренінгів у контексті кризових умов, де вони виконують не лише навчальну, але й підтримувальну функцію. Психологічний супровід професійного розвитку за допомогою тренінгових технологій сприяє зниженню рівня стресу, підвищенню стійкості до невизначеності та формуванню здатності до ефективної діяльності в складних умовах [5].

Крім того, інтеграція тренінгових технологій у систему управління персоналом сприяє формуванню позитивного іміджу організації та розвитку її репутаційного капіталу. Це досягається через підвищення якості внутрішніх комунікацій, розвиток корпоративної культури та зміцнення довіри між працівниками і керівництвом [3].

Таким чином, використання тренінгових технологій у системі управління персоналом є ефективним інструментом розвитку людського капіталу, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності організацій. Комплексне впровадження тренінгів сприяє формуванню професійно зрілої, психологічно стійкої та мотивованої команди, здатної ефективно реагувати на виклики сучасного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

2. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підгот. здобувачів бакалаврського першого рівня вищ. освіти спец. А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

3. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Телебенєва Є. О. Вплив репутаційного менеджменту на управлінські процеси у глобальних і національних компаніях. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 184–186. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18491

4. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I., Yevchenko I. The Role of Transformational Leadership in the Relationship between Proactive Personality and Employee Voice among Male and Female Nurses. *International Journal of Organizational Leadership.* 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

5. Калениченко Р., Сілаєв Ю., Телебенєва Є. Психологічний супровід професійного зростання майбутніх спеціалістів в кризових умовах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 81 (5). С. 69–75. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-69-75

6. Основи професійної освіти / М. В. Руденко, Р. А. Калениченко, Г. В. Капосльоз, Г. Л. Корчова. Київ : ЦП Компринт, 2018. 613 с.

Наталія Олексіївна Димнич,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-2
Державного податкового університету;
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

АКАДЕМІЧНА ПРОКРАСТИНАЦІЯ В ПЛОЩИНІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

У сучасному освітньому середовищі дедалі більшої актуальності набуває проблема академічної прокрастинації. Це явище широко поширене серед студентів і проявляється у свідомому відкладанні виконання навчальних завдань, навіть тоді, коли студент усвідомлює можливі негативні наслідки такої поведінки. В умовах зростання обсягу навчальної інформації, високих академічних вимог та значного впливу цифрового середовища питання прокрастинації потребує більш глибокого дослідження.

Академічна прокрастинація розглядається як особливий тип поведінки, пов'язаний із затримкою або відтермінуванням виконання навчальних обов'язків, таких як підготовка до іспитів, виконання домашніх завдань, написання рефератів, курсових або наукових робіт. При цьому студент часто замінює виконання важливих завдань іншими, менш значущими або більш приємними видами діяльності. Така поведінка може мати як ситуативний, так і систематичний характер [2].

Серед основних причин академічної прокрастинації дослідники виділяють низку психологічних і організаційних факторів. Одним із ключових чинників є недостатній рівень навчальної мотивації. Якщо студент не бачить практичної цінності або особистісного значення навчального завдання, його схильність відкладати виконання значно зростає. Також важливу роль відіграє страх невдачі або негативної оцінки результатів роботи. У таких випадках відкладання завдання виступає своєрідним психологічним захисним механізмом [1].

Ще однією поширеною причиною прокрастинації є недостатній розвиток навичок планування часу та самоорганізації. Багато студентів стикаються з труднощами у визначенні пріоритетів, розподілі часу та ефективному управлінні навчальним навантаженням. До цього додається вплив сучасного інформаційного

середовища: соціальні мережі, онлайн-розваги та інші цифрові ресурси часто стають значним джерелом відволікання [4].

Психологічний аспект прокрастинації тісно пов'язаний з емоційною регуляцією. Студенти можуть відкладати виконання складних або неприємних завдань, щоб уникнути негативних емоцій, таких як тривога, невпевненість або страх помилки. Натомість вони обирають діяльність, яка приносить швидке задоволення або знижує рівень напруження [6].

Наслідки академічної прокрастинації можуть бути досить серйозними. Систематичне відкладання навчальних завдань призводить до зниження академічної успішності, накопичення невиконаної роботи та підвищення рівня стресу. У довгостроковій перспективі це може негативно впливати на формування професійних навичок, відповідальності та здатності до самостійної діяльності [3].

Для подолання академічної прокрастинації важливим є комплексний підхід. Серед ефективних стратегій можна виділити розвиток навичок тайм-менеджменту, планування навчальної діяльності, формування внутрішньої мотивації до навчання та підвищення рівня самодисципліни. Корисними також є методи поділу великих завдань на менші етапи, встановлення чітких дедлайнів та використання технік самоконтролю.

Таким чином, академічна прокрастинація є складним багатофакторним явищем, що поєднує психологічні, поведінкові та соціальні аспекти. Розуміння причин і механізмів цього явища дозволяє розробляти ефективні підходи до його подолання та сприяти підвищенню академічної успішності студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Steel P. The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological Bulletin*. 2007. Vol. 133 (1). P. 65–94.

2. Ferrari J. R., Johnson J. L., McCown W. G. Procrastination and Task Avoidance: Theory, Research, and Treatment. New York : Plenum Press, 1995.

3. Tuckman B. W. The development and concurrent validity of the procrastination scale. *Educational and Psychological Measurement*. 1991. Vol. 51. P. 473–480.

4. Klassen R. M., Krawchuk L. L., Rajani S. Academic procrastination of undergraduates: Low self-efficacy to self-regulate predicts higher levels of procrastination. *Contemporary Educational Psychology*. 2008.

5. Schraw G., Wadkins T., Olafson L. Doing the things we do: A grounded theory of academic procrastination. *Journal of Educational Psychology*. 2007.

6. Steel P., Ferrari J. R. Sex, education and procrastination: An epidemiological study of procrastinators' characteristics from a global sample. *European Journal of Personality*. 2013.

Любов Василівна Долинська,
кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри соціальної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0002-1817-1102;
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

У сучасних умовах тривалих соціальних трансформацій, воєнних загроз та підвищеного рівня невизначеності суттєво зростає навантаження на систему психічного здоров'я, що, у свою чергу, актуалізує проблему психологічної стійкості фахівців допомагаючих професій, зокрема, і психологів, діяльність яких пов'язана з роботою з травматичним досвідом, кризовими станами та інтенсивними емоційними переживаннями клієнтів. У таких умовах резильєнтність виступає ключовою передумовою збереження професійної ефективності, психологічного благополуччя та запобігання професійному вигоранню [4].

В україномовній літературі термін «resilience» перекладають як «стресостійкість», «життєстійкість», «життєздатність», «стійкість до травми», «психологічна пружність», «психологічна стійкість», що призводить до певної термінологічної плутанини. Відмінність у змісті понять резилієнсу («resilience») та резильєнтності («resiliency»), полягає в тому, що резилієнс є процесом, а резильєнтність – властивістю (або здатністю) особистості. На думку Г. П. Лазос, вивчення резильєнтності є важливим, ще й тому, що розуміння людської здатності до психологічної адаптації в несприятливих обставинах може допомогти фахівцям з психічного здоров'я розробляти спеціальні психотехнології для психопрофілактики та розвитку резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості; розвитку здатності самостійно долати стресові ситуації тощо [3]. О. А. Васильєва зазначає, що резильєнтність – це здатність особистості повертатися до оптимального рівня функціонування після впливу стресових чинників без суттєвих втрат для фізичного та психічного здоров'я, що забезпечується ефективною мобілізацією внутрішніх ресурсів. У цьому контексті резильєнтність особистості

постає як система відносно стійких позитивних характеристик і ресурсів, які сприяють відновленню психологічної рівноваги та фізичного стану після переживання стресових або травматичних подій [1]. Резильєнтність – це розумова, фізична, емоційна та поведінкова здатність людини адаптуватися, відновлюватися та мобілізуватися в ситуаціях ризику, викликів, небезпеки, складності та негараздів, а також вчитися та рости після невдач [2]. У межах розглянутого підходу резильєнтність психолога визначається як складне інтегративне утворення, що функціонує на перетині особистісного, професійного та соціального рівнів і забезпечує здатність до адаптації, відновлення та підтримання ефективності діяльності в умовах тривалого стресового впливу. Принципово важливим є розуміння резильєнтності не як статичної характеристики, а як процесу, що розгортається у взаємодії внутрішніх ресурсів особистості, вимог професійного середовища та обраних стратегій подолання.

У структурі резильєнтності виокремлено чотири взаємопов'язані компоненти. Когнітивно-інтерпретаційний компонент забезпечує здатність до гнучкого мислення, рефлексії та переоцінки складних ситуацій, що сприяє зниженню рівня дистресу та формуванню адаптивних інтерпретацій професійного досвіду. Емоційно-регулятивний компонент пов'язаний із здатністю до управління емоційними станами, підтримання психологічної рівноваги та попередження емоційного виснаження. Мотиваційно-смисловий компонент відображає рівень сформованості професійної ідентичності, наявність внутрішньої мотивації та усвідомлення значущості власної діяльності. Поведінково-стратегічний компонент проявляється у використанні ефективних копінг-стратегій, гнучкості поведінки та здатності до адаптації в різних професійних ситуаціях.

Особливу увагу приділено механізмам функціонування резильєнтності, серед яких ключовими є: рефлексивна переоцінка досвіду, що дозволяє змінювати інтерпретацію складних ситуацій; емоційна саморегуляція як засіб стабілізації внутрішніх станів; смислотворення, що забезпечує підтримання мотиваційного ресурсу; а також селекція та комбінування копінг-стратегій відповідно до вимог ситуації. Взаємодія цих механізмів забезпечує ефективне функціонування системи резильєнтності в умовах підвищеного навантаження. Ключовою умовою ефективності резильєнтності є узгодженість її структурних компонентів. Недостатній розвиток одного з компонентів може компенсуватися за рахунок інших, що свідчить про системний характер даного феномена. У зв'язку з цим резильєнтність доцільно розглядати як систему саморегуляції вищого рівня, що інтегрує різні психічні процеси та забезпечує адаптивність професійної діяльності.

Отже, в умовах війни специфіка професійної діяльності психолога суттєво змінюється, що зумовлює трансформацію вимог до його психологічної стійкості. Тривала робота з травматичним матеріалом, підвищений рівень емоційної напруги та обмежені можливості відновлення формують ризики розвитку професійної дезадаптації та професійного вигорання. У цьому контексті резильєнтність виконує не лише адаптаційну, але й захисно-профілактичну функцію, сприяючи збереженню психічного здоров'я фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва О. А. Резильєнтність як чинник формування психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану. *Габітус*. 2024. № 64. С. 43–48.

2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.

3. Лазос Г. П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 3, вип. 14. С. 26–64.

4. Пєтухова І. О., Заушнікова М. Ю., Каськов І. В. Психологічне благополуччя особистості в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 3 (73). С. 124–130. DOI 10.33099/2617-6858-23-73-3-124-129 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/16701/9492

УДК 378.147

Наталія Анатоліївна Завгородня,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМ320252
Державного податкового університету;
Інна Едуардівна Коваленко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5633-0234

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ ЖІНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема важкої життєвої ситуації є однією з пріоритетних у сучасній психологічній науці. Від того як людина долає труднощі залежить якість життя та стан її здоров'я. Поняття «важка життєва ситуація» не має єдиного загальноприйнятого визначення. Важка життєва ситуація трактується як об'єктивна або суб'єктивно значуща обставина, що створює дефіцит ресурсів для її подолання та вимагає мобілізації психологічних, поведінкових і соціальних механізмів адаптації [1 с. 76].

Жінки стали особливо вразливою категорією в умовах воєнного стану, їм доводиться нести тягар власної психологічної травми та бути опорою не лише для себе, а й для дітей і всієї родини.

Попри те, що науковий інтерес зростає до психологічних наслідків війни, проблема копінг-поведінки українських жінок в умовах воєнного стану залишаються не достатньо дослідженими. Більшість досліджень зосереджена або на загальних закономірностях воєнної травми, або на окремих підгрупах, таких як біженки чи студентки. Комплексного дослідження, яке враховує різні категорії жінок та актуальний часовий проміжок 2022–2026 років, в українській психологічній науці бракує.

Під час війни важкі життєві ситуації для жінок набули принципово нових характеристик. Це про хронічний і багаторівневий характер стресу, що поєднує загрозу життю, вимушена евакуація, розлучення з близькими та друзями, втрати.

В таких умовах психіка формує копінг-систему для збереження ресурсів у важких життєвих ситуаціях.

Важливу роль у розумінні жіночого досвіду подолання відіграє концепція «турботи та підтримки» (tend-and-befriend) Ш. Тейлор [3], що отримує підтвердження в сучасних дослідженнях. Згідно з цією концепцією, в умовах стресу у жінок активніше виробляється окситоцин, що спонукає їх до пошуку соціальних зв'язків, піклування про дітей і близьких та побудови мереж взаємної підтримки. Жінки шукають соціальну підтримку, схильні до вербалізації та обговорення проблем, а також активніше включаються в мережі взаємодопомоги, що в рамках воєнного часу в Україні перетворилося на соціальний феномен через волонтерський рух.

Жінки рятують свою родину чи колектив за рахунок власного психічного ресурсу. Це явище «спустошення через турботу» є одним із факторів ризику дезадаптації, на який вказують дослідження психологічного стану українських жінок у 2022–2026 роках.

Особливе значення у контексті дослідження жінок у воєнний час має концепція посттравматичного зростання, розроблена Р. Тедескі та Л. Калхауном [4]. Ця концепція описує позитивні психологічні зміни, що виникають у результаті боротьби з надзвичайно складними життєвими обставинами. Посттравматичне зростання є паралельним процесом, що розвивається поряд із переживанням болю та втрати. Це проявляється в поглибленні стосунків з іншими людьми, зростанні особистісної сили, в переосмисленні цінностей.

У дослідженнях подолання важких життєвих ситуацій не менш важливу роль відіграє гендерний аспект, оскільки жінки та чоловіки по різному реагують на стрес та живуть у принципово різних соціальних контекстах, що визначають доступні їм ресурси та стратегії подолання [2].

Жінки також частіше описують свою резильєнтність через контекст стосунків – здатність зберігати зв'язок з дітьми, підтримувати інших, зберігати спільноту.

Управління стресом включає в себе роботу з емоціями, активне подолання обставин, що склалися та дисфункціональні реакції. Ефективність подолання визначається не перевагою одного типу стратегій, а гнучкістю у їх поєднанні відповідно до ситуації.

Отже, важка життєва ситуація в умовах воєнного стану вимагає постійної мобілізації адаптаційних ресурсів особистості. Гендерна специфіка жіночого досвіду подолання проявляється в орієнтації на соціальну підтримку, схильності до рефлексії та пошуку сенсу. Ключовим фактором стійкості є адаптивна гнучкість, тобто, здатність перемикатися з вирішення проблем з емоційною саморегуляцією в залежності від обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Предко В. В. Складна життєва ситуація як провідна умова формування життєстійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2021. № 54 (1). С. 74–99. DOI : https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-54-1-74-99

2. Ткачук Т., Семків І., Кечур Р. Гендерні особливості копінг-поведінки чоловіків та жінок. *Перспективи та інновації науки.* 2022. № 2 (7). С. 1003–1011. DOI : https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-1003-1011

3. Taylor S. E., Klein L. C., Lewis B. P., Gruenewald T. L., Gurung R. A. R., Updegraff J. A. Biobehavioral responses to stress in females: Tend-and-befriend, not fight-or-flight. *Psychological Review.* 2000. Vol. 107, № 3. P. 411–429. DOI : https://doi.org/10.1037/0033-295X.107.3.411

4. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The post-traumatic growth approach to psychological trauma. *World Psychiatry.* 2023. Vol. 22, № 2. P. 328–329. DOI : https://doi.org/10.1002/wps.21093

УДК 159.96:159.98-057,36

Євген Вікторович Задніпрянець,
офіцер (психолог) Національної гвардії України
ORCID 0009-0009-0013-5531

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАСОБАМИ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ

Сучасна війна характеризується високою інтенсивністю артилерійських, ракетних обстрілів та постійною загрозою з боку ворога, що створює специфічний фон «дифузної тривоги». Традиційні методи довготривалої терапії є малоефективними в умовах дефіциту часу. Психологічна допомога військовослужбовцям сьогодні потребує швидких, дієвих алгоритмів, які працюють за принципом «тут і зараз», дозволяючи швидко відновити ресурси як окремих бійців так і підрозділу в цілому.

Стан тривожності у військовослужбовців – це не лише емоційний стан, а й фізіологічний бар'єр, що блокує, наприклад, когнітивні функції (швидкість прийняття рішень, концентрація уваги), необхідні для виживання в умовах довготривалої загрози. Рівень тривожності залежить від стресостійкості та умов несення служби (підготовка до бойових дій, безпосередня участь у них чи повернення додому тощо).

На наш погляд, у роботі з тривожністю, доцільно виділити три рівні роботи: домедичний (навчання навичкам самодопомоги); тактичний (короткі когнітивні інтервенції під час відпочинку); реабілітаційний (робота з деструктивними установками після виходу із зони бойового зіткнення).

Для подолання тривоги зазвичай рекомендуються методи саморегуляції, такі як фізичні вправи, дихальні практики або складні розумові завдання. Разом із тим, ефективність подолання страху безпосередньо залежить від рівня автоматизації бойових навичок, адже чим вищою є навченість, тим нижчим буде поріг деструктивної тривоги [2], саме тому, на нашу думку, поряд із методами саморегуляції мають бути представлені прості техніки когнітивно-поведінкової терапії, спрямовані усвідомлення стану тривожності і роботі з тривогою не як зі станом, що «заважає виживанню», а як із тим, що «рятує життя».

Найважчим для військовослужбовців у ході виконання бойових завдань є подолання тривожних станів, тому вважаємо за необхідне навчити їх усвідомлювати наявний стан тривожності і відслідковувати ті думки, які запустили стан тривоги.

Військовослужбовець часто інтерпретує фізіологічні прояви стресу (тремор, тахікардія) як ознаку слабкості або наближення смерті. Практична робота психолога, на нашу думку, полягає у рефреймінгу означених симптомів.

Коли військовослужбовець намагається «заглушити» тривогу алкоголем, ізоляцією або самокритикою («я вже не такий, як на початку»), він лише посилює стрес, оскільки «будь-яка спроба насильницького пригнічення емоційного відгуку призводить до соматизації – переходу психологічної напруги у хронічні захворювання» [1].

Однією з дієвих практик є техніка «Діалог із тілом», сутність якої полягає у визнанні небажаної тілесної реакції, зумовленої тривожним станом. Замість того, аби ігнорувати реакцію на рівні тіла (наприклад, потовиділення, тремор тощо), пропонуємо наступний алгоритм: **«Визнання → Вдячність → Спрямування».**

Визнання: військовослужбовець проговорює: «Я відчуваю напруження та прискорений пульс. Це моя нервова система перейшла в режим захисту».

Вдячність: військовослужбовець звертається до тіла: «Дякую, що ти так швидко зреагувало. Ти досі стоїш на варті мого життя і готове захистити мене в будь-яку секунду. Ти – мій надійний союзник, ти рятуєш мене».

Спрямування: «Зараз я в безпеці, небезпека минула. Ти можеш трохи відпочити, але я ціную твою пильність».

Такий підхід, на наш погляд, кардинально змінює внутрішній стан військовослужбовця, оскільки: зникає надмірне навантаження на психіку. Яка знаходиться в режимі «готовності» тривалий час (військовослужбовець більше не боїться тривоги, бо розуміє її природу); відновлюється його цілісність, так як людина перестає відчувати себе «зіпсованою» і бачить у собі не як «хворого з ПТСР», а як «людину з ідеально налаштованими інстинктами виживання»; знижується рівень кортизолу (сама лише зміна ставлення з «агресії» на «вдячність» активує парасимпатичну нервову систему).

Іншою, не менш дієвою, є техніка «Моє тіло – мій побратим», під час реалізації якої психолог пропонує виконати військовослужбовцю наступний алгоритм дій:

1. Коли відчуваєш напад тривоги, поклади руку на груди (де відчуваєш серцебиття).

2. Зроби видих довшим за вдих.

3. Промов фразу «Ми з тобою – одна команда. Ти робиш свою роботу, я це бачу і ціную».

Така інтеграція дозволяє військовослужбовцю не «тікати» від себе у світ залежностей чи депресії, а навчитися жити в гармонії з новим досвідом.

Замість того, аби вчити військовослужбовця «боротися» з симптомами, ми пропонуємо модель «кооперації з тривогою», що дозволяє уникнути виснажливої внутрішньої боротьби, яка зазвичай стає причиною депресивних станів.

Традиційна робота з тривогою військовослужбовців зазвичай фокусується на пригніченні чи блокуванні фізіологічних симптомів, що, на наш погляд, є малоефективним. Натомість ми пропонуємо апробовані техніки: «Діалог із тілом», «Моє тіло – мій побратим», які сприяють як психоедукації військовослужбовців щодо стану тривоги під час бойового стресу, виконання службових завдань тощо, так і під час відпочинку чи відпустки. Представлені техніки дозволяють у простий, проте дієвий спосіб опанувати тривожність, не потребують спеціального обладнання чи тривалого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності в екстремальних умовах : підручник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.

2. Синельніков В. В. Психологія бойової діяльності : навч. посіб. Одеса : МДУ, 2012. 184 с.

УДК 378.147

Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

ВНУТРІШНЬОГРУПОВИЙ ФАВОРИТИЗМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПСЕВДОАДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах тривалої соціальної нестабільності під час багаторічної військової агресії рф для забезпечення ефективності функціонування організаційних систем дедалі більше зростає значення не лише формальних управлінських механізмів, але й латентних процесів групової динаміки, які визначають характер взаємодії, прийняття рішень та розподіл ресурсів.

Одним із таких механізмів є внутрішньогруповий фаворитизм, що проявляється у наданні переваги членам власної групи незалежно від їхніх об'єктивних характеристик. Відповідно до теорії соціальної ідентичності Henri Tajfel та John Turner, індивід схильний до категоризації соціального світу за принципом «ми – вони», що супроводжується прагненням підтримати позитивну ідентичність власної групи. Особливо важливим це є прикладне значення цього феномену для соціальних процесів. Це і актуальна вітчизняна проблема української міграції як у внутрішньому територіальному переміщенні, так і в питаннях експатріації. Також це питання гостро актуальне і для забезпечення ефективності мобілізації в Україні, укомплектування військових підрозділів та формування командної вертикалі керівництва, що характеризуються із прихованим «вимиванням професіоналів» (які здаються не просто незручними, але й небезпечними при пануванні в кризових соціальних системах відомого феномену Данінга-Крюгера). Така ж картина стосується і органів державного управління, де при постійному переміщенні керівного апарату та «нездорових» з точки зору соціальної психології тенденцій переформатування керівної вертикалі виникає довготривалий стан організаційної дезадаптації системи, зниження ефективності діяльності за рахунок включення постійного режиму «криза - адаптація до змін». Під час кризового (екстремального, адаптаційного) періоду функціонування система (від індивідуального до макросоціального – на рівні

країни та світу в цілому) витрачає максимум своє ресурсності, бо саме психічний ресурс витрачається, в основному, на забезпечення адаптації до змін. Якщо ці зміни відбуваються постійно (повсеместно та повсякчасно) то кореляційно – відбувається і зростання показників виснаження ресурсності.

Емпіричні дослідження засвідчують, що навіть у випадково сформованих групах виникає тенденція до систематичної переваги «своїх»: до 54% рішень приймаються на користь членів власної групи, тоді як лише близько 26% — на користь представників інших груп. В організаціях де фундаментом діяльності є жорстка регламентація та субординаційний компонент (особливо для військових і державних структур), цей ефект примножений в геометричній прогресії.

Незважаючи на відсутність усталеної дефініції поняття «псевдоадаптація» у сучасній психологічній науці, його зміст концептуально відображений у низці міждисциплінарних підходів. Так, у межах теорії стресу Hans Selye описано стан зовнішньої стабільності за умов внутрішнього виснаження ресурсів. У когнітивній теорії Jean Piaget подібний механізм проявляється як домінування асиміляції над акомодацією. У соціологічній концепції Robert Merton феномен ритуалізму відображає формальне дотримання норм без їхнього змістовного прийняття. У теорії організаційного навчання Chris Argyris імітація змін (single-loop learning) створює ілюзію адаптації без реальної трансформації системи. У груповій динаміці ефект групового мислення, описаний Irving Janis, супроводжується зниженням критичності та ілюзією правильності рішень.

У короткостроковій перспективі внутрішньогруповий фаворитизм може виконувати адаптаційну функцію, сприяючи згуртованості, довірі та швидкості взаємодії. Однак у довгостроковому вимірі він здатний трансформуватися у механізм псевдоадаптації – стан, за якого система зберігає зовнішню стабільність, проте втрачає здатність до ефективного функціонування та розвитку.

Псевдоадаптація проявляється у заміщенні критеріїв професійності критеріями лояльності, зниженні ролі об’єктивної оцінки, обмеженні критичного мислення та формуванні замкнених групових структур. У таких умовах поступово знижується якість управлінських рішень, втрачається інноваційний потенціал та зростає ризик системної неефективності.

Особливо виразно ці процеси проявляються у структурах із високим екстремальності діяльності та, відповідно, необхідним рівнем згуртованості, де домінує принцип «свій – надійний». У контексті кризового суспільства це створює парадоксальну ситуацію: механізми, що забезпечують стабільність і виживання групи, одночасно можуть обмежувати адаптивність системи. Саме грубе пристосування системи до змін залишає за межами системи найцінніший

ресурс – високу професійність як показник еволюції і розвитку, а не пристосування. Тобто розгляд внутрішньогрупового фаворитизму як механізму псевдоадаптації дозволяє по-новому інтерпретувати взаємозв'язок між згуртованістю та ефективністю організаційних систем в умовах кризи.

Таким чином, внутрішньогруповий фаворитизм доцільно розглядати як амбівалентний соціально-психологічний механізм, який у короткостроковій перспективі сприяє адаптації, а в довгостроковій може виступати чинником дезадаптації; психоемоційного виснаження та зростання показників погіршення ментального здоров'я; порушення соціально цінних принципів справедливості; зниження загального рівня професійності в організаціях та країни в цілому, що під час довготривалої війни є вкрай небезпечним явищем. Це підкреслює необхідність формування сталих та збалансованих моделей управління, що поєднують довіру, відкритість і професійні критерії оцінювання діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tajfel H., Turner J. C. The social identity theory of intergroup behavior. Chicago : Nelson-Hall, 1979.

2. Основи соціальної психології : навчальний посібник / О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. К. : Міленіум, 2008. 496 с.

УДК 159.9:316.6

Нікіта Валерійович Івасків,
здобувач вищої освіти академічної групи МОс-23
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВОМУ СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах воєнних та соціальних криз проблема адаптації особистості набуває особливої актуальності, оскільки пов'язана з необхідністю збереження психічного здоров'я та ефективного функціонування людини в умовах підвищеної невизначеності. Особливо вразливими є учасники освітнього процесу та представники професійних груп, які зазнають впливу посттравматичних і стресових факторів [1; 5].

Кризове соціальне середовище характеризується високим рівнем емоційного напруження, нестабільністю соціальних процесів та зростанням ризиків розвитку тривожних і стресових станів. У таких умовах особливої значущості набуває психологічна безпека особистості, яка виступає базовою умовою її адаптації та збереження функціональної стійкості [4].

Важливим напрямом адаптації є психологічний супровід осіб, які пережили травматичні події, зокрема в умовах війни. Дослідження свідчать, що ефективна підтримка учасників освітнього процесу з проявами посттравматичного стресового розладу сприяє стабілізації емоційного стану та відновленню їхньої соціальної активності [1].

Соціальний аспект адаптації пов'язаний із включенням особистості у різні форми суспільної взаємодії, серед яких важливе місце займає волонтерська діяльність. Вона виступає не лише механізмом соціальної підтримки, але й чинником розвитку емпатії, відповідальності та формування відчуття соціальної значущості [3].

У кризових умовах також змінюються вимоги до професійної діяльності, зокрема державних службовців, які працюють в умовах підвищеного стресового навантаження. Це вимагає розвитку психологічної стійкості, здатності до саморегуляції та ефективного подолання стрес-факторів, що безпосередньо впливає на якість їхньої професійної діяльності [5].

В освітньому середовищі важливу роль у процесі адаптації відіграють комунікативні аспекти педагогічної діяльності, які забезпечують ефективну взаємодію між учасниками освітнього процесу та сприяють формуванню психологічно безпечного середовища навчання [2].

Додатково слід відзначити значення розвитку творчого потенціалу особистості як одного з механізмів адаптації до кризових умов. Формування креативності та гнучкого мислення сприяє підвищенню стресостійкості та здатності знаходити ефективні рішення у складних життєвих ситуаціях [6].

Таким чином, адаптація особистості в кризовому соціальному середовищі є комплексним процесом, що поєднує психологічні, соціальні та освітні компоненти. Її ефективність визначається рівнем психологічної безпеки, якістю соціальної підтримки та розвитком комунікативних і адаптивних ресурсів особистості, що в сукупності забезпечує її стійкість у кризових умовах [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мороз І. М., Манукян В. С. Забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу з посттравматичним стресовим розладом в умовах війни. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали V Міжнародної конференції. Київ : КНУБА, 2023. С. 210–215.

2. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навчальний посібник / К. І. Почка, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко. Київ : Ліра-К, 2025. 320 с.

3. Volonterstvo v sotsialniy roboti [Volunteering in social work] R. A. Kalenychenko. Kyiv : KyMU, 2008 [in Ukrainian].

4. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614

5. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану: стрес-фактори та виклики / Р. А. Калениченко, І. О. Пєтухова, Є. О. Телебенєва, І. В. Желєзова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1(67). С. 1762–1773. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-1762-1773

6. Красильник Ю. С., Мороз І. М., Калениченко Р. А. Психологічні умови формування творчої особистості здобувача вищої освіти. *Наукові перспективи.* 2025. № 11 (65). С. 2377–2391. DOI 10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2377-2391

7. Паламарчук Д. А. Особливості застосування методів зацікавлення студентів на заняттях. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства.* Ірпінь : ДПУ, 2023. С. 188–190.

8. Бондаренко Н. П. Концептуальні контроверзи освітнього середовища як світоглядний виклик. *Культурологічний альманах.* 2024. № 1. С. 167–176. DOI 10.31392/cult.alm.2024.1.20

УДК 316.77:005.32

Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X;
Анна Сергіївна Коханець,
підприємець, власник маркетинг-агентства,
фотограф і контент-Creator для брендів,
спеціаліст з підтримки ділової репутації в мережі «Інтернет»,
партнер, розробник і дизайнер першого українського конструктора сайтів,
Нью-Йорк, США – Київ, Україна
ORCID 0000-0002-7050-5616;
Єва Олександрівна Телебенєва,
керівник з маркетингу і стратегічного розвитку
та співвласник міжнародної Digital Marketing & PR агенції,
спеціаліст DMC inc з питань виходу бізнесу на закордонний ринок,
Нью-Йорк, США – Київ, Україна
ORCID 0009-0008-9187-7954

РЕПУТАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

В сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства репутаційний менеджмент набуває статусу одного з ключових чинників професійного становлення особистості. Формування та підтримка ділової репутації визначає рівень довіри до фахівця, його професійну мобільність, а також можливості кар'єрного розвитку в умовах конкурентного середовища [1; 3].

Актуальність досліджуваної проблематики посилюється під впливом цифровізації соціальних і професійних процесів, де імідж та репутація стають динамічними категоріями, що постійно трансформуються. У цих умовах особистість виступає активним суб'єктом управління власним професійним образом, що передбачає розвиток навичок самопрезентації, стратегічного позиціонування та психологічної стійкості [3; 1].

З позицій психології та комунікативного менеджменту репутаційний менеджмент доцільно розглядати як інтегративний процес, що охоплює формування довіри, розвиток професійної взаємодії та управління враженням. Важливу роль у цьому процесі відіграють бізнес-комунікації та переговорні технології, які забезпечують ефективну взаємодію між суб'єктами професійного середовища та сприяють зміцненню ділових зв'язків [2].

Окремого значення набуває репутаційний менеджмент у контексті публічного управління, де психологічні аспекти професійної діяльності безпосередньо впливають на ефективність комунікації та рівень довіри до управлінських рішень. У цьому випадку репутація виступає ресурсом, що визначає якість взаємодії між учасниками управлінських процесів [1].

В умовах цифрового середовища особливої актуальності набуває проблема формування та збереження ділової репутації в мережі Інтернет. Дослідження свідчать, що онлайн-репутація є складною системою, яка формується під впливом цифрового сліду особистості, професійної активності та інформаційної відкритості [4; 5]. Ефективне управління цими процесами є необхідною умовою професійної конкурентоспроможності.

Важливим напрямом є також соціально-психологічний супровід професійного становлення здобувачів освіти, у межах якого формується усвідомлене ставлення до власного іміджу та репутації. Це сприяє розвитку професійної відповідальності, рефлексії та здатності до саморегуляції в умовах професійної діяльності [7; 6].

Додатково слід відзначити, що інтеграція сучасних тенденцій психологічної та педагогічної науки у систему професійного розвитку сприяє формуванню цілісного підходу до управління репутацією. Це включає поєднання освітніх, соціальних та комунікативних компонентів, що забезпечують ефективну професійну адаптацію особистості [6; 2].

Таким чином, репутаційний менеджмент є багатовимірним явищем, що поєднує психологічні, комунікативні та соціальні аспекти професійного становлення особистості. Його ефективна реалізація сприяє підвищенню професійної конкурентоспроможності, формуванню позитивного іміджу та забезпеченню успішної самореалізації фахівця в сучасному суспільстві [1–7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

2. Заушнікова М. Ю., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Бізнес-переговори та посередництво: психологічний аспект : навчальний посібник / Держ. податковий ун-т ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 195 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13457

3. Калениченко Р. А., Телебенева Є. О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

4. Калениченко Р., Коханець А., Сковира О. Особливості підтримки ділової репутації в мережі Інтернет. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. № 60 (2). С. 41–49. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-41-49

5. Бєляєва Н. Є., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Особливості формування і збереження ділової репутації в онлайн-середовищі. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (78). С. 24–31. DOI 10.33099/2617-6858-2024-78-2-24-31

6. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11 (57). С. 1608–1619. DOI 10.52058/2786-4952-2025-11(57)-1608-1619

7. Калениченко Р., Коханець А., Сковира О. Особливості підтримки ділової репутації в мережі Інтернет. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. № 60 (2). С. 41–49. DOI : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-41-49

УДК 355.1:159.9:614.8

Григорій Вікторович Капосльоз,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
заступник начальника науково-дослідного відділу
Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України
ORCID 0000-0001-7369-3977

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВІЙСЬКОВІЙ ЧАСТИНІ (ПІДРОЗДІЛІ)

В Україні процес відновлення бойової спроможності та психічного здоров'я військовослужбовців поступово структурується з урахуванням досвіду війни та міжнародних стандартів.

Нормативно-правова база включає закони ("Про систему охорони психічного здоров'я в Україні", "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей"), накази МО України ("Про затвердження Основних засад збереження психічного здоров'я особового складу в системі Міністерства оборони України та Операційний план заходів з їх реалізації у 2025–2027 роках" [1], "Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України" [2]). Загальні принципи організації психологічної підтримки персоналу у ЗС України визначено у наказі Головнокомандувача ЗС України від 01.08.2024 № 349 [3]. Наказом Головнокомандувача від 22.08.2024 № 378 [4] затверджено Порядок організації та проведення заходів психологічного відновлення військовослужбовців ЗС України, а наказом від 02.05.2024 № 174 [5] затверджено основний документ, що встановлює загальні принципи організації психологічної допомоги у ЗС України.

На сьогодні можна ідентифікувати групи ризиків, які впливають на ефективність заходів відновлення психічного здоров'я військовослужбовців у бригаді / полку:

кадрові – брак штатних психологів, недостній рівень їх підготовки,

організаційні – відсутність чітких алгоритмів роботи офіцерів-психологів перевантаженість наявних (немає часу на системну роботу), відсутність звільнення на тренінги, проблеми з координацією між різними суб'єктами, бойові реалії (висока мобільність, втрата техніки) ускладнюють регулярний доступ бійця до допомоги, відсутність анонімності допомоги, довге очікування на

консультації (черги), транспортні труднощі (поїхати на сеанс у штаб бригади), в умовах стрімкого оновлення стандартів (реформа) залишаються "білі плями" у функціональних інструкціях, формується напруга у командирів та начальників, відсутність єдиних підходів до оцінки ефективності відновлення;

психологічні бар'єри – незнання можливостей допомоги, негативний досвід, стигма та страх негативних наслідків ("якщо звернусь – позбавлять посади / місця"), боязнь "нездатності", недовіра до психологів, невігластво щодо ефектів лікування знижують мотивацію звернутися.

Для мінімізації визначених ризиків не достатньо набору окремих заходів психологічної допомоги, потрібно формувати систему відновлення ресурсу людини в умовах війни, де психолог, командир і система забезпечення діють як єдине ціле для повернення боєздатності особового складу, а не лише "усунення симптомів" порушення психічного здоров'я. Мета і завдання заходів із відновлення психічного здоров'я військовослужбовців зображені на рис. 1.

Рисунок 1 – Мета і завдання проведення заходів із відновлення психічного здоров'я військовослужбовців

Таким чином, заходи із відновлення психічного здоров'я військовослужбовців – це системно організований, поетапний комплекс дій організаційно-управлінського, матеріально-побутового, психологічного, духовного та соціального характеру спрямованих на відновлення порушеного, в результаті впливу бойових і операційних стресорів, стану організму та психіки військовослужбовця до рівня, який характеризується узгодженістю функціонування всіх органів та систем, оптимальною саморегуляцією, результативною взаємодією

із зовнішнім середовищем та за якого військовослужбовець здатен задовольняти базові потреби, досягати самореалізації, відчувати причетність до соціальних груп, а також адекватно реагувати на всі види стресу, уникаючи деструктивних дій і руйнівних моделей поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Основних засад збереження психічного здоров'я особового складу в системі Міністерства оборони України та Операційний план заходів з їх реалізації у 2025–2027 роках : наказ МОУ від 08.10.2025 № 668/nm.

2. Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України : наказ МОУ від 11.11.2025 № 768.

3. Про затвердження Порядку проведення психологічної підтримки військовослужбовців ЗС України : наказ Головнокомандувача ЗСУ від 01.08.2024 № 349.

4. Про затвердження Порядку з організації та проведення заходів психологічного відновлення військовослужбовців ЗС України : наказ Головнокомандувача ЗСУ від 22.08.2024 № 378.

5. Про затвердження Порядку проведення психологічної допомоги військовослужбовців ЗС України : наказ Головнокомандувача ЗСУ від 02.05.2024 № 174.

УДК 355/359:796

Тарас Андрійович Клименко,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-1219-3834;
Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836

ВИНИКНЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ В ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Основні чинники виникнення тривожності у юних спортсменів включають соціальні (очікування та оцінка з боку тренерів, батьків, однолітків), психологічні (низька самооцінка, страх невдачі, перфекціонізм) та фізіологічні (зміни в організмі, вплив гормонів). Ці фактори можуть взаємодіяти, підсилюючи один одного і створюючи середовище, в якому підлітки стають особливо схильними до стресу [2]. Підлітковий період характеризується інтенсивним фізичним і психологічним розвитком, що супроводжується становленням особистості, самооцінки та соціальної взаємодії [3]. У контексті спортивних досягнень підлітки нерідко стикаються з підвищеним стресом, викликаним очікуваннями тренерів, батьків та однолітків, високою конкуренцією та власним прагненням до успіху. Це може призвести до зростання тривожності, що негативно впливає на їхній емоційний стан, мотивацію та спортивні результати.

Тривожність виникає як емоційна відповідь на стресову ситуацію, відрізняючись інтенсивністю та змінністю з часом. На психологічному рівні тривожність проявляється через напругу, занепокоєння, нервозність, відчуття невизначеності, безсилля, незахищеності, страху невдачі, самотності та труднощів у прийнятті рішень.

Для подолання тривожності важливим є використання як індивідуальних, так і групових методів психологічної підтримки. Сюди входять психопрофілактика, психологічна освіта, техніки релаксації (медитація, дихальні вправи), розвиток навичок управління емоціями та когнітивно-поведінкові методи для боротьби з негативними думками. Також рекомендується застосовувати соціальну підтримку, наприклад, консультації з психологом або роботу в групах

підтримки, де спортсмени можуть ділитися своїми переживаннями [5]. Крім того, тренери та батьки можуть сприяти створенню позитивного та підтримуючого середовища, що сприяє зниженню тривожності та підвищенню впевненості підлітків у собі [1].

Вивчення причин тривожності у підлітків-спортсменів та пошук ефективних методів її подолання є надзвичайно важливим для забезпечення їхньої психологічної стійкості, успішного спортивного розвитку та збереження емоційного благополуччя [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калюжна Є. М. Психологічні механізми особистісної тривожності у підлітковому віці : дис. …. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 192 с.

2. Олійник Н. А., Войтенко С. М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. ВНАУ. 2020.

3. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров'я і благополуччя особистості : навчальний посібник. К. : Талком, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/items/0556ed25-7d1e-40cd-bfd3-0b908aefa24d

4. Шамич О. М. Підлітки та їх громадська активність. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. праць. 2013. № 10. С. 107–119. URL : https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/642ac3f9378bc7f1c7ed330f0c9eea9c.pdf

5. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. К., 2014. № 11. С. 75–92. URL : https://ap.uu.edu.ua/article/23

УДК 796.5

Тарас Андрійович Клименко,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-1219-3834;
Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836;
Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304

СПОРТИВНІ СКЛАДОВІ ТУРИЗМУ ТА ОРІЄНТУВАННЯ

Ефективним видом рекреаційно-туристської діяльності виступає спортивний туризм та спортивне орієнтування, які відображають характерну тенденцію сучасності. Під час проходження маршруту долаються різні специфічні природні перешкоди: лісові хащі, болота, пустелі – у пішохідному туризмі, гірські перевали, вершини – в гірському туризмі, річкові пороги – у водному туризмі, печери – у спелеологічному туризмі тощо. Спортивний туризм при цьому виступає як активний, часто екстремальний вид подорожей. На відміну від простих маршрутів, маршрути спортивних туристських походів класифікуються за рівнями (категоріями) складності. Ця складність визначається наявністю на маршруті всіляких перешкод – скель, перевалів, вершин, каньйонів, річкових порогів тощо. Спортивний туризм, як правило, є груповим видом діяльності – до складу туристської спортивної команди (групи) входить декілька туристів-спортсменів.

Слід виділити два принципових підходи, що використовуються для характеристики даної сфери туристської практики: спортивний підхід пов’язаний з активністю, що відповідає окремим видам спорту, з відмінними ознаками останнього: попередні спеціальні (неоздоровчі) тренування, підготовка до походів, змагань, участь у них на межі фізичних і психологічних можливостей спортсменів. Зазначимо, що в Україні спортивний туризм розуміється ще більш вузько – як окремий вид спорту з нормативами присудження спортивної

кваліфікації, практикою змагань тощо; рекреаційний підхід – згідно термінології пов'язує активну туристську практику з відновленням і розвитком фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини. Спортивний туризм виступає як специфічний вид туристично-спортивної діяльності, головною формою якої є спортивний похід або змагання по техніці певних видів туризму. Ці види діяльності спрямовані на випробування фізичних, психічних, духовних сил людини, вдосконалення туристсько-спортивної майстерності туриста, виконання спортивних нормативів.

Екстремальний туризм передбачає високі фізичні навантаження і ризики для здоров'я і життя туристів і вимагає хорошої фізичної та психологічної підготовки. Це не стільки розважальна, скільки «випробувальна» подорож – туристи зайняті, швидше, самопізнанням і самоствердженням. На нашу думку, екстремальний туризм – це види подорожей, які значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, здійснювані під час спортивних походів або спеціалізованих змагань. Екстремальний туризм пов'язаний з прагненням ризику, бажанням подорожувати малодослідженими і важкодоступними місцями (джунглі, гори, пустелі, печери тощо) що, в свою чергу, може виявитися небезпечним для життя.

Спортивне орієнтування практично не має вікових меж. Це вид спорту, яким можуть займатися діти і літні люди. На змаганнях учасники розбиваються по вікових групах і це визначає складність дистанції та її довжину. Крім вікових груп можуть бути ще й групи рівня учасників – визнаних майстрів можуть виділити в окрему групу з дистанцією відповідної складності.

Таким чином, на нашу думку, спортивні туризм та орієнтування – це види активної рекреаційно-туристської діяльності, здійснюваної в незайманому або слабо зміненому природному середовищі, і полягає в проходженні туристських маршрутів з подоланням різних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер, боліт тощо) різними засобами пересування з використанням спеціальних технологій і спорядження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР із змінами і доповненнями. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2004. № 13. Ст. 180.

2. Федерація спортивного туризму України / Офіційний вебсайт. URL : https://www.fstu.com.ua/

3. Основи спортивного орієнтування : навчально-методичні рекомендації / укладачі : М. А. Щербаков, М. О. Лянной. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 32 с.

4. Шамич О. М., Марковський Р. В. Класифікація туризму в Україні. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ:: Ліра-К, 2026. С. 523–526.

5. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. К., 2014. № 11. С. 75–92. URL : https://ap.uu.edu.ua/article/23

6. Шамич О., Озерова О., Андріянова В. Самореалізація людей з інвалідністю в спортивній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. Вип. 83 (1). С. 170–177. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-170-177

7. Шамич О. М., Костенко М. П. Організація та регулювання як функції управління у професійній діяльності тренера-викладача фізичного виховання та спортивного педагога. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2023. № 2. URL : https://doi.org/10.25313/2520-2057-2023-2-8588

8. Шамич О. М., Черняк К. В. Туризм та спортивне орієнтування, як складова спортивної діяльності. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 530–534.

УДК 355/359:796

Тарас Андрійович Клименко,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-1219-3834;
Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304

ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ПРОГРАМИ ВИСОКОІНТЕНСИВНИХ ІНТЕРВАЛЬНИХ ТРЕНУВАНЬ

Програма високоінтенсивних інтервальних тренувань (high intensity interval training) – далі Програма, набуває все більшого поширення в галузі фізичної підготовки, зокрема у військовій сфері. Це обумовлено тим, що вона дозволяє досягти значних результатів у розвитку фізичної витривалості та сили за відносно короткий проміжок часу. Програма характеризується інтенсивними фізичними вправами, чергуванням пікових навантажень і короткими періодами відпочинку. Такий підхід до тренувань не тільки покращує кардіо-респіраторні показники, але й сприяє загальному поліпшенню фізичної форми, що є надзвичайно важливим для військовослужбовців.

Традиційні методи фізичної підготовки військовослужбовців зазвичай включають тривалі тренування з помірною інтенсивністю, які можуть тривати від 30 до 60 хвилин. Ці програми зосереджуються на поступовому розвитку витривалості та сили. Наприклад, аеробні вправи, такі як біг на довгі дистанції або плавання, часто використовуються для розвитку кардіо-респіраторних можливостей [1]. У порівнянні з цими методами, Програма передбачає короткі, але інтенсивні сплески фізичної активності (зазвичай 20–30 секунд), що чергуються з періодами відпочинку або менш інтенсивними вправами. Таке тренування триває від 15 до 30 хвилин, але при цьому забезпечує значно більшу інтенсивність навантаження. Також важливим є можливість об’єднувати їх з силовим навантаженням. Напрацювання показують, що Програма може бути принаймні так само ефективна, як і традиційні аеробні тренування для покращення кардіо-респіраторних показників, проте за більш короткий проміжок часу [2]. Програма для військових сприяє адаптивності до навантажень та

зниженню ризику травм. Порівняно з традиційними тренуваннями, Програма також зменшує ризик перенапруження, оскільки короткі сплески навантаження чергуються з періодами відпочинку. Сприяє покращенню психоемоційного стану, адаптації до військових умов. Наприклад, Програма може містити елементи, що імітують бойові ситуації, такі як пересування з вагою, стрільба в русі або евакуація поранених.

Також велике значення для ефективності Програми відіграє мікроклімат в приміщеннях, де відбуваються тренування. Це комфорт, якість повітря, енергозбереження та контроль мікроклімату [3; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування : підручник. К. : Перша друкарня, 2021. 672 с.

2. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров’я і благополуччя особистості : навчальний посібник. К. : Талком, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/items/0556ed25-7d1e-40cd-bfd3-0b908aefa24d

3. Yurii Chovniuk, Anna Moskvitina, Oleksandr Shamych, Olesia Kholodova. Synthesis of physical and mathematical model of energy-efficient microclimate management of rural area gym, taking into account indicators of comfort and air quality. Engineering for Rural Development 21–23.05.2025 Jelgava. *LATVIA.* Vol. 24. P. 706–715 [in English].

4. Yurii Chovniuk, Anna Moskvitina, Oleksandr Shamych, Serhii Rybachov, Olesia Kholodova. Improvement of microclimate control energy-saving systems at indoor sports facilities in rural areas. Engineering for Rural Development 21–23.05.2025 Jelgava. *LATVIA.* Vol. 24 P. 764–771 [in English].

УДК 159.944.4:004.77

Кіра Володимирівна Кобзар,
здобувачка вищої освіти академічної групи ЕП-24
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

У сучасному цифровому суспільстві інформаційне перевантаження стає одним із ключових чинників, що впливають на психічний стан людини. Постійний потік даних, швидке оновлення інформації та необхідність її одночасного опрацювання формують підвищене когнітивне навантаження, що може призводити до зниження концентрації уваги та загального психоемоційного виснаження [4; 5].

Актуальність проблеми посилюється умовами цифровізації освіти та професійної діяльності, де інформаційні технології є невід'ємною частиною повсякденного життя. Зокрема, дистанційні та змішані форми навчання значно збільшують обсяг самостійної роботи з інформацією, що вимагає від особистості розвинених навичок саморегуляції та інформаційної гігієни [2].

Психологічні дослідження свідчать, що надмірне інформаційне навантаження впливає на процеси самореалізації особистості, знижуючи її здатність до глибокого аналізу, рефлексії та прийняття зважених рішень. У таких умовах зростає ризик когнітивного виснаження та емоційної нестабільності [1].

Важливим аспектом є також вплив інформаційного середовища на формування психічного благополуччя. Його структурні компоненти, зокрема емоційна стабільність, відчуття контролю та задоволеність життям, безпосередньо залежать від здатності людини ефективно фільтрувати та опрацьовувати інформаційні потоки [8].

Окрему роль відіграє розвиток когнітивних навичок, зокрема візуалізації інформації, які дозволяють зменшити навантаження на пам'ять та підвищити

ефективність обробки великих обсягів даних. Формування таких умінь є важливим елементом сучасної професійної підготовки фахівців [3].

У контексті професійної діяльності інформаційне перевантаження також впливає на ефективність комунікації та прийняття управлінських рішень. Дослідження показують, що лідерські якості та здатність до конструктивної взаємодії можуть знижувати негативний вплив інформаційного стресу в організаційному середовищі [6].

Важливим є також формування психологічної стійкості особистості, яка дозволяє адаптуватися до високого інформаційного навантаження та зберігати продуктивність у складних умовах. Це досягається через розвиток навичок саморегуляції, критичного мислення та інформаційної грамотності [5; 4].

Таким чином, інформаційне перевантаження є значущим фактором впливу на психічний стан людини, що охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий рівні. Його негативні наслідки можуть бути мінімізовані шляхом розвитку психологічної стійкості, інформаційної культури та ефективних навчально-професійних стратегій адаптації [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Красильник Ю. С., Мороз І. М. Психологічні чинники самореалізації особистості в освітньому процесі. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 10 (56). С. 1624–1638. DOI 10.52058/2786-4952-2025-10(56)-1624-1638

2. Корчова Г. Л. Дистанційне та змішане навчання: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 76, т. 2. С. 77–80. DOI 10.32840/1992-5786.2021.76-2

3. Красильник Ю. С. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.* Кременчук : КрНУ, 2022. Вип. 1 (132). С. 55–60.

4. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. Бібліогр. в кінці тем. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підгот. здобувачів бакалаврського першого рівня вищ. освіти спец. А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

6. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I., Yevchenko I. The Role of Transformational Leadership in the Relationship between Proactive Personality and Employee Voice among Male and Female Nurses. *International Journal of Organizational Leadership.* 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

7. Калениченко Р. А., Пашковський Д. О. Європейські практики викладання інженерно-технічних дисциплін та можливості їх застосування в Україні. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : зб. матер. VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 року / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : Ліра-К, 2025. С. 182–183. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14204

8. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти: сучасний науковий дискурс / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3302–3313. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3302-3313 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

УДК 159.923.2:351.713-057.36

Юліана Павлівна Козаченко,
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри адміністрування податків
Державного податкового університету
ORCID 0009-0001-0567-6881

СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Професійна деформація працівників податкової служби є складним психологічним феноменом, що виникає внаслідок тривалого виконання службових обов'язків в умовах високої відповідальності, нормативного тиску та постійної взаємодії з конфліктними ситуаціями. Вона проявляється у зміні професійного мислення, емоційного реагування та поведінкових стратегій особистості.

Сучасні дослідження у сфері публічного управління підкреслюють, що професійна діяльність податкових службовців пов'язана з високим рівнем стресу, необхідністю постійного контролю та прийняття рішень у ситуаціях невизначеності, що створює передумови для розвитку емоційного виснаження та когнітивної ригідності [1; 7].

Як зазначає Ю. П. Козаченко, діяльність у системі Державної податкової служби України характеризується високою інтенсивністю комунікацій, регламентованістю поведінки та значним рівнем відповідальності за прийняті рішення, що формує специфічне професійне середовище, здатне впливати на особистісні характеристики працівника .

Професійна деформація у цьому контексті проявляється через розвиток надмірної формалізації мислення, зниження емпатійності, підвищену підозрілість та орієнтацію виключно на нормативні процедури. Це може негативно впливати як на ефективність діяльності, так і на якість міжособистісної взаємодії.

Важливим чинником подолання професійної деформації є розвиток психологічної стійкості та здатності до саморегуляції. У сучасних дослідженнях наголошується, що саме емоційна саморегуляція, рефлексивність і здатність до переоцінки професійних ситуацій виступають ключовими механізмами профілактики негативних змін особистості [5].

Окрему роль відіграє організаційне середовище податкової служби, яке включає стиль керівництва, рівень підтримки персоналу та можливості професійного розвитку. Дослідження показують, що трансформаційне лідерство

позитивно впливає на зниження рівня професійної деформації через розвиток ініціативності та залученості працівників [4].

Також важливим є врахування психологічного благополуччя як інтегрального показника адаптації особистості. Високий рівень благополуччя знижує ризик емоційного вигорання та сприяє збереженню професійної ефективності [5].

У працях, присвячених професійній діяльності державних службовців в умовах кризових ситуацій, підкреслюється, що стрес-фактори воєнного та соціального характеру додатково підсилюють ризики професійної деформації та вимагають системної психологічної підтримки персоналу [7].

Отже, подолання професійної деформації співробітників податкової служби потребує комплексного підходу, що включає розвиток емоційної саморегуляції, психологічної стійкості, підтримку організаційного середовища та формування позитивного професійного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козаченко Ю. П. Профіль викладача та наукові інтереси ДПУ (податкова служба, адміністрування податків). URL : https://dpu.edu.ua/vukladachi-sots-gum-teh-meneg?view=article&id=10131

2. Козаченко Ю. П. Офіційний профіль та діяльність у ДПС. URL : https://dpu.edu.ua/images/2026%20plus/2026/4_Osvita_2026/Yakist%20osviti/Katalog%20osvitnih%20program/FPSOA/Fiskalne%20administruvanna.pdf

3. Професіографічне дослідження діяльності працівника податкової служби України / С. І. Корсун та ін. URL : https://www.psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/89

4. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. (2023). Transformational leadership and professional behavior. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

5. Психологічне благополуччя: структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічна безпека та тривожність / І. О. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

7. Професійні стрес-фактори державної служби / Р. А. Калениченко, І. О. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36248

8. Єрмоленко Д. О. Протидія професійній деформації (суміжні держслужби). URL : https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282281

УДК 37.09.177

Галина Леонідівна Корчова,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-9082-0146

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується посиленням уваги до формування психологічно комфортного освітнього середовища, у якому здобувач професійної освіти не лише опановує знання, а й розвиває емоційно-вольову сферу, соціальну активність, уміння взаємодіяти та адаптуватися до змін. Психолого-педагогічне забезпечення стає важливим чинником успішної реалізації Концепції Нової української школи та модернізації системи професійної освіти, орієнтованої на компетентнісний підхід і розвиток особистості майбутнього фахівця.

Нормативно-правова база психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу в закладах професійної освіти є складною системою взаємопов’язаних документів, що визначають зміст, структуру, організаційні засади та функції психологічних служб. Вона створює законодавчий фундамент для реалізації права здобувачів освіти на психологічну допомогу, підтримку емоційного благополуччя, профілактику кризових станів і забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища.

Провідним документом, що регулює діяльність психологічної служби є Закон України «Про освіту». У ньому закладено основні принципи функціонування освітньої системи: гуманізм, демократизм, рівність можливостей і дитиноцентризм. Відповідно до статті 76, у системі освіти створюються психологічні служби, метою яких є виявлення і розвиток здібностей учнів, профілактика конфліктів, адаптація здобувачів освіти до навчального процесу та забезпечення соціально-психологічного супроводу.

Закон також гарантує кожному учаснику освітнього процесу право на отримання кваліфікованої психологічної підтримки в межах діяльності навчального закладу. Це означає, що психологічна служба є невід’ємною частиною інституційного механізму освіти і має державний статус [1].

Важливе місце у нормативно-правовій базі займає Закон України «Про професійну освіту». Він визначає цілі, принципи та завдання системи професійної освіти, підкреслюючи необхідність формування не лише фахових компетентностей, а й особистісних якостей майбутнього працівника. Це положення зумовлює необхідність психологічного супроводу кожного етапу освітнього процесу – від профорієнтації до соціальної адаптації випускника. Таким чином, психологічна служба у ЗПО виступає системоутворювальним елементом, який поєднує навчальну, виховну та розвивальну діяльність у єдину гуманістично орієнтовану систему [2].

Ключовим підзаконним актом є наказ Міністерства освіти і науки України № 509 від 22.05.2018 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України». Документ визначає правовий статус служби, її завдання, функції та напрями роботи. Зокрема, у пункті 3 Положення зазначено, що основними завданнями служби є:

забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу;

сприяння повноцінному особистісному розвитку здобувачів освіти;

формування у педагогів психологічної компетентності;

профілактика насильства, булінгу, девіаційної поведінки;

розвиток толерантності та культури міжособистісного спілкування.

Документ передбачає створення в закладах освіти посади практичного психолога, соціального педагога, а також визначає вимоги до їхньої кваліфікації, звітності та співпраці з адміністрацією навчального закладу [3].

Вагомим нормативним документом є постанова Кабінету Міністрів України № 672 від 29.07.2020, якою затверджено Положення про центри професійного розвитку педагогічних працівників. Згідно з ним, такі центри забезпечують організаційно-методичну, інформаційну та психологічну підтримку педагогічних кадрів. Їх діяльність спрямована на удосконалення професійної компетентності вчителів, профілактику емоційного виснаження, розвиток навичок рефлексії та самоменеджменту. Для системи професійної освіти це особливо актуально, адже інженер-педагоги, майстри виробничого навчання та куратори груп працюють з учнями, які стикаються з адаптаційними та особистісними труднощами [4].

Не менш значущими є відомчі документи, рекомендації та методичні матеріали, що видаються Міністерством освіти і науки України. Наприклад, у рекомендаціях МОН України останніх років акцентується увага на необхідності психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, розвитку стресостійкості та формування навичок кризової взаємодії. Ці

документи містять методики психологічної діагностики, програми тренінгів, інструкції з профілактики булінгу, алгоритми дій у разі кризових ситуацій у навчальних закладах [5; 6; 7].

Крім національних документів, на розвиток нормативного поля впливають міжнародні стандарти, зокрема Рекомендації UNESCO та UNICEF щодо забезпечення психічного здоров'я та добробуту учнів. Ці організації наголошують на необхідності впровадження системи «Whole-School Approach» – цілісного підходу до психолого-педагогічної підтримки, який охоплює учнів, педагогів, адміністрацію, батьків і місцеву громаду. В українському контексті цей підхід поступово інтегрується через пілотні програми МОН України і проєкти міжнародної технічної допомоги [8].

Таким чином, сучасна нормативно-правова база психолого-педагогічного забезпечення в закладах професійної освіти відображає перехід від формального контролю до системи підтримки, орієнтованої на розвиток особистості, психологічне здоров'я та професійне становлення здобувача освіти. Її ефективність залежить від узгодженості державної політики, практики освітніх установ і професійної компетентності фахівців, які реалізують ці положення на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 38–39. Ст. 380. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Про професійну освіту : Закон України. 2025. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#n1084

3. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ МОН України від 22.05.2018 № 509. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text

4. Про центри професійного розвитку педагогічних працівників : лист МОН України від 21.08.2020 № 1/9-466. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76062/

5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 н. р. (психологічні аспекти). URL : https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.1.psykholohichni.aspekty.orhanizatsiyi.osvitnoho.protsesu.v.umovakh.voyennoho-pislyavoyennoho.stanu.20.08.2022.pdf

6. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». 2020. URL : https://drive.google.com/file/d/16esXuCScmCqB5kXLugnkKm-E6SaKg1u0/view

7. Методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України у 2025/2026 навчальному році». URL : https://nerubayska-gromada.gov.ua/news/1752132796/

8. How to Include the Whole School in Foundational Education for Health and Well-being. / UNESCO, UNICEF. P. 8–9; 10–12. URL : https://www.unicef.org/media/158036/file/BSF3.%20How%20to%20Include%20the%20Whole%20School%20in%20Foundational%20Education%20for%20Health%20and-%20Well-being.pdf.pdf

9. Корчова Г. Л. Дистанційне та змішане навчання: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 76, т. 2. С. 77–80.

10. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures.* 2023. Issue 111. P. 3–12. DOI 10.32347/2410-2547.2023.111.3-12

11. Pochka K. I., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Conditions for implementing tutorial technology in teaching construction mechanics. *Strength of materials and theory of structure.* 2025. Issue 115. P. 121–134. DOI 10.32347/2410-2547.2025.115.121-134

УДК 37.01:378

Павло Сергійович Корчуганов,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБЗ-25
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент, *доцент кафедри професійної освіти*
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0358-0066

НАОЧНІСТЬ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується зростанням вимог до якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів професійної освіти, зокрема будівельного профілю, що зумовлено динамічними змінами у сфері будівництва. У цих умовах особливої актуальності набуває використання ефективних дидактичних інструментів, серед яких важливе місце посідає наочність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема наочності в навчанні є предметом наукового інтересу багатьох учених. Засади принципу наочності були закладені ще Я. А. Коменським, який сформулював «золоте правило дидактики», відповідно до якого навчання має базуватися на чуттєвому сприйнятті. Подальший розвиток ідей наочності пов’язаний із працями Й. Песталоцці, К. Ушинського, які розглядали її як основу пізнання та важливу умову ефективного навчання. У сучасній педагогічній науці наочність визначається як дидактичний принцип, відповідно до якого навчання будується на основі конкретних образів, що безпосередньо сприймаються здобувачами освіти [2, 9]. Дослідники підкреслюють, що ефективність навчання залежить від залучення різних органів чуття до процесу сприйняття інформації, що забезпечує перехід від чуттєвого до абстрактного мислення [1; 4; 5]. Водночас сучасні наукові розвідки акцентують увагу на необхідності використання цифрових засобів візуалізації, мультимедійних технологій, комп’ютерного моделювання як нових форм реалізації принципу наочності [2; 3; 7].

У цьому контексті К. Багрій наочність розглядає як дидактичний принцип і водночас засіб навчання, що ґрунтується на використанні конкретних образів, предметів, явищ, моделей або їх візуальних відтворень з метою забезпечення

ефективного сприйняття та осмислення навчального матеріалу [1]. У дослідженні О. Кривоноса, С. Кулика, М. Кривонос обґрунтовують власне бачення сутності й структури таких ключових понять як візуалізація, навчальний контент, мультимедійні технології, наочність, когнітивна діяльність, інтерактивні презентації, дидактичні функції, міжпредметні зв'язки [6]. О. Фучилою підкреслено, що ефективність такого підходу забезпечується поєднанням педагогічних і технологічних інструментів [8].

У цьому контексті визначення найбільш ефективних шляхів використання наочності, на наш погляд, доцільно розглядати як комплекс взаємопов'язаних педагогічних, технологічних і організаційних рішень, спрямованих на підвищення якості професійної та педагогічної підготовки здобувачів освіти. Передусім важливим є інтегроване використання традиційної та цифрової наочності, що передбачає поєднання класичних засобів (креслення, макети, зразки матеріалів, плакати) із сучасними технологіями (3D-моделі, BIM-моделювання, віртуальні лабораторії). Другим важливим напрямом є використання наочності як інструменту професійної візуалізації, зокрема через застосування програмного забезпечення (Autodesk Revit, AutoCAD, SketchUp), що дозволяє моделювати реальні виробничі ситуації. Суттєву роль відіграє впровадження проблемно-орієнтованої та кейс-методики з опорою на наочність, коли здобувачі освіти аналізують візуалізовані виробничі ситуації. Наступним шляхом є організація навчання через діяльність (learning by doing) із використанням наочності, що реалізується через лабораторні роботи, демонстрацію технологічних процесів (зварювання, монтаж конструкцій). Важливим є також використання інтерактивної та мультимедійної наочності, яка охоплює відеоматеріали, анімації, комп'ютерні симуляції процесів, інтерактивні схеми та віртуальні моделі. Крім того, інтерактивність сприяє залученню здобувачів освіти до навчального процесу, розвитку дослідницьких умінь і самостійності, а також створює безпечне освітнє середовище. Окремий напрям становить індивідуалізація навчання засобами наочності, коли здобувачі працюють із візуальними матеріалами у власному темпі, виконують завдання з різним рівнем складності, використовують цифрові платформи та віртуальні ресурси. Це підвищує мотивацію та враховує індивідуальні особливості навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій К. Л. Наочність у викладанні та її значення в навчальному процесі. *Проблеми освіти та методика викладання у вищій школі.* 2016. Вип. 1 (61). С. 260–268.

2. Кисла О. Ф., Довбиш А. О. Обґрунтування використання наочності в освітньому процесі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 58, т. 1. С. 73–76.

3. Красильник Ю. Інформаційні технології як фактор інтенсифікації підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 5. С. 57–62.

4. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонодидактики вищої школи. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2020. № 1(41). С. 181–190.

5. Красильник Ю. С. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук : КрНУ, 2022. Вип. 1. С. 55–60.

6. Кривонос О. М., Кулик С. П., Кривонос М. П. Теоретичні основи візуалізації навчального контенту. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 12 (30). С. 911–922.

7. Лапаєнко С. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 55 (3). С. 9–13.

8. Фучила О. М. Особливості створення вільного доступу до навчання візуальної грамотності в університетах Європи. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 85, том 1. С. 49–52.

9. Bushuyev S., Korchova H., Krasylnyk Y., Rudenko M., Kozyr B. Development of clip thinking of higher education students in information environment. *Information Technologies and Learning Tools*. 2024. № 99 (1). С. 76–94.

УДК 37.01:378

Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент, *доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури*
ORCID 0000-0003-0358-0066

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасні освітні практики вимагають від викладача здатності працювати в умовах невизначеності, інтегрувати інноваційні педагогічні технології та забезпечувати студентоцентроване навчання. Особливо це актуально для підготовки магістрів за освітньою програмою «Професійна освіта (Комп'ютерні технології)», де поєднуються педагогічна і цифрова складові професійної діяльності. Проблема розвитку педагогічної майстерності викладача активно досліджується в сучасній педагогічній науці. Зокрема, у працях учених розкрито теоретичні засади професійної підготовки викладача, визначено структуру педагогічної майстерності та обґрунтовано її роль у забезпеченні якості освіти [2]. У сучасних дослідженнях обґрунтовано необхідність оновлення змісту підготовки майбутніх викладачів з урахуванням цифрових технологій, змішаного та дистанційного навчання, а також викликів воєнного і повоєнного часу [1; 3; 5; 6; 8]. Дослідники також акцентують увагу на впровадженні інноваційних педагогічних підходів, в т.ч. здоров'язбережувальної, у цілісну систему професійної підготовки майбутніх педагогів [4; 7; 9].

Через призму аналізу наукових джерел нами здійснено порівняння змісту робочих програм освітньої компоненти (ОК) «Педагогічна майстерність викладача професійної освіти» 2021 та 2025 років, що засвідчило динаміку змін у змісті, структурі та методичному забезпеченні підготовки майбутніх магістрів професійної освіти, наявність як змістової спадкоємності, так і суттєвих трансформацій, зумовлених сучасними тенденціями розвитку вищої та професійної освіти (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз змісту ОК «Педагогічна майстерність викладача професійної освіти» (2021 та 2025 років)

Критерій оцінювання змісту ОК	Зміст ОК (2021)	Зміст ОК (2025)
Структура курсу	Два змістові модулі (основи майстерності, педагогічна взаємодія)	Збережено змістові модулі, але *структуровано через тематику та логіку результатів навчання*
Мета дисципліни	Орієнтація на формування педагогічної майстерності та компетентності	Збережено, але *уточнено через ефективну освітню діяльність і сучасний контекст*
Компетентності	Загальні та фахові компетентності	Додано *інтегральну компетентність, посилено інноваційність і дослідницьку складову*
Програмні результати навчання	Базові програмні результати навчання (ПРН) (комунікація, організація навчання, цифрові інструменти)	Розширено: додано *ПРН12 (науково-педагогічна діяльність), ПРН13 (академічна доброчесність)*
Цифровізація	Згадуються інноваційні технології	Системна *інтеграція цифрових інструментів, дистанційного навчання, EdTech*
Педагогічний підхід	Переважно традиційно-компетентнісний	Чітко виражений *студентоцентрований підхід, індивідуалізація навчання*
Академічна доброчесність	Не структурована окремо	Введено як окремий компонент із чіткими вимогами та політикою
Індивідуальна робота	Тематика орієнтована на класичні аспекти педагогічної майстерності	Розширено: *додано теми з цифрової освіти, блогів, асертивності, лідерства, інновацій*
Зміст дисципліни	Класичні компоненти (педагогічна техніка, спілкування, етика)	Збережено ядро, *розширено контекст (цифрова освіта, сучасні технології)*
Методи навчання	Традиційні (лекції, практичні, індивідуальні завдання)	Доповнено *активними, інтерактивними та цифровими методами*
Оцінювання	Бально-рейтингова система, менш деталізована	*Деталізована система оцінювання, акцент на результатах навчання*
Самостійна робота	Менш структурована	*Чітко регламентована (110 год), із деталізацією видів діяльності*
Освітнє середовище	Традиційне	*Інтегроване з електронним освітнім середовищем (Moodle, онлайн-ресурси)*
Фокус підготовки	Педагог як носій знань і умінь	Педагог як ***інноватор, дослідник, комунікатор і лідер***

У результаті дослідження встановлено, що модернізація змісту освітньої компоненти «Педагогічна майстерність викладача професійної освіти» має системний характер і зумовлена сучасними освітніми трансформаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близнюк М., Радько Я. Теоретичні основи цифрової компетентності майбутніх викладачів професійної освіти у фаховій підготовці. *Українська професійна освіта=Ukrainian professional education*. 2025. № 17. С. 60–79.

2. Головачук В., Первухіна С. Структурування педагогічних здібностей: аналіз та систематизація визначальних компонентів. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2025. № 1 (1). С. 42–49.

3. Красильник Ю. Інформаційні технології як фактор інтенсифікації підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НУОУ, 2013. С. 57–62.

4. Красильник Ю. С. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх магістрів педагогіки вищої школи. *Вісник НТУУ «КПІ»* : збірник наукових праць. 2009. № 3 (27), ч. 2 : Філософія. Психологія. Педагогіка. С. 119–123.

5. Красильник Ю. С. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2022. Випуск 1. С. 55–60.

6. Лапаєнко С. В. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55 (3). С. 9–13.

7. Лапаєнко С. В. Поняття про здоровий спосіб життя. *Здоров'я України*. 1998. № 12–14. С. 23–24.

8. Лапаєнко С. В, Красильник Ю. С Психолого-педагогічні умови використання комунікаційних технологій в системі професійної освіти. *Інформаційно телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 1. С. 131–135.

9. Хлєбнікова Т. М. Управління розвитком професійної компетентності педагога. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche* : con gli atti della VII Conferenza scientifica e pratica internazionale, Bologna, 6 giugno, 2025. Bologna ; Vinnytsia, 2025. P. 73–80.

УДК 159.923:159.964.2:159.944

Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502;
Альона Андріївна Гладюк,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету

ДЕЗАДАПТИВНА МРІЙЛИВІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

Актуальність дослідження дезадаптивної мрійливості в сучасних умовах зумовлена зростанням рівня хронічного стресу в українському суспільстві, спричиненого воєнними подіями, соціальною нестабільністю та невизначеністю майбутнього. У цих умовах психіка людини активізує різноманітні механізми психологічного захисту, серед яких особливе місце займає дезадаптивна мрійливість як форма втечі від реальності та спосіб емоційної саморегуляції. Сучасні дослідження свідчать, що надмірне фантазування може виконувати захисну функцію, тимчасово знижуючи інтенсивність переживань, однак у довготривалій перспективі призводить до порушення адаптації особистості [5; 6; 8].

У науковому дискурсі дезадаптивна мрійливість (maladaptive daydreaming) розглядається як специфічний психічний феномен, що характеризується надмірною залученістю до фантазійного світу, який заміщує реальне життя та ускладнює соціальне функціонування. Українські дослідники О. Балашевич, А. Гарагуля, А. Молотокас (2025) визначають її як інтенсивне адиктивне фантазування, що має негативний вплив на когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти діяльності особистості [1]. Автори також наголошують на її коморбідності з тривожними, обсесивно-компульсивними та дисоціативними розладами [1].

Європейські дослідження (N. Soffer-Dudek, 2025; M. Cakar-Ozcelik, E. Usta, M. Inozu, 2026) підтверджують зв’язок дезадаптивної мрійливості з дисоціативними процесами та психопатологічними проявами, зокрема тривогою й депресією [7]. Це дозволяє розглядати її як форму дисфункціонального копінгу в умовах тривалого стресу.

Важливим є розуміння дезадаптивної мрійливості як механізму психологічного захисту. У дослідженнях Г. Грінченко (2025) зазначається, що фантазування може виконувати функцію «буфера», знижуючи емоційне напруження та дозволяючи тимчасово дистанціюватися від травматичних переживань [2; 3]. Водночас українські науковці (А. Молотокас, О. Балашевич, 2024) підкреслюють її дисоціативний характер і зв'язок із порушенням емоційної регуляції та соціальної взаємодії [4]. Це може призводити до зниження навчальної ефективності, труднощів у міжособистісних стосунках і формування залежності від фантазійного світу.

Дослідження J. Burrell (2025) також вказують на зв'язок компульсивного фантазування з порушенням саморегуляції та формуванням поведінкової залежності [6]. Таким чином, дезадаптивна мрійливість має подвійний характер: з одного боку, знижує психічне напруження, з іншого – ускладнює адаптацію особистості.

Сучасні українські дослідження акцентують увагу на психометричному вивченні цього феномену, зокрема через адаптацію опитувальника MDS-16, що дозволяє визначати рівень його вираженості та вплив на психічне функціонування [3].

З психологічної точки зору дезадаптивна мрійливість може розглядатися як форма регресивного захисту, пов'язана з уникненням реальності та заміщенням її внутрішніми образами. В умовах хронічного стресу цей механізм може тимчасово підтримувати психологічну рівновагу, однак за відсутності допомоги сприяє поглибленню дезадаптації.

Практичні аспекти дослідження пов'язані з розробкою ефективних психокорекційних підходів. Зокрема, важливими є розвиток усвідомленості, формування навичок емоційної регуляції та зниження рівня тривожності [5]. Ефективними виступають когнітивно-поведінкова терапія, майндфулнес-практики та арт-терапія.

Отже, дезадаптивна мрійливість є складним психологічним феноменом, який у умовах хронічного стресу виконує функцію захисного механізму, але водночас може призводити до порушення адаптації особистості. Сучасні дослідження підтверджують необхідність подальшого вивчення цього явища та розробки ефективних підходів до його психокорекції [1–9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашевич О. К., Гарагуля А. І., Молотокас А. А. Дезадаптивна мрійливість: диференційна діагностика та коморбідність. *Перспективи та інновації науки.* 2025.

2. Грінченко Г. Психологічний аналіз дезадаптивної мрійливості. 2025.

3. Грінченко Г. Дезадаптивна мрійливість як механізм подолання стресу. 2025.

4. Молотокас А. А., Балашевич О. К. Порівняльний аналіз дезадаптивної мрійливості. *Habitus.* 2024.

5. Сучасні підходи до психологічної допомоги при дезадаптивній мрійливості. 2025.

6. Burrell J. I. Compulsive fantasy and maladaptive daydreaming. *Behavioral Sciences*. 2025.

7. Cakar-Ozcelik M., Usta E., Inozu M. Maladaptive daydreaming and psychopathology: systematic review. *Current Psychology.* 2026.

8. Maladaptive daydreaming as dysfunctional coping mechanism. *Clinical Psychology & Psychotherapy.* 2025.

9. Soffer-Dudek N. Maladaptive daydreaming as a dissociative disorder / Cambridge University Press, 2025.

УДК 159.923:159.942:159.944

Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502;
Ірина Олегівна Нога,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДОЛАННІ АДАПТАЦІЙНИХ ТРУДНОЩІВ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ТРИВАЛОГО СТРЕСУ

Актуальність проблеми ролі емоційного інтелекту в подоланні адаптаційних труднощів особистості зумовлена сучасними умовами життєдіяльності, що характеризуються високим рівнем хронічного стресу. В умовах воєнного стану, соціальної нестабільності та інформаційного перевантаження значно зростає потреба у внутрішніх психологічних ресурсах, які забезпечують ефективну адаптацію особистості. Одним із ключових таких ресурсів виступає емоційний інтелект, що визначає здатність людини усвідомлювати, регулювати та конструктивно використовувати емоції у процесі взаємодії із середовищем [3; 5; 6].

У сучасних українських дослідженнях (Л. Карамушка, О. Креденцер, К. Терещенко, Ю. Старова) емоційний інтелект розглядається як важливий чинник психологічної стійкості та адаптації особистості в умовах кризи. Зокрема, Ю. Старова (2025) підкреслює, що розвиток емоційного інтелекту сприяє підвищенню психоемоційної стабільності, зниженню рівня стресу та формуванню ефективних стратегій реагування на складні життєві ситуації . Дослідження Л. Карамушки та її колег також доводять, що емоційний інтелект виступає ресурсом збереження психологічного здоров’я в умовах соціальної напруги та сприяє подоланню емоційного вигорання [3].

Важливим аспектом є зв’язок емоційного інтелекту з копінг-стратегіями. За результатами дослідження І. Євченко, А. Маслюк, С. Миронець (2025), високий рівень емоційного інтелекту корелює з використанням адаптивних копінг-стратегій, таких як планування, пошук соціальної підтримки та позитивне

переосмислення ситуації. Натомість низький рівень емоційного інтелекту пов'язаний із дезадаптивними формами поведінки, зокрема уникненням, емоційною дезорганізацією та підвищеною тривожністю. Це дозволяє розглядати емоційний інтелект як один із ключових механізмів психологічної адаптації.

У дослідженнях українських учених (Т. Дотсевич, 2025) також підкреслюється, що розвиток емоційного інтелекту безпосередньо пов'язаний із формуванням ефективних копінг-стратегій, які забезпечують зниження рівня стресу та підвищення психологічної стійкості . Зокрема, автор зазначає, що такі стратегії, як усвідомлення емоцій, саморегуляція та рефлексія, сприяють подоланню тривалого стресу та запобіганню емоційному вигоранню.

У контексті адаптації до умов війни сучасні українські дослідження (М. Кушнерик, Т. Перепелюк, 2025) свідчать, що емоційний інтелект виступає важливим ресурсом збереження психологічного благополуччя та підтримки соціальної адаптації особистості [5; 6]. Автори наголошують, що здатність до емоційної саморегуляції дозволяє знижувати рівень тривожності, формувати відчуття контролю над ситуацією та підтримувати ефективну взаємодію з іншими людьми.

Сучасні дослідження також демонструють значення емоційного інтелекту в умовах соціальної взаємодії. Зокрема, С. Коваль та І. Коваль (2025) доводять, що емоційний інтелект сприяє ефективному вирішенню конфліктів, зниженню напруження та підвищенню рівня соціальної адаптації особистості. Це особливо важливо в умовах тривалого стресу, коли порушуються соціальні зв'язки та зростає рівень міжособистісних конфліктів.

Міжнародні дослідження також підтверджують роль емоційного інтелекту як захисного фактора психічного здоров'я. Зокрема, сучасні європейські дослідження показують, що розвиток емоційного інтелекту сприяє зниженню рівня тривожності та депресії, а також підвищує рівень стресостійкості особистості. Це дозволяє розглядати емоційний інтелект як універсальний ресурс адаптації в умовах кризового суспільства.

Таким чином, емоційний інтелект виступає ключовим психологічним ресурсом, що забезпечує подолання адаптаційних труднощів особистості в умовах тривалого стресу. Він сприяє розвитку ефективних копінг-стратегій, забезпечує емоційну стабільність, підвищує рівень соціальної адаптації та знижує ризик психоемоційних порушень. Сучасні українські та європейські дослідження підтверджують необхідність подальшого вивчення ролі емоційного інтелекту як фактора психологічної стійкості та розробки програм його розвитку в умовах кризового суспільства [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дотсевич Т. Копінг-стратегії подолання стресу як чинник психологічної стійкості. *Innovations in scientific ecosystems.* 2025.

2. Євченко І., Маслюк А., Миронець С. Вплив емоційного інтелекту на копінг-стратегії. *International Journal of Statistics in Medical Research.* 2025.

3. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В. Психологічні детермінанти збереження психічного здоров'я особистості в умовах соціальної напруги. Київ, 2021.

4. Коваль С., Коваль І. Емоційний інтелект як чинник ефективного управління конфліктами. *SEMI.* 2025.

5. Кривда К. Аналіз результатів застосування програми психологічного забезпечення професійного здоров'я менеджерів торговельних підприємств під час війни. *Науковий журнал «Психологічні травелоги».* 2024. Вип. 3. С. 18–28. URL : https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-2

6. Кушнерик М., Перепелюк Т. Ресурси психологічної адаптації особистості до умов війни. *Вісник НУОУ.* 2025.

7. Старова Ю. Емоційний інтелект як ресурс подолання стресу в освітньому середовищі. *Challenges and Issues of Modern Science.* 2025.

8. Emotional intelligence and stress resilience: сучасні міжнародні дослідження. 2025.

УДК 159.922.8:159.98:316.6

Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502;
Олексій Юрійович Полянський,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету

РОЛЬ ПСИХОКОРЕКЦІЙНИХ МЕТОДІВ У ПОДОЛАННІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Актуальність проблеми подолання дезадаптації підлітків у сучасних умовах зумовлена зростанням соціальної нестабільності, наслідками війни, інформаційним перевантаженням та підвищенням рівня тривожності серед молоді. Підлітковий вік є вразливим періодом розвитку, коли активно формується ідентичність, система цінностей, способи емоційної регуляції та соціальної поведінки. У ситуації тривалого стресу адаптаційні можливості підлітків знижуються, що проявляється у труднощах спілкування, агресивності, ризикованій поведінці, соціальній ізоляції, порушенні навчальної мотивації та девіантних реакціях [2; 4; 5].

Сучасні українські дослідження розглядають дезадаптацію підлітків як багатофакторне явище, що формується під впливом індивідуально-психологічних, сімейних та соціальних чинників. О. Басенко підкреслює, що травматичний досвід війни впливає на емоційну стабільність і поведінкові реакції підлітків [3], а Н. Губа відзначає зростання ризикованої поведінки в умовах невизначеності та стресу [7]. Це обумовлює необхідність системної психокорекційної допомоги.

Психокорекційні методи є ефективним інструментом подолання дезадаптації, оскільки спрямовані не лише на зменшення проблемної поведінки, а й на розвиток внутрішніх ресурсів особистості. Н. Гуртовенко зазначає, що корекційна робота має враховувати самооцінку, емоційну регуляцію, мотиваційну сферу та міжособистісні стосунки підлітка [8]. Це дозволяє розглядати психокорекцію як комплексний процес, що включає діагностику, розвиток саморегуляції та формування адаптивних моделей поведінки.

Одним із провідних напрямів є групова психокорекція. В. Бочелюк, М. Панов і Л. Спицька підкреслюють, що групова робота сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню адекватної самооцінки та зниженню соціальної ізольованості [6]. Вона створює умови для отримання підтримки, зворотного зв'язку та набуття досвіду конструктивної взаємодії.

Важливе місце займає арт-терапія. І. Мазоха доводить, що творчі методи сприяють емоційному розвантаженню, усвідомленню переживань та зниженню агресивності [9]. Вони є особливо ефективними у роботі з підлітками, які мають труднощі вербалізації емоцій або демонструють опір прямому психологічному впливу.

Ефективними є також когнітивно-поведінкові методи. М. Архангельська підкреслює їхню результативність у роботі з тривожністю та деструктивними переконаннями [1]. Цей підхід дозволяє змінювати неадаптивні когнітивні установки, формувати навички самоспостереження та розвивати конструктивні копінг-стратегії.

Сучасні дослідники наголошують на необхідності поєднання психокорекції з соціально-педагогічним супроводом. Н. Максимова підкреслює, що ефективне подолання дезадаптації можливе лише за умови комплексного впливу, який охоплює особистість підлітка, його сім'ю та освітнє середовище [10]. Це особливо важливо в умовах кризового суспільства, де зовнішні фактори посилюють внутрішні труднощі.

Отже, психокорекційні методи відіграють ключову роль у подоланні дезадаптації підлітків. Вони сприяють зниженню емоційної напруги, розвитку саморегуляції, підвищенню соціальної компетентності та формуванню адаптивних стратегій поведінки. Найбільш ефективним є комплексний підхід, що поєднує групову психокорекцію, арт-терапію, когнітивно-поведінкові методи та соціально-педагогічний супровід. У сучасних умовах така робота має бути системною та спрямованою не лише на усунення симптомів, а й на розвиток психологічної стійкості підлітків [1–10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельська М. В. Когнітивно-поведінкова терапія як система психотерапевтичних втручань першого вибору в лікуванні тривожних розладів. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки.* 2024. № 2. С. 49–54. DOI 10.32999/ksu2312-3206/2024-2-7

2. Байда С. П. Дитячі страхи та невротичний розвиток особистості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2022. Т. 33 (72), № 4. DOI 10.32782/2709-3093/2022.4/10

3. Басенко О. М. Особливості переживання підлітками стресових подій воєнних конфліктів : дис. … д-ра філософії : 053 Психологія. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. 83 с.

4. Бочелюк В. Й., Косіков А. І. Особливості ціннісних орієнтацій підлітків в умовах хронічного стресу внаслідок військових дій в Україні. *Habitus*. 2025. Вип. 78.

5. Бочелюк В., Панов М., Спицька Л. Групова психокорекційна робота з підлітками. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 5 (51). С. 1774–1789. DOI 10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1774-1789

6. Губа Н. О. Ризикована поведінка підлітків в умовах війни: знання, досвід, ухвалення рішень. *Habitus*. 2025. Вип. 79.

7. Гуртовенко Н. В. Психологічні детермінанти корекції девіантної поведінки підлітків. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 1. С. 28–33. DOI 10.32782/3041-2021/2025-1-4

8. Мазоха І. С. Групова арт-терапія в подоланні агресивної поведінки підлітків: соціально-психологічні механізми впливу. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2025. Вип. 1. С. 81–86.

УДК 159.942:159.923.2:378.147:159.9

Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502;
Анна Юріївна Рубашко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету

ЕМПАТІЙНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження емпатійності майбутніх психологів зумовлена сучасними соціальними викликами, зокрема зростанням рівня стресу та поширенням кризових переживань у суспільстві. У цих умовах підвищуються вимоги до професійної підготовки психолога, особливо до здатності встановлювати довірливі стосунки, розуміти емоційний стан клієнта та надавати ефективну допомогу. Емпатійність виступає ключовою професійно важливою якістю, що забезпечує глибоке розуміння внутрішнього світу іншої людини та ефективність психологічної взаємодії [1; 6].

У сучасних українських дослідженнях емпатійність розглядається як інтегральна характеристика особистості, що включає емоційний, когнітивний і поведінковий компоненти. А. Бахмач визначає її як професійний ресурс, що забезпечує прийняття клієнта та побудову довірливих стосунків [1], тоді як Ю. Пуздрач підкреслює залежність її розвитку від емоційної зрілості, рефлексивності та комунікативної компетентності [4].

Емпатійність є необхідною умовою ефективного психологічного консультування. А. Соколовський і Н. Сисько наголошують, що вона забезпечує розуміння переживань клієнта та формування терапевтичного контакту [5], а В. Шевчук розглядає її як складову комунікативної компетентності майбутнього психолога [8]. Водночас надмірна емоційна включеність без навичок саморегуляції може призводити до професійного виснаження, що потребує формування балансу між емпатією та професійною дистанцією.

Дослідження Л. Журавльової підтверджують, що емпатія є базовою характеристикою фахівців соціономічних професій, діяльність яких пов'язана з міжособистісною взаємодією [2]. У контексті підготовки психологів це означає необхідність цілеспрямованого розвитку емпатійності як складової професійної компетентності.

Сучасні дослідження підкреслюють зв'язок емпатійності з емоційним інтелектом. О. Туриніна та С. Хілько доводять, що емоційний інтелект забезпечує здатність розпізнавати та регулювати емоції, а емпатійність є його важливим компонентом [6]. Це сприяє ефективній міжособистісній взаємодії та професійній готовності майбутнього психолога.

Розвиток емпатійності відбувається у процесі професійної підготовки через практико-орієнтовані методи навчання. В. Федорчук і Л. Комарніцька зазначають, що тренінги, рольові ігри та групова рефлексія сприяють формуванню навичок емоційного розуміння та саморегуляції [7].

Особливості дослідження емпатійності полягають у необхідності комплексного підходу, що поєднує психодіагностичні та якісні методи. Це дозволяє оцінити не лише рівень емпатії, а й особливості її прояву у професійній взаємодії [4; 6; 8].

Отже, емпатійність є ключовою професійною якістю майбутніх психологів, що забезпечує ефективність їхньої діяльності. Вона сприяє формуванню довірливих стосунків, розвитку комунікативної компетентності та підвищенню якості психологічної допомоги. Сучасні дослідження підтверджують необхідність її цілеспрямованого розвитку у процесі професійної підготовки [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахмач А. О. Емпатійність як професійна риса характеру майбутніх психологів. Кривий Ріг, 2024.

2. Журавльова Л. Особистісні властивості та компетенції майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наука і освіта.* 2024. № 1. С. 53–58.

3. Оленюк Т. С. Емпатичний потенціал саморозвитку особистості майбутнього фахівця. Умань, 2025.

4. Пуздрач Ю. М. Психологічні детермінанти розвитку емпатійності майбутніх психологів. Кривий Ріг, 2024.

5. Соколовський А. О., Сисько Н. М. Емпатія як професійно важлива якість майбутніх психологів. Харків, 2023.

6. Туриніна О. Л., Хілько С. О. Психологічні особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів. 2024.

7. Федорчук В. М., Комарніцька Л. М. Емоційний інтелект як чинник підготовки психологів. 2023.

8. Шевчук В. В. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх психологів. 2024.

УДК 159.9:355.01:316.6

Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502;
Аліна Оксентіївна Терешко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА НА АДАПТАЦІЮ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність проблеми соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в умовах кризового суспільства зумовлена тривалістю війни та її комплексним впливом на особистість, родину і суспільство. В Україні спостерігається тривалий період воєнної, економічної та соціальної нестабільності, що значно ускладнює повернення військових до мирного життя. За даними ветеранського сектору, станом на 2025 рік кількість ветеранів перевищує 1,2 млн осіб, що підсилює значущість проблеми адаптації як психологічної, соціальної та державної. У таких умовах кризове суспільство виступає не лише фоном, а активним чинником, який може як сприяти, так і перешкоджати процесу реінтеграції.

У сучасних українських дослідженнях адаптація учасників бойових дій розглядається як багатовимірний процес, що охоплює емоційний, поведінковий, комунікативний, професійний і ціннісно-смисловий рівні. В. Алещенко визначає її як процес пристосування до мирного життя після перебування в екстремальних умовах, що супроводжується змінами емоційного реагування, рівня довіри та соціальної взаємодії. І. Саранча та В. Стасюк підкреслюють, що адаптація передбачає не лише подолання окремих симптомів, а й відновлення соціальних ролей і інтеграцію в цивільне середовище [1; 5].

Кризове суспільство впливає на адаптацію через невизначеність, соціальну напругу, ослаблення соціальних зв’язків, економічні труднощі та суперечливе ставлення до ветеранів. Н. Вовк і Л. Мохнар зазначають, що бойовий досвід спричиняє зміни на індивідуальному та соціально-психологічному

рівнях: посилюється недовіра, емоційна відстороненість, виникають труднощі у спілкуванні та поверненні до звичного способу життя [4]. Водночас цивільне середовище часто виявляється неготовим до взаємодії з ветеранами, що підвищує ризики дезадаптації.

Важливим чинником адаптації є соціальна підтримка. А. Дуля, Т. Спіріна та О. Боброва підкреслюють, що її ефективність залежить від якості взаємодії з родиною, громадою та інституціями допомоги [7]. Недостатня підтримка, стигматизація психічних труднощів і нерозуміння з боку оточення посилюють ізольованість, тоді як прийняття та структурований супровід сприяють успішній інтеграції. H. Slozanska та співавт. доповнюють, що адаптація має розглядатися як комплексний сервіс, який поєднує психологічну, соціальну та інформаційну підтримку [8].

Значущим аспектом є професійна реінтеграція. І. Савченко та В. Бузова зазначають, що її ускладнюють бар'єри працевлаштування, емоційне виснаження, тривожність і невідповідність військового досвіду вимогам цивільного ринку праці [6]. Ю. Бондаренко та Н. Левицька підкреслюють, що кризове суспільство додатково посилює ці труднощі через нестабільність економіки та обмежені ресурси громад [2].

Водночас сучасні дослідження вказують на можливість посттравматичного зростання. А. Євсеєва зазначає, що за наявності підтримки та умов для самореалізації бойовий досвід може трансформуватися у джерело особистісного розвитку, відповідальності та нових смислів [3]. Проте така адаптація потребує системного супроводу, розвитку соціальних навичок і підтримки родини.

Отже, кризове суспільство здійснює подвійний вплив на адаптацію учасників бойових дій: з одного боку, підвищує ризики дезадаптації через нестабільність і соціальні бар'єри, з іншого – може виступати ресурсом відновлення за умови належної підтримки. Адаптація ветеранів є комплексною соціально-психологічною проблемою, що потребує міждисциплінарного підходу, розвитку системи допомоги та впровадження програм підтримки [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. І. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. Вип. 8. С. 6–16. DOI 10.31499/2617-2100.8.2022.258305

2. Бондаренко Ю., Левицька Н. Ризики соціальної адаптації ветеранів війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки / соціальні аспекти управління*. 2025. Вип. 9, № 1. С. 142–154.

3. Євсеєва А. Д. Чинники соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до цивільного життя. Кваліфікаційна робота. 2025.

4. Мохнар Л. І., Вовк Н. П. Психологічні особливості адаптації учасників бойових дій до умов цивільного життя. *Habitus*. 2024. Вип. 67. DOI 10.32782/2663-5208.2024.67.28

5. Саранча І., Стасюк В. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій до мирних умов життя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2022. Вип. 71. С. 127–133. DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-127-133

6. Савченко І., Бузова В. Особливості реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. DOI 10.31732/2663-2209-2025-79

7. Спіріна Т., Дуля А., Боброва О. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. № 1. С. 157–162. DOI 10.32782/humanitas/2025.1.21

8. Social Adaptation Service for Veterans and their Families / H. Slozanska та ін. *Social Work and Education*. 2025.

УДК 37.01:378

Світлана Володимирівна Лапаєнко,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу сухомлиністики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
ORCID 0000-0002-0412-6618

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується загостренням екологічних проблем, що вимагає формування в особистості відповідального ставлення до довкілля як важливої складової її світогляду. У цих умовах система освіти набуває особливої ролі як простір формування ціннісних орієнтацій, здатності до критичного осмислення екологічних наслідків людської діяльності та готовності до відновлення природного середовища в післявоєнний період. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних освітніх ресурсів, здатних забезпечити формування екологічної культури здобувачів освіти. Одним із таких ресурсів є педагогічна спадщина В. Сухомлинського, у якій проблема взаємодії людини і природи розглядається як складова духовного розвитку особистості.

Аналіз наукових праць вчених дозволяє виокремити цілісний дослідницький напрям, спрямований на осмислення ціннісних засад розвитку особистості в умовах трансформації сучасного суспільства та модернізації освіти [1; 3; 4]. З огляду на це, аналіз наукових джерел засвідчує, що педагогічна спадщина В. Сухомлинського є предметом активних досліджень у сучасній педагогічній науці. Зокрема, дослідники підкреслюють багатогранність його педагогічної системи, що охоплює моральне, естетичне та екологічне виховання особистості [2; 5–7]. Центральне місце у ній займає положення про те, що дитина повинна не лише пізнавати природу, а й емоційно переживати її, відчувати її красу та цінність [11]. Одним із ключових положень педагогіки В. Сухомлинського є принцип природовідповідності, який передбачає органічне поєднання навчання і виховання з природним середовищем [10]. В. Сухомлинський наголошував, що ефективне формування екологічної свідомості можливе лише за умови залучення учнів до практичної діяльності, спрямованої на охорону природи [8]. Він вважав, що саме через емоційне сприйняття формується екологічна культура особистості [9].

Можливості використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського, як ресурсу розвитку екологічної освіти у сучасному освітньому процесі, на наш погляд, визначаються її ціннісною, методологічною та практичною спрямованістю. Насамперед ідеться про інтеграцію аксіологічних засад його педагогіки, у межах яких природа розглядається не лише як об'єкт пізнання, а як універсальна цінність, що формує духовний світ особистості. Це дозволяє забезпечити формування екологічної свідомості здобувачів освіти на основі поєднання знань, емоційного досвіду та відповідальної поведінки.

Важливою можливістю є впровадження діяльнісного підходу, обґрунтованого В. Сухомлинським, що передбачає активне залучення здобувачів освіти до практичної взаємодії з природним середовищем. У сучасних умовах це може реалізовуватися через проєктну діяльність, екологічні ініціативи, дослідницькі завдання, волонтерські практики та STEAM-орієнтовані формати навчання, що сприяють формуванню відповідальності за стан довкілля та розвитку екологічної компетентності. Суттєвий потенціал має також використання емоційно-естетичного компонента педагогіки В. Сухомлинського, який передбачає формування здатності до переживання краси природи, розвитку емпатії та ціннісного ставлення до всього живого. У сучасному освітньому процесі це може бути реалізовано через інтеграцію мистецьких, літературних і візуальних практик, а також використання цифрових технологій візуалізації природних процесів. Не менш важливою є можливість адаптації ідей навчання в природі до сучасних умов, зокрема через поєднання традиційних форм (екскурсії, польові практики) з дистанційними та змішаними форматами навчання, використання віртуальних лабораторій, геоінформаційних систем та інтерактивних освітніх платформ. Використання цифрових інструментів дає змогу моделювати природні процеси, візуалізувати екологічні явища, аналізувати просторові дані, здійснювати віртуальні екскурсії та дослідження, що суттєво підвищує пізнавальну активність здобувачів освіти. Таким чином, використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського відкриває широкі можливості для розвитку екологічної освіти, оскільки забезпечує поєднання ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів формування особистості, що відповідає сучасним вимогам до освітнього процесу та викликам сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю : колективна монографія / упоряд. : Л. Д. Березівська, М. М. Марусинець, Л. В. Сухомлинська. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 240 с.

2. Кремень В. Г. Педагогіка Василя Сухомлинського: відповіді на запити часу. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки.* 2018. Вип. 172. С. 12–15.

3. Лапаєнко С. В. Громадянська освіта як чинник формування сучасного громадянського суспільства в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 17 (2). С. 39–42.

4. Лапаєнко С. В. Науковий доробок вчених НАПН України з питань духовно-морального виховання в контексті модернізації й реформування освіти (аналітичний огляд). *Діяльність НАПН України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти* : огляд. вид. Вінниця : ТВОРИ, 2022. С. 113–124.

5. Лапаєнко С. В. Поняття про здоровий спосіб життя. *Здоров'я України*. 1998. № 12. С. 23–24.

6. Сухомлинська Л. В. Світ живого в педагогіці Василя Сухомлинського. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 171. С. 223–229.

7. Сухомлинська О. В., Сухомлинська Л. В. Педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю» (1993–2023) крізь призму сьогодення. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2024. Вип. 105. С. 14–19.

8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 263 с.

9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Київ, 1977. Т. 3. С. 7–282.

10. Сухомлинський В. О. Школа і природа. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 536–551.

11. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 149–416.

УДК 159.9:159.923

Ганна Ігорівна Моісеєнко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-25-1
Державного податкового університету;
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність дослідження психологічних моделей адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) обумовлена сучасними соціально-політичними реаліями та зростаючою кількістю людей, вимушених покидати свої домівки через воєнні дії. В умовах воєнного стану внутрішнє переміщення стає не лише фізичним переміщенням, а й серйозним психоемоційним викликом, що вимагає мобілізації внутрішніх ресурсів та формування нових стратегій адаптації, а знання цих механізмів дозволяє зменшувати рівень тривожності, стресу та ризик розвитку психотравматичних розладів, сприяючи інтеграції в нові соціальні й професійні середовища.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це громадяни, які змушені залишити своє постійне місце проживання в межах країни через війну, збройний конфлікт або порушення прав людини. Вони стикаються зі значними соціальними, економічними та психологічними викликами, такими як втрата житла, роботи, соціального оточення та стабільності, а також підвищеною тривожністю, емоційною напруженістю й невизначеністю, при цьому їхня здатність до адаптації залежить від особистісних ресурсів, соціальної підтримки та державної допомоги [4].

1. Психосоціальна модель адаптації ВПО (О. Медведєва [2], Lazarus & Folkman [6]) розглядає адаптацію як результат взаємодії внутрішніх особистісних ресурсів і зовнішніх соціальних чинників, поєднуючи індивідуальні стратегії подолання стресу з оцінкою та реагуванням на стресові ситуації в новому соціальному контексті.

2. Соціально-підтримуюча модель адаптації (Л. Гуменюк [1]) акцентує увагу на ролі соціальної підтримки як ключового чинника успішної адаптації ВПО, підкреслюючи, що емоційна, інформаційна та інструментальна допомога від родини, громади й держави знижує рівень тривожності та сприяє інтеграції у нове соціальне середовище, формуючи відчуття безпеки та впевненості у власних ресурсах.

3. Модель резильєнтності (О. Чиханцова [3]; A. Masten [7]) розглядає резильєнтність як здатність особистості відновлювати психічне благополуччя після стресових подій і мобілізувати внутрішні ресурси, підкреслюючи, що адаптація ВПО залежить від особистісних стратегій подолання тривалого стресу та використання підтримки в нових життєвих умовах.

4. Модель життєвих транзитів та нових ролей (M. Schlossberg [8]) пояснює адаптацію ВПО як процес проходження життєвих переходів і засвоєння нових соціальних ролей, що включає осмислення втрати старих ролей та формування нових у нових умовах життя з урахуванням ситуаційних факторів, соціальної підтримки, копінг-стратегій і особистісних ресурсів.

5. Біопсихосоціальна модель адаптації (GEngel) розглядає адаптацію як результат взаємодії біологічних, психологічних і соціальних чинників, підкреслюючи їх взаємозв'язок у впливі на фізичне здоров'я, психоемоційний стан і соціальну інтеграцію ВПО в нових умовах життя.

Таким чином, психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є комплексним процесом, що визначається одночасною взаємодією внутрішніх ресурсів особистості, соціальної підтримки та контекстуальних умов життя. Розглянуті моделі – від психосоціальної та соціально-підтримуючої до резильєнтності, життєвих транзитів і біопсихосоціальної – дозволяють поєднати український та зарубіжний досвід і пояснити, як ВПО мобілізують свої психоемоційні ресурси, формують ефективні стратегії подолання стресу та інтегруються в нове соціальне середовище. Це підкреслює важливість комплексного підходу до дослідження адаптації та практичної психологічної підтримки ВПО в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк Л. Й., Бреус А. О. Соціально-психологічна адаптація вимушених переселенців в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Львів, 2017. № 2. С. 108–122.

2. Медведєва О. В. Емпіричне дослідження особливостей соціального та психологічного благополуччя вимушених переселенців. *Габітус.* 2023. Випуск 46. С. 188–192.

3. Чиханцова О. А., Гуцол, К. В. Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в період пандемії Covid-19 / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 128 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/732913/

4. Brukhovetska, O., Chausova, T., Verbytska, L., Inzhyievska, L., Gorova, O. (2024). Psychological Support of Internally Displaced Persons in Ukraine and Emigrants Abroad: Challenges of Wartime. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 84, 190–205. DOI : https://doi.org/10.33788/rcis.84.13

5. Engel GL. The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*. 1977; 196:129-36. URL : https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/847460/

6. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York : Springer Publishing Company, 1984. 456 p.

7. Masten A. S., Best K. M., & Garmezy N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome. *Development and Psychopathology*. № 2 (4). P. 425–444. DOI : https://doi.org/10.1017/S0954579400005812

8. Schlossberg M.. Daily Drills and Technical Studies for Trumpet. New York: M. Baron Company, 1937 p.

УДК 37.01:378

Інна Миколаївна Навроцька,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПНК-25
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Юрій Семенович Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент, *доцент кафедри професійної освіти*
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0358-0066

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною цифровізацією, що зумовлює трансформацію традиційних підходів до навчання, змісту освіти та ролі викладача. Зокрема, у працях М. Довбешка розкрито роль цифрових платформ у розвитку комунікативних навичок здобувачів професійної освіти, підкреслено значення інтерактивного освітнього середовища [1]. А. Ковальчуком визначено вплив цифрових технологій на ефективність освітнього процесу [2]. Дослідження сучасних цифрових орієнтирів освіти акцентують увагу на необхідності розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогів [8; 9]. А. Коротичем означено педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної педагогічної діяльності [3]. І. Прилепою обґрунтовано педагогічні умови формування кросдисциплінарної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання [7]. І. Прилепа педагогічні умови розглядає як сукупність спеціально організованих зовнішніх і внутрішніх чинників (організаційних, змістових, методичних, психолого-педагогічних), які цілеспрямовано створюються в освітньому процесі та забезпечують ефективне досягнення його цілей, зокрема формування компетентностей, розвиток особистості здобувача освіти та підвищення якості підготовки фахівців [7].

У цьому контексті особливого значення набувають інструменти цифровізації освітнього процесу, які виступають важливим засобом реалізації зазначених умов. Зокрема, А. Ковальчук поняття «цифрові інструменти» визначає як програмні або апаратні засоби, що забезпечують обробку, зберігання, передачу та створення інформації у цифровій формі, а також сприяють комунікації та взаємодії учасників освітнього процесу. Систему цифрових засобів в освітньому

процесі науковець вважає багатокомпонентною, що включає: системи управління навчанням (Moodle, Canvas), інструменти онлайн-взаємодії (Zoom, Microsoft Teams), засоби створення навчального контенту (PowerPoint, Google Slides), комунікаційні сервіси (Email, месенджери), інструменти оцінювання (Google Forms, Kahoot), хмарні сховища (Google Drive), засоби аналізу даних (Excel), платформи для спільної роботи (Miro, Padlet), інтерактивні сервіси (LearningApps), а також інструменти штучного інтелекту та симулятори [2].

Аналіз наукових джерел [1–6; 10] дозволяє виокремити ключові педагогічні умови ефективного використання цифрових інструментів. Мотиваційна спрямованість навчання. Формування позитивного ставлення здобувачів до використання цифрових технологій сприяє підвищенню їхньої навчальної активності та результативності. Інтеграція цифрових інструментів у зміст освіти. Цифрові технології мають органічно впроваджуватися в освітні програми, забезпечуючи міжпредметні зв’язки та практичну спрямованість навчання. Професійна підготовка педагогів. Рівень цифрової компетентності викладача визначає ефективність використання цифрових ресурсів у навчанні, що потребує постійного професійного розвитку. Створення інтерактивного освітнього середовища. Використання цифрових платформ сприяє організації комунікації, співпраці та зворотного зв’язку між учасниками освітнього процесу. Методична доцільність використання технологій. Вибір цифрових інструментів має відповідати дидактичним цілям і завданням навчання, забезпечуючи досягнення програмних результатів. Індивідуалізація та адаптивність навчання. Цифрові технології створюють умови для формування індивідуальних освітніх траєкторій і врахування потреб кожного здобувача. У результаті дослідження встановлено, що ефективність використання цифрових інструментів в освітньому процесі визначається сукупністю педагогічних умов, які забезпечують інтеграцію технологій в освітній процес, розвиток цифрової компетентності учасників освітнього процесу та формування сучасного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довбешко М. Використання цифрових інструментів і платформ у розвитку комунікативних навичок здобувачів професійної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86, т. 1. С. 351–356.

2. Ковальчук А. Цифрові інструменти в діяльності педагога професійного навчання. *Молодь і ринок*. 2024. № 6 (226). С. 171–176.

3. Коротич А. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної педагогічної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 81, т. 1. С. 276–283.

4. Красильник Ю. С. Конкурентні умови реалізації сучасних освітніх технологій у провадженні освітньої програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)». *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 1 (43). С. 1470–1483.

5. Красильник Ю. С. Психологічні засади розвитку критичного мислення майбутніх педагогів професійного навчання. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 1 (53). С. 1833–1845.

6. Лапаєнко С. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 55 (3) С. 9–13.

7. Прилепа І. М. Педагогічні умови формування кросдисциплінарної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля». Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2023. № 1 (25). С. 213–224.

8. Родінова Н. Л. Використання цифрових платформ для формування медіаграмотності у здобувачів вищої освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13.

9. Ростока М., Кравченко Я. Цифрові виклики та інноваційні рішення для освіти (аналітичний огляд). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довідковий бюлетень*. 2025. Вип. 21. С. 3–44.

10. Pochka K. I., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Conditions for implementing tutorial technology in teaching construction mechanics. *Strength of materials and theory of structure*. 2025. Issue 115. P. 121–134.

УДК 316.48:005.32

Ілля Владиславович Носков,
здобувач вищої освіти академічної групи ТЕ-24
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ОСНОВНІ СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЯХ

Конфлікти в організаціях є природним явищем, що виникає в процесі взаємодії між працівниками, управлінськими структурами та соціальними групами. У сучасному менеджменті конфлікт розглядається не лише як деструктивний фактор, а й як потенційний ресурс розвитку організації за умови його конструктивного вирішення [8; 1].

Теоретичні засади психології управління дозволяють розглядати конфлікт як багаторівневе явище, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. У цьому контексті важливим є розуміння механізмів виникнення конфліктних ситуацій та чинників їх ескалації в організаційному середовищі [2].

Особливої актуальності проблема набуває в умовах підвищеного стресового навантаження на працівників, зокрема державного сектору. Професійна діяльність у кризових умовах супроводжується зростанням емоційної напруги, що підсилює ймовірність виникнення конфліктів та ускладнює їх конструктивне вирішення [3].

З позицій сучасної психології управління важливим є забезпечення психологічної безпеки в організації, оскільки саме вона виступає базовою умовою зниження рівня конфліктності та стабілізації міжособистісних взаємин у колективі [4].

Значну роль у формуванні конфліктної або безконфліктної взаємодії відіграє психологічний супровід професійного розвитку працівників. Він сприяє зниженню емоційного напруження, розвитку навичок саморегуляції та підвищенню стресостійкості персоналу [5].

У контексті управління конфліктами важливе значення має імідж організації та керівника, оскільки позитивний професійний образ сприяє формуванню довіри, зниженню напруженості та підвищенню ефективності комунікації в колективі [6].

Окремо слід відзначити роль репутаційного менеджменту як інструменту регулювання організаційних процесів, який опосередковано впливає на рівень конфліктності через формування стабільного та передбачуваного соціального середовища [7].

Найбільш системно питання конфліктології в організаціях розглядаються у психології управління, де визначаються основні стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях: уникнення, пристосування, компроміс, конкуренція та співпраця. Їх ефективність залежить від контексту ситуації та рівня розвитку управлінських компетентностей учасників взаємодії [1; 8].

Таким чином, розв'язання конфліктів в організаціях є комплексним процесом, що включає психологічні, комунікативні та управлінські механізми. Їх ефективне застосування сприяє підвищенню стабільності організаційного середовища, зниженню рівня напруженості та покращенню результативності діяльності організації [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. Бібліогр. в кінці тем. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

2. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підгот. здобувачів бакалаврського першого рівня вищ. освіти спец. А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

3. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану: стрес-фактори та виклики / Р. А. Калениченко, І. О. Пєтухова, Є. О. Телебенєва, І. В. Желєзова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 1762–1773. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-1762-1773

4. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614

5. Калениченко Р., Сілаєв Ю., Телебенєва Є. Психологічний супровід професійного зростання майбутніх спеціалістів в кризових умовах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. Вип. 81 (5). С. 69–75. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-69-75

6. Калениченко Р. А., Телебенева Є. О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

7. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Телебенєва Є. О. Вплив репутаційного менеджменту на управлінські процеси у глобальних і національних компаніях. *Актуальні проблеми освітнього процесу.* 2026. С. 184–186.

8. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. 167 с. ISBN 978-617-8007-43-0

УДК 378.147

Дмитро Анатолійович Паламарчук,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-8019-9659

ДОКТРИНА БОЙДА ТА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ

Доктрина Бойда або петля Бойда, що також відома під назвою цикл СОРД (англійською OODA loop), була запропонована пілотом Військово-повітряних сил США Джоном Річардом Бойдом у 1995 році. Цикл СОРД є самокерованим циклом, що ґрунтується на чотирьох структурних процесах чи стадіях: спостереження, орієнтація, рішення, дія [1; 2].

Спостереження передбачає збір інформації про проблематику ситуації, що розглядається, а саме: факти, події, дані з різних джерел, моніторинг змін, тощо.

На стадії орієнтації проводиться осмислення раніше отриманої інформації, її ситуативний аналіз та інтерпретація. На цьому етапі доцільно врахувати досвід, знання, контекст проблематики, та проаналізувати можливі сценарії розвитку подій [1; 2].

На етапі прийняття рішення здійснюється вибір оптимального варіанту дій. Можливі варіанти дій обираються на основі, раніше проведеного, аналізу. На цій стадії приймається конкретне управлінське рішення або ж, у випадку широкої проблеми, формується план роботи.

Дія передбачає реалізацію прийнятого рішення на практиці. На цьому етапі здійснюється впровадження рішень, виконання завдань, та проведення заходів, що передбачають усунення проблеми або ж її оптимізацію. Також результатом цієї стадії є зміна оточуючого середовища, що впливає на всю систему або ж основу проблеми. Проведена зміна дозволяє реалізувати та забезпечити принцип зворотного зв'язку [1].

Первинно концепція петлі Бойда була запропонована для військової справи, однак її засади можуть активно застосовуватися у педагогіці та організації навчальних процесів [1; 2].

Розглянемо стадії циклу СОРД у проекції на педагогічну діяльність щодо мотивації студентів.

1. Спостереження. На цьому етапі здобувач отримує навчальну інформацію багатьма шляхами: у вигляді лекції; під час виконання практичних та

лабораторних робіт; під час ознайомлення з навчальною та спеціалізованою літературою або ж застосовуючи власний досвід чи досвід колег або викладачів.

З точки зору студента відбувається оцінка навчального матеріалу: «Наскільки це мені цікаво? Чи мають отримані знання практичне застосування?» Особливо привертають увагу студентів яскраві приклади, порушення актуальних проблем та зв'язок навчального матеріалу з реальними життєвими ситуаціями [3]. На цьому етапі мотивація здобувачів виникає, якщо навчальний матеріал привертає увагу.

2. Орієнтація. Цей цикл передбачає осмислення навчального матеріалу та встановлення логічного зв'язку зі знаннями, що були отримані раніше.

Для студента ключовим питанням цього етапу є встановлення можливого зв'язку отриманих знань зі своїми життєвими цілями або ж пріоритетами. Якщо здобувач розуміє практичну користь отриманих вмінь та навичок, то він буде намагатися опанувати цей матеріал. Тому цей цикл забезпечує формування внутрішньої мотивації [4].

3. Рішення. Під час цього циклу, зазвичай, здобувач формує висновки або обирає спосіб подальших дій. Тут постає риторичне питання класика: «Бути чи не бути?», яке можна розшифрувати як – «Чи варто докладати зусилля?». Зокрема студент обирає: спосіб поведінки під час вивчення якоїсь конкретної теми або ж матеріалу: включатися активно або залишитися пасивним і непомітним. На прийняття рішення впливають кілька факторів: складність отриманого завдання чи матеріалу; віра у власні сили; попередній досвід успіху чи невдач.

Зазвичай цей цикл є критичною точкою де можна легко мотивувати студента, посилити його самомотивацію, але, водночас, можна і посіяти зневіру студента у власні сили та втратити його мотивацію [3; 4].

4. Дія. Етап є заключним і передбачає застосування здобутих знань на практиці. Знання можуть бути використані: під час виконання поставлених завдань; під час обговорення проблеми або участі у дискусії; при спробі розв'язання проблем. Важливим результатом цієї стадії є можливість застосування теоретичних і практичних знань під час майбутньої професійної діяльності.

Успіх, що був тут досягнений підсилює мотивацію. Невдача може демотивувати і відбити бажання до пізнання, або ж, навпаки, посилити зацікавленість та мотивацію і стимулювати новий цикл з підвищеною енергією.

Ключовою ідеєю застосування доктрини Бойда у питанні мотивації є забезпечення безперервного циклу мотивації та самомотивації здобувачів. Такий підхід особливо зручний та результативний, якщо студент: швидко бачить сенс завдання чи проблеми; швидко пробує застосувати різні підходи щодо вирішення; швидко отримує позитивний або негативний результат, а головне набуває досвіду.

У цьому випадку виникає підґрунтя для природного зростання мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ревуцький А. В. Цикл прийняття рішень в умовах невизначеності – петля «OODA». *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони.* 2013. № 3 (18). С. 104–108.

2. William S. Angerman, BS Coming full circle with Boyd`s OODA loop ideas: an analysis of innovation diffusion and evolution. Dayton, Ohio. Air Force Institute of Technology, 2004. 141 p.

3. Паламарчук Д. А. Педагогічні засади дистанційного викладання технічних дисциплін. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю, м. Київ, 17 листопада 2021 року / КНУБА. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2022. С. 192–194.

4. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Берташ М. І. Професійний відбір та професійний добір у профорієнтаційній роботі. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 5 (69). С. 47–57.

УДК 378.147

Дмитро Анатолійович Паламарчук,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-8019-9659;
Сергій Васильович Науменко,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБ-22
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БАКАЛАВРІВ В УКРАЇНІ

Дворівнева система вищої освіти є, відносно, новим явищем для України. Дворівнева система вищої освіти передбачає два окремі рівні: окремо вступ та навчання на першому бакалаврському рівні та окремо вступ та навчання на другому магістерському рівні. Багато випускників шкіл, батьків, студентів бакалаврського рівня і досі не до кінця розуміють – навіщо вступати до магістратури та чи можливе працевлаштування без диплому магістра. Одні плутають навчання в магістратурі з другою вищою освітою, інші ж переконані, що без неї освіта не вважається повною. Тому, після отримання диплому бакалавра варто оцінити можливості та перспективи працевлаштування без навчання у магістратурі.

Взагалі в Україні склалася чітка традиція, що без диплому магістра (або ж спеціаліста) вища освіта вважається незакінченою і у бакалаврів низькі шанси отримати роботу з достойним рівнем заробітної плати. Однак, війна в країні, відтік працездатного населення вносить свої корективи на ринку працевлаштування. За п’ять років повномасштабних бойових дій галузі економіки та промисловість трохи оговталися і станом на теперішній час в Україні спостерігається дефіцит кадрів. Дефіцит працівників становить приблизно 55 %: 221 тис. вакансій проти 123 тис. безробітних [1]. В зв’язку з такою ситуацією молоді бакалаври мають кращі можливості, щодо працевлаштування, ніж раніше, адже роботодавці змушені знижувати вимоги і все частіше беруть кандидатів без великого професійного та практичного досвіду.

Однак, не усі сфери професійної діяльності висувають однакові вимоги щодо бакалаврів [2]. Найкращі перспективи мають випускники бакалаврату таких спеціальностей: ІТ та цифрові спеціальності; інженерія, будівництво,

енергетика; середній медичний персонал, медичне відновлення та реабілітація; природничі науки. Наведені сфери відчувають найбільший дефіцит кадрів через відбудову країни та потребу у медичних фахівцях багатьох спеціальностей.

За даними досліджень Міністерства економіки України, близько 54,6 % бакалаврів закладів вищої освіти мають роботу після завершення навчання [3]. Цей показник нижчий, ніж у магістрів (64,2 %), але все одно свідчить, про те, що половина випускників бакалаврату успішно працевлаштовуються. Але варто відзначити, що не завжди працевлаштування відбувається за профілем спеціальності на якій навчався здобувач.

Основними труднощами, що постають перед бакалавром при пошуках місця працевлаштування є: багато роботодавців хочуть досвід роботи або ж розширений набір вмінь та навичок [4; 5], навіть для початкових позицій майбутнього працівника; частина спеціальностей, особливо гуманітарного та соціально-гуманітарного напрямів (наприклад, право чи менеджмент) перенасичені; частина роботодавців притримуються «традицій» і сприймають диплом бакалавра як деякий умовний «базовий рівень».

У підсумку варто відзначити, що бакалавр в Україні реально може знайти роботу, і часто пошук завершується доволі швидко і успішно, особливо якщо майбутній працівник:

- має практичні навички або стажування;
- володіє сучасними навичками та вміннями;
- обрав затребувану спеціальність;
- не має підвищені вимоги щодо першого місця роботи;
- готовий самонавчатися, вдосконалюватися та професійно зростати [5].

В цілому, в Україні є гарні перспективи працевлаштування бакалаврів, але вони залежать від кількох важливих факторів: спеціальності, практичного досвіду та ситуації на ринку праці.

Але хочеться відмітити, що навчання в магістратурі може дати перевагу при пошуках майбутнього місця роботи [6]. Зокрема, магістр: може претендувати на вищі посади; має можливість щодо наукової або викладацької кар’єри; має більші шанси щодо працевлаштування у висококонкурентних сферах; має більші шанси претендувати на більшу початкову заробітну плату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Приходько М. Д. Молодь на ринку праці в Україні: виклики та перспективи. *Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки* : матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції, 26 листопада 2025 року. Київ : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2025. С. 220.

2. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Берташ М. І. Професійний відбір та професійний добір у профорієнтаційній роботі. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 5 (69). С. 47–57.

3. Престижність професійної освіти в Україні: результати досліджень. URL : https://eo.gov.ua/prestyzhnist-profesiynoi-osvity-v-ukraini-rezultaty-doslidzhen/2025/10/24/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 24.04.2026).

4. Паламарчук Д. А. Особливості застосування методів зацікавлення студентів на заняттях. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 20 квітня 2023 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 188–190.

5. Руденко М. В. Педагогічна діагностика : навчально-методичний посібник. Київ : НАОУ, 2006. 144 с.

6. Вища освіта це бакалавр чи магістр? Розбираємося детально. URL : https://nauka.ua/article/visha-osvita-ce-bakalavr-chi-magistr-rozbirayemosya-detalno (дата звернення: 24.04.2026).

УДК 378.147

Дмитро Анатолійович Паламарчук,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-8019-9659;
Нікіта Олегович Янович,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБ-23 Київського національного університету будівництва і архітектури

АПАТІЯ ЧИ ХРОНІЧНИЙ СТРЕС У СТУДЕНТІВ?

У теперішній час повномасштабного вторгнення агресора на територію України суттєво збільшилися виклики, що постають перед викладачем або вчителем. Одним з таких викликів є постійна потреба у мотивації та заохоченні здобувачів до навчання [1]. Зачасту це стосується не якогось одного конкретного навчального предмету, а взагалі ставлення до навчання. Чим же може бути викликана така апатія до навчання у студента, який щойно обрав собі майбутню спеціальність, і здавалося б, мав би з великим бажанням та насолодою навчатися?

З точки зору психології апатія – це психічний стан, при якому людина, особливо молодого віку, відчуває байдужість, втрату інтересу та емоцій до того, що раніше було важливим або приємним [2]. Кажучи простими словами, такий стан досягається, коли: нічого не хочеться робити; важко радіти чи переживати; зникає мотивація; з'являється відчуття «мені все одно». Основними причинами апатії є: сильний стрес або перевтома; депресія; проблеми зі сном; емоційне вигорання; фізичні захворювання або гормональні зміни [3].

У теперішній час населення України живе, працює, навчається, відпочиває під звуки літаючих безпілотних літальних апаратів та ракетних атак. Така ситуація спричинює збільшення стресу та переживань, виникнення безсоння, що, в свою чергу, веде до постійної перевтоми і призводить до виникнення депресії [4]. Оскільки, стресовий стан – це реакція організму і психіки людини на ситуації, які сприймаються як напружені, небезпечні, то зрозуміло, що більшість населення нашої країни, а особливо молодь, живуть у постійному стресі. Як наслідок, такий постійний стрес викликає: тривогу, дратівливість, проблеми зі сном, труднощі з концентрацією, часту втому [3; 4]. Дивлячись на ці наслідки стресових ситуацій видно, що більшість з них належать до причин апатії.

З точки зору медичної психології, якщо стрес не минає і заважає нормальній діяльності, то це є ознакою хронічного стресу. До одного з психологічних симптомів або ознак хронічного стресу належить апатія. Таким чином хронічний стрес викликає постійну апатію.

Як же перебороти хронічний стрес під час війни? Оскільки людині притаманне відчуття небезпеки, то повністю перебороти стрес неможливо [5]. Але можна зменшити його вплив, дотримуючись наступних рекомендацій: забезпечити регулярні паузи для відпочинку мозку; мінімізувати інформаційний шум від новин та сторонньої інформації; підтримувати фізичну активність; не замикатися в собі і спілкуватися з колегами, однолітками; структурувати свій розпорядок дня; ставити перед собою задачі і намагатися їх вчасно виконувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламарчук Д. А. Особливості застосування методів зацікавлення студентів на заняттях. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 20 квітня 2023 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 188–190.

2. Підбуцька Н. В., Книш А. Є. Індивідуально-психологічні чинники апатії у студентів. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2020. № 3. С. 45–55.

3. Калениченко Р. А. Соціологія та психологія впливів : навч. посібн. Київ : КиМУ, 2009. 87 с.

4. Ташматов В. А., Геращенко О. С., Борисова С. В. Особливості емоційного вигорання у студентів різних спеціальностей. *Габітус.* Науковий журнал з соціології та психології. 2025. Вип. 72. С. 120–124.

5. Ментальне здоров’я студентів: як справлятися зі стресом. URL : https://www.educationcenter.cz/ua/blog-ua/mentalne-zdorovia-studentiv-iak-spravliatysia-zi-stresom/ (дата звернення: 24.04.2026).

УДК 159.98 – 057.366316.36

Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ: ПРО ЩО ТРЕБА ЗНАТИ РОДИНАМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Станом на початок 2026 року кількість військовослужбовців Сил оборони України становить приблизно один мільйон [1]. Це означає, що один мільйон родин військовослужбовців чекає повернення своїх близьких із фронту. Зазвичай очікування виснажує, і коли мить повернення настає, у родині виникають непорозуміння, навіть конфлікти. То що ж варто знати родинам військовослужбовців, аби краще розуміти зміни у поведінці рідних, які повертаються?

Насамперед, важливо усвідомити, що під час тривалого перебування на позиціях, у військовослужбовців відбувається зміна психіки через надмірне, навантаження на нервову систему, бойовий стрес, який у критичних умовах деструктивно впливає на когнітивну, поведінкову, психоемоційну сфери.

До основних змін психіки відносять: зміну діяльності мозку, вплив психотравмуючих факторів, тривалий вплив бойового стресу, зміну емоційного фону тощо.

Нейрофізіогічні зміни викликані тим, що психіка перемикається у режим швидкого реагування на небезпеку, «вимикає» складне мислення, починає працювати у «чорно-білому» діапазоні: «свій – чужий», «воював чи ні», що призводить до когнітивних викривлень, порушення пам’яті, уваги, сприйняття, здатності до прийняття рішень тощо.

Екстремальні психотравмуючі фактори: постійна загроза життю, споглядання смерті, втрата побратимів, – викликають глибокі емоційні та ціннісні конфлікти, що можна бачити через, наприклад, зміну інтересів, переоцінку цінностей.

Тривалий вплив: у випадку, коли бойовий стрес триває довго, він переростає у втому, характеризується появою симптомів посттравматичного стресового розладу (гіперпильність, розлади сну, дистрес, уникнення думок та почуттів,

пов'язаних із травмою, занять, місць та людей, у яких згадується травматична подія; відчуття самотності / відчуження, відсторонення; дисоціація тощо.

Деструкція емоційної сфери: гіперпильність призводить до підвищеної роздратованості та спалахів гніву; може виникати почуття сорому або провини, про яке складно говорити навіть із близькими, тому виникає установка «вони мене не розуміють». Серед фонових емоцій домінує емоційне заціпенін-ня, простежується обмежений діапазон почуттів, стійка нездатність відчувати і демонструвати позитивні емоції, що, звісно, заважає процесу адаптації.

Важливо, що для військовослужбовців, які знаходяться при виконанні бойових завдань над актуальною виявляється потреба в «надійному тилу»: їм важливо бути проінформованими про те, що відбувається удома, що там все стабільно, є умовна безпека, родина залишається опорою, готовою у будь який час прийти на допомогу.

Разом із тим, після повернення (відпустка або демобілізація) військовослужбовцю досить складно адаптуватися як через зміни, про які ми згадували вище, так і зміни у сімейній структурі: родинні ролі змінилися, тому їхній перерозподіл очевидно може зайняти певний час. Зрозуміло, що якщо відпустка короткотривала, у цьому мало сенсу, проте саме через це можуть виникати непорозуміння чи конфлікти, адже дружина, яка чекала і дочекалася чоловіка у відпустку, прагне певного функціонального полегшення, якого, зазвичай не отримує.

Що треба враховувати родині військовослужбовця, який повертається з бойових позицій, у розмові із ним, аби покращити його адаптацію вдома.

По перше, не ставте питань на кшталт «як там було?», «ти вбивав?», оскільки це призводить до ре травматизації.

По-друге, слухайте, проте не випитуйте, не використовуйте фраз «я тебе розумію», не засуджуйте, просто приймайте те, про що він говорить: без осуду, надмірної допитливості. Будьте емоційно стабільним: це стабілізуватиме бійця згодом.

По-третє, спілкуйтеся про прості побутові речі, власні емоції та плани, не чекайте у відповідь про емоції і плани військовослужбовця: має минути більше часу. Важливо говорити із дітьми, які є важливою частиною сімейної системи про те, що змінилося в поведінці батька/брата/мами, яким чином краще спілкуватися, яких тем уникати і чому [2].

Маркерами того, що психіка військовослужбовця не здатна без фахової допомоги перепрацювати отриманий досвід і йому потрібна фахова допомога є: затяжна депресія або байдужість; тривале порушення сну; систематичні

зловживання; агресія, спрямована на близьких. Разом із тим, родині варто усвідомити, що фахова допомога буде дієвою, якщо військовослужбовець повернувся до дому на тривалий час. У протилежному випадку – допомога фахівця має полягати виключно у психоедукаційному форматі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість армії України: скільки військових у ЗСУ у 2026 році. URL : https://lnk.ua/hqOAASSJR

2. Пєтухова І. О., Калениченко Р. А., Сілаєв Ю. В. Особливості комунікації педагогів із дітьми на теми пов'язані з війною. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2025. Вип. 2 (84). С. 70–77 (фахова стаття). URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/320763/313514 ; DOI 10.33099/2617-6858-25-84-2-70-77

УДК 159.923:159.9:355.3-057.36

Світлана Петрівна Поліщук,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психосоматики та психології здоров'я
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0000-4959-0126

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС

Актуальність проблеми адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя зумовлена сучасними соціальними та воєнними викликами, що супроводжуються зростанням кількості осіб, звільнених у запас. Успішність їх інтеграції в нове соціальне середовище значною мірою визначає можливості подальшої самореалізації та якість життя. Адаптація виступає важливою передумовою особистісного розвитку, оскільки забезпечує перебудову ціннісних орієнтацій, соціальних ролей і поведінкових стратегій.

У вітчизняній психології простежується тенденція до розгляду самореалізації як самостійного та цілісного процесу розвитку особистості. Дослідники (Г. Нестеренко, П. Горностай, Л. Коростильова, С. Кудінов) трактують самореалізацію як системне утворення, що інтегрує різні аспекти функціонування особистості та забезпечує її розвиток упродовж життєвого шляху.

За Г. Нестеренко, самореалізація виступає формою самоорганізації людини і включає кілька взаємопов'язаних аспектів: продуктивний, особистісний, процесуальний та діяльнісний [5]. Такий підхід підкреслює, що самореалізація не обмежується лише досягненням результату, а охоплює внутрішній потенціал особистості, її мотивацію та особливості перебігу життєвого шляху.

Дослідниця В. Муляр розглядає самореалізацію як поетапний процес, представлений у структурно-функціональній моделі через взаємодію блоків «хочу», «можу» та «треба», що відображають мотиваційно-ціннісну сферу особистості [4]. Важливу роль у цьому процесі відіграє образ світу, система особистісних смислів та механізми антиципації, які визначають прийняття рішень і подальшу реалізацію намірів.

У межах системного підходу П. Горностай виділяє три рівні розвитку особистості: дозрівання, формування та самореалізацію, що розглядається як

процес екстеріоризації внутрішнього потенціалу [2]. Це підкреслює закономірний характер самореалізації як завершального етапу особистісного становлення.

Полісистемна концепція С. Кудінова дозволяє розглядати самореалізацію на індивідуальному та особистісному рівнях [3]. На індивідуальному рівні вона зумовлюється психофізіологічними властивостями, тоді як на особистісному – системою цінностей, мотивацією, когнітивними та рефлексивними характеристиками. Автор також виокремлює зовнішню (самовираження) та внутрішню (самовдосконалення) форми самореалізації, а також її соціальний, особистісний і професійний види.

У контексті військовослужбовців, звільнених у запас, проблема самореалізації набуває особливої значущості. Є. Абрамов визначає самореалізацію як динамічний процес реалізації особистісного потенціалу протягом життя [1]. Водночас зазначена проблема залишається недостатньо розробленою, що проявляється у відсутності цілісних концепцій і практичних програм підтримки цієї категорії осіб.

Важливим компонентом самореалізації є структура «Я – майбутній», яка відображає уявлення особистості про власний розвиток і життєві перспективи. Вона інтегрує особистісні риси, мотиви, цілі та способи їх досягнення, виступаючи регулятором поведінки та діяльності. Дослідження цього феномена дозволяє виявити можливі деформації «Я»-концепції та сприяти прогнозуванню поведінки особистості.

Таким чином, самореалізація є складним багаторівневим процесом, що визначається взаємодією внутрішніх ресурсів особистості та зовнішніх умов. Для військовослужбовців, звільнених у запас, вона тісно пов’язана з процесом адаптації до цивільного життя та потребує цілеспрямованої психологічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Є. В. Адаптація військовослужбовців, звільнених в запас як інструмент забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2 (22). С. 259–265.

2. Горностай П. П. Готовність особистості до самореаліції як психологічна проблема. *Проблеми саморозвитку особистості: методологія та практика* : збірник наукових праць. Харків, 2012. С. 126–138.

3. Кудінов С. І. Самореалізація як системна психологічна освіта. *Науковий вісник академії управління* : збірка наукових праць. Одеса, 2018. С. 264–271.

4. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир : ЖІТІ, 2017. 214 с.

5. Нестеренко Г. О. Синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства : дис. ... канд. філос. наук, спец. : 09.00.03 «соціальна філософія». Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2002. 201 с.

УДК 159.9:378.147

Ірина Григорівна Потапенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти групи 22 ЗМГ БППР Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;
Олександр Якович Митник,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИМІРІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

В умовах глобальних трансформацій українського суспільства, викликів, пов'язаних з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, та зростанням запиту на психологічну допомогу, в Україні постає гостра потреба у фахівцях, які володіють не лише сумою теоретичних знань, а й високим рівнем професійної самосвідомості, котрі здатні адекватно співвідносити власні можливості з вимогами професійної діяльності, приймати відповідальні професійні рішення самостійно і усвідомлено.

Саме професійна самосвідомість, як не просто сума знань, а складна динамічна система, що інтегрує в собі усвідомлення професійних вимог, рефлексію власних ресурсів та здатність до прийняття відповідальних рішень, виступає тим внутрішнім регулятором, котрий забезпечує етичність, психологічну стійкість та адаптивність психолога до екстремальних умов зовнішнього середовища.

Професійна самосвідомість майбутнього психолога, на думку О. Коновальчука, – це складна структура, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та регулятивно-поведінковий компоненти, які утворюють єдине ціле і взаємозв'язок яких визначає рівень адаптивності фахівця [1].

Когнітивний компонент самосвідомості передбачає критичне осмислення теоретичної бази та формування індивідуального образу «Я-професіонал». Це не лише професійні знання, а й усвідомлення своїх когнітивних меж. Інтелектуальна рефлексія, як вважає О. Митник, дозволяє здобувачу освіти об'єктивно оцінювати власні ресурси, що є першим кроком до адаптивної поведінки [2]. В дослідженнях Н. Пов'якель важливим аспектом цього процесу виступає

саморегуляція професійного мислення, яка забезпечує здатність фахівця до самостійного знаходження оптимальних шляхів розв'язання задач у мінливих умовах [3].

Емоційно-ціннісний компонент професійної самосвідомості виступає внутрішнім фільтром та енергетичним регулятором. Ціннісні орієнтації, локус контролю та ставлення до себе як до професіонала визначають мотивацію до адаптації. Ми погоджуємось з позицією Н. Пов'якель про те, що високий рівень самоприйняття та розвинена емпатія дозволяють фахівцю зберігати внутрішню стабільність під впливом стресогенних чинників зовнішнього середовища [3]. Для практичного психолога, як підкреслює В. Панок, критично важливим є формування професійної ідентичності на основі гуманістичних цінностей. Це виступає «імунітетом» проти професійної деформації та дозволяє зберігати адаптивність навіть у кризових умовах роботи [4].

Регулятивно-поведінковий компонент, на думку О. Коновальчука, забезпечує безпосередню реалізацію адаптивного потенціалу [1]. Це здатність до саморегуляції, вольового контролю та корекції власної поведінки на основі зворотного зв'язку від реальності, що в умовах сучасних викликів (онлайн-консультування, допомога постраждалим від війни) стає визначальним фактором професійної діяльності.

Взаємозв'язок компонентів професійної самосвідомості створює механізм професійної адаптивності, що дозволяє майбутнім психологам не лише ефективно виконувати свої обов'язки, а й зберігати власну ментальну цілісність і стати опорою для клієнта. Когнітивний компонент забезпечує розуміння ситуації, емоційний – дає ресурс для реагування, а регулятивний – втілює це в дію. О. Коновальчук акцентує увагу на тому, що відсутність гармонії між цими компонентами веде до дезадаптації: студент може мати високі теоретичні знання, але бути емоційно неготовим до реальної взаємодії з травмованим клієнтом, і може опинитися у стані професійного вигорання вже на початку кар'єри [1].

Один із ключових напрямків розвитку професійної самосвідомості полягає в використанні психотренінгових технологій та інноваційних методик навчання в освітньому процесі ЗВО. Це дозволяє майбутнім фахівцям інтегрувати особистісні якості з вимогами професії, підвищуючи їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Розвиток професійної самосвідомості через практико-орієнтовані підходи сприяє формуванню позитивного іміджу майбутнього фахівця та його готовності до реальної психологічної допомоги.

Ми підтримуємо думку О. Коновальчука, що інтеграція всіх компонентів професійної самосвідомості та впровадження сучасних методів її розвитку стає запорукою формування майбутнього психолога – фахівця, здатного до високої адаптивності у вимірі глобальних викликів сучасності та потреб українського суспільства [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коновальчук О. В. Особливості формування професійної самосвідомості майбутніх психологів у процесі навчання. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського.* 2014. Вип. 2.12. С. 101–105.

2. Митник О. Я. Психолого-педагогічні основи підготовки майбутнього фахівця у вищій школі: концептуальні засади. *Вища освіта України.* 2012. № 3. С. 45–52.

3. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення психолога: теорія і практика : навч. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 210 с.

4. Панок В. Г. Психологія формування професійної самосвідомості практичного психолога. *Актуальні проблеми психології.* 2018. Т. 1, вип. 52. С. 34–40.

УДК 159.9:355.01

Дар'я Олександрівна Ратій,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМ325-2
Державного податкового університету;
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0003-2107-392X

ПСИХОЛОГІЧНІ ГОРИЗОНТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ: СИСТЕМНИЙ ПОГЛЯД НА ПОВЕРНЕННЯ ВЕТЕРАНІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Процес повернення військовослужбовців до мирного життя нині постає не просто як індивідуальна адаптація, а як фундаментальна трансформація особистості, що відбувається на тлі глибоких соціальних зрушень. Системний огляд, структурований згідно з міжнародним протоколом PRISMA, дозволяє стверджувати: ресоціалізація – це багаторівневе відтворення ідентичності, де клінічні показники здоров'я тісно переплітаються з екзистенційним пошуком нових сенсів [4]. У реаліях повномасштабного захисту суверенітету майже кожен другий учасник бойових дій демонструє ознаки стресових розладів, а комплексний ПТСР стає викликом для кожного п'ятого захисника, деформуючи не лише пам'ять, а й емоційну стабільність та соціальні зв'язки.

Ресоціалізація за своєю суттю є болючим процесом розставання з воєнним минулим. Бойовий досвід нерідко залишає по собі «моральні поранення» (moral injury), які за своєю природою відрізняються від класичного травматичного стресу. Якщо останній базується на інстинкті страху, то моральна травма виростає з етичного дисонансу – почуття глибокої провини чи розчарування через події, що похитнули базові людські цінності. Цей внутрішній конфлікт стає невидимою стіною між ветераном та цивільним світом, який здається йому байдужим або нерозуміючим. Нейробіологічний аспект лише підсилює цю прірву: тривале перебування в зоні бойових дій змінює архітектуру мозку, зокрема префронтальну кору, що часто призводить до психологічної негнучкості. Ветеран починає сприймати реальність через призму жорстких категорій, що суттєво ускладнює гнучку комунікацію в мирному середовищі [1].

Водночас науковий погляд на проблему не обмежується лише патологізацією досвіду. Феномен посттравматичного зростання вказує на те, що крізь боротьбу з перенесеним жахом людина здатна вийти на вищий щабель особистісного розвитку. Більше 80 % тих, хто зіткнувся з ПТСР, з часом відзначають у собі позитивні метаморфози: зміцнення внутрішнього стрижня, переоцінку життєвих пріоритетів та глибше розуміння міжособистісних стосунків. У цьому контексті ключовим стає фактор соціального мікроклімату. Сім'я виступає як найпотужніший, хоча й вразливий ресурс підтримки. Саме родинне коло часто стає дзеркалом, у якому ветеран знову вчиться бачити себе частиною мирного суспільства. Окрім родинної опори, надзвичайно ефективною є взаємодія за принципом «peer-to-peer», де довіра будується на фундаменті спільного бойового минулого [2].

Аналізуючи світові стратегії, ми бачимо різні шляхи подолання кар'єрних та психологічних бар'єрів. Досвід США демонструє переваги централізованої системи ветеранських справ з акцентом на доказову психотерапію. Ізраїльська ж модель вражає щільністю кадрового забезпечення: наявність одного психолога на 70–90 солдатів дозволяє працювати на випередження кризи. Україна сьогодні створює власну унікальну модель реабілітації в умовах хронічного дефіциту ресурсів [3]. Попри це, інтенсивно впроваджуються технологічні новинки, як-от імерсивна віртуальна реальність (VR-терапія), що дозволяє безпечно реконструювати та опрацьовувати травматичні епізоди. Також активно розвивається телемедицина, яка стає рятівним колом для ветеранів у невеликих громадах, долаючи як територіальні перепони, так і внутрішній спротив через острах стигматизації.

У ключі даної проблематики варто згадати про концепцію салютогенезу, яка була розроблена ізраїльсько-американським медичним соціологом Аароном Антоновським у 1970–1980-х роках. Він запропонував новий підхід до розуміння здоров’я, який фокусується не на патології та хворобі, а на факторах, що сприяють збереженню та зміцненню здоров’я. Антоновський акцентував увагу на здатності людини долати стресові ситуації завдяки внутрішнім і зовнішнім ресурсам, а ключовим механізмом цього процесу він назвав чуття когнітивного контролю та осмисленості життя (Sense of Coherence, SOC). Принцип салютогенезу передбачає розвиток внутрішніх і зовнішніх ресурсів людини, підтримку психологічної стійкості, соціальних зв’язків та навичок адаптації. При цьому здоров’я і адаптація розглядаються як динамічний процес, що постійно змінюється під впливом балансу між ресурсами та стресорами.

Найвищий рівень доказовості на сьогодні мають методики, орієнтовані на переробку когніцій та десенсибілізацію рухами очей (EMDR). Вони дають змогу «розблокувати» травматичний спогад та інтегрувати його в загальну біографію людини вже без руйнівного емоційного навантаження [5]. Поряд із цим терапія прийняття та відповідальності (ACT) фокусується на розвитку психологічної гнучкості, допомагаючи колишньому воїну діяти відповідно до своїх життєвих орієнтирів, незважаючи на тягар минулого. Ефективна ресоціалізація – це завжди симбіоз психотерапевтичної допомоги, медичного супроводу та активного залучення волонтерських та державних ініціатив [4].

Таким чином, успішне повернення ветерана можливе лише за умови готовності самого суспільства до діалогу з огляду на що існує критична необхідність розширення кадрового потенціалу психологічної служби, подолання соціальної стигми та адаптації світових протоколів до специфічних потреб української дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків травми / за ред. Л. Коробки, О. Кокуна. Київ, 2020. 278 с.
2. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій / З. Г. Кісарчук та ін. Київ : Логос, 2016. 232 с.
3. Посібник із психологічної допомоги для фахівців, які працюють з ветеранами / за ред. О. В. Гірник. Київ, 2022. 184 с.
4. Кокун О. М. Психологічні особливості адаптації військовослужбовців. Київ, 2023. 196 с.
5. Шестопалова Л. Ф., Тімон Г. В. Психологічні детермінанти посттравматичного зростання. Київ, 2021. 145 с.

УДК 378.14

Юрій Сергійович Роздобудько,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСБЗ 22-1
Державного податкового університету;
Марина Юріївна Заушнікова,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Експериментальний метод є основоположним елементом наукового пізнання, що забезпечує можливість перевірки гіпотез та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами. Розвиток цього методу відображає складний шлях становлення галузі психології – від філософських роздумів до емпіричної та високотехнологічної науки. Актуальність аналізу розвитку експериментального методу в психології передбачає необхідність осмислення сучасних «криз» у методології, зокрема «кризи відтворюваності» (replication crisis), яка на сьогодні, потребує суттєвих реформ. Сучасні тенденції в експериментальній методології, такі як Відкрита наука (Open Science Approach), наголошують на важливості прозорості (transparency) в усіх аспектах дослідницького процесу: від планування до оприлюднення даних [1]. Розуміння історичних витоків експериментального методу та його специфіки в українській психологічній науці є необхідним для підвищення культури досліджень та прозорості наукових результатів.

Становлення експериментальної парадигми розпочалося в середині XIX століття під впливом емпіризму та позитивізму. У цей період було закладено теоретико-методологічну основу для виокремлення психології з філософії. Пізнання наукових явищ здійснюють за допомогою експериментального методу, основною ознакою якого є прагнення встановити систему відношень, тобто перевірити гіпотезу про причинно-наслідковий зв'язок між досліджуваними явищами [2]. Офіційне визнання експериментальна психологія отримала у 1879 році із заснуванням Вільгельмом Вундтом першої у світі психологічної лабораторії в Лейпцигу. В. Вундт досліджував свідомість, за допомогою основного, на той час, діагностичного інструменту – інтроспекції, яка проводилася з суворим дотриманням правилам.

Суттєвий внесок у розвиток експериментального методу зробив Герман Еббінгауз, який уперше успішно застосував психологічний експеримент для дослідження вищих психічних функцій, зокрема, пам'яті.

У вітчизняній психологічній науці становлення експерименту вирізнялося тісним зв'язком з філософськими засадами гуманізму та патристики, наголошуючи на цінності активності людської душі. Це створило сприятливе підґрунтя для розвитку педагогічної психології та поширення формувального (навчального) експерименту, який застосовується для вивчення конкретних шляхів становлення особистості дитини. Цей метод, ґрунтований на ідеях Л. Виготського про розвиток вищих психічних функцій, в подальшому був розвинений школою українського психолога Григорія Костюка, де його теоретичні настанови дозволили розгорнути серію експериментальних досліджень, що ґрунтувались на парадигмі "Виховання успішно веде розвиток особистості до поставленої мети, якщо робить вихованця активним учасником процесу її досягнення" [3]. На відміну від традиційного лабораторного підходу, українська наука усвідомлювала, що психологічне дослідження в освітньому просторі не може обмежуватись лише науковою цінністю, оскільки має самостійну навчально-виховну цінність.

Сучасна експериментальна психологія стикається з викликами «кризи відтворюваності», що спонукало до позитивних методологічних реформ. Одним із найважливіших інструментів підвищення надійності висновків та зменшення ризику упередженості дослідника є пререєстрація (Preregistration). Хоча експеримент традиційно вважається «золотим стандартом» для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, сучасна філософія науки розглядає психологічні феномени як комплексні системи, чия ідеальність та латентність вимагають постійного критичного переосмислення методів та забезпечення етичної та правової легітимізації досліджень.

Висновки. Отже, еволюція експериментального методу в психології пройшла шлях від класичної психофізики до сучасного акценту на прозорості, надійності та відтворюваності наукового знання. Цей шлях відображає постійне прагнення науки до об'єктивності та причинного пояснення психічних явищ. Українська експериментальна традиція, розвиваючи формувальний експеримент на гуманістичних засадах, підкреслила роль активності суб'єкта та педагогічної доцільності наукового пошуку. Сучасні тенденції, такі як Відкрита наука та пререєстрація, є відповіддю на методологічні виклики, усвідомлюючи, що складність психологічної реальності вимагає постійного критичного підходу до валідності методів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Frank, M. C., Braginsky, M., Cachia, J., Coles, N. A., Hardwicke, T. E., Hawkins, R. D. та ін. Experimentology : an open science approach to experimental psychology methods. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 2025.

2. Галян О. І., Галян І. М. Експериментальна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 400 с.

3. Шатирко Л. О. Експериментальна традиція психології навчання в Україні : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 324 с.

Микола Васильович Руденко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-2069-0566;
Руслана Олександрівна Стайкова,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ФВСм-25 Київського національного університету будівництва і архітектури

КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ характеризується соціальною нестабільністю, воєнними викликами, через що значно зростає психоемоційне навантаження на студентську молодь: підвищується рівень тривожності, знижується мотивація до навчання, з'являються труднощі в адаптації до освітнього процесу тощо. У таких умовах психолого-педагогічна підтримка набуває значення як ключова умова психологічного благополуччя здобувачів освіти.

Важливим ресурсом даної підтримки є комунікативні процеси в освітньому середовищі. Педагогічне спілкування відіграє важливу роль у становленні професійної ідентичності особистості. Вміння педагога ефективно комунікувати впливає на багато аспектів освітнього процесу. Воно забезпечує позитивне ставлення здобувачів освіти до обраної професії, бажання розвивати професійні цінності, створює сприятливий соціально-психологічний клімат, в якому студенти почувають себе активними суб'єктами навчального процесу [1].

Новітні наукові підходи розглядають комунікацію як динамічний процес взаємодії, у межах якого відбувається формування спільних смислів та узгодження соціальних ролей. Таким чином підкреслюється роль кожного учасника комунікації, який як передає, так і інтерпретує отриману інформацію, тим самим створюючи вплив на характер та результат взаємодії [2]. У цьому підході спілкування є важливим механізмом формування міжособистісних зв'язків та взаєморозуміння, тим самим забезпечуючи психолого-педагогічну підтримку.

В складних умовах сьогодення актуальним є формат змішаного навчання, в якому комунікація стає критично важливим чинником емоційного залучення та психолого-педагогічної підтримки студентської молоді. Можливість взаємодії між викладачем і одногрупниками, наявність безпечного освітнього

середовища, відчуття приналежності до академічної спільноти сприяють підвищенню мотивації та емоційної стабільності студентів [3].

Г. Гаррісон створив концепцію «спільноти досвіду», відповідно до якої одним з головних чинників ефективної взаємодії у навчанні є соціальна присутність. Вона не тільки формує відчуття залученості та довіри, а ще й зменшує дистанцію між учасниками навчального середовища, що особливо важливо в кризових умовах. Як підкреслює вчений, для досягнення даних результатів доцільними інструментами комунікації є регулярні синхронні зустрічі, на яких учасники мають можливість обговорення та рефлексії, різноманітні форуми та групові чати для організації спільної діяльності, підтримка позитивної атмосфери, модерація дискусій та студентська активність [4].

Практична реалізація психолого-педагогічної підтримки студентської молоді в умовах кризи здійснюється за допомогою ефективних комунікативних стратегій. Основним з них є слухання як активний процес сприйняття та інтерпретації інформації, що забезпечує взаєморозуміння та продуктивний діалог. Активне слухання несе в собі використання зворотного зв’язку, уточнення, перефразування та відображення емоцій. Продуктивно побудований діалог з використанням вище перерахованих стратегій сприяє глибшому розумінню переживань співрозмовника, зниженню емоційної напруги та створенню довірливої атмосфери в освітньому середовищі[1].

Отже, комунікативні процеси забезпечують емоційну стабілізацію, розвиток довірливих відносин, швидшу адаптацію студентів, що робить навчальний процес набагато більш ефективним. У сучасних умовах кризового суспільства значення комунікації в педагогічному середовищі має ключове значення, що зумовлює необхідність її розвитку як важливого ресурсу підтримки особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навчальний посібник / К. І. Почка, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко. Київ : Ліра-К, 2025. 320 с.

2. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.

3. Соціально-гуманітарні дослідження: теоретичні основи та прикладні аспекти : моногр. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2025. 227 с.

4. Garrison D. R. E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice. 3rd ed. New York : Routledge, 2016. 209 p.

Артур Олегович Смоленський,
аспірант Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-5464-5064

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ІНЖЕНЕРА-БУДІВЕЛЬНИКА СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО

Сьогодні підготовка інженерів-будівельників виходить далеко за межі суто технічних питань. Через війну та глобальну цифрову революцію галузь потребує фахівців, які поєднують технологічну грамотність із високою адаптивністю. Враховуючи стратегічне значення будівельної галузі для безпеки інфраструктури, освітній процес повинен інтегрувати цифровізацію, вимоги євроінтеграції та заходи з психологічної підтримки студентів у відповідь на виклики воєнного стану.

Ключовими пріоритетами освіти інженерів-будівельників для сучасного будівництва є:

- Діджиталізація: перехід до BIM-технологій (інформаційне моделювання), цифровим двійникам будівель та автоматизованим системам управління проектами;
- соціальна відповідальність та безпека: формування етики проектування, де безпека інфраструктури та стійкість об'єктів до екстремальних навантажень є найвищим пріоритетом;
- стійкість до кризових явищ: розвиток стресостійкості та навичок прийняття рішень в умовах невизначеності, спричиненої воєнним станом;
- екологічність та «зелене» будівництво: впровадження енергоефективних технологій, використання екологічних матеріалів та принципів сталого розвитку згідно з європейськими стандартами;
- євроінтеграція стандартів: перехід на єврокоди в проектуванні та гармонізація українських будівельних норм із регламентами ЄС.
- інклюзивність урбанізованого середовища: проектування просторів за принципами універсального дизайну, що забезпечують безбар'єрність для всіх категорій населення.
- психологічна підтримка: створення освітнього середовища, що сприяє ментальній адаптації студентів та допомагає долати травматичний досвід війни.
- управління ресурсами в умовах дефіциту: навички оптимізації витрат та швидкого відновлення пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури.

Основні комптенції випускника. Відповідно до компетентнісного підходу, випускник повинен мати достатню кількість технічних знань (hard skills), як теоретичних так і практичних, а також вміти орієнтуватися в складних ситуаціях, вміти брати відповідальність та володіти навичками здобувати необхідні компетенції (soft skills).

Основними компетенціями інженера будівельника є:

- технічна грамотність;
- системне мислення;
- комунікативні навички;
- стійкість та адаптивність до змін та ін.

При цьому, викладачі в процесі навчання повинні комбінувати різні види завдань, активно впроваджувати BIM-технології, хмарні сервіси та використовувати актуальні прийоми будівництва та проектування в навчальному процесі.

Враховуючи складні обставини військового часу, викладання дисциплін повинно забезпечувати високий рівень гнучкості в підходах та адаптації до викликів, які можуть суттєво впливати на морально-психологічний стан студентів. Ефективне засвоєння матеріалу можливе лише при забезпеченні ментального комфорту, що досягається через зміну методів викладання, запровадження змішаного формату та цифрових платформ [1, с. 145].

Висновок. Сучасна парадигма підготовки інженерів-будівельників базується на комбінації технічної освіти та психоемоційної стійкості. В умовах наявної турбулентності роль викладача трансформується у наставництво, де пріоритетом є не лише трансляція знань, а й підтримка особистісного зростання майбутнього фахівця. Гнучкість освітніх програм, орієнтація на інновації та відповідність міжнародним стандартам є ключовими факторами формування конкурентоспроможних кадрів. Впровадження новітніх педагогічних методик гарантує підготовку професіоналів, здатних ефективно працювати у динамічному та непередбачуваному професійному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко М. В., Красильник Ю. С., Корчова Г. Л. Методика викладання у вищій школі. Київ : КНУБА, 2022. 296 с.

2. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання. Київ : КНУБА, 2021. 156 с.

3. Про освіту : Закон України. URL : http://osvita.ua/legislation/law/2231/

4. Петруньок Т. Б. Формування в майбутніх фахівців будівництва та цивільної інженерії знань про використання сучасних досягнень фізики в будівельній галузі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2020. Вип. 1. С. 388–394.

5. Адаптація університетської освіти до вимог Болонського процесу : інформ. аналіт. матеріали / уклад. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова, Р. Ф. Камишнікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. Вип. 2. С. 92.

УДК 159.923.2:316.6

Тамара Валеріївна Стакалюк,
здобувачка вищої освіти групи 13/324 БПс Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ДЕСТРУКТИВНА АГРЕСІЯ ДОРОСЛИХ У КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Агресія є природним аспектом поведінки людини, проте її деструктивна форма у дорослих становить серйозну психологічну та соціальну проблему. Деструктивна агресія проявляється у фізичній, вербальній та психологічній формах, завдаючи шкоди як особистості, так і оточуючим. У сучасному суспільстві, де високий рівень стресу, конкуренції та соціальної напруги, деструктивна агресія стає особливо актуальною для досліджень та практичної психології.

Деструктивна агресія – це форма поведінки, спрямована на заподіяння шкоди іншій людині або соціальній групі, яка не має конструктивної мети і руйнує міжособистісні стосунки.

Основні характеристики агресії: а) імпульсивність та неконтрольованість (дії часто виконуються під впливом емоцій без обдумування наслідків); б) насильницька спрямованість (нанесення шкоди, приниження або домінування над іншими); в) соціальна неприйнятність (порушення моральних, етичних та правових норм); емоційна дестабілізація (матеріалізується у сильних негативних емоціях: злість, гнів, роздратування).

До *причин* деструктивної агресії у дорослих належать: 1) індивідуальні фактори (імпульсивний темперамент, низький рівень самоконтролю, емоційна незрілість, агресивні установки з дитинства); 2) соціальні фактори (травматичний досвід, насильство в сім'ї, конфліктне соціальне середовище); 3) ситуаційні чинники (хронічний стрес, конкуренція, соціальна несправедливість, професійні та особисті конфлікти); 4) культурні та моральні фактори (відсутність ефективних моделей регуляції агресії та соціально прийнятних способів вирішення конфліктів).

До *форм прояву* деструктивної агресії належать: а) фізична агресія (удари, штовхання, руйнування майна); б) вербальна агресія (образи, приниження, загрози); в) пасивно-агресивна поведінка (умисне затримування виконання обов'язків, саботаж, уникання); г) психологічна агресія (маніпуляції, психологічний тиск, шантаж).

Агресивна поведінка має серйозні *наслідки* як для самої людини, так і для оточуючих. Вона може призводити до конфліктів, руйнування стосунків із друзями, родиною та колегами, а також до соціальної ізоляції. Часті прояви агресії негативно впливають на психічне здоров'я, підвищуючи рівень стресу, тривожності та навіть сприяючи розвитку депресії. Крім того, агресивна поведінка може мати юридичні наслідки, якщо вона переходить межі закону. У довгостроковій перспективі це заважає особистісному розвитку та досягненню життєвих цілей, тому важливо вчитися контролювати емоції та знаходити мирні способи вирішення конфліктів.

Методи регуляції та корекції агресивної поведінки: 1) когнітивно-поведінкова терапія (КПТ): зміна деструктивних переконань і поведінкових моделей; 2) тренінги самоконтролю: розвиток навичок емоційної регуляції та управління імпульсами; 3) психоедукація: навчання дорослих конструктивним способам вирішення конфліктів; 4) робота із соціальним оточенням: підтримка сім'ї, колег та соціальних груп для зниження негативного впливу середовища; 5) методи релаксації та стрес-менеджменту: медитація, дихальні вправи, фізична активність для зниження напруження.

Таким чином, деструктивна агресія у дорослих є серйозною проблемою сучасної психології, оскільки вона загрожує соціальній адаптації та психологічному благополуччю особистості. Для ефективного вирішення проблеми необхідно: розвиток психологічних програм регуляції агресії; інтеграція знань про деструктивну агресію у професійну підготовку та освіту; формування соціальної та психологічної підтримки для дорослих, які мають схильність до деструктивної агресії. Робота з деструктивною агресією дозволяє перетворити негативні емоційні прояви на конструктивні дії та зменшити соціальні та психологічні конфлікти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berkowitz L. Aggression: Its Causes, Consequences, and Control. New York : McGraw-Hill, 1993.

2. Buss A. H. The Psychology of Aggression. New York : Wiley, 1961.

3. Baron R. A., Richardson D. R. Human Aggression. New York : Plenum Press, 1994.

4. Connor D. F. Aggression and Antisocial Behavior in Children and Adolescents. New York : Guilford Press, 2002.

УДК 159.9:355.3-057.36

Марина Олексіївна Степанова,
старший викладач кафедри психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0006-2557-9823

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС

Проблема адаптації військовослужбовців, звільнених у запас, до умов громадянського життя є однією з актуальних у сучасній психологічній науці. Підвищений інтерес дослідників зумовлений впливом психотравмуючих факторів, що ускладнюють інтеграцію особистості в нове соціальне середовище. Особи, які з юності перебували у військовій системі, часто стикаються з труднощами при переході до цивільного життя, що пов'язано з необхідністю одночасної трансформації професійної, соціальної та особистісної сфер. Серед ключових труднощів виокремлюють радикальну зміну способу життя, втрату стабільності, необхідність перекваліфікації та обмежені можливості працевлаштування, що посилюється віковими характеристиками та невідповідністю професійної підготовки вимогам ринку праці. Це створює передумови для виникнення стресових станів і зниження адаптаційного потенціалу особистості.

Аналіз наукових підходів дозволяє розглядати адаптацію як діалектичну єдність тенденцій до самозбереження і саморозвитку. Перша спрямована на досягнення стабільності через пристосування, тоді як друга – на активне освоєння нових умов і пошук можливостей розвитку. Їх взаємодія забезпечує ефективність адаптаційного процесу, формуючи гнучкість поведінкових стратегій.

Перехід із військового до цивільного середовища супроводжується глибокими змінами у психології особистості, що охоплюють трансформацію ідентичності, ціннісних орієнтацій і соціальних ролей. У цьому контексті С. Горбенко та Є. Абрамов підкреслюють відмінність між адаптацією як процесом і адаптованістю як його результатом [3; 1]. У процесі адаптації відбувається взаємна зміна особистості та середовища, що зрештою призводить до встановлення стану відносної рівноваги.

Важливим критерієм успішності адаптації є досягнення продуктивності діяльності, суб'єктивного благополуччя та психічної рівноваги. При цьому, як зазначає О. Сасько, ефективність адаптації визначається психофізіологічною

та соціально-психологічною «вартістю», тобто рівнем напруги регуляторних систем і витрат ресурсів [5].

Чинники адаптації умовно поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать соціально-економічні умови, рівень матеріального забезпечення, житлові та побутові фактори. Суб'єктивні чинники включають індивідуально-психологічні особливості: рівень інтелектуального розвитку, мотивацію, самооцінку, комунікативні здібності, ціннісні орієнтації та адаптивний потенціал особистості. Особливу роль відіграють типологічні властивості нервової системи, темперамент і психічне здоров'я.

Дослідження Р. Жиленка засвідчують тісний зв'язок соціальної та психологічної складових адаптації, що дозволяє розглядати її як єдиний соціально-психологічний процес [4]. Він включає освоєння нових соціальних ролей, формування нової ідентичності та перебудову мотиваційної сфери.

Соціально-психологічна адаптація має багаторівневий характер і передбачає компенсацію кризових станів, корекцію ціннісних орієнтацій, професійну перепідготовку та формування ефективних поведінкових стратегій. За Т. Вдовиченко, цей процес є складним і супроводжується труднощами у професійному самовизначенні, зниженням соціальної захищеності та необхідністю освоєння нових форм життєдіяльності [2].

Загалом, різкий перехід до цивільного життя вимагає не лише подолання зовнішніх бар'єрів, але й глибокої внутрішньої перебудови особистості. Успішність адаптації залежить від здатності до саморегуляції, переосмислення життєвого досвіду та прийняття нових соціальних ролей. Ефективна адаптація можлива за умов надання комплексної соціально-психологічної підтримки, що сприятиме відновленню ресурсів і підвищенню якості життя військовослужбовців, звільнених у запас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Є. В. Адаптація військовослужбовців, звільнених в запас як інструмент забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2 (22). С. 259–265.

2. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. 2017. № 1 (50). С. 166–180.

3. Горбенко С. В. Адаптація військовослужбовців до цивільного життя – один з основних напрямів розвитку кадрової політики у Збройних Силах України. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил.* 2013. Вип. 4. С. 15–21.

4. Жиленко Р. В. Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 61–69.

5. Сасько О. Відверто та об’єктивно щодо адаптації військовослужбовців звільнених в запас. 2022. URL : http://defenceua.com/index.php/statti/1093-vidverto-ta-obyektyvno-shchodo-adaptatsiyiviyskovosluzhbovtsiv-zvilnenykh-v-zapas

Наталія Василівна Твардовська,
викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0001-6121-6046;
Оксана Сергіївна Турович,
здобувачка вищої освіти академічної групи 15ПРПС
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ЗВО

У сучасних умовах проблема адаптації молоді до навчання у закладах вищої освіти набуває особливої актуальності. Суспільні зміни, інформаційні перевантаження та вплив воєнного стану ускладнюють входження студентів в освітнє середовище та опанування нових форм навчання, що робить питання їх адаптації, особливо на початковому етапі, одним із ключових у психологічній та освітній практиці.

Вступ до закладу вищої освіти супроводжується змінами соціального статусу, новими навчальними вимогами та розширенням міжособистісних взаємодій, що робить цей період напруженим і потенційно стресогенним. Студенти змушені швидко перебудовувати способи діяльності та пристосовуватись до освітнього середовища.

Адаптація має багатовимірний характер і охоплює психолого-педагогічний, соціально-психологічний, мотиваційно-особистісний та психофізіологічний аспекти. Вона передбачає розвиток самостійності в навчанні та інтеграцію в новий соціальний колектив. Особливу роль у процесі адаптації відіграють психологічні механізми, серед яких провідне місце займають самооцінка, рівень саморегуляції, адаптивність поведінкових стратегій та здатність до рефлексії. Адекватна самооцінка сприяє формуванню впевненості у власних можливостях, тоді як її занижений рівень може зумовлювати розвиток тривожності, пасивності та уникнення труднощів [1].

Процес адаптації має стадіальний характер і включає кілька етапів: початкову фазу реагування на нові умови, фазу перебудови адаптаційних механізмів та фазу відносної стабілізації. Водночас тривалість і успішність проходження цих етапів є індивідуальними та залежать від особистісних характеристик студента, рівня його підготовленості та зовнішніх умов.

Серед основних труднощів адаптації студентів-першокурсників можна виділити: зростання обсягу навчального навантаження, необхідність самостійної організації навчальної діяльності, зміну соціального оточення, а також труднощі у встановленні ефективної комунікації в новому колективі. Додатковим ускладнюючим фактором в умовах сучасної України виступає вплив війни, який підсилює рівень тривожності, емоційного виснаження та невизначеності щодо майбутнього.

Критеріями успішної адаптації виступають: інтегрованість особистості в студентське середовище, сформованість позитивного ставлення до навчальної діяльності, здатність до саморегуляції, стабільний емоційний стан та задоволеність міжособистісними взаєминами. Важливим показником також є здатність студента ефективно реалізовувати власний потенціал у нових умовах [3].

З огляду на складність і багатофакторність процесу адаптації, особливого значення набуває організація системного психолого-педагогічного супроводу студентів. Такий супровід включає психологічну просвіту, діагностику рівня адаптованості, корекційно-розвивальну роботу та індивідуальне консультування. Метою цієї діяльності є створення умов для оптимізації адаптаційних процесів, зниження рівня дезадаптації та сприяння особистісному розвитку студентів.

Отже, адаптація студентів-першокурсників до умов закладу вищої освіти є складним, динамічним і багаторівневим процесом, що визначає успішність їх навчальної діяльності та подальшого професійного становлення. У сучасних умовах, зокрема в контексті воєнних викликів, проблема адаптації потребує підвищеної уваги з боку науковців і практиків, а також впровадження ефективних психологічних технологій підтримки молоді. Важливими складовими такого супроводу є діагностика рівня адаптованості студентів, а також проведення індивідуальних і групових бесід зі здобувачами, які відчувають труднощі у процесі пристосування до нових умов [2].

Психолого-педагогічні особливості адаптації молоді до навчання у закладі вищої освіти значною мірою пов’язані зі зміною соціальної та особистісної ідентичності. Перехід від позиції школяра до ролі студента супроводжується переосмисленням власних можливостей, цінностей і життєвих орієнтирів, формуванням нової Я-концепції та професійної ідентичності. Цей процес нерідко супроводжується внутрішніми суперечностями, зростанням рівня тривожності та невизначеності, що вимагає цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна психологія: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Б. В. Андрійцев, І. О. Блохіна, О. І. Боковець, О. В. Винославська, Н. Ю. Волянюк, М. О. Кононець, Г. В. Ложкін, О. В. Москаленко. Київ : КПІ імені І. Сікорського, 2019. 254 с. URL : https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/14a82805-7b31-4866-8059-fc640a894488/content

2. Буяльська Т. Б., Прищак М. Д. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу. *Вісник ВПІ.* 2010. Вип. 5. С. 105–112.

3. Гармаш Л., Коцур Н. Шляхи оптимізації інтелектуального потенціалу студентів-першокурсників при адаптації до навчального процесу у ЗВО. *Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Медична психологія.* 2009. Вип. 13, т. 10. С. 78–86.

УДК 374

Ілля Олександрович Троїцький,
аспірант Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0005-0932-9755;
Тетяна Олександрівна Кащенко,
кандидат архітектури, доцент кафедри АПЦБС
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-8535-8399

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна система позашкільної мистецької освіти України останнім часом стикається з викликами функціонування в кризових умовах, спричинених пандемією та військовою агресією. Спостерігається тенденція до зміни підходів до навчання та організації освітнього процесу, методик викладання та самої ролі викладача. Виникає необхідність у адаптації до екстремальних умов усіх учасників освітнього процесу, посилюється роль викладача-наставника.

В Україні нині налічується близько 1 220 закладів позашкільної мистецької освіти, які включають у себе школи мистецтв різної спеціалізації, будинки дитячої та юнацької творчості та мистецькі гуртки [1]. До освітнього процесу залучені понад 265 000 здобувачів освіти, станом на 2026 рік [2]. Велика кількість мистецьких шкіл опинилася на території де ведуться бойові дії, деякі школи прикордонних територіальних громад зазнали руйнувань, або були знищені.

Питання педагогічної системи позашкільної освіти у своїх працях розглядали Корнієнко А., Литовченко О., Локшина О., Назаренко Ю., Акопян А. Вивчала інноваційні педагогічні технологій у мистецькій освіті Вороніна. М. Оцінкою ефективності дистанційного навчання та розробка рекомендацій щодо вдосконалення займалися Ткаченко О., Крипчук М., Руденко М., Мороз І. [3].

Ефективність методичної роботи в умовах кризи безпосередньо залежить від чіткості адміністративних алгоритмів. На початку повномасштабної війни Міністерство культури та інформаційної політики України випустило рекомендації щодо змісту навчання та підготовки здобувачів освіти в закладах позашкільної мистецької освіти [4]. В рекомендаціях прописані основні кроки

поведінки керівників та педагогічного персоналу, розглянуті варіанти та шляхи організації навчання. Головним принципом став перехід до децентралізованого управління, де формат навчання обирається залежно від безпекової ситуації в конкретній громаді.

Заклади позашкільної мистецької освіти стають додатковим простором творчого розвитку дітей та молоді, їх самореалізації та соціалізації. Навчання все частіше акцентує увагу на індивідуальному досвіді дитини та її психоемоційному стані, обирається індивідуальний темп. Такі умови спонукають учня бути активним учасником освітнього процесу, а викладач, у свою чергу, виступає більше у якості вказівника освітнього курсу, ніж викладачем у звичному розумінні. Нові підходи мають швидко впроваджуватися, поєднуючи традиційні методи з інтерактивними. Компенсаторна роль позашкільної освіти реалізується передусім через формат *"викладач – учень"*, де педагог виступає не лише носієм знань, а й джерелом підтримки та стабільності.

Не менш важливим є психолого-педагогічний фактор. Викладачі працюють з дітьми, які навчаються у творчому середовищі, тому методика викладання має включати рефлексію та безпечну комунікацію. Групова форма роботи та спільні мистецькі проекти, перформенси, концерти, виставки розвивають творчу діяльність учнів та створюють нові соціальні зв'язки, що може бути важливим для дітей які змінили місце проживання [5].

В умовах вимушених змін інклюзивний підхід має бути основним та передбачає адаптацію методик до різних освітніх потреб. Так як війна завдає не лише матеріальних втрат, а й глибоко впливає на творчі вираження митців, можуть бути застосовані елементи арт-терапії, які допомагають дітям долати стрес, тривожність та наслідки травматичних подій. Мистецька школа в цьому контексті виступає як безпечний простір для вираження емоцій через призму освітнього процесу [6].

Однією з особливостей організації навчання у закладах позашкільної мистецької освіти є необхідність та можливість особистої та фізичної взаємодії викладача та здобувача. При цьому через безпекові обставини виникає виклик неможливості проведення очних занять та необхідність у впроваджені дистанційної, або змішаної форми навчання. Дистанційне навчання посилює потребу у технічній грамотності викладачів, наявності матеріально-технічного обладнання, цифрові інструменти, при цьому виступають частиною методичного апарату. Для цього викладачу потрібно обирати завдання, які легше сприймаються через аудіовізуальні канали зв'язку. Якість освіти починає залежати не лише від самого навчального матеріалу, а й від стабільності зв'язку, мікрофону, камери, комп'ютера та від самої наявності електроенергії.

Ефективність позашкільної мистецької освіти у кризових умовах значною мірою визначається саме якістю педагогічних рішень та обраних методик викладання. Гнучкість, адаптивність і методична різноманітність дозволяють викладачам оперативно реагувати на виклики, змінювати формати роботи та впроваджувати нові інструменти навчання, робота трансформувалася в бік цифровізації. Для здобувачів освіти це означає можливість навчатися незалежно від обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1841-14

2. Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти. URL : https://www.dnmczkmo.org.ua

3. Руденко М. В. Педагогічна діагностика : навчально-методичний посібник. К. : НАОУ, 2006. 144 с.

4. Робота мистецьких шкіл у період воєнного стану: роз'яснення МКІП. *Бухгалтерія: бюджет.* 2022. № 13. URL : https://ibuhgalter.net/articles/964

5. Корнієнко А. В. Освітня діяльність закладів позашкільної освіти в умовах бойових дій. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2022. Вип. 26, кн. 1. С. 190–198. URL : https://doi.org/10.32405/2308–3778–2022–26–1‑190–198

6. Литовченко О. Заклади позашкільної освіти України в умовах війни: освітня, просвітницька, громадська діяльність. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2022. Вип. 26, кн. 1. С. 213–225. URL : https://doi.org/10.32405/2308–3778–2022–26–1‑213–225

УДК 159.922:004.738(075.8)

Наталія Валентинівна Трофімова,
здобувачка вищої освіти групи 13/324 БПс Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасному світі інтернет-комунікація стала невід'ємною частиною життя студентів. Вона забезпечує швидкий обмін інформацією, підтримку навчальних контактів та розвиток соціальних взаємодій. Соціальні мережі, месенджери та платформи дистанційного навчання радикально змінили традиційні способи спілкування та навчання, що створює нові психологічні виклики.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що активне використання цифрових технологій може мати як позитивні, так і негативні наслідки для психічного стану молоді. Психологи відзначають, що тривале перебування у віртуальному середовищі здатне спричиняти емоційне вигорання, підвищену тривожність, розвиток інтернет-залежності та зниження соціальних навичок.

Інтернет-комунікація – це процес обміну інформацією через цифрові платформи, такі як соціальні мережі, форуми, чати та навчальні платформи. За формою взаємодії її поділяють на дві основні категорії: 1) Асинхронна комунікація – обмін повідомленнями, який не вимагає одночасної участі обох сторін. Приклади: електронна пошта, форуми, повідомлення у соцмережах; 2) Синхронна комунікація – взаємодія у режимі реального часу, наприклад, відеоконференції, онлайн-чати та месенджери.

Психологічні особливості інтернет-комунікації включають анонімність та дистанційність, що можуть впливати на поведінку та емоційний стан користувачів. Також онлайн-спілкування дозволяє формувати альтернативний соціальний образ або «цифрове Я», що може відрізнятися від реального образу особистості.

Інтернет-комунікація має низку позитивних сторін, особливо для студентської аудиторії. По-перше, вона розширює соціальне коло та професійні контакти, дозволяє швидко знаходити однодумців і підтримувати навчальні групи. По-друге, цифрові платформи забезпечують доступ до навчальних ресурсів, наукових матеріалів та дистанційних курсів. Це сприяє підвищенню ефективності навчання та розвитку креативності.

Крім того, активне використання онлайн-ресурсів сприяє розвитку цифрових навичок, необхідних у сучасному професійному середовищі. Для студентів це важливий аспект підготовки до майбутньої кар'єри та адаптації до швидкозмінного цифрового світу.

Однією з основних проблем є інтернет-залежність, яка проявляється у компульсивному використанні соціальних мереж та онлайн-платформ. Тривале перебування в цифровому середовищі може призводити до зниження концентрації уваги, зменшення продуктивності та погіршення академічної успішності. Також спостерігається підвищена тривожність, депресивні симптоми та емоційне вигорання. Особливо вразливі студенти, які активно користуються соціальними мережами та порівнюють своє життя з життям інших користувачів.

Соціальні наслідки. Інтернет-комунікація може негативно впливати на реальні соціальні взаємодії. Молодь поступово втрачає навички міжособистісного спілкування, що важливо для формування професійної та особистої компетентності. Також виникають конфлікти через неправильне трактування онлайн-повідомлень або непорозуміння в цифровому середовищі. Це може впливати на міжособистісні стосунки та психологічний стан студентів.

Особливості впливу інтернету на студентську аудиторію. Студенти активно використовують інтернет для навчання, спілкування та дозвілля. Водночас, вони більш вразливі до соціального порівняння, кібертравлі та психологічного вигорання. Тривала взаємодія в онлайн-середовищі може знижувати мотивацію, впливати на успішність та емоційне благополуччя.

Рекомендації та шляхи корекції надмірного перебування молоді в інтернеті. 1. Цифрова гігієна: обмеження часу перебування у соцмережах, планування перерв від онлайн-активності. 2. Психологічна підтримка: тренінги, групові обговорення проблем онлайн-комунікації, консультації психологів. 3. Баланс онлайн та офлайн: поєднання цифрового та реального спілкування для збереження соціальних навичок. 4. Критичне мислення: розвиток умінь оцінювати достовірність інформації в інтернеті та уникати маніпуляцій.

Таким чином, інтернет-комунікація є невід'ємною частиною студентського життя та має як позитивні, так і негативні психологічні ефекти. Основні

проблеми включають інтернет-залежність, емоційне виснаження, зниження соціальних навичок. Для підтримки психічного здоров'я необхідно впроваджувати баланс між онлайн та офлайн-спілкуванням, а також програми психологічної підтримки. Подальші дослідження мають враховувати розвиток нових технологій та їхній вплив на психіку студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлова Н. Психологія інтернет-комунікацій. Київ : Наукова думка, 2018.

2. Романов С. Психологія молоді та цифрова культура. Харків : Фоліо, 2020.

3. Виготовцева Л. Соціальні мережі та психологія студентів. Київ : Ліра-К, 2019.

4. Turkle, S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York : Basic Books, 2011.

УДК 502.34

Дмитрій Миколайович Трохименко,
здобувач ступеня доктора філософії
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0006-4383-9641;
Марина Василівна Кравченко,
доктор технічних наук, професор, професор кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорони праці
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0428-6440

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Освіта та навколишнє середовище – тісно взаємопов'язані чинники, що визначають розвиток особистості та суспільства. Їхня взаємодія формує умови, у яких відбуваються навчання, соціалізація та становлення людини. У межах екологічного підходу, довкілля постає не лише як природний простір, а як цілісна система природних, соціальних і культурних контекстів життєдіяльності. В сучасних умовах глобальних трансформацій: зміни клімату, втрати біорізноманіття, урбанізації та виснаження ресурсів - значення цього взаємозв'язку суттєво посилюється. Освіта дедалі більше виступає не просто інструментом передачі знань, а ключовим механізмом формування екологічної свідомості, системного мислення та ціннісних орієнтацій, необхідних для сталого розвитку людства [1, с. 137–153].

Водночас стан довкілля безпосередньо впливає на ефективність освітнього процесу. Навчання не відбувається ізольовано: воно залежить від фізичних умов (стану навчальних закладів, житлових приміщень, природного оточення), характеру соціальних взаємодій і культурних норм. Дослідження показують, що чисте повітря, наявність зелених зон і підтримка громади не лише покращують когнітивні здібності, а й сприяють емоційному благополуччю [2, с. 663–676].

Освіта як трансформаційний чинник формує інтелектуальні та моральні основи особистості й водночас допомагає глибше усвідомити значення довкілля. Середовище, своєю чергою, активно впливає на сам процес і результати

навчання. Розгляд цієї взаємодії крізь екологічну та психологічну призму дозволяє отримати цілісне уявлення про розвиток людини. Як наслідок важливу роль відіграє й логічне структурування навчального матеріалу, що знижує перевантаження та підвищує ефективність його засвоєння [3, с. 89].

Теорія екологічних систем Урі Бронфенбреннера пояснює багаторівневий вплив середовища на розвиток особистості. Дана теорія охоплює:

- мікросистему (сім'я, школа, однолітки);
- мезосистему (взаємодія між мікросистемами);
- екзосистему (соціальні та інституційні умови);
- макросистему (культурні цінності та політика).

Застосування даної теорії для підходу в навчанні дає змогу глибше зрозуміти, як різні рівні середовища впливають на освітні результати, а також окреслити шляхи забезпечення рівних можливостей у навчанні [4, с. 78].

З психологічної точки зору середовище відіграє ключову роль у когнітивному, емоційному та соціальному розвитку людини. Навчання виходить далеко за межі класної кімнати й відбувається у ширшому життєвому контексті. Зокрема, природне середовище здатне знижувати рівень стресу та покращувати концентрацію, тоді як несприятливі умови – послаблювати мотивацію та ускладнювати засвоєння знань.

Особливої уваги набуває освіта для екологічної стійкості, яка формує проекологічні цінності та відповідну поведінку. Раннє впровадження таких підходів для учнів сприяє розвитку відповідальності за довкілля та стимулює активнішу участь у розв'язанні глобальних екологічних проблем на локальному рівні. Крім того, освіта розвиває критичне мислення та навички розв'язання проблем, необхідні для реагування на складні екологічні виклики. Вона сприяє формуванню системного мислення, дозволяючи усвідомлювати взаємозв'язки між екологічними, соціальними та економічними процесами. Не менш важливою є її психологічна роль - формування екологічних установок, емпатії, стійкості та відчуття колективної відповідальності [5, с. 97–115].

Отже, формування екологічної свідомості в освітньому процесі постає одним із визначальних чинників забезпечення сталого розвитку сучасного суспільства. Тісний взаємозв'язок освіти та довкілля зумовлює необхідність інтеграції екологічних знань, цінностей і практик у всі рівні навчання. Поєднання екологічного та психологічного підходів допомагає краще зрозуміти вплив середовища на розвиток особистості та підвищити ефективність освітнього процесу. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та розвитку системного мислення. Таким чином, освіта виконує стратегічну функцію:

вона не лише забезпечує інтелектуальний розвиток, а й формує екологічно свідому особистість, здатну діяти в інтересах збереження довкілля, підтримання екологічної рівноваги та реалізації принципів сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Djonko-Moore, C. M., Leonard, J., Holifield, Q., Bailey, E. B., & Almughyirah, S. M. (2018). Using culturally relevant experiential education to enhance urbanchildren's knowledge and engagement in science. *Journal of Experiential Education*, *41* (2), 137–153.

2. Ahmed, I., Hamzah, A. B., & Abdullah, M. N. L. Y. B. (2020). Effect of Socialand Emotional Learning Approach on Students' Social-Emotional Competence. *International Journal of Instruction, 13* (4), 664–676.

3. Руденко М. В., Мельничук І. Ф., Борисюк О. В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2021. 176 с.

4. Cairney, P., & Kippin, S. (2022). The future of education equity policy in a COVID-19 world: A qualitative systematic review of lessons from education policymaking. *Open Research Europe, 1*, 78.

5. Musah, E., & Wangila, C. (2024). Inquiry-based Ethnoecological ConservationApproach to Improve Students' Critical Thinking Skills. *International Journalof Ethnoscience and Technology in Education, 1* (2), 97–115.

УДК 316.613:37.013

Тетяна Володимирівна Філатова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти групи зФВСм-25
Київського національного університету будівництва і архітектури;
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСВІТНЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Соціалізація особистості є одним із ключових процесів становлення людини як члена суспільства, що охоплює засвоєння соціальних норм, цінностей та моделей поведінки. В освітньому середовищі цей процес набуває цілеспрямованого характеру та виступає важливим чинником формування особистісної і професійної зрілості здобувачів освіти [1; 8].

У сучасних умовах трансформації освіти соціалізація розглядається як багатовимірний процес, що поєднує психологічні, педагогічні та соціальні компоненти. Особливого значення набуває розвиток особистості у студентському віці, коли відбувається інтенсивне формування професійних установок, системи цінностей та соціальної ідентичності [1].

Важливим аспектом соціалізації є комунікативна взаємодія в освітньому процесі. Дослідження свідчать, що формування безконфліктного спілкування сприяє створенню сприятливого освітнього середовища, підвищує ефективність навчання та забезпечує психологічний комфорт учасників освітнього процесу [2].

Соціально-психологічний супровід здобувачів освіти виступає важливим інструментом їхньої успішної соціалізації. Інтеграція сучасних підходів педагогічної освіти у систему підтримки студентів сприяє їхньому професійному розвитку, формуванню соціальних компетентностей та адаптації до вимог професійного середовища [3].

Освітній процес як середовище соціалізації має бути організований таким чином, щоб забезпечувати єдність змісту та форми навчання, створюючи

умови для активної взаємодії, розвитку критичного мислення та самостійності здобувачів освіти. Це дозволяє формувати цілісну особистість, здатну до ефективної соціальної інтеграції [8].

Окрему увагу слід приділити сучасним методам навчання, зокрема тьюторським технологіям, які сприяють індивідуалізації освітнього процесу та підвищенню рівня соціальної адаптації здобувачів освіти. Такі підходи дозволяють враховувати індивідуальні особливості студентів та підсилюють ефективність їх соціалізації [6].

У кризових умовах важливим чинником соціалізації виступає психологічна підтримка учасників освітнього процесу, зокрема тих, хто переживає травматичний досвід. Забезпечення психологічного супроводу сприяє стабілізації емоційного стану та підтримці соціальної активності особистості [7].

Додатково слід зазначити, що трансформаційні процеси в освіті, зокрема зміни когнітивних моделей сприйняття інформації, впливають на особливості соціалізації сучасної молоді. Адаптація освітніх технологій до умов кліпового мислення є важливим чинником підвищення ефективності соціально-педагогічного впливу [5].

Таким чином, соціалізація особистості є складним освітнім і соціально-педагогічним процесом, що формується під впливом педагогічного середовища, комунікативної взаємодії та психологічної підтримки. Її ефективність визначає рівень соціальної зрілості особистості та її готовність до професійної та суспільної діяльності [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095

2. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

3. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio-psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 11 (57). С. 1608–1620. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061/32010

4. Методика професійної освіти : навчальний посібник / Д. О. Чернишев, К. І. Почка, Г. Л. Корчова, Ю. С. Красильник, М. В. Руденко. Київ : ЦП «Компринт», 2024. 224 с.

5. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures.* 2023. Issue 111. P. 3–12. DOI 10.32347/2410-2547.2023.111.3-12

6. Pochka K. I., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Conditions for implementing tutorial technology in teaching construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures.* 2025. Issue 115. P. 121–134. DOI 10.32347/2410-2547.2025.115.121-134

7. Мороз І. М., Манукян В. С. Забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу з посттравматичним стресовим розладом в умовах війни. *Актуальні проблеми освітнього процесу…* 2023. С. 210–215.

8. Бондаренко Н. Освітнє середовище: єдність форми та змісту. *Вища освіта України.* 2023. № 4. С. 40–49. DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.4(91).06.

УДК 159.9:159.944

Валентина Павлівна Ходаківська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету;
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

КОПІНГ-ПОВЕДІНКА ЯК ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ

У сучасних умовах життя людина часто стикається зі стресовими ситуаціями, невизначеністю та психологічними навантаженнями. Одним із важливих механізмів подолання таких труднощів є копінг-поведінка. У межах Psychology вона розглядається як система стратегій і дій, що допомагають людині впоратися зі стресом та складними життєвими обставинами. Ефективне використання копінг-стратегій сприяє підтримці психологічного благополуччя та підвищує рівень задоволеності життям.

Поняття копінгу було детально розроблене дослідниками Richard Lazarus та Susan Folkman. Вони визначали копінг як когнітивні та поведінкові зусилля людини, спрямовані на подолання внутрішніх або зовнішніх вимог, які сприймаються як такі, що перевищують ресурси особистості. Іншими словами, копінг – це способи, за допомогою яких людина реагує на складні життєві ситуації та намагається зменшити їх негативний вплив [3].

У психології виділяють кілька основних типів копінг-стратегій. Найпоширенішими є проблемно-орієнтований, емоційно-орієнтований та копінг, орієнтований на уникання. Проблемно-орієнтований копінг спрямований на безпосереднє вирішення проблеми. Людина аналізує ситуацію, шукає інформацію, планує дії та намагається змінити обставини. Такий тип поведінки вважається найбільш конструктивним, оскільки допомагає ефективно долати труднощі.

Емоційно-орієнтований копінг спрямований на регулювання емоційного стану людини. Він включає пошук підтримки у близьких людей, використання технік релаксації, позитивну переоцінку ситуації або прийняття власних почуттів. Цей тип копінгу особливо важливий у тих випадках, коли людина не може безпосередньо вплинути на ситуацію [1].

Ще одним видом є копінг «уникання», який проявляється у спробах уникнути проблеми або відволіктися від неї. Це може бути ігнорування труднощів, заперечення проблеми або занурення в інші види діяльності. Хоча така стратегія іноді допомагає тимчасово зменшити напруження, у довгостроковій перспективі вона часто є менш ефективною.

Копінг-поведінка безпосередньо пов'язана з рівнем задоволеності життям. У межах Positive Psychology задоволеність життям розглядається як один із ключових показників психологічного благополуччя людини. Люди, які використовують адаптивні копінг-стратегії, зазвичай краще справляються зі стресом, відчувають більший контроль над своїм життям та мають більш позитивне ставлення до труднощів [2].

Ефективні копінг-стратегії сприяють зниженню рівня тривожності, розвитку психологічної стійкості та формуванню впевненості у власних силах. Наприклад, планування дій, пошук соціальної підтримки, розвиток навичок емоційної саморегуляції та позитивне мислення допомагають людині легше адаптуватися до життєвих змін [1].

Отже, копінг-поведінка – це сукупність психологічних стратегій і дій, які людина використовує для подолання стресу, складних життєвих ситуацій та емоційних труднощів. У межах Psychology копінг розглядається як важливий механізм адаптації, що впливає на психічне благополуччя та рівень задоволеності життям.

Копінг-поведінка відіграє важливу роль у підтриманні психологічного здоров'я та підвищенні задоволеності життям. Використання конструктивних стратегій подолання труднощів дозволяє людині ефективніше реагувати на стресові ситуації, зберігати емоційну рівновагу та формувати позитивне ставлення до власного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук Т. А. Копінг-поведінка як основа конструктивного опанування важких життєвих ситуацій. *Технології розвитку інтелекту* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України. К., 2016. Том 2, № 1 (12). URL : http://www.psytir.org.ua/

2. Ткачук Т. А. Психологічний аналіз вікових особливостей копінг-поведінки. *Перспективи та ініціативи.* Київ, 2026. Випуск 1 (59). С. 3777–3785. URL : http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/authors

3. Richard Lazarus, Susan Folkman. Stress, Appraisal, and Coping. New York : Springer Publishing Company, 1991.

4. Martin Seligman. Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment. New York : Free Press, 2002.
5. Shelley Taylor. Health Psychology. New York : McGraw-Hill Education, 2018.

УДК 159.923:159.942:159.922.8

Христина Богданівна Цьомик,
доктор філософії в галузі психології,
старший викладач кафедри теоретичної та консультативної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0001-6080-3786

ЦІННІСНО-ЕМОЦІЙНИЙ ВИМІР САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

У сучасній українській психологічній науці особливої актуальності набуває дослідження внутрішніх ресурсів особистості, що забезпечують її стійкість до стресу, здатність до саморегуляції та психологічне благополуччя. В умовах соціальних трансформацій, інформаційного перевантаження та воєнних викликів відповідно зростає значущість саногенного мислення як психологічного механізму підтримання внутрішньої рівноваги та конструктивного осмислення життєвого досвіду.

Юнацький вік виступає сенситивним періодом формування ціннісно-смислової сфери, розвитку рефлексії та становлення емоційної регуляції. Саме в цей період відбувається інтеграція когнітивних, афективних та мотиваційних компонентів особистості. У цьому контексті особливої уваги потребує аналіз ціннісно-емоційного виміру саногенного мислення.

Саногенне мислення розглядається як інтегральна характеристика психічної діяльності особистості, яка забезпечує продуктивне осмислення внутрішнього досвіду та підтримання психологічного благополуччя. У сучасному науковому дискурсі воно пов’язується з процесами когнітивної реконструкції, рефлексії та смислотворення. У межах когнітивного підходу А. Бек, А. Елліс особлива увага приділяється ролі інтерпретацій у виникненні та регуляції емоційних станів. Водночас українські науковці С. Максименко, Н. Чепелєва наголошують на особистісно-смисловій зумовленості психічних процесів, підкреслюючи, що мислення виконує функцію упорядкування й інтеграції внутрішнього досвіду. З позицій екзистенційно-гуманістичної психології В. Франкл ключовим виступає процес смислотворення, який дає змогу особистості інтегрувати навіть складні та травматичні переживання у цілісну систему життєвих значень [2].

Отже, саногенне мислення доцільно розглядати як багатовимірний інтегративний феномен, що поєднує когнітивні, ціннісно-смислові та емоційно-регулятивні компоненти психічної діяльності.

Ціннісний вимір саногенного мислення визначає спрямованість інтерпретації життєвого досвіду та виступає основою формування внутрішніх орієнтирів особистості. Згідно з концепцією розвитку особистості С. Максименко, саме ціннісно-смислова сфера забезпечує цілісність психічної організації та виступає регулятором поведінки [1].

За позицією Т. Титаренко саме у юнацькому віці відбувається інтенсивне формування системи цінностей, що супроводжується розвитком рефлексії, самовизначення та пошуку життєвого смислу. Саногенне мислення у цьому вимірі передбачає: орієнтацію на внутрішні цінності (саморозвиток, автономію, відповідальність); здатність до переосмислення негативного досвіду через призму особистісного зростання; формування стійкої системи смислів, що знижує залежність від зовнішніх оцінок [2].

Емоційний вимір саногенного мислення пов’язаний із процесами усвідомлення, прийняття та регуляції емоційних станів. У сучасних дослідженнях (зокрема, у працях українських психологів, що розвивають ідеї емоційної компетентності) підкреслюється, що здатність до рефлексії емоцій є важливою умовою психічного здоров’я. Саме у юнацькому віці емоційна сфера характеризується: підвищеною інтенсивністю переживань; чутливістю до соціального контексту; нестабільністю емоційних станів. Саногенне мислення в сою чергу забезпечує: зниження рівня тривожності; трансформацію негативних емоцій у досвід особистісного розвитку; формування емоційної гнучкості та стресостійкості. У контексті теорії емоційної регуляції Дж. Гросс ключовим механізмом виступає когнітивна переоцінка, яка дозволяє змінювати емоційні реакції через переосмислення ситуації [4].

Таким чином, ціннісно-емоційний вимір саногенного мислення є результатом взаємодії смислових та афективних процесів. Цінності визначають значущість подій, тоді як емоції відображають ступінь їх переживання. У юнацькому віці особливу роль відіграє розвиток рефлексії, яка забезпечує узгодження ціннісних орієнтацій та емоційних реакцій. Відсутність такої узгодженості може призводити до внутрішніх конфліктів, тоді як їх інтеграція сприяє психологічній стабільності.

Таким чином, у юнацькому віці ціннісно-емоційний вимір саногенного мислення набуває особливої значущості, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне становлення системи цінностей, розвиток рефлексії та формування навичок емоційної саморегуляції. Взаємодія ціннісного та емоційного

компонентів забезпечує узгодженість внутрішнього досвіду, знижує рівень внутрішніх конфліктів і сприяє формуванню цілісної особистісної ідентичності. Розвинене саногенне мислення виступає важливим ресурсом підвищення стресостійкості, емоційної гнучкості та адаптивності особистості в умовах сучасних соціальних викликів.

Отже, розвиток ціннісно-емоційного виміру саногенного мислення у юнацькому віці є важливим напрямом психологічного супроводу та профілактики психоемоційних порушень, а також перспективною основою для розробки ефективних психолого-педагогічних технологій підтримання психічного здоров'я молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 544 с.

2. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

3. Frankl V. E. Man's Search for Meaning. Boston : Beacon Press, 2006. 184 p.

4. Gross J. J. Emotion regulation: Conceptual foundations. In: Handbook of emotion regulation. New York : Guilford Press, 2014. P. 3–20.

УДК 796.01:159.9

Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304;
Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836

ОЦІНЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДБОРУ В СПОРТІ

Психологічний аспект відбору складається з оцінки психологічних властивостей особистості, рівня розвитку окремих психічних процесів, враховуючи конкретні вимоги виду спорту. Відбір в спорті відносять до категорії складних комплексних проблем і виділяють його соціальні, психологічні, педагогічні та медико-біологічні аспекти. Відбір перспективних спортсменів відбувається в процесі багаторічної підготовки, як правило, в три етапи, кожен з яких має свої завдання. На першому етапі вважається доцільним виявити відповідність даного спортсмена до вимог виду спорту, в нашому випадку футболу, на підставі аналізу морфологічних, фізіологічних та психологічних показників. Відбір на другому етапі спрямований на виявлення у спортсменів потенційних здібностей до досягнення високих спортивних результатів в найближчому майбутньому. З цією метою здійснюється педагогічне тестування, результати якого дозволяють прослідкувати темпи росту спортивної майстерності, ступінь оволодіння технікою і т.п. Метою третього етапу є виявлення можливостей спортсменів досягати результатів міжнародного класу в умовах жорсткої конкуренції. Відбір на цьому етапі здійснюється за допомогою педагогічних та психологічних показників [1].

Контроль за психологічними процесами торкається широкого кола якостей і здібностей: особистісні та морально-вольові якості (здібність до лідерства, мотивація в досягненні перемоги, емоційна стійкість, здатність до самоконтролю), об’єм та зосередженість уваги, ступінь досконалості сприйняття рухових параметрів, стійкість до стресових ситуацій, можливості системи аналізу, сенсомоторних реакцій, здатність формування випереджаючих дій в умовах дефіциту часу та ін.

Дуже важливим фактором успіху і відбору спортсмена є його повсягденне і особисте життя. Спортивна діяльність потребує наявності у людини певних психологічних якостей та властивостей, зокрема активності, самостійності, ініціативності, стійкості до впливу негативних чинників, швидкості і точності прийняття оперативних рішень тощо. Оптимальним є шлях, коли необхідні якості і властивості розвиваються на основі цілеспрямованої самоорганізації особистості. А, отже, визначивши особливості і чинники самоорганізації особистості, можна знайти ефективні засоби сприяння самореалізації особистості у процесі тренувань та змагань. У широкому сенсі слова поняття «самоорганізація» можна розглядати як уміння організувати себе на досягнення власних високих цілей. Самоорганізація проявляється в діяльності особистості з впорядкованості власної життєдіяльності; у здатності, умінні організувати себе. Така самоорганізація проявляється в самоаналізі, цілеспрямованості, самооцінці, самоконтролі, самообмеженні [2]. Самоорганізована людина в житті буде такою ж самоорганізованою на тренуваннях та змаганнях, не залежно від їх рівня, стресостійкою, впевненою і готовою до високих спортивних результатів [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук В., Байрачний О. Психологічні критерії професійного відбору в футболі. *Молода спортивна наука України.* Випуск 9, том 1. С. 246–250.

2. Shamych O. M. (2019). Psyhologichni osnovy samorealizatsiyi paralimpiytsiv [Psychological foundations of self-realization of Paralympians] : monografiya. K. : Talkom [in Ukrainian].

3. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров’я і благополуччя особистості : навчальний посібник. К. : КНУБА, Талком, 2023. 130 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/11416

УДК 796.6(477)

Ярослав Вікторович Черес,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-9811-4304;
Ігор Васильович Гончарук,
асистент кафедри фізичного виховання і спорту
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0009-5954-2836

СПОРТИВНІ РІЗНОВИДНОСТІ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Залежно від категорій осіб існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів.

В залежності від місця проведення подорожі туризм поділяється на міжнародний і внутрішній. До міжнародного туризму належать в'їзний туризм-подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Залежно від мети подорожі туризм поділяють на такі види: спортивний; пізнавальний (екскурсійний); діловий; любительський (мисливський, рибальський); релігійний; рекреаційний; реабілітаційний; професійно-прикладний; учбовий; краєзнавчий; пригодницький; експедиційний; комерційний; комбінований; культурно-освітній; лікувально-оздоровчий; екологічний (зелений), тощо. В залежності від мети туризм може бути: культурно-освітнім, оздоровчо-лікувальним, релігійним та спортивним. Спортивний туризм має за мету спортивне удосконалення в подоланні природних перешкод.

Пізнавальний туризм проводиться з метою розширення знань та уявлень щодо тих чи інших об'єктів, пам'яток соціального та природного змісту. Діловий туризм передбачає здійснення турів, в процесі яких вирішуються комерційні справи: подорожі на конференції, симпозіуми, виставки тощо. Релігійний туризм це здійснення подорожі віруючими по святих місцях. Реалізація культурно-освітньої мети здійснюється при подорожах по містах, регіонах, країнах в процесі яких туристи знайомляться з архітектурою, пам'ятниками, музеями,

опановуючи історію, культуру, звичаї та традиції різних народів. Лікувально-оздоровча мета здійснюється в процесі рекреаційного, реабілітаційного та зеленого туризму.

Рекреаційний туризм це відновлення фізичних й психічних сил людини засобами туризму. Це туризм активного відпочинку й оздоровлень, тому його часто називають оздоровчим. Реабілітаційний туризм має цільову функцію - лікування визначених захворювань засобами туризму.

За характером туристичного маршруту існують такі види туризму: (рівнинний, гірський, водний, спелео, повітряний, космічний, змішаний); залежно від засобів пересування: (пішохідний, лижний, кінний, автомобільний, велосипедний, водний, автобусний, залізничний, авіаційний, комбінований); за місцем проведення подорожі розрізняють туризм внутрішній (національний) та зовнішній (міжнародний); за діяльністю – туризм з активними (веслові судна, плоти, катамарани, велосипеди та інші) і пасивними (морські та річкові круїзи, подорожі на автобусах, яхтах, тощо) засобами пересування; за способом організації подорожі (організований і неорганізований, плановий та самодіяльний); за туристичною програмою (традиційний, екзотичний та екологічний); за сезонністю (літній, зимовий та міжсезонний туризм); за рівнем доступності й соціальної значимості в житті суспільства туризм ділиться на соціальний, що має масовий характер у зв’язку з його доступністю широким колам населення, й елітарний, доступний з тих або інших причин (за ціною, за фізичним навантаженням тощо) обмеженому контингенту.

За організаційними основами туризм ділиться на організований і неорганізований. Організований туризм за формами організації ділиться на плановий й самодіяльний. При плановому туризмі учасники подорожують на автобусах, літаках, теплоходах, у поїздах по наперед намічених маршрутах, зупиняються в готелях або на турбазах, де їм надається ночівля, харчування й екскурсовод. У самодіяльному туризмі туристичні послуги забезпечуються на основі самодіяльності туристів. Туристи самі обирають маршрути і спосіб пересування, забезпечують собі харчування, ночівлю і місце відпочинку, намічають і здійснюють екскурсії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 №324/95-ВР, із змінами і доповненнями. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2004. № 13. Ст. 180.

2. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : монографія. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 176 с.

3. Шамич О. М., Марковський Р. В. Класифікація туризму в Україні. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 523–526.

4. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. К., 2014. № 11. С. 75–92. URL : https://ap.uu.edu.ua/article/23

5. Шамич О., Озерова О., Андріянова В. Самореалізація людей з інвалідністю в спортивній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. Вип. 83 (1). С. 170–177. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-170-177

6. Шамич О. М., Костенко М. П. Організація та регулювання як функції управління у професійній діяльності тренера-викладача фізичного виховання та спортивного педагога. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2023. № 2. URL : https://doi.org/10.25313/2520-2057-2023-2-8588

7. Шамич О. М., Черняк К. В. Туризм та спортивне орієнтування, як складова спортивної діяльності. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 530–534.

УДК 37.013:614.8

Тарас Вікторович Шабатура,
здобувач третього рівня вищої освіти (аспірант)
кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорони праці
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID 0009-0009-7525-5212;
Валентин Анатолійович Глива,
доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри фізики
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID 0000-0003-1257-3351

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА» В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний стан українського суспільства характеризується перманентним перебуванням у кризовому стані, зумовленому військовою агресією, техногенними ризиками та соціальною нестабільністю. У таких умовах дисципліна «Цивільна безпека» трансформується з теоретичного курсу в життєво необхідний інструмент адаптації. Питання викладання цієї дисципліни сьогодні стоїть на перетині технічної підготовки та психолого-педагогічного супроводу, оскільки освітній процес відбувається на тлі колективної травми та хронічного стресу учасників навчання.

Проблеми адаптації особистості в кризових умовах досліджували багато фахівців, проте саме педагогічний складник цивільної безпеки потребує переосмислення. Традиційні методики навчання, орієнтовані на зазубрювання нормативів, виявляються малоефективними в умовах, коли здобувач освіти має реальний досвід перебування в зоні бойових дій. Психологічна стійкість у контексті сучасних викликів стає фундаментом для професійної підготовки майбутніх фахівців [1].

Мета роботи – висвітлити специфіку викладання цивільної безпеки як засобу соціальної адаптації та психологічного розвантаження здобувачів освіти в умовах війни.

Викладання цивільної безпеки в умовах кризи має враховувати три ключові бар’єри: реактивацію травми, когнітивне зниження та етичний дисонанс. Відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України, пріоритетом є

захист життя та здоров'я населення [2], проте в освітній площині цей захист починається з ментальної готовності.

Для подолання цих викликів пропонується впровадження моделі «Емпатичного інформування». На відміну від сухої лекції, викладач має виступати в ролі фасилітатора. Психологічна адаптація через цивільну безпеку реалізується через принцип «знання = зниження тривожності». Коли людина чітко розуміє фізику процесу (наприклад, поширення вибухової хвилі або правила «двох стін»), рівень ірраціонального страху зменшується. Важливим є використання адаптованих методик, які рекомендує МОН України для роботи в умовах воєнного стану, що дозволяють мінімізувати ретравматизацію здобувачів [3].

Методичні рекомендації для викладачів:

– Гейміфікація та симуляції: Використання інтерактивних платформ дозволяє відпрацювати навички без прямого занурення в стресове середовище.

– Акцент на самодопомозі: Включення в курс занять з тактичної медицини та психологічної саморегуляції (техніки «заземлення»).

– Візуалізація: Використання інфографіки замість великих масивів тексту, що легше сприймається мозком у стані втоми.

Цивільна безпека як навчальний предмет має потужний соціальний потенціал. Спільне відпрацювання навичок евакуації або надання першої допомоги сприяє згуртуванню колективу, що є критично важливим для соціальної адаптації в кризовому суспільстві. Здобувач освіти перестає відчувати себе безпорадною жертвою обставин, трансформуючись в активного суб’єкта безпекового простору.

Викладання цивільної безпеки в сучасних умовах виходить за межі суто технічних знань. Це інструмент формування психологічної стійкості (resilience) та соціальної адаптації. Викладач має володіти не лише фаховими знаннями, а й базовими навичками психологічної підтримки, щоб освітній процес не став додатковим стрес-фактором, а навпаки – став опорою для студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тімченко О. В. Психологічна підготовка фахівців екстремальних професій у контексті сучасних викликів. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. Вип. 68. С. 112–119.

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17

3. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : лист МОН України від 29.03.2022 № 1/3737-22.

УДК 620.1

Вадим Олегович Шаленко,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури;
Андрій Анатолійович Маслюк,
асистент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури;
Олексій Едуардович Глушко,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПНБ-22 Київського національного університету будівництва і архітектури

СТАНКИ З ЧИСЛОВИМ ПРОГРАМНИМ КЕРУВАННЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІНЖЕНЕРІВ

Студенти які вивчають такі інженерні предмети: матеріалознавство, матеріалознавство і технологія конструкційних матеріалів, ріжучий інструмент, програмування, синтез механічних систем, верстатне обладнання автоматизованого виробництва. Програми дисциплін включають в себе теоретичну та практичну частини. Практична частина може складатися з лабораторних робіт та практичних занять на яких студенти набувають практичного досвіду спираючись на отриманий раніше лекційний матеріал згідно тем або модулів. Використання наочних засобів в процесі практичних занять збільшує ефективність засвоєння матеріалу студентами.

На сьогодні існує велике різноманіття станків з цифровим програмним керуванням, які застосовується для різних задач у промисловості. Серед них є клас професійних станків орієнтованих на промислове масове виробництво різної продукції. Також існують станки розраховані на одиничне невелике виробництво продукції. Частіше такі станки призначені для невеликих домашніх майстерень. Ціна таких станків на ринку може сягати від десятків тисяч до кількох мільйонів гривень. Це суттєво впливає на ціну обслуговування та ремонту у разі поломки таких станків. Застосовувати такі станки у навчальному процесі може бути дуже дорого. Враховуючи те, що робота таких станків дуже схожа та базується на загальних програмах g-коду. Тому у процесі навчання можна використовувати простенькі за конструкцією станки з цифровим програмним керуванням. Такі станки студенти можуть навіть самостійно конструювати та збирати, налаштовувати та програмувати у процесі навчання.

Безпосередньо використання станків з цифровим програмним керуванням в навчанні також дозволяє поєднувати реальні технологічні процеси з цифровими технологіями. Створювати ефективний інструмент для STEM-освіти та професійної підготовки. У свою чергу це можливість викладати студентам принципи програмування таких станків. Також проектування та управління складним автоматизованим обладнанням для виробництва високоточних деталей. Застосування та використання практики різних ріжучих інструментів у процесі обробки матеріалу.

Використання цифрових навчальних верстатів сприяє формуванню у здобувачів освіти не лише технічних знань, а й навичок алгоритмічного підходу до розв'язання виробничих завдань, розвиває компетентності, необхідні для роботи в умовах цифрового виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаленко В. О., Маслюк А. А., Бакуємський М. В. Особливості використання 3D-принтера у навчальному процесі при зварюванні. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 року. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. С. 484–486.

2. Шаленко В. О., Маслюк А. А., Литовченко Д. С. Використання технології 3D-друку металом у навчальному процесі для інженерів-механіків. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 року. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. С. 487–489.

3. Шаленко В. О., Маслюк А. А., Аксьонов М. С. Використання 3D-принтера у навчальному процесі при вивчені курсу «Матеріалознавство». *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VI Міжнародної конференції, Київ : КНУБА, 16 листопада 2023 року. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2024. С. 446–448.

4. Електроерозійна обробка металів / В. О. Шаленко, Б. В. Корнійчук, А. А. Маслюк, Д. С. Литовченко. *Наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів університету.* Київ : Національний транспортний університет, 2025. Вип. 81. С. 66.

5. Корнійчук Б. В., Свідерський А. Т., Шаленко В. О. Технологія машинобудування та верстатне обладнання автоматизованого виробництва (модуль 1): методичні вказівки та завдання до виконання розрахунково-графічної роботи. Київ : КНУБА, 2023. 40 с.

УДК 159.9

Олена Сергіївна Шаповал,
здобувачка вищої освіти групи 13/324 БПс Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

САМОТНІСТЬ ЖІНОК ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Самотність є важливим соціально-психологічним явищем, яке впливає на фізичне та психічне здоров'я людини. Психологічна наука розглядає самотність не лише як емоційне переживання, а й як фактор, що впливає на якість життя, психологічну стабільність та соціальну адаптацію. Важливо також зазначити, що самотність не завжди є негативним явищем: іноді вона може стимулювати самопізнання, розвиток творчого потенціалу та пошук нових соціальних зв'язків.

Причинами самотності жінок є*:*

Соціокультурні фактори. В суспільствах з традиційною гендерною структурою жінки часто асоціюються із роллю доглядальниці та матері. Невідповідність реального життя цим очікуванням може викликати ізоляцію та внутрішній конфлікт. Соціальні стереотипи щодо віку, зовнішності та успішності також можуть підсилювати відчуття самотності, особливо у жінок середнього та старшого віку.

Економічні та професійні фактори. Сучасна жінка часто поєднує кар'єру та сімейні обов'язки, що призводить до емоційного вигорання та недостатньої соціальної взаємодії. Жінки, які проживають самостійно або розлучені, можуть відчувати економічну та емоційну нестабільність, що посилює самотність. Крім того, нерівність у зарплаті та можливостях кар'єрного зростання може створювати додатковий стрес і почуття ізоляції.

Психологічні фактори. Дослідження показують, що у жінок частіше розвивається емоційна самотність, яка характеризується відчуттям відсутності близьких людей, тоді як чоловіки частіше відчувають соціальну самотність.

Психологічні особливості, такі як підвищена чутливість, схильність до самокритики та висока потреба у соціальному схваленні, можуть поглиблювати відчуття ізоляції. Важливу роль відіграють також життєві події, такі як розлучення, втрата близьких або переїзд у нове місто.

Сучасні технології та соціальні мережі. Хоча соціальні мережі забезпечують зв'язок із іншими людьми, дослідження показують, що онлайн-комунікація часто замінює реальні соціальні контакти, створюючи ілюзію соціальної активності та посилюючи відчуття самотності. Постійне порівняння себе з іншими у соцмережах може посилювати почуття неповноцінності та соціальної ізоляції.

Наслідками самотності для жінок є:

Психічне здоров'я. Хронічна самотність підвищує ризик депресивних станів, тривожності, зниження самооцінки та розвиток психосоматичних розладів. Жінки, що відчувають самотність, частіше мають потребу у психотерапевтичній підтримці. Крім того, самотність може негативно впливати на когнітивні функції та здатність концентруватися на роботі чи навчанні.

Соціальна адаптація. Відчуття ізольованості впливає на здатність жінок будувати здорові міжособистісні стосунки, що може створювати замкнене коло: самотність → уникнення контактів → посилення самотності. Такі соціальні бар'єри можуть впливати на формування нових дружніх або романтичних стосунків, що додатково поглиблює проблему.

Фізичне здоров'я. Дослідження показують, що хронічна самотність може підвищувати рівень стресу, негативно впливати на імунну систему та сприяти розвитку серцево-судинних захворювань. Також існує зв'язок між самотністю та підвищеним ризиком хронічних захворювань, включаючи порушення сну та метаболічні розлади.

До методів психологічної підтримки та профілактики самотності жінок належать:

Психотерапія та консультування. Когнітивно-поведінкова терапія, групова терапія та психоедукаційні програми допомагають жінкам усвідомлювати свої емоції та налагоджувати соціальні зв'язки. Індивідуальні консультації можуть бути особливо ефективними для виявлення глибинних причин самотності та розвитку стратегії подолання.

Соціальна підтримка. Організація клубів за інтересами, волонтерських груп та соціальних ініціатив дозволяє зменшити ізоляцію та створити соціальні мережі підтримки. Підтримка сім'ї та друзів також є важливим чинником для подолання самотності.

Саморозвиток та активний спосіб життя. Підвищення психологічної стійкості через заняття спортом, творчістю та розвиток хобі сприяє покращенню емоційного стану та зменшенню відчуття самотності. Додатково, участь у семінарах, тренінгах та навчальних програмах допомагає розширити соціальне коло та підвищити впевненість у собі.

Таким чином, самотність жінок є багатофакторною проблемою сучасної психологічної науки, що має як індивідуальні, так і соціальні наслідки. Подальші дослідження мають зосередитися на комплексних підходах, що поєднують психотерапевтичні, соціальні та освітні інструменти для зменшення самотності у різних вікових та соціальних групах. Застосування таких методів може значно підвищити якість життя жінок та їхню здатність до соціальної інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко О. М. Соціальна самотність жінок у сучасному суспільстві. Харків : Фоліо, 2019.
2. Сидоренко Т. В. Емоційна самотність і психічне здоров’я сучасної жінки. *Психологічний журнал.* 2022. № 4. С. 60–72.
3. Weiss, R. Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation. Cambridge : MIT Press, 1973.
4. Cacioppo, J. T., Patrick, W. Loneliness: Human Nature and the Need for Social Connection. New York : W.W. Norton, 2008.

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧІВ

UDC 159.97:159.98

Mariia Ivanivna Hrymut,
Higher Education Student of Academic Group PSM-22-2,
State Tax University
Scientific Supervisor:
Olena Viacheslavivna Ivanova,
Candidate of Psychological Sciences (PhD in Psychology), Associate Professor,
Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Social Sciences
at State Tax University
ORCID 0009-0004-2998-4733

PRE-PSYCHIATRIC SCREENING OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER SYMPTOMS AS A TOOL FOR PARENTAL PSYCHOEDUCATION

In contemporary society, the issue of mental health has become increasingly significant, particularly in contexts of prolonged stress and traumatic experiences. The ongoing war and related socio-psychological challenges have led to a substantial rise in trauma-related disorders among civilian populations. One of the most affected groups is parents, who not only cope with their own emotional distress but also play a crucial role in supporting their children's psychological well-being.

Post-traumatic stress disorder (PTSD) is one of the most common consequences of exposure to traumatic events and may significantly impair daily functioning, interpersonal relationships, and parenting capacity [1, p. 300–314]. However, many individuals remain unaware of their symptoms or avoid seeking professional help due to stigma or limited access to mental health services.

In this context, the importance of early, accessible, and non-stigmatizing forms of psychological support becomes particularly evident. One promising approach is the pre-psychiatric screening of PTSD symptoms, which allows for the early identification of psychological distress while simultaneously increasing individuals' awareness of their own mental state.

Screening instruments such as the PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5), adapted for the Ukrainian population [2], provide a reliable, valid, and accessible means of detecting PTSD symptoms at a pre-clinical level. When combined with psychoeducation, such screening may serve not only as a diagnostic aid, but also as an effective tool for improving psychological literacy and encouraging help-seeking behaviour.

The process of completing screening tools can itself have important psychoeducational value. It encourages self-reflection, deepens awareness of one's emotional and psychological condition, and helps individuals recognize the manifestations of PTSD symptomatology more clearly. The result is greater readiness to seek professional support at an earlier stage, before symptoms become more severe or persistent. In this sense, screening functions not only as an assessment procedure, but also as an intervention that promotes more proactive attitudes toward mental health care.

When directed specifically at parents, PTSD screening may have an even broader practical significance. By increasing awareness of their own psychological condition, parents may strengthen their psychological competence, enhance resilience, and improve their capacity to provide emotional support to children in stressful or traumatic circumstances [3]. This is especially important in contexts of prolonged instability, where parental emotional functioning directly influences children's sense of safety and adaptation.

Thus, pre-psychiatric PTSD screening should be understood not merely as a diagnostic procedure, but also as an effective, accessible, and scalable psychoeducational instrument. Its value lies not only in the early identification of PTSD symptoms, but also in its capacity to foster mental health awareness, encourage a more accepting attitude towards professional psychological and psychiatric care, and reduce the stigma associated with seeking help from relevant specialists. Accordingly, the integration of PTSD screening into psychological support programs for parents may contribute to earlier intervention, improved mental health literacy, and enhanced family resilience in conditions of ongoing stress and trauma.

REFERENCES

1. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, Text Revision.* Washington, DC : American Psychiatric Association, 2022.

2. Bezsheiko, V. H. Adaptation of the PCL-5 scale for the Ukrainian population. *NEUROnews*. 2018. No. 3 (96). Pp. 30–31. URL : https://neuronews.com.ua/uploads/issues/2018/3(96)/NN18-3_30-31_f164a4ae18a0f3e8ac06fc9e7ec60f83.pdf (accessed: 28.03.2026).

3. Tafintseva, S. I. Psychoeducation as a tool for supporting parents in the work of a child psychologist. *Mental Health*. 2025. No. 2. Pp. 94–100. URL : https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/76/73 (accessed: 28.03.2026).

UDC 159.922.8:37.015.3:314.151.3

Kateryna Kosenko,
10th-grade student at Venice High School, Florida, USA
Scientific supervisor:
Ruslan Kalenychenko,
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Social Sciences of the State Tax University;
Associate Professor of the Department of Vocational Education of Kyiv National University of Construction and Architecture
ORCID 0000-0001-9222-317X

PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN IN U.S. SCHOOLS DURING THE WAR IN UKRAINE

The relevance of this study is grounded in the large-scale forced displacement of Ukrainian families caused by the ongoing war in Ukraine, resulting in the enrollment of Ukrainian refugee children in U.S. educational institutions. Within the American school system, psychological adaptation is closely linked to ESL (English as a Second Language) instruction, school counseling services, and inclusive education practices, all of which shape the emotional and academic adjustment of displaced students [1; 3].

Psychological adaptation of Ukrainian refugee children is conceptualized as a multidimensional process that includes emotional recovery from war-related trauma, cognitive adjustment to new academic expectations, and social integration into a culturally and linguistically different school environment. Forced displacement disrupts developmental stability and increases reliance on external protective factors such as school-based support systems [1; 4].

In the context of U.S. schools, the educational environment plays a central role in supporting adaptation. School counselors, psychologists, ESL teachers, and inclusion programs contribute to reducing psychological distress and facilitating a sense of safety and belonging among refugee students. These structured support systems are critical in mitigating the negative impact of war-related displacement [2; 4].

The war in Ukraine functions as a primary traumatic stressor that significantly shapes the psychological condition of Ukrainian refugee children. Exposure to

war-related events, separation from family members, and forced migration increase the risk of anxiety, emotional dysregulation, and social withdrawal, requiring systematic school-based mental health support [6].

Acculturation processes represent another key dimension of adaptation, involving the acquisition of new cultural norms and academic practices while maintaining elements of native cultural identity. A balanced acculturation process is associated with stronger psychological resilience and a greater sense of belonging in the host educational environment [3].

Individual differences, including age, resilience level, and engagement in extracurricular and physical activities, play an important role in adaptation outcomes. Participation in school activities and peer interaction has been shown to support emotional stability and improve overall psychological well-being among refugee children [2].

Thus, the psychological adaptation of Ukrainian refugee children in U.S. schools during the war in Ukraine is a complex, multi-level process shaped by the interaction of trauma exposure, educational environment, and individual resilience factors. The effectiveness of adaptation largely depends on the availability and quality of school-based psychological and counseling services designed to support displaced students. [1–6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Samoilov O., Krupenyna N., Mukhina G., Bykova V., Remekh T. Psychological and pedagogical aspects of adaptation of displaced Ukrainian children to the educational environment of another country. *International Electronic Journal of Elementary Education.* 2024. Vol. 16 (3). P. 391–400. URL : https://iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/2209

2. Korcz A., Cieśla E., Urbański P. The role of school functioning, physical activity, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland. *Scientific Reports.* 2024. Vol. 14. Article 5308. DOI 10.1038/s41598-024-55933-6

3. The relationship of acculturation, adjustment, and academic engagement of Ukrainian war refugees in Estonia's schools. *International Journal of Intercultural Relations.* 2024. DOI 10.1016/j.ijintrel.2024.101234

4. Hlaďo P. et al. The schools try, but… A holistic perspective on the social adaptation of Ukrainian refugee students in Czech schools. *Learning, Culture and Social Interaction.* 2024. DOI 10.1016/j.lcsi.2024.100729

5. Šeďová K. et al. “They usually look happy.” Approaches to the adaptation of Ukrainian refugees in Czech schools. Pedagogy, Culture & Society. 2025.

6. Chomiuk A. Adaptation of children from refugee families in the context of stress and trauma. *Polish Journal of Educational Studies.* 2023. DOI 10.2478/poljes-2023-0011

УДК 351:354

Oleksiy Mishchenko,
Postgraduate Student ONP "Public Management and Administration",
State Tax University
Scientific Supervisor:
Inna Kantsur,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Public Administration,
State Tax University
ORCID 0009-0004-1046-333X

LOCAL MYTH IN THE STRUCTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL ADAPTATION PROCESSES FOR RESIDENTS OF FRONTLINE REGIONS

Within the system of public management and administration under martial law, the development of cognitive security – defined as the capacity of society to resist destructive information-psychological influences – assumes particular significance. In conditions of military escalation and the potential degradation of digital communication channels, traditional hierarchical information models demonstrate limited effectiveness, necessitating the implementation of decentralized strategic communication mechanisms. One of the most effective tools in this context is the formation of a "local myth"– a holistic narrative regarding the resistance of a specific community, embodied in the image of a recognizable hero-defender.

The case of Zaporizhzhia serviceman Taras Bilka (the "NE STSYAT" project) serves as a representative example of horizontal public administration of the population's cognitive states. Through the author's verbal markers, such as "ne stsyat" (do not be afraid), "stoimo" (we stand), and "ibashym" (we strike), the transformation of panic-stricken moods within a strategic region into a constructive resource for national resilience is achieved. From the perspective of public administration, such an autonomous communication node functions as an "information shield," ensuring a high level of trust in safety instructions (ranging from the analysis of complex psychological operations to protocols for responding to chemical threats) by personalizing military experience. The integration of a local hero's image into the state alert system allows public authorities to address the challenges of identity consolidation without involving significant budgetary

resources, relying instead on volunteer sector mechanisms and community trust. Such an approach minimizes the risks of cognitive societal division, as local narratives based on the authentic experience of frontline Zaporizhzhia serve as a foundation for national cohesion and the legitimization of administrative decisions under critical conditions.

The second critical aspect of public administration during wartime is ensuring the continuity of public information in the absence of stable internet connectivity. The administrative experience, transmitted through the activities of Taras Bilka, demonstrates a transition from global digital platforms to local, autonomous communication methods. This necessitates the creation of a multi-level alert system, where official state information is adapted to the specificities of the "human voice" and disseminated through alternative channels: ranging from low-frequency radio broadcasting ("Radio Pikhota") to direct interaction with the community. The administrative dimension of such a system lies in coordinating the actions of local self-government bodies with opinion leaders who possess a high level of public trust. In the case of the Zaporizhzhia region, the utilization of a "local myth" centered on a military communicator enables the implementation of an "information decentralization" model, wherein each community receives clear instructions regarding survival and resistance even under conditions of electronic blockade. This is not merely a technical communication task, but rather the strategic management of the population's expectations and emotional states.

Public administration, drawing upon such cases, forms a new architecture of civil protection where the "local myth" performs the function of cognitive adaptation. The inclusion of narratives concerning daily resistance – such as the labor of farmers or students under shelling – into the structure of state strategic communications allows for the maintenance of a high level of social mobilization. Consequently, in the absence of network technologies, it is precisely the quality and authenticity of the administrative message that becomes the decisive factor in preserving state governance and national unity.

Within the system of wartime public administration, the formation of a "local myth" fulfills not only a communicative function but also an organizational and resource-oriented one. Using the activities of Taras Bilka as an example, one can observe a mechanism for stimulating the economy of resistance through the instruments of social entrepreneurship and public-private partnerships. The creation of merchandise and the involvement of domestic brands (for instance, collaborations with "Radio Pikhota" or equipment manufacturers) allow for the accumulation of extra-budgetary funds for national security needs. From the perspective of state

management, this represents a delegation of financial responsibility to the level of civil society, which alleviates pressure on the state budget during critical periods.

Moreover, the image of the "hero-communicator" acts as a catalyst for social mobilization. The publication of reports from positions (such as "recording a track with a temperature of 39 degrees"), and the demonstration of the daily lives of military personnel and volunteers, form a stable cognitive model of a "common cause" within the community. This strengthens horizontal ties, where every citizen identifies as part of the defense system. Consequently, public administration gains a loyal and motivated environment ready for self-organization, which serves as a key indicator of state capability under martial law.

By integrating the images of local leaders into a nationwide context, public administration ensures the continuity of national identity and legitimizes long-term security strategies. Thus, the symbiosis of individual heroism and state communication policy forms a resilient socio-political system capable of withstanding existential threats and ensuring the sustainable development of strategic regions.

REFERENCES

1. Bilka, T. Taras Bilka (bilchenia) / Instagram page. URL : https://www.instagram.com/bilchenia/ (Accessed: April 17, 2026).

2. Bilka, T. Taras Bilka / NE STSYAT : YouTube channel. URL : https://www.youtube.com/@TarasBilka/videos (Accessed: April 17, 2026).

3. Bilka, T. Taras Bilka / Facebook page. URL : https://www.facebook.com/ taras.bilka/ (Accessed: April 17, 2026).

4. Bilka T. The story of a popular Zaporizhzhia blogger / Zaporizhzhia.one. URL : https://zaporizhzhia.one/uk/eternal/taras-bilka-istoriya-populyarnogo-zaporizkogo-blogera-2614 (Accessed: April 17, 2026).

UDC 378.147:005.8

Yurii Olehovych Pomazanskyi,
PhD student
ORCID 0009-0009-6125-5502
Academic supervisor:
Olena Volodymyrivna Verenych,
doctor of technical sciences, professor,
acting head of the department of project management
Kyiv National University of Construction and Architecture
ORCID 0000-0003-0972-6361

TEACHING PROACTIVE MANAGEMENT OF INFRASTRUCTURE PROJECTS IN A BANI ENVIRONMENT: THE CASE OF DATA CENTERS IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Ukrainian society is increasingly analyzed through the framework of a BANI environment (Brittle, Anxious, Nonlinear, Incomprehensible), particularly in the context of wartime and post-war reconstruction. Risks such as blackouts, cyberattacks, and physical destruction necessitate updated approaches to managing critical infrastructure, especially data centers. In these circumstances, classical project management must be supplemented with proactive tools, and specialist training should emphasize risk management and decision-making under uncertainty [1, pp. 143–144].

Contemporary technical education demonstrates a tension between the requirements of post-war reconstruction and traditional engineering training models [2; 3]. Student preparation in technical disciplines primarily emphasizes normativity, algorithmic thinking, and the ability to solve well-structured problems [3, p. 2], which is insufficient in a BANI environment. Future professionals must operate amid nonlinear and interconnected risks. Consequently, educators should prioritize the development of scenario thinking, risk anticipation, and the ability to transfer knowledge to new professional contexts [1; 3; 4].

A critical component of students' psychological and social adaptation during proactive management training is overcoming anxiety stemming from the uncertainty inherent in a BANI environment [1, p. 143]. For technical students, this anxiety may intensify when making independent decisions under interconnected physical, cyber,

and energy risks and cognitive overload [3, p. 2]. Thus, developing proactive management capacity requires not only enhancing professional competencies but also strengthening psychological resilience and tolerance for uncertainty [4, pp. 513–514; 5, pp. 1–3]. Accordingly, teaching should be grounded in a psychologically safe learning environment where immersive methods and real cases foster responsible decision-making [3, pp. 2–3; 6, p. 129].

Implementing an educational model for proactive management in a BANI environment requires innovative didactic tools. Authentic modeling, particularly through cases reflecting experiences from the full-scale war, is essential. Transitioning from abstract tasks to scenario analysis, such as backup power management during extended blackouts, enhances the anticipation of nonlinear threats. Integrating BIM, Digital Twins, and AI simulations enables visualization of risk consequences before they occur [2, p. 61]. An effective methodology for teaching proactive management of infrastructure projects in technical higher education should combine scenario- and case-based modeling, digital risk visualization, and a psychologically safe learning environment where mistakes are treated as learning opportunities and instructors act as facilitators [4; 6].

Adapting the educational process in project management to the realities of a BANI environment is essential for updating specialist training for Ukraine's post-war reconstruction. In data center development, this is especially important due to technical complexity, the high cost of errors, and the need for continuous digital services. Higher education institutions should therefore integrate the development of technical competencies with the cultivation of resilience, tolerance for uncertainty, scenario thinking, and collaborative decision-making skills. This approach establishes a foundation for preparing specialists who can operate effectively in crisis conditions and contribute to the restoration of critical infrastructure.

REFERENCES

1. Pavlikha, N. Kliuchovi pryntsypy upravlinnia proektamy v neperedbachuvanomu sviti «BANI» [Key principles of project management in the unpredictable "BANI" world]. *Transformatsiia modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh vidnovlennia Ukrainy ta intehratsii z YeS* : Zbirnyk tez dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Lutsk, Ukraine, May 15, 2023 [Transformation of the model of socio-economic development in the conditions of recovery of Ukraine and integration with the EU : Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, Lutsk, Ukraine, May 15, 2023] / Ed. N. Pavlikha. Lutsk : Vezha-Druk, 2023, pp. 142–145 [in Ukrainian].

2. Tretiakova, A. Tsyfrove budivnytstvo: BIM-modeli v upravlinni investytsiiamy u pisliavoiennyi period [Digital construction: BIM models in investment management in the post-war period]. *Ekonomika i upravlinnia* [Economics and Management]. 2025, issue 2, pp. 61–68 [in Ukrainian].

3. Huerta-Gomez-Merodio M., Requena-Garcia-Cruz M.-V. Integrating Theory and Practice in Engineering Education: A Cross-Curricular and Problem-Based Methodology. *Education Sciences.* 2025, vol. 15, issue 9. ISSN 2227-7102. URL : https://doi.org/10.3390/educsci15091253

4. Winkens A.-K., Lemke C., Leicht-Scholten C. How to teach resilience thinking in engineering education. *Sustainable and Resilient Infrastructure.* 2024, vol. 9, issue 5, pp. 513–530. URL : https://doi.org/10.1080/23789689.2024.2356492

5. Fostering resilience among university students: the role of teaching and learning environments / F. Wang et al. *Higher Education.* 2025. URL : https://doi.org/10.1007/s10734-025-01484-2

6. Metodyky psykholohichnoho suprovodu uchasnykiv osvitnoho protsesu v umovakh viiny : prakt. posib. [Methodologies of psychological support for participants in the educational process under wartime conditions : a practical guide] / Ed. by V. H. Panok. Kyiv : UNMTS praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty, 2023. 212 p. [in Ukrainian].

УДК 159.942:159.923

Вікторія Вікторівна Аббасова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ: ПІДХОДИ ТА КОНЦЕПЦІЇ

У сучасній психологічній науці емоції розглядаються як ключовий чинник когнітивних і соціальних процесів, що визначає адаптацію, прийняття рішень і взаємодію особистості з оточенням. В умовах соціальної динаміки та воєнного стану особливої актуальності набуває дослідження емоційних здібностей підлітків, зокрема їхньої емоційної саморегуляції та емоційної компетентності як основи адаптації й психологічної стійкості.

Емоційний інтелект можна розуміти як сукупність когнітивних, емоційних та соціальних здібностей особистості, що забезпечують розпізнавання, оцінку та регуляцію власних емоцій і емоцій інших людей для адаптивної поведінки і ефективної взаємодії у соціумі [1]. Вивчення даного поняття передбачає розгляд кількох основних наукових підходів (психоаналітичний, когнітивний, соціально-поведінковий, гуманістичний та інші), кожен з яких висвітлює специфічні аспекти цього феномену.

Психоаналітичний підхід (S. Freud, C. Jung) розглядає емоції як прояви несвідомих процесів, внутрішніх конфліктів і прихованих мотивацій, що впливають на поведінку та соціальну адаптацію. Емоційні реакції формуються під впливом раннього досвіду та несвідомих структур, зокрема архетипів (C. Jung) і конфлікту між інстинктами та соціальними нормами (S. Freud) [5].

Сучасні адаптації психоаналітичного підходу (дозволяють пояснювати емоційні бар’єри, внутрішні конфлікти та труднощі саморегуляції у підлітків через вплив несвідомих процесів і раннього досвіду. У цьому контексті розвиток емоційного інтелекту розглядається не лише через зовнішні прояви, а й

через глибинні психологічні механізми, що визначають емоційну стабільність і соціальну взаємодію [2].

Когнітивний підхід до емоційного інтелекту підкреслює провідну роль емоцій у пізнавальних процесах, зокрема їхній вплив на прийняття рішень, планування, прогнозування наслідків дій та соціальну адаптацію. У межах цього підходу J. Mayer і P. Salovey визначають емоційний інтелект як здатність сприймати, оцінювати й виражати емоції, інтегрувати їх у мислення, розуміти складні емоційні стани та регулювати їх для досягнення адаптивних цілей, тоді як R. Bar-On розширює модель, включаючи інтра- та міжособистісні компетентності, саморегуляцію й стресостійкість як складові інтегративної структури емоційного інтелекту підлітків. У статті Овдієнко І. М. розглянуто теоретичні підходи до вивчення негативних психічних станів особистості та їхній вплив на емоційне функціонування і психологічну стійкість індивіда. [3; 4].

Гуманістичний підхід до емоційного інтелекту ґрунтується на уявленні про цілісність особистості, де емоції виступають ключовим ресурсом розвитку, самореалізації та побудови автентичних взаємин. У працях A. Maslow, C. Rogers, R. May та D. Goleman емоційний інтелект розглядається як складова самоактуалізації, емоційної зрілості та психологічного благополуччя, що включає прийняття себе, емпатію та усвідомлене проживання емоцій. В українській психології (Г. Балл, С. Максименко, Т. Титаренко) підкреслюється його роль у моральному розвитку, саморегуляції та подоланні життєвих криз, що особливо важливо в умовах соціальної нестабільності, оскільки емоційний інтелект забезпечує психологічну стійкість, адаптацію та внутрішню цілісність особистості.

Соціально-поведінковий підхід розглядає емоційний інтелект як систему набутих соціально значущих навичок, що формуються у процесі взаємодії та проявляються у поведінці особистості через ефективну комунікацію, емпатію, саморегуляцію та адаптацію до соціального середовища. У працях D. Goleman, R. Bar-On, J. Parker та теорії соціального навчання A. Bandura підкреслюється, що ці компетентності розвиваються через спостереження, наслідування й соціальне підкріплення, а також визначають успішність міжособистісної взаємодії та подолання стресових ситуацій. Сучасні дослідники (M. Brackett, K. Petrides, S. Rivers, S. Shiffman) та українські науковці акцентують увагу на поведінкових проявах емоційного інтелекту, його зв’язку з комунікативною компетентністю, саморегуляцією та соціальною адаптацією, що особливо важливо у підлітковому віці та умовах соціальних змін.

Узагальнення цих підходів дозволяє розглядати емоційний інтелект як інтегративну багатовимірну характеристику особистості, що поєднує несвідомі, когнітивні, поведінкові та гуманістичні аспекти емоційного функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL : http://sum.in.ua/
2. Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : 19.00.07. Острог, 2020. 38 с.
3. Овдієнко І. М. Теоретичні аспекти дослідження проблеми негативних психічних станів особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2024. Вип. 21. С. 187–194. URL : http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/21_2024/25.pdf
4. Mayer, J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15, № 3. P. 197–215.
5. Jung, C. G. The Archetypes and The Collective Unconscious. Second edition. Princeton : Princeton University Press, 1969. 354 p.

УДК 159.9:331.5:37

Валерія Артемівна Алексєєва,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У сучасних умовах, коли сфера послуг стикається з посиленим стресовим навантаженням через воєнний стан, роль комунікативних вмінь фахівців набуває особливої значущості. Ефективна комунікація стає ключовим фактором підтримки клієнтів, створення безпечного та довірливого середовища, а також забезпечення високої якості надання послуг. Психологічні аспекти комунікативних вмінь – здатність розпізнавати емоційні стани співрозмовника, регулювати власні реакції та адаптувати стиль спілкування – виступають важливими ресурсами професійної стійкості та ефективності фахівця у кризових умовах.

У кризових умовах, зокрема під час воєнного стану та економічної нестабільності, комунікативні вміння фахівців сфери послуг набувають особливої значущості. Як зазначає І. Овдієнко, здатність ефективно взаємодіяти в таких умовах, регулювати емоційні стани та адаптувати стиль спілкування до потреб клієнтів і колег є важливою для підтримки продуктивності організації та психологічного клімату в колективі. Криза виступає каталізатором розвитку комунікативної компетентності, оскільки виявляє слабкі місця у взаємодії та ресурси для конструктивного спілкування. Розвиток цих умінь забезпечує якість обслуговування клієнтів і сприяє зниженню рівня професійного стресу [3]. Отже, розвиток комунікативних навичок у воєнний час є важливим чинником професійної ефективності та психологічної стійкості фахівців сфери послуг.

Поняття «комунікація» та «комунікативна компетентність» є ключовими в сучасних психологічних і педагогічних дослідженнях, проте мають різні трактування. Комунікацію розглядають як процес обміну інформацією з урахуванням

мовленнєвих, емоційних і соціально-психологічних компонентів, а комунікативну компетентність – як інтегральну здатність ефективно взаємодіяти, адаптуватися та розв'язувати конфлікти у професійному середовищі [1]. Її багатовимірна структура включає когнітивні, мовленнєві, перцептивні та інтерактивні компоненти, що підкреслює її значущість у діяльності фахівців [2].

Сучасні українські дослідження підкреслюють значущість психологічних аспектів формування комунікативної компетентності в умовах змін соціального середовища. Зазначається, що вона пов'язана з ціннісними орієнтаціями, емпатією та психологічною зрілістю особистості, що визначає ефективність професійної взаємодії. Загалом комунікація розглядається як психологічний феномен, що охоплює не лише інформаційні, а й особистісні, емоційні та поведінкові аспекти професійної діяльності фахівців сфери послуг.

Комунікація у сфері послуг є ключовим чинником професійної діяльності, оскільки визначає ефективність взаємодії зі споживачами. Від рівня комунікативної компетентності залежить задоволення потреб клієнтів, формування іміджу підприємства та якість ділових відносин, особливо в умовах конкуренції та глобалізації ринку. Важливого значення також набуває міжкультурна комунікація, що стає актуальною через розширення міжнародних зв'язків і різноманіття клієнтської аудиторії

Вітчизняні науковці розглядають комунікативну компетентність як важливу складову професійної підготовки працівників сервісної сфери. У дослідженнях О. Тітової, П. Лузана та Д. Сиволапа підкреслюється її роль у формуванні ефективної взаємодії з клієнтами, колегами та керівництвом, що підвищує якість послуг і конкурентоспроможність підприємств [4]. Розвиток комунікативних навичок також сприяє зниженню конфліктності, зміцненню довіри клієнтів і професійному саморозвитку працівників, особливо в умовах сучасних соціальних викликів.

Таким чином, комунікація та комунікативна компетентність фахівців сфери послуг є ключовими чинниками ефективної професійної діяльності, що визначають якість обслуговування, довіру клієнтів і стабільність організаційного середовища. В умовах криз, зокрема воєнного стану, особливо важливою стає здатність адаптувати стиль спілкування, регулювати емоційні реакції та забезпечувати конструктивний обмін інформацією. Дослідження підтверджують, що розвиток комунікативних умінь безпосередньо пов'язаний із професійною компетентністю та стресостійкістю працівників сфери послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина Н. В. Особливості комунікативних здібностей особистості. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія* : матеріали методичного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р. Київ, 1998. С. 301–305.

2. Добротвор О. В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. № 3. С. 56–62.

3. Овдієнко І. М. Кризова ситуація в організації: сучасний погляд психологічної науки. *Перспективи та інновації науки.* 2026. Вип. 2 (60). С. 3410–3421. URL : https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-2(60)-3410-3421

4. Тітова О., Лузан П., Сиволап Д. Розвиток професійно-комунікативної компетентності робітників підприємств сфери послуг. *Професійна освіта. Серія: педагогіка і психологія.* 2021. № 3. С. 112–118.

УДК 159.922.8:159.944.4:355.01

Владислав Андрійович Альяной,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ФРУСТРАЦІЇ В МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Актуальність дослідження зумовлена впливом воєнного стану на психоемоційний стан молоді, що супроводжується зростанням рівня напруження, тривожності та фрустрації. У сучасних умовах особливого значення набуває вивчення гендерних відмінностей у реагуванні на стресогенні фактори, оскільки це дозволяє більш точно визначати напрями психологічної підтримки [1; 3].

Фрустрація розглядається як психічний стан, що виникає внаслідок блокування значущих потреб та цілей особистості. У контексті воєнного стану джерелами фрустрації виступають невизначеність майбутнього, обмеження соціальних можливостей, порушення звичних умов життя та навчання молоді [2].

Згідно з сучасними дослідженнями, психологічна безпека є важливим чинником, що впливає на рівень фрустрації та тривожності. Її зниження в екстремальних умовах спричиняє посилення негативних емоційних станів, що порізному проявляються у представників різних гендерних груп [1].

Особливості студентського віку як періоду активного особистісного становлення зумовлюють підвищену чутливість молоді до фрустраційних впливів. Гендерні відмінності можуть проявлятися у способах емоційного реагування, рівні тривожності, а також у виборі поведінкових стратегій подолання труднощів [4].

В умовах воєнного стану спостерігається посилення стресового навантаження, що впливає на загальний рівень психологічного благополуччя молоді. При цьому гендер виступає одним із чинників, який визначає специфіку переживання кризових ситуацій та адаптаційних процесів [2; 3].

Важливу роль у зниженні рівня фрустрації відіграє соціально-психологічна підтримка, зокрема в освітньому середовищі. Використання сучасних підходів до організації навчання та супроводу студентів сприяє підвищенню їх адаптивних можливостей і розвитку ефективних копінг-стратегій [5; 6].

З позицій психології управління та конфліктології фрустрація може виступати передумовою виникнення внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів. Це підкреслює необхідність своєчасної діагностики та корекції емоційних станів молоді, з урахуванням гендерних особливостей [7].

Таким чином, гендерні особливості прояву фрустрації у молоді в умовах воєнного стану є важливим напрямом психологічних досліджень. Їх врахування сприяє підвищенню ефективності психологічної допомоги, зміцненню психологічного благополуччя та оптимізації процесів адаптації молоді до кризових умов [1–7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

2. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти: сучасний науковий дискурс / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3302–3313. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3302-3313 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

3. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану: стрес-фактори та виклики / Р. А. Калениченко, І. О. Пєтухова, Є. О. Телебенєва, І. В. Желєзова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 1762–1773. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-1762-1773 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36248

4. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36271

5. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні основи проєктування дистанційного навчання в умовах ЗВО. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць Херсонського державного університету. 2021. № 94. С. 86–92.

6. Розвиток кліпового мислення здобувачів вищої освіти в інформаційному оточенні / С. Бушуєв, Г. Корчова, Ю. Красильник, М. Руденко, Б. Козир. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2024. Т. 99, № 1. С. 76–94.

7. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio-psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11 (57). С. 1608–1620. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061/32010

8. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. 167 с. ISBN 978-617-8007-43-0

УДК 149.97:35

Андрій Борисович Анплеєв,
магістр психології, аспірант
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
Науковий керівник:
Володимир Миколайович Шевченко,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка
факультету спеціальної освіти та соціальної політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0003-0119-3206

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ІЗ ПОСТСТРЕСОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У сучасних соціально-політичних умовах проблема психолого-педагогічного забезпечення навчання військовослужбовців із постстресовими порушеннями набуває особливої актуальності. Тривалий вплив стресогенних факторів, пов'язаних із виконанням службово-бойових завдань, участю у військових діях, перебуванням у ситуаціях загрози життю та здоров'ю, призводить до формування різних форм постстресових реакцій, які істотно впливають на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості. У зв'язку з цим освітній процес для такої категорії осіб не може розглядатися як стандартний, оскільки потребує спеціально організованого психолого-педагогічного супроводу, спрямованого на врахування індивідуальних особливостей, стану психічного здоров'я та рівня соціальної адаптації [4, с. 5].

Постстресові порушення у військовослужбовців проявляються у вигляді підвищеної тривожності, емоційної нестабільності, зниження концентрації уваги, порушень пам'яті, труднощів у прийнятті рішень, а також у вигляді соціальної ізоляції та втрати мотивації. У контексті освітньої діяльності ці прояви можуть суттєво ускладнювати процес засвоєння знань, формування професійних компетентностей і включення у навчальне середовище. Саме тому психолого-педагогічне забезпечення навчання має бути орієнтоване не лише на передачу знань, а й на створення умов для відновлення психічних ресурсів, розвитку стійкості та формування адаптаційних механізмів [5, с. 101].

Одним із основних викликів є необхідність індивідуалізації навчального процесу. Військовослужбовці з постстресовими порушеннями мають різний рівень функціонування, що вимагає гнучкого підходу до організації навчання, врахування темпу засвоєння матеріалу, особливостей сприймання інформації та рівня емоційної стабільності. У цьому контексті особливого значення набуває використання адаптивних освітніх технологій, які дозволяють варіювати зміст, форми та методи навчання відповідно до потреб здобувачів освіти. Іншим важливим викликом є забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища. Військовослужбовці з постстресовими порушеннями можуть бути чутливими до певних стимулів, які нагадують про травматичний досвід. Тому організація навчального простору має передбачати мінімізацію потенційно тригерних факторів, створення атмосфери довіри, підтримки та прийняття. Важливо, щоб педагогічні працівники володіли навичками емпатійного спілкування, вміли розпізнавати ознаки психологічного неблагополуччя та своєчасно реагувати на них [3, с. 137].

Суттєвим аспектом психолого-педагогічного забезпечення є міждисциплінарна взаємодія. Ефективна підтримка військовослужбовців із постстресовими порушеннями можлива лише за умови співпраці педагогів, психологів, медичних працівників і соціальних фахівців. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити цілісне бачення проблеми, узгодженість дій та підвищити ефективність реабілітаційних заходів. Водночас на практиці часто виникають труднощі, пов’язані з недостатньою координацією між різними службами, відсутністю чітких алгоритмів взаємодії та обмеженістю ресурсів [2, с. 18].

Окремої уваги потребує проблема мотивації до навчання. Військовослужбовці, які пережили травматичний досвід, можуть втрачати інтерес до професійного розвитку, відчувати апатію або сумніви щодо власних можливостей. У цьому випадку важливим завданням психолого-педагогічного супроводу є відновлення внутрішньої мотивації, формування позитивного образу майбутнього, підтримка віри у власні сили. Ефективними можуть бути методи, спрямовані на актуалізацію життєвих цілей, розвиток саморефлексії та усвідомлення особистісних ресурсів. Ще одним викликом є необхідність підготовки педагогічних кадрів до роботи з такою категорією здобувачів освіти. Традиційна педагогічна підготовка не завжди включає достатній обсяг знань про постстресові порушення, особливості поведінки та потреби військовослужбовців. Тому виникає потреба у спеціальних програмах підвищення кваліфікації, які б формували у педагогів компетентності у сфері психологічної підтримки, кризового втручання та інклюзивного навчання [1, с. 66].

Важливим напрямом є також використання психолого-педагогічних технологій, спрямованих на розвиток резилієнтності. Це можуть бути тренінги емоційної регуляції, навичок подолання стресу, розвитку комунікативних умінь, формування позитивного мислення. Інтеграція таких елементів в освітній процес дозволяє не лише підвищити ефективність навчання, а й сприяє загальному психічному відновленню військовослужбовців. Не менш значущим є питання оцінювання результатів навчання. Традиційні підходи до оцінювання можуть не враховувати специфіки стану військовослужбовців із постстресовими порушеннями, що призводить до додаткового стресу та зниження самооцінки. У цьому контексті доцільним є використання формувального оцінювання, яке орієнтоване на підтримку, розвиток і врахування індивідуального прогресу [2, с. 22].

Сучасні виклики також пов’язані з цифровізацією освіти. З одного боку, дистанційні та змішані форми навчання відкривають нові можливості для доступу до освіти, з іншого – можуть ускладнювати процес соціальної взаємодії та знижувати рівень емоційної підтримки. Для військовослужбовців із постстресовими порушеннями важливо забезпечити баланс між використанням технологій і збереженням живого контакту з педагогами та іншими учасниками освітнього процесу [4, с. 10].

Таким чином, психолого-педагогічне забезпечення навчання військовослужбовців із постстресовими порушеннями є складним багатовимірним процесом, який потребує врахування широкого спектра факторів. Серед основних викликів можна виокремити необхідність індивідуалізації навчання, створення безпечного освітнього середовища, забезпечення міждисциплінарної взаємодії, підвищення мотивації до навчання, підготовку педагогічних кадрів, інтеграцію психолого-педагогічних технологій та адаптацію системи оцінювання. Подолання цих викликів можливе за умови впровадження комплексного підходу, який поєднує освітні, психологічні та соціальні компоненти. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити ефективне навчання, а й сприяє відновленню особистості військовослужбовця, його успішній соціальній адаптації та професійній реалізації. У перспективі це має важливе значення не лише для окремої особистості, а й для суспільства загалом, оскільки сприяє формуванню активних, стійких і соціально інтегрованих громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О., Гребінь Л., Левченко Н. Технології соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями та їх сім’ями. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2018. № 2. С. 66–73.

2. Бриндіков Ю. Л. Комплексна соціально-педагогічна реабілітація військовослужбовців-учасників збройних конфліктів. *Науковий вісник Ізмаїльського гуманітарного університету: збірник наукових праць.* 2017. Вип. 36. С. 18–22.

3. Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил.* 2015. Випуск 3 (44). С. 137–141.

4. Василенко С. В. Психологічна реабілітація в системі психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил) Збройних Сил України в сучасних умовах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2019. Вип. 1. С. 5–10.

5. Єжова Т. Є. Зміст і завдання соціальної реабілітації. Соціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Академвидав, 2013. С. 101–110.

УДК 159.922.6:316.356.2-048.63:355.01(477)

Аліна Юріївна Аншутіна,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

СПЕЦИФІКА ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні створює унікальні соціально-психологічні умови, які суттєво впливають на функціонування сім'ї та характер подружніх взаємин. Підвищений рівень тривожності, невизначеність майбутнього, вимушена розлука партнерів та постійний стрес формують нові типи подружніх конфліктів, які мають як емоційний, так і ситуаційний характер.

У сучасній психології подружній конфлікт визначається як зіткнення потреб, цінностей та очікувань партнерів, що супроводжується емоційною напругою та порушенням комунікації. В умовах війни ці конфлікти набувають більш гострих форм через вплив травматичних подій та хронічного стресу [2; 5].

Однією з ключових особливостей подружніх конфліктів у воєнний час є зростання емоційної реактивності партнерів. Підвищений рівень тривожності, спричинений загрозою життю та безпеці, знижує здатність до раціонального вирішення суперечностей та підсилює імпульсивні реакції.

Згідно з дослідженнями українських психологів, психологічна безпека та рівень стресостійкості є визначальними чинниками стабільності сімейних відносин в екстремальних умовах. Відсутність відчуття безпеки підсилює конфліктність та знижує здатність до конструктивного діалогу [6].

Окремою специфікою є конфлікти, пов'язані з вимушеною розлукою партнерів через мобілізацію, евакуацію або внутрішнє переміщення. Такі ситуації призводять до порушення комунікативної взаємодії та накопичення емоційної напруги.

У дослідженнях психологічного благополуччя підкреслюється, що його рівень є критичним фактором збереження стабільності сімейних відносин. Зниження благополуччя під впливом війни корелює з підвищенням конфліктності та емоційного виснаження партнерів [5].

Також важливу роль відіграють механізми психологічного захисту, зокрема агресія, уникнення або емоційне відсторонення, які можуть тимчасово знижувати напруження, але в довгостроковій перспективі поглиблюють сімейні конфлікти.

Сучасні дослідження показують, що війна змінює структуру сімейної взаємодії, посилюючи роль адаптивних стратегій подолання стресу, таких як підтримка, емпатія та спільне прийняття рішень. Саме ці фактори сприяють збереженню подружньої стабільності навіть у кризових умовах [3].

Отже, специфіка подружніх конфліктів в умовах воєнного стану визначається впливом хронічного стресу, підвищеної тривожності, порушенням комунікації та зміною сімейних ролей. Ефективне подолання таких конфліктів можливе за умови розвитку емоційної регуляції, психологічної підтримки та формування адаптивних стратегій взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36271

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія / КНУБА. 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. Transformational leadership and proactive personality. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

4. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія. Ліра-К, 2026. URL : ttps://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

5. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Пєтухова І. О., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Психологічна безпека та тривожність. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

УДК 159.9:004.738.5

Інна Вовaєвна Аракелян,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасному світі інтернет став невід'ємною складовою життя людини, особливо студентської молоді. Він відкриває широкі можливості для навчання, саморозвитку, спілкування та дозвілля. Завдяки цифровим технологіям студенти мають доступ до електронних бібліотек, онлайн-курсів, наукових статей і платформ для дистанційного навчання. Проте разом із позитивними аспектами зростає і негативний вплив надмірного використання інтернету. Однією з найбільш серйозних проблем є формування інтернет-залежності, яка поступово перетворюється на соціально-психологічне явище, що впливає на поведінку, мислення та спосіб життя молоді.

Інтернет-залежність – це форма поведінкової залежності, яка проявляється у нав'язливому бажанні постійно перебувати в онлайн-середовищі. Людина відчуває труднощі з контролем часу, проведеного в мережі, і часто віддає перевагу віртуальному спілкуванню над реальним. Це явище можна розглядати як різновид психологічної залежності, що супроводжується емоційною прив'язаністю до інтернет-ресурсів. У студентів вона часто пов'язана з використанням соціальних мереж, онлайн-ігор, стримінгових платформ та інших форм цифрового контенту.

Існує низка факторів, які сприяють розвитку інтернет-залежності серед студентської молоді: а) психологічні причини: стрес, тривожність, невпевненість у собі, бажання уникнути реальних проблем; б) соціальні фактори: недостатній рівень живого спілкування, самотність, труднощі в адаптації до студентського середовища; в) освітнє навантаження: велика кількість завдань змушує студентів постійно користуватися інтернетом, що стирає межу між

навчанням і відпочинком; г) доступність технологій: смартфони, ноутбуки та постійний доступ до Wi-Fi роблять інтернет завжди доступним; д) розважальний контент: соціальні мережі, відео та ігри створюють ефект швидкого задоволення, що викликає звикання.

Інтернет-залежність має низку характерних проявів: нездатність обмежити час перебування онлайн; постійне бажання перевіряти соціальні мережі або повідомлення; ігнорування навчальних обов'язків і повсякденних справ; зниження інтересу до реального життя; дратівливість або тривога при відсутності доступу до інтернету; порушення режиму дня, особливо сну. Такі ознаки свідчать про поступове формування залежної поведінки, яка потребує уваги та корекції.

Інтернет-залежність негативно впливає на успішність студентів. Часте відволікання на соціальні мережі та розваги знижує концентрацію уваги та продуктивність. Студенти можуть відкладати виконання завдань, витрачати більше часу на неефективну діяльність, що призводить до погіршення результатів навчання. Крім того, поверхневе сприйняття інформації через швидке споживання контенту ускладнює глибоке засвоєння знань.

Надмірне використання інтернету має серйозні наслідки для здоров'я: воно може призводити до погіршення зору, порушення сну та хронічної втоми. Тривале перебування за екраном часто спричиняє малорухливий спосіб життя, що негативно впливає на фізичну форму та може викликати проблеми з опорно-руховою системою. Крім того, залежність від інтернету впливає на психічне здоров'я – зростає рівень тривожності, стресу та соціальної ізоляції. Людина може втрачати інтерес до реального життя, замінюючи живе спілкування віртуальним, що поступово погіршує її емоційний стан. Таким чином, інтернет-залежність впливає не лише на навчання, але й на загальний стан особистості.

Шляхи профілактики та подолання інтернет-залежності полягають у формуванні здорового балансу між онлайн- та офлайн-життям. Важливо встановлювати чіткі часові обмеження на користування гаджетами, планувати свій день і приділяти увагу реальному спілкуванню, хобі та фізичній активності. Ефективними є також розвиток самоконтролю та усвідомленого ставлення до використання інтернету, зокрема через відстеження власного часу онлайн. У складніших випадках варто звернутися за допомогою до психолога або підтримки з боку родини та друзів, що сприятиме поступовому відновленню здорових звичок і зменшенню залежності.

Інтернет-залежність є актуальною проблемою сучасної студентської молоді, яка виникає внаслідок поєднання психологічних, соціальних та технологічних факторів. Незважаючи на значні переваги інтернету, його надмірне

використання може призвести до серйозних негативних наслідків. Вирішення цієї проблеми потребує свідомого ставлення до використання цифрових технологій, розвитку самодисципліни та підтримки з боку суспільства. Раціональне використання інтернету дозволить студентам ефективно поєднувати навчання, розвиток і повноцінне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ховрич М. О., Мекшун А. І. Інтернет-залежність – актуальна проблема сучасної молоді. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум».* 2020. Вип. 1. С. 45–52.

2. Гуревич Р. С. Інтернет-залежність як проблема сучасної молоді та суспільства. *Modern Information Technologies.* 2018. Т. 14, № 2. С. 34–41.

3. Комарніцька Л. М., Боровисюк Т. В. Інтернет-адикція як результат соціальної інтеграції молоді. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука.* 2023. Вип. 7. С. 12–20.

4. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Інтернет-залежність осіб юнацького віку: аналіз, шляхи подолання. *Дніпровський науковий часопис.* 2022. Т. 10, № 3. С. 58–65.

УДК 159.964.2:005.32-057.17

Катерина Миколаївна Бабак,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасні організації функціонують в умовах високої інтенсивності комунікацій, емоційного навантаження та постійної зміни робочих процесів, що нерідко призводить до напруженості у міжособистісних відносинах. У цьому контексті актуалізується використання психологічних технологій, спрямованих на профілактику конфліктів та гармонізацію взаємодії між працівниками, серед яких особливе місце займає арттерапія.

Арттерапія розглядається як метод психологічного впливу, що використовує творчі засоби (малювання, метафору, образ, колір, символічну діяльність) для вираження емоційного стану особистості та зниження внутрішньої напруги. У межах організаційної психології вона виконує функцію емоційної розрядки та сприяє покращенню міжособистісного розуміння між співробітниками.

Згідно із сучасними підходами до психології організацій, ефективність командної взаємодії значною мірою залежить від рівня емоційного інтелекту, психологічної безпеки та здатності до конструктивної комунікації. Арттерапевтичні методи сприяють розвитку цих компонентів через активізацію емоційної рефлексії та формування емпатійного сприйняття колег [3; 5].

У працях, присвячених психологічному благополуччю, підкреслюється, що творчі методи психологічної підтримки сприяють зниженню рівня стресу, підвищенню задоволеності роботою та покращенню соціально-психологічного клімату в колективі [5].

Особливого значення арттерапія набуває у контексті профілактики професійної деформації та емоційного вигорання працівників організацій, оскільки дозволяє безпечно опрацьовувати негативні емоційні переживання та відновлювати психологічні ресурси особистості.

Дослідження у сфері організаційної психології свідчать, що використання творчих методів у командній роботі сприяє зниженню рівня конфліктності, покращенню взаєморозуміння та формуванню довірливих відносин між співробітниками [4].

У навчальних і наукових працях Р. А. Калениченка акцентується увага на значенні психологічної культури та комунікативної компетентності у професійній діяльності, що є важливим підґрунтям для впровадження арттерапевтичних практик в організаційному середовищі [2; 4].

Таким чином, арттерапія виступає ефективним засобом гармонізації міжособистісних відносин в організації, оскільки сприяє зниженню емоційної напруги, розвитку емпатії, покращенню комунікації та формуванню позитивного соціально-психологічного клімату в колективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

2. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

3. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication in organizations. 2025. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061

4. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. Transformational leadership and organizational behavior. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

5. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічна безпека та тривожність / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

УДК 159.9.072:331.101.3

Ніна Володимирівна Бабарико,
здобувачка вищої освіти групи ПСМЗ 2025-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ КАР'ЄРНОЇ МОТИВАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному професійному дискурсі панує думка, що стабільність остаточно залишилася в минулому. Кризові явища та хронічна невизначеність змусили нас переглянути саму природу управління персоналом. Сьогодні кар'єрна мотивація – це не лише прагнення вищої заробітної плати чи статусної назви посади. Це складний багатовекторний процес, де на перший план виходить якість робочого життя, емоційний резонанс із корпоративною культурою та фізичне середовище. Офісний простір перестав бути лише «місцем перебування». Тепер це активний інструмент впливу на психіку: він може або стимулювати інтелектуальний драйв, або стати латентною причиною вигорання [4, с. 66].

Психологічний вплив оточення реалізується на кількох рівнях. Перш за все – когнітивний ресурс. Доведено, що елементи біофільного дизайну (природне світло, рослини) знижують рівень стресу на 37 %. Коли людина позбавлена фізичного дискомфорту, її енергія спрямовується на кар'єрне зростання, а не на «виживання» в незручному кріслі. Важливий і акустичний аспект: в офісах, де рівень шуму не перевищує 55 дБ, швидкість обробки інформації зростає на 15 %. Саме в таких умовах, доповнених зонами для неформального спілкування, народжуються інновації. Професійні зв'язки, що формуються в зонах відпочинку, часто виявляються міцнішими за офіційні домовленості [5].

Крім того, сучасне організаційне середовище має функціонувати як екосистема, що підтримує суб'єктивне благополуччя. Психологічний клімат у колективі, який інтегрований у фізичний простір через прозорість комунікацій та відсутність ієрархічних бар'єрів, створює умови для проектування успішних

професійних стратегій. Якщо середовище пропонує варіативність – наприклад, можливість вибору між тихою зоною для зосередження та креативним хабом – працівник відчуває автономію, що є ключовим фактором внутрішньої мотивації.

Особливого значення набуває інклюзивність. Створення безбар'єрного середовища – це не лише вимога закону, а потужний психологічний меседж: «Ми поважаємо твою особистість». Це формує відчуття безпеки, що є фундаментом для здорових амбіцій. Загалом, у «розумних» офісах продуктивність вища в середньому на 16 %, а бажання працювати в компанії тривалий час стає свідомим вибором працівника [4, с. 67]. Г. Мозгова підкреслює, що професійна кар'єра успішно будується лише тоді, коли організація забезпечує цілісний простір для реалізації потенціалу особистості [6].

Отже, розвиток кар'єрної мотивації варто розглядати через взаємодію особистості та її оточення. Для того, щоб працівники прагнули до професійного поступу, організаціям доцільно інвестувати у створення «розумного» простору. Це не витрати, а стратегічне капіталовкладення в інтелектуальний розвиток персоналу. Тільки за таких умов середовище перетворюється на справжнього помічника, що надихає на нові професійні досягнення [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Льовкіна О. Г., Богдановський Д. І., Богдановський І. В. Цінності кар'єри і «антикар'єри»: проблема аксіологічного вибору сучасної людини. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 25–29 квітня 2024 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 63–68.

2. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти : монографія / авторський колектив ; за заг. ред. О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 370 с. (Льовкіна О. Г. Розділ 2. Проєктування професійних стратегій сучасної молоді. 2.3 д.а.).

3. Льовкіна О. Г., Богдановський І. В. Праксеологія як проект ефективної адаптації людини до умов життя в кризовому суспільстві. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 21 квітня 2020 року / за заг. ред. Р. А. Калениченка, О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 141–145.

4. Дойков О. В., Козакова О. М. Освітній простір як психолого-педагогічний інструмент. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 2024. Ірпінь, 2024. С. 66–69.

5. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 444 с.

6. Мозгова Г. П. Психологія професійної кар'єри : навч. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 196 с.

7. Професійна кар'єра особистості в умовах освітнього середовища: психологічний аспект / за ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2015. 250 с.

УДК 159.922.2:005.32:316.48

Надія Василівна Бабій,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ПЕРЕЖИВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Міжособистісні конфлікти в організаційному середовищі є закономірним результатом взаємодії працівників із різними цінностями, стилями поведінки, професійними ролями та рівнем емоційної регуляції. У сучасних організаціях такі конфлікти часто набувають прихованого або хронічного характеру, що негативно впливає на соціально-психологічний клімат і ефективність спільної діяльності.

Психологічний супровід конфліктів розглядається як системна діяльність, спрямована на запобігання ескалації конфліктної взаємодії, стабілізацію емоційного стану учасників та відновлення конструктивної комунікації. У його структурі виділяють діагностичний, корекційний, медіаційний та профілактичний компоненти.

Згідно з підходами О. В. Іванової, конфлікт у професійному середовищі може виконувати як деструктивну, так і конструктивну функцію, залежно від рівня психологічної підготовки учасників та ефективності управлінського втручання. Важливим є формування навичок конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях [1].

У сучасній конфліктології управління (Р. А. Калениченко, А. С. Коханець) підкреслюється, що ефективне врегулювання конфліктів в організаціях залежить від розвитку управлінської компетентності, комунікативної гнучкості та здатності до психологічного посередництва між сторонами конфлікту [6].

Окрему роль у процесі психологічного супроводу відіграють бізнес-переговори та медіація як інструменти врегулювання суперечностей, що дозволяють перейти від емоційного протистояння до раціонального пошуку рішень [7].

Дослідження І. О. Пєтухової та співавторів доводять, що рівень психологічної безпеки та тривожності є ключовими індикаторами психічного стану особистості в умовах конфліктної взаємодії. Висока тривожність знижує ефективність комунікації та ускладнює процес прийняття рішень [3].

Психологічне благополуччя працівників розглядається як інтегральний показник їх адаптації до організаційного середовища. Його зниження прямо корелює з підвищенням конфліктності, емоційним виснаженням та зниженням продуктивності праці [4].

У працях, присвячених конфліктно-безпечній комунікації, підкреслюється, що розвиток емоційного інтелекту та комунікативної компетентності є ключовим фактором профілактики конфліктів в освітніх і професійних організаціях [8].

Таким чином, психологічний супровід міжособистісних конфліктів в організації є багаторівневою системою заходів, що включає діагностику конфліктної ситуації, емоційну стабілізацію учасників, медіаційне втручання та розвиток навичок конструктивної взаємодії, що в сукупності сприяє підвищенню ефективності організаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова О. В. Юридична конфліктологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Ivanova_Olena_Viacheslavivna/Yurydychna_konfliktolohiia/

2. Іванова О. В. Професійна підготовка практичних психологів органів внутрішніх справ. Київ : КНУВС, 2008. URL : https://www.psyh.kiev.ua/Іванова_Олена_В’ячеславівна

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, Є. О. Телебенєва, І. В. Желєзова. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. The Role of Transformational Leadership in Organizational Behavior. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

6. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. 167 с. ISBN 978-617-8007-43-0

7. Заушнікова М. Ю., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Бізнес-переговори та посередництво: психологічний аспект : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024.

8. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication in educational organizations. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

УДК 159.9:378

Олена Сергіївна Баженова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

САМООЦІНКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням ролі особистісних характеристик здобувачів вищої освіти в умовах сучасних соціально-економічних змін. Самооцінка виступає важливим регулятором поведінки, навчальної активності та міжособистісної взаємодії студентів. У період навчання у закладі вищої освіти відбувається активне становлення особистості, що супроводжується переосмисленням власних можливостей і життєвих орієнтирів.

Самооцінка визначається як складне психологічне утворення, яке відображає ставлення особистості до самої себе, своїх здібностей, досягнень і соціального статусу. Вона формується у процесі діяльності, спілкування та самопізнання і є динамічною характеристикою, що змінюється під впливом різних чинників [1].

У студентському віці самооцінка характеризується підвищеною чутливістю до зовнішніх оцінок. Значний вплив мають результати навчання, взаємодія з викладачами, соціальне середовище та академічна конкуренція. Дослідження свідчать, що позитивний психологічний клімат у навчальному середовищі сприяє формуванню адекватної самооцінки, тоді як постійна критика або ігнорування досягнень можуть призводити до її зниження [2].

Формування самооцінки залежить від поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів. До внутрішніх належать рівень розвитку самосвідомості, рефлексії, емоційної стабільності та мотивації досягнення. Зовнішні фактори включають освітнє середовище, стиль педагогічної взаємодії, підтримку з боку родини та

соціального оточення. Особливе значення має цифрове середовище, яке також впливає на сприйняття себе через соціальні мережі та онлайн-комунікацію [3].

Адекватна самооцінка є важливою умовою успішної навчальної діяльності. Вона сприяє формуванню впевненості у власних силах, розвитку самостійності та відповідальності. Студенти з адекватною самооцінкою демонструють вищий рівень академічної мотивації, здатність до саморегуляції та ефективного подолання труднощів [4].

Натомість занижена самооцінка може проявлятися у невпевненості, страху помилок, уникненні складних завдань та підвищеній тривожності. Завищена самооцінка, у свою чергу, може призводити до переоцінки власних можливостей, ігнорування зворотного зв'язку та труднощів у міжособистісній взаємодії.

Важливим напрямом роботи є психологічний супровід здобувачів вищої освіти. Ефективними є тренінги розвитку самосвідомості, формування навичок рефлексії, розвиток емоційного інтелекту та підтримка позитивного самосприйняття. Значну роль відіграє також індивідуальний підхід викладачів до студентів [5].

Отже, самооцінка здобувачів вищої освіти є ключовим чинником їхнього особистісного розвитку та професійного становлення. Її формування потребує комплексного підходу з урахуванням сучасних умов освітнього середовища. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних методів оптимізації самооцінки студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова О. В., Москалюк Л. М., Корсун С. І. Психологія: вступ до спеціальності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 184 с.

2. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти / О. Г. Льовкіна, Л. В. Романюк, І. О. Пєтухова, І. В. Богдановський, О. В. Войтенко, М. Ю. Заушнікова, О. П. Сковира. Ірпінь : Університет ДФС України, 2022. 318 с. URL : https://dpu.edu.ua/kaf-psyh-pedgsots

3. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 271 с.

4. Психологія: вступ до спеціальності / І. О. Пєтухова, М. Ю. Заушнікова, О. О. Нежинська, Н. В. Костевська. 2024. URL : https://surl.li/hwrwyf

5. Kryvonis, T., Artemova, O., Androsovych, K., Zaushnikova, M., Agapova, I., & Kutishenko, V. (2023). Methodological Tools for Carrying Out Psychological Training. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 14*(1), 59–74. URL : https://brain.edusoft.ro/index.php/brain/article/view/1357

УДК 159.923.2:378.091.12:355.01(477)

Анна Василівна Баннова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні умови воєнного стану в Україні суттєво впливають на психоемоційний стан молоді, зокрема студентів закладів вищої освіти. Постійний стрес, невизначеність майбутнього, повітряні тривоги, вимушене переміщення та дистанційне навчання створюють значне психологічне навантаження на студентську молодь. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема формування життєстійкості як здатності особистості адаптуватися до складних життєвих обставин, зберігати психологічну рівновагу та ефективно функціонувати в кризових ситуаціях [1].

Життєстійкість розглядається як інтегральна характеристика особистості, що включає емоційну стійкість, здатність до саморегуляції, адаптивність, оптимізм та вміння долати труднощі. У сучасних умовах воєнного стану життєстійкість студентської молоді стає важливим чинником збереження психічного здоров'я та успішної соціальної адаптації. Дослідники зазначають, що молодь, яка має вищий рівень життєстійкості, демонструє кращу здатність до подолання стресу, швидше адаптується до змін та ефективніше використовує власні психологічні ресурси [2].

Воєнні події негативно впливають на психологічне благополуччя студентів. У багатьох молодих людей спостерігаються підвищена тривожність, емоційне виснаження, зниження мотивації до навчання та труднощі у плануванні майбутнього. Водночас саме студентський вік є важливим періодом формування особистісної зрілості, світоглядних орієнтирів та навичок психологічної саморегуляції. Тому одним із ключових завдань сучасної психології є пошук

ефективних механізмів підтримки та розвитку життєстійкості студентської молоді [3].

Важливу роль у формуванні життєстійкості відіграють соціальна підтримка, сприятливе освітнє середовище та розвиток навичок емоційної саморегуляції. Значний вплив має підтримка з боку родини, друзів, викладачів та однолітків. Позитивне соціальне оточення сприяє зниженню рівня тривожності та допомагає молоді ефективніше долати стресові ситуації. Крім того, важливими чинниками розвитку життєстійкості є формування позитивного мислення, розвиток комунікативних навичок, здатність до рефлексії та усвідомлення власних ресурсів [4].

Заклади вищої освіти сьогодні повинні не лише забезпечувати освітній процес, а й створювати умови для психологічної підтримки студентів. Доцільним є впровадження тренінгових програм, психологічних консультацій, заходів із розвитку стресостійкості та навичок емоційної самодопомоги. Важливим напрямом роботи є також популяризація культури піклування про психічне здоров'я та формування у молоді навичок конструктивного подолання кризових ситуацій.

Таким чином, формування життєстійкості студентської молоді в умовах воєнного стану є важливим напрямом сучасної психологічної науки та практики. Розвиток життєстійкості сприяє збереженню психологічного благополуччя молоді, підвищенню адаптивності та здатності ефективно функціонувати в умовах соціальної нестабільності. Комплексна психологічна підтримка студентів та створення сприятливого освітнього середовища є важливими умовами формування психічно здорового та соціально активного покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й., Панченко О. А. Життєстійкість молоді як ресурс подолання негативних наслідків війни в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки.* 2024. № 49. С. 120–126.

2. Гуменюк О. Є., Климчук В. О. Життєстійкість студентів з інвалідністю та без інвалідності в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія.* 2023. № 2 (18). С. 15–22.

3. Ковальчук А. С., Мельник І. М. Психологічне благополуччя студентської молоді в умовах воєнного стану: гендерний аспект. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2024. № 3. С. 87–93.

4. Максименко С. Д., Савчин М. В. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 296 с.

5. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціально-психологічні аспекти. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2021. 188 с.

УДК 159.9:378.147

Еріка Василівна Бегей,
студентка магістратури (2 курс, група 22 ЗМГБППР)
спеціальності 053 Психологія (практична психологія)
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Олександр Якович Митник,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ДУХОВНО-СМИСЛОВА СКЛАДОВА МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мотиваційно-ціннісний компонент є стрижневим і системоутворюючим елементом готовності практичного психолога до професійної діяльності. Він являє собою цілісну систему внутрішніх мотивів, ціннісних орієнтацій, смислових установок та духовно-екзистенційних переконань, яка визначає не лише зовнішню спрямованість майбутнього фахівця на допомогу іншій людині, а й глибокий внутрішній, екзистенційний сенс цієї допомоги [3; 5].

В умовах кризового суспільства духовно-смислова складова мотиваційно-ціннісного компонента набуває особливого значення. Вона забезпечує фундаментальну внутрішню силу, опору і стійкість, завдяки якій психолог здатний зберігати професійну позицію, емоційну рівновагу, етичну чистоту і психологічну цілісність навіть у ситуаціях інтенсивного емоційного вигорання, складних етичних дилем та постійної роботи з наслідками масової травми [6; 7].

Без міцного мотиваційно-ціннісного компонента, що органічно поєднує ціннісну спрямованість і духовно-смислову зрілість, усі інші компоненти готовності втрачають свою справжню глибину, ефективність і терапевтичну силу, перетворюючись на формальні, механічні дії, позбавлені автентичності та справжнього впливу на внутрішній світ клієнта [4].

Теоретичне підґрунтя мотиваційно-ціннісного компонента ґрунтовно розкрито у працях Л. М. Гридковець [1], М. І. Миколайчук [2], В. В. Халанського [4], О. В. Палагнюк [5], О. Криськів та О. Я. Митника [3]. Зокрема, О. Я. Митник підкреслює, що готовність практичного психолога до професійної діяльності є

інтегративним особистісно-професійним утворенням, у якому мотиваційно-ціннісний компонент відіграє провідну роль у формуванні професійної ідентичності та етичної позиції фахівця [3]. Ці ідеї співзвучні з концептуальними положеннями E. L. Johnson про «піклування про душу» [6] та D. Langberg про внутрішню цілісність фахівця, який працює з людським стражданням [7].

Критеріями розвитку мотиваційно-ціннісного компонента (з урахуванням його духовно-смислової складової) є: стійка внутрішня мотивація до служіння; висока емпатія; розвинена етична відповідальність; прагнення до постійного самовдосконалення; усвідомлення професії як покликання; здатність знаходити сенс у роботі з травмою; наявність внутрішньої системи цінностей, що забезпечує особистісну цілісність; здатність бути джерелом надії та підтримки для клієнта в умовах кризи [1–5].

Особливого значення духовно-смислова складова набуває в контексті сучасних викликів українського суспільства. У період війни та масових травматичних подій практичний психолог часто працює з клієнтами, які переживають втрату близьких, посттравматичний стрес, екзистенційну кризу та відчуття безнадії. Саме духовно-смислова зрілість дозволяє фахівцю не просто застосовувати стандартні техніки, а створювати простір для смислотворення, відновлення внутрішньої опори клієнта та переосмислення пережитого досвіду.

Духовно-смислова зрілість виступає також важливим захисним фактором для самого фахівця. Вона допомагає протистояти вторинній травматизації, емоційному вигоранню та професійній деформації, дозволяючи зберігати внутрішню гармонію між професійними обов'язками та особистісними цінностями.

Таким чином, духовно-смислова складова мотиваційно-ціннісного компонента виступає внутрішнім ядром формування готовності практичного психолога до професійної діяльності. Вона забезпечує фундаментальну гуманістичну, етичну та духовну основу професійної роботи, надаючи їй глибокий екзистенційний сенс і перетворюючи психологічну допомогу з набору технік на справжнє служіння людині. Зміцнення цієї складової повинно стати одним із ключових пріоритетних напрямів професійної підготовки майбутніх практичних психологів, особливо в умовах кризового суспільства [3; 6; 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гридковець Л. М. Професійна діяльність психолога як служіння : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 312 с.

2. Миколайчук М. І. Ціннісні орієнтації у професійному становленні майбутнього психолога. Київ : УДУ ім. М. Драгоманова, 2021. 248 с.

3. Митник О. Я. Професійна підготовка практичного психолога як конкурентоспроможного фахівця: методологічний аспект. Професійна підготовка практичного психолога як конкурентоспроможного фахівця : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 77–85.

4. Халанський В. В. Інтеграція психологічного і духовного знання у підготовці практичного психолога. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія».* 2022. № 8. С. 45–58.

5. Палагнюк О. В. Ціннісні настановлення як чинник професійної відповідальності майбутнього психолога. Київ : УДУ ім. М. Драгоманова, 2023. 184 с.

6. Johnson E. L. God and Soul Care: The Therapeutic Resources of the Christian Faith. Downers Grove, IL : InterVarsity Press, 2017. 592 p.

7. Langberg D. Suffering and the Heart of God: How Trauma Destroys and Christ Restores. Greensboro, NC : New Growth Press, 2015. 369 p.

УДК 159.9:378

Марина Володимирівна Бітюцька,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Інна Едуардівна Коваленко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5633-0234

РОЛЬ ЕМПАТІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У сучасних умовах розвитку психологічної науки та практики особливої актуальності набуває проблема формування професійно важливих якостей майбутніх психологів. Однією з таких якостей є емпатія, яка забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії та виступає важливою передумовою надання психологічної допомоги. Здатність психолога розуміти емоційні стани інших людей, співпереживати їм та адекватно реагувати на їхні переживання є важливим чинником його професійної компетентності.

У науковій літературі емпатія розглядається як складне психологічне явище, що поєднує емоційні та когнітивні компоненти. Американський психолог Carl Rogers визначав емпатію як здатність точно сприймати внутрішній світ іншої людини з усіма його емоційними значеннями так, ніби людина перебуває в цьому світі, але без втрати усвідомлення власної ідентичності [5]. Подібну позицію висловлював і Martin L. Hoffman, який трактував емпатію як афективну реакцію, що виникає у відповідь на емоційний стан іншої людини [6].

Вагомий внесок у дослідження емпатії зробили й українські науковці. Так, Іван Бех розглядає емпатію як здатність особистості до співпереживання та розуміння внутрішнього світу іншої людини [1]. У свою чергу, Сергій Максименко визначає емпатію як психологічний механізм розуміння емоційних станів іншої людини через співпереживання та емоційне ототожнення [2]. На думку Наталія Чепелєва, емпатія є важливою умовою ефективної міжособистісної взаємодії та професійного спілкування психолога з клієнтом [3].

У сучасних дослідженнях розвитку особистості студентів підкреслюється важливість формування емоційної чутливості та здатності до співпереживання у процесі професійної підготовки. У працях І. О. Пєтухової зазначається, що розвиток психологічних якостей особистості, пов'язаних з емоційною сферою та міжособистісною взаємодією, сприяє формуванню професійної готовності майбутніх фахівців до роботи з людьми [4].

Емпатія відіграє важливу роль у професійній діяльності психолога, оскільки сприяє встановленню довірливого контакту з клієнтом, глибшому розумінню його переживань та створенню атмосфери психологічної підтримки. Розвинені емпатійні здібності допомагають фахівцеві точніше інтерпретувати емоційні реакції людини та ефективно будувати процес психологічної взаємодії.

Отже, емпатія є важливою професійною якістю психолога та необхідною складовою його професійного становлення. Розвиток емпатійних здібностей у процесі підготовки майбутніх психологів сприяє формуванню їхньої професійної компетентності, підвищує ефективність міжособистісної взаємодії та забезпечує результативність психологічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. URL : https://lib.iitta.gov.ua (дата звернення: 13.03.2026).

2. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. URL : https://pidru4niki.com (дата звернення: 13.03.2026).

3. Чепелєва Н. В. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. URL : https://core.ac.uk (дата звернення: 13.03.2026).

4. Пєтухова І. О., Сова М. О., Дєніжна С. О. Психологія творчості : навч. посіб. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. URL : https://ir.dpu.edu.ua (дата звернення: 13.03.2026).

5. Rogers C. R. A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships. In: Koch S. (Ed.). *Psychology: A Study of a Science*. New York : McGraw-Hill, 1959. URL : https://psychclassics.yorku.ca/Rogers/theory.htm (дата звернення: 13.03.2026).

6. Hoffman M. L. Empathy and moral development: Implications for caring and justice. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. URL : https://doi.org/10.1017/CBO9780511805851 (дата звернення: 13.03.2026).

УДК 159.923.2

Крістіна Олександрівна Богатова,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСМЗ-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Проблематика особистісної зрілості займає важливе місце у сучасній психологічній науці, оскільки пов'язана з розумінням закономірностей розвитку людини, її самореалізації та ефективного функціонування у суспільстві. Аналіз наукових джерел свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення цього феномену, що зумовлює різноманіття теоретичних інтерпретацій [1].

Дослідження особистісної зрілості здійснювалося в контексті вікового розвитку людини. Науковці підкреслюють, що протягом життя особистість зазнає постійних змін – фізіологічних, емоційних, соціальних і психологічних, які впливають на рівень її зрілості. Водночас існують різні позиції щодо часу її досягнення: одні дослідники пов'язують зрілість із певним віковим етапом, інші – розглядають її як результат індивідуального досвіду, що може формуватися незалежно від віку [2].

У науковій літературі сформувалося кілька підходів до розуміння особистісної зрілості. Зокрема, її розглядають у межах психологічного, соціального та філософського підходів. Психологічний підхід акцентує увагу на розвитку психічних властивостей і здатності до саморегуляції, соціальний – на ефективності взаємодії з іншими людьми, тоді як філософський підхід трактує зрілість як вищий рівень розвитку людини та її духовного становлення.

Особистісна зрілість у психології часто визначається як тривалий процес формування здатності керувати власною поведінкою, емоціями та життєвими рішеннями. Вона передбачає відповідальність за власні вчинки, адаптивність до змін і здатність до саморозвитку [3]. У цьому контексті зрілість постає як ідеал розвитку, що включає соціально схвалювані якості особистості.

Значний внесок у розробку проблеми зробили представники різних психологічних шкіл. Так, у гуманістичній психології особистісна зрілість пов'язується із самоактуалізацією. Вважається, що прагнення до реалізації власного потенціалу є вищим рівнем розвитку особистості, що передбачає внутрішню готовність долати труднощі та досягати поставлених цілей [4].

Аналітична психологія розглядає зрілість як процес досягнення внутрішньої цілісності. Вона передбачає пізнання власного внутрішнього світу, інтеграцію свідомих і несвідомих аспектів психіки, прийняття себе та розвиток автономності. Зріла особистість характеризується впевненістю, відповідальністю, здатністю до саморефлексії та постійного самовдосконалення

У межах соціально-психологічного підходу важливим аспектом зрілості є розвиток соціального інтелекту, який забезпечує ефективне розуміння інших людей, прогнозування їх поведінки та адекватну взаємодію з оточенням.

Окремий напрям досліджень пов'язує особистісну зрілість із творчим потенціалом. Розвинені креативні здібності, гнучкість мислення, здатність до інновацій розглядаються як важливі характеристики зрілої особистості [5]. Водночас моральні цінності та орієнтація на суспільні норми також виступають важливим підґрунтям зрілості.

Серед українських науковців значна увага приділяється структурним компонентам особистісної зрілості. Дослідники підкреслюють роль відповідальності, критичного мислення, ціннісних орієнтацій, самосвідомості та здатності до міжособистісної взаємодії [6]. Також виділяються індикатори зрілості, що охоплюють як внутрішні характеристики особистості, так і її поведінку у соціальному середовищі.

Важливим є розмежування понять «особистісна зрілість» і «дорослість». Дорослість визначається як віковий етап розвитку, тоді як зрілість не має чіткої прив'язки до віку і залежить від рівня сформованості психологічних якостей.

Отже, узагальнення наукових підходів дозволяє зробити висновок, що особистісна зрілість є складним, багатовимірним і динамічним утворенням. Вона формується в процесі життєвого розвитку людини та проявляється у здатності до саморегуляції, самореалізації, відповідальної поведінки та ефективної взаємодії з соціальним середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долинська Л., Заушнікова М. Особистісно-професійна зрілість як психологічна умова формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні*

науки : зб. наук. праць / за наук. ред. І. С. Булах. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 15 (60). С. 35–46. URL : https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/article/view/1118

2. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 528 с.

3. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

4. Маслоу А. Мотивація і особистість. Київ : Основи, 2004. 352 с.

5. Роджерс К. Становлення особистості. Київ : Основи, 2000. 416 с.

6. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. Київ : Еллада, 2012. 608 с.

УДК 378.147

Мар'яна Григорівна Богданова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

САМОТНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

В умовах сучасних суспільних трансформацій, спричинених воєнним станом, особливої актуальності набуває проблема самотності як складного соціально-психологічного феномену. Воєнні події істотно змінюють звичні умови життєдіяльності людини, порушують сталі соціальні зв'язки та підвищують рівень психоемоційного напруження, що зумовлює необхідність наукового осмислення цього явища [1; 2].

У науковій літературі самотність трактується як суб'єктивне переживання дефіциту значущих міжособистісних відносин або незадоволеності їх якістю. Відповідно до когнітивного підходу, вона виникає внаслідок невідповідності між очікуваним і реальним рівнем соціальної взаємодії. Соціально-психологічний підхід акцентує увагу на порушенні процесів соціальної інтеграції, тоді як екзистенційний підхід розглядає самотність як невід'ємну характеристику людського існування, що загострюється в кризових умовах [5; 6].

Воєнний стан виступає потужним дестабілізуючим чинником, який значно ускладнює процес соціально-психологічної адаптації особистості. Аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити низку основних причин виникнення самотності в умовах війни. Для узагальнення ключових чинників та визначення ефективних шляхів подолання самотності доцільно представити їх у вигляді систематизованої таблиці (табл. 1).

Як видно з табл. 1, самотність у воєнних умовах має комплексний характер і формується під впливом взаємопов'язаних соціальних, психологічних та екзистенційних чинників. Це зумовлює необхідність застосування багатовекторних підходів до її подолання. Передусім, це соціально-структурні зміни, що

проявляються у вимушеному переселенні, втраті соціального статусу, професійної діяльності та звичного середовища існування. Такі трансформації призводять до руйнування соціальних зв'язків і зниження рівня соціальної включеності особистості.

Таблиця 1 – Причини самотності в умовах воєнного стану
та шляхи її подолання

Група чинників	Характеристика проявів	Основні наслідки	Шляхи подолання
Соціально-структурні	Вимушене переселення, втрата соціальних зв'язків, зміна середовища	Відчуження, соціальна ізоляція	Відновлення соціальних контактів, інтеграція у нові спільноти
Психоемоційні	Тривожність, страх, стрес, переживання втрат	Депресивні стани, емоційна закритість	Психологічна допомога, техніки саморегуляції
Комунікативні	Зниження якості спілкування, дистанційна взаємодія	Дефіцит емоційної підтримки	Розвиток навичок комунікації, підтримка живого спілкування
Екзистенційні	Переосмислення сенсу життя, страх смерті	Внутрішня криза, ізольованість	Психотерапія, робота зі смислами
Дезадаптаційні	Втрата контролю, невизначеність майбутнього	Безпорадність, зниження активності	Розвиток резильєнтності, залучення до діяльності

Важливу роль відіграють психоемоційні чинники, зокрема хронічний стрес, підвищена тривожність, страх за власне життя та життя близьких, а також переживання втрат. Тривале перебування у стані емоційного напруження сприяє формуванню внутрішньої ізоляції та зниженню потреби у міжособистісній взаємодії [2; 4]. Суттєвими є також комунікативні обмеження, що виникають унаслідок фізичної розлуки з близькими, зміни форм спілкування та загального зниження якості соціальних контактів. Дистанційна взаємодія, хоча й частково компенсує комунікативний дефіцит, не забезпечує повноцінної емоційної близькості.

Окремо слід виділити екзистенційні аспекти самотності, які в умовах війни набувають особливої гостроти. Переосмислення життєвих цінностей,

сенсу існування, а також усвідомлення крихкості життя можуть викликати глибокі внутрішні переживання та відчуття ізольованості. Крім того, значний вплив мають процеси дезадаптації, пов'язані з втратою контролю над життєвими обставинами, невизначеністю майбутнього та порушенням звичних способів подолання труднощів.

Переживання самотності має комплексні негативні наслідки для психічного стану особистості [3]. Воно сприяє розвитку тривожних і депресивних станів, зниженню рівня життєвої активності, порушенню когнітивних процесів [3]. Також самотність може впливати на фізичне здоров'я, зокрема через психосоматичні реакції та зниження імунітету. Разом з тим у межах сучасних психологічних концепцій самотність розглядається не лише як деструктивний стан, але і як потенційний ресурс особистісного розвитку. В умовах рефлексії та внутрішньої роботи вона може сприяти самопізнанню, переоцінці життєвих пріоритетів і формуванню нових смислів.

Подолання самотності в умовах воєнного стану потребує системного підходу. Одним із ключових напрямів є відновлення та підтримка соціальних зв'язків, що забезпечують емоційну підтримку та відчуття приналежності. Значущу роль відіграє сім'я, найближче оточення, а також участь у громадських і волонтерських ініціативах. Ефективним засобом є психологічна допомога, яка може реалізовуватися у формі консультування, психотерапії або психоосвітніх заходів. Особливої уваги заслуговують методи когнітивно-поведінкової терапії, техніки емоційної саморегуляції та арттерапевтичні практики. Важливим є залучення особистості до активної діяльності, що сприяє відновленню соціальної ролі та підвищенню рівня самооцінки. Також значущим чинником є розвиток емоційного інтелекту, який забезпечує ефективне усвідомлення та регуляцію емоцій.

Окреме місце займає формування резильєнтності як здатності особистості адаптуватися до складних життєвих обставин. Розвиток життєстійкості сприяє підвищенню психологічної гнучкості, оптимізму та здатності знаходити смисл навіть у кризових ситуаціях [5].

Таким чином, самотність в умовах воєнного стану є багатовимірним явищем, що формується під впливом соціальних, психологічних та екзистенційних чинників. Її подолання можливе за умови поєднання внутрішніх ресурсів особистості та зовнішньої соціальної підтримки, що сприяє підвищенню рівня адаптації та психологічної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панкова Г., Абрамян Н. Негативний вплив війни на психічне та фізичне здоров'я населення. *SCIENTIA*. 2025. URL : https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2323
2. Лук'янчук Н. Психологічна підтримка особистості під час війни в Україні. *Scientific Notes of University «KROK»*. 2025. URL : https://www.researchgate.net/publication/390417480
3. Пилипенко Л. В., Пристайко Ю. Р. Вплив воєнного стану на психічне здоров'я молоді. *Наукові записки ЛДУБЖД*. 2025. URL : https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/12153
4. Кокун О. М. Психологія життєстійкості особистості. Київ, 2020. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721356/1/Kokun_OM_2020_Professional_hardiness_of_personality_an_analy.pdf
5. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології подолання. Київ, 2018.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ, 2019.

УДК 378.147

Оксана Сергіївна Бондарчук,
здобувачка 1 рівня вищої освіти спеціальності «Практична психологія»
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0000-1613-2372
Науковий керівник:
Наталя Вікторівна Максименко,
викладач Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0006-6371-0845

САМОРОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ СЕРЕДНЬОГО ТА СТАРШОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ

Сучасна вікова психологія ґрунтується на багаторічних дослідженнях представників різних вікових періодів: дітей, підлітків, юнацтва чи дорослих. Водночас дуже важливим є відмітити особливості розвитку особистості в період раннього та поважного віку, так як це є актуальне питання нашого сьогодення. Особистісний розвиток людини є важливою умовою гармонійного функціонування та психологічного благополуччя особистості. Провідне місце у сучасному суспільстві займає проблема саморозвитку у період середньої дорослості, приблизно від 35 до 60 років. Саме в цей період життя людина часто переосмислює власні життєві досягнення, особисті цінності та професійну самореалізацію. Особливої актуальності набуває ця тема у контексті зростання тривалості життя та старіння населення. Значний внесок у дослідження та висвітлення цієї проблеми зробили вчені XX та XXI ст. Так, у XX ст. одним із засновників гуманістичної психології – А. Маслоу вважається, що процес саморозвитку не закінчується в молодості. І навпаки, люди старшого та зрілого віку можуть досягати більшого та отримувати гармонію від задоволення життям [7].

В основі концепції повноцінного функціонування особистості

К. Роджерса, лежить ідея постійного особистісного розвитку. І у зрілому віці особливо важлива здатність до саморефлексії та відкритість до нового досвіду[9].

За теорією Е. Еріксона, саморозвиток допомагає людям середнього та старшого дорослого віку підтримувати відчуття сенсу життя.

Однією з авторок моделей психологічного благополуччя у XXI ст. слід згадати К. Ріфф. Вона виділяє шість основних компонентів психологічного благополуччя: самосприйняття, позитивні стосунки з іншими, автономія, компетентність у керуванні життям, наявність життєвих цілей та особистісне зростання [8]. Якраз особистісне зростання особливо важливе у середньому дорослому та старшому віці.

Засновник наукової позитивної психології Мартін Селігман висуває модель благополуччя людини, яка включає п'ять компонентів: позитивні емоції, залученість, сенс життя та досягнення, взаємодія соціальні зв'язки і контакти [11]. Ставши президентом Американської психологічної асоціації, він ініціював зміщення фокусу з лікування порушень на вивчення питання особистісного зростання.

Ідеї вище вказаних науковців отримали подальший розвиток у працях українського психолога С. Максименка, який розглядає людину, як активного суб'єкта самореалізації та власного життєвого становлення, у своїй теорії генетико-психологічної концепції розвитку людини [5].

Як бачимо, є багато наукових теорій, які обґрунтовані багаторічними дослідженнями. Це свідчить про те, що саморозвиток є особливо важливим механізмом адаптації людини до вікових змін, проживання вікових криз та можливість гармонійного і активного життя у середньому та старшому дорослому віці.

Таким чином, праці українських психологів доповнюють світові наукові підходи вивчення цієї проблематики, як важливого чинника психологічного благополуччя людини у різні періоди життя, і доводять, що саморозвиток сприяє подоланню вікових криз, формуванню нових життєвих цілей та підвищує задоволення життям. Це ресурс для підтримання активності, самореалізації та психологічної стабільності у середньому та зрілому дорослому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачев Р. М., Руденко Т. П., Костроміна Г. М. Творчість як найважливіша умова саморозвитку та спосіб самореалізації особистості. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць / Український державний університет імені Михайла Драгоманова. Київ, 2022. Вип. 42 (10/12). С. 7–15. URL : https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dae016eb-10de-4574-874a-360d67480861/content (дата звернення: 05.02.26).

2. Бьоссман У., Реммерс А. Позитивна психодинамічна психотерапія : підручник. Вісбаден : WAPP Press, 2025.

3. Корб Алекс. У пастці депресії. Як подолати тривожність і радіти життю / пер. з англ. А. Марховської. К. : Наш формат, 2019. 213 с.

4. Ліза Сверлінг, Ральф Лазар. Щастя це... 500 причин бути щасливим. ВВО «Віват», 2019. 272 с.

5. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

6. Максименко С. Д. Концепція саморозвитку особистості. URL : https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/157506/156795

7. Маслоу А. Мотивація та особистість. Видавництво «Основа», 2004. С. 193–236.

8. Ріфф К. Психологічне благополуччя: теоретичні підходи та дослідження. *Психологічні дослідження* : міжнародний науковий журнал. 2014. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Six-factor_model_of_psychological_well-being

9. Роджерс К. Становлення особистості: погляд психотерапевта. Видавництво «Україна ТД», 2019. 258 с.

10. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2005. 360 с.

11. Селігман М. У пошуках щастя. Як отримувати задоволення від життя щодня. К. : Видавництво «Софія», 2006. С. 40–45.

Діана Володимирівна Борисюк,
здобувачка вищої освіти академічної групи 35 ПРПС
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Діана Сергіївна Адамюк,
викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0009-0005-2320-2726

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Проблема особистісного самовизначення в юнацькому віці набуває особливої актуальності в сучасних умовах, зокрема в контексті повномасштабного воєнного вторгнення в Україну. Молодь, яка переживає вимушене переміщення, втрату звичного соціального середовища, переривання навчання та постійну психологічну напругу, опиняється перед необхідністю вибудовувати власну ідентичність в умовах хронічної невизначеності та екзистенційної загрози.

Юнацький вік традиційно розглядається в психології як період, провідною діяльністю якого є професійне самовизначення. Водночас його повноцінна реалізація можлива лише за умови попередньо сформованого особистісного самовизначення – необхідної передумови становлення зрілої та психологічно здорової особистості. У цей період активно формується цілісний світогляд, набувають стійкості ціннісні орієнтації та складається диференційоване уявлення особистості про саму себе [2]. Зазначені процеси зумовлюються низкою психологічних чинників, які й виступають детермінантами особистісного самовизначення.

У сучасній психологічній науці особистісне самовизначення тлумачиться як здатність індивіда усвідомлено здійснювати життєві вибори, приймати відповідальність за власні дії та керувати вектором власного розвитку [4], усвідомлюючи межі свого впливу на навколишні обставини. Несформованість самовизначення, своєю чергою, пов'язується з домінуванням зовнішнього локусу контролю та інфантильним типом мислення.

В основу дослідження покладено теорію самовизначення Е. Десі та Р. Райана, згідно з якою розвиток самовизначення забезпечується задоволенням трьох базових психологічних потреб: в автономії (свобода вибору та прийняття рішень), компетентності (здатність спиратися на власний досвід і впливати на результат діяльності) й приналежності (потреба у значущих соціальних зв'язках) [1].

Задоволення цих потреб формує внутрішню мотивацію – рушійну силу самовизначення, що забезпечує стійкість до труднощів і відчуття суб'єктного контролю над власним життям. Проте мотиваційний компонент є лише одним із чинників самовизначення, тоді як сучасні дослідження вказують на ширший спектр його психологічних детермінант.

Тож перейдемо до основних чинників. Соціально-психологічний, який говорить про важливу роль соціального оточення у формуванні автономності [3]. Починаючи від батьківських стосунків, стилю виховання, рівня емоційного зв’язку в родині, закінчуючи іншими соціальними групами в житті дитини, такі як школа, додаткові гуртки, друзі тощо. Всі вони мають певні очікування від дитини та формують соціальні рамки, а оскільки основною потребою людини на біологічному рівні є приналежність до соціальних груп, дитина вчиться екологічно існувати в цьому середовищі.

Другим чинником буде індивідуально-психологічні особливості, такі як: самооцінка та впевненість у власних здібностях, рівень відповідальності, стресостійкість та інші. Позитивна та цілісна Я-концепція сприяє прийняттю автономних рішень, тоді як розмитий образ себе ускладнює особистісний вибір.

Третім є когнітивні та ціннісні чинники, так як особистісне самовизначення неможливе без сформованої системи цінностей, які дають вектор руху по життю особистості. А здатність до планування й прогнозування, уміння приймати рішення та оцінювати їх наслідки є базовими навичками для того, щоб діяти усвідомлено.

І останнім стають соціально-культурні та контекстуальні чинники. До цієї групи відносять умови соціального середовища, рівень економічної свободи, доступ до освіти та професійного розвитку, культурні моделі самостійності, можливості реалізації здібностей. Соціальний контекст може або розширювати можливості самовизначення, наприклад, надавати доступ до освіти, підтримку молоді, або, навпаки, обмежувати, наприклад, економічні труднощі, нестабільність або соціальний контроль [3].

Підсумовуючи, особистісне самовизначення – це багатофакторний процес, у якому поєднуються внутрішні ресурси особистості, її мотиваційна сфера та зовнішні умови. Значущими чинниками є задоволення базових психологічних потреб автономії, компетентності й приналежності, що має наслідок у вигляді розвитку внутрішньої мотивації. Також, позитивне соціальне і культурне середовища, сформованість цілісності особистості з розумінням своїх цінностей та особливостей індивідуальності визначає, наскільки успішно особистість здатна здійснювати автономний вибір, будувати власну життєву траєкторію та відчувати відповідальність за власне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Зазимко О. В. Особливості формування індивідуального досвіду юнаків. *Досвід особистості: теорія і практика* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ніжин, 27–28 лютого 2020 р. Ніжин, 2020. С. 73–78.
3. Максименко К. С. Психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 392 с.
4. Панок В. Г. Психологія особистісного розвитку. Київ : Слово, 2013. 368 с.

УДК 378.147

Анна Олександрівна Верпета,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Сучасне цифрове середовище є важливою складовою життя підлітків, забезпечуючи можливості для комунікації, самовираження та соціалізації. Водночас інтенсивне використання Інтернету пов'язане з ризиком формування інтернет-залежності, що проявляється у втраті контролю, емоційній залученості та порушенні соціального функціонування [1; 5]. За даними UNICEF, доступ до Інтернету має більшість підлітків у світі, причому його використання істотно зростає у віковій групі 15–17 років [7]. Дослідження Pew Research Center свідчать, що 95 % підлітків у США користуються смартфонами, а приблизно 46% перебувають онлайн майже постійно [8]. Водночас така інтенсивна цифрова активність пов'язана з ризиком розвитку інтернет-залежності. Подальші дослідження, зокрема огляди в *Journal of Behavioral Addictions*, підтверджують тенденцію до зростання цієї проблеми в умовах цифровізації та пандемії, коли тривалість онлайн-активності суттєво збільшилася [9].

Інтернет-залежність розглядається як багатовимірний соціально-психологічний феномен, який включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. До її основних проявів належать нав'язливі думки про перебування в мережі, зниження самоконтролю, збільшення часу онлайн та використання Інтернету як способу уникнення психологічного дискомфорту [3; 4]. Підлітковий вік є особливо вразливим до формування залежної поведінки через емоційну нестабільність, імпульсивність, потребу у соціальному схваленні та недостатній рівень саморегуляції [2; 6]. У таких умовах Інтернет часто виконує компенсаторну функцію, допомагаючи подолати самотність, тривожність та соціальні труднощі [1; 4].

Емпіричне дослідження здійснювалося серед 43 підлітків віком 11–16 років (20 хлопців і 23 дівчат) на базі онлайн-шкіл із використанням цифрового інструменту Google Forms. Для вивчення особливостей інтернет-залежності було застосовано комплекс психодіагностичних методик: тест на інтернет-залежність К. Янг (адаптація В. Бурової), шкалу проблемного використання Інтернету (PIUQ) та шкалу компульсивного використання Інтернету (CIUS). Отримані результати за тестом К. Янг (M = 44; SD = 10,4) свідчать про наявність у досліджуваних помірного рівня інтернет-залежності. Аналіз показників за PIUQ виявив найбільшу вираженість когнітивної одержимості (M = 11,7) та помірний рівень нехтування повсякденними обов'язками (M ≈ 9,9), що відображає схильність до ментальної залученості в онлайн-простір при частково збереженому контролі поведінки. Дані за шкалою CIUS додатково підтвердили наявність компульсивних тенденцій середньої інтенсивності, що проявляються у втраті контролю та емоційній залежності від інтернету.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження засвідчило, що інтернет-залежність у підлітків має переважно помірний характер і найбільше проявляється на когнітивному рівні – у формі нав'язливих думок та постійної ментальної залученості до мережі. Водночас поведінкові прояви виражені менш інтенсивно, що свідчить про частково збережену здатність до саморегуляції. Встановлено, що основні компоненти інтернет-залежності (одержимість, порушення контролю та компульсивність) утворюють взаємопов'язану систему, що підтверджує цілісність цього феномену.

Результати емпіричних досліджень свідчать про наявність у підлітків помірного рівня інтернет-залежності. Найбільш вираженими є когнітивний компонент (одержимість інтернетом) та компульсивна поведінка. Встановлено взаємозв'язок між порушенням самоконтролю та нехтуванням повсякденними обов'язками, що вказує на системний характер залежності [4; 5].

Водночас інтернет має і позитивний потенціал, сприяючи розвитку комунікативних навичок та самовираження. Тому важливим є формування навичок усвідомленого використання цифрових ресурсів.

Профілактика інтернет-залежності повинна бути спрямована на розвиток саморегуляції, критичного мислення та контролю поведінки. Особливу роль відіграє формування здатності до планування часу, усвідомлення цифрових звичок та розвиток альтернативних видів діяльності [6].

Отже, у результаті дослідження встановлено, що інтернет-залежність у підлітковому віці є складним психосоціальним феноменом, зумовленим поєднанням особистісних чинників і впливу цифрового середовища. Отримані

результати підтверджують, що більшість підлітків перебуває у зоні ризику розвитку інтернет-залежності, що підкреслює необхідність профілактичних заходів, спрямованих на розвиток саморегуляції, емоційної компетентності та формування збалансованої цифрової поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк Л. Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції – аналіз суспільних і соціальних впливів на поведінку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 11–20.

2. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу / Т. О. Дороніна, Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. Кривий Ріг, 2014. 309 с.

3. Камінська О. В. Характеристика психологічних особливостей інтернет-залежності. 2013. № 20. С. 242–252.

4. Колодій А. І., Браніцька Т. Р. Психологічні фактори виникнення інтернет-залежності. Вінниця, 2024. С. 259–267.

5. Петрунько О. Інтернет-залежність як адикція сучасної людини. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2023. № 3 (71). С. 115–124.

6. Юрченко Є. Ю. Інтернет-залежність та шляхи її подолання у підлітковому віці. Херсон, 2021. С. 468–470.

7. Advancing digital equality for children / UNICEF. URL : https://www.unicef.org/innocenti/projects/advancing-digital-equality-children

8. How many children and young people have internet access at home? / UNICEF. URL : https://data.unicef.org/resources/children-and-young-people-internet-access-at-home-during-covid19/

9. Teens and Internet, Device Access Fact Sheet. URL : https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/teens-and-internet-device-access-fact-sheet/

УДК 378.015.3

Марія Вікторівна Веселова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня групи ПСБ 24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Вікторія В'ячеславівна Веселова,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри
технологій оздоровлення та фізкультурно-спортивної реабілітації
Державного податкового університету
ORCID 0009-0002-0429-2912

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Якісна вища освіта є показником розвитку держави, її сьогодення та майбутнього. Українське суспільство стикнулось з важкими викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19, а тепер вже п'ятий рік з кровопролитною безщадною війною росії проти України [1]. Ситуація, що склалась впливає й на процес та якість вищої освіти в Україні, вмотивованість студентів отримувати всебічні знання, які вони застосовуватимуть у майбутній кар'єрі.

Особистісний розвиток здобувачів вищої освіти має великий вплив на формування особистості майбутніх спеціалістів у будь-якій сфері [2; 3].

З метою з'ясування складових, які сприяють особистісному розвитку студентів нами було проведено анкетування студентів Державного податкового університету за власно складеною анкетою. В опитуванні взяли участь 35 здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1–4 років навчання. Більшість з опитуваних склали дівчата (близько 65 %) декількох спеціальностей.

Як було з'ясовано у процесі опитування – наші респонденти мають різні складові їх особистісного розвитку. Спорт і навчання надихає близько 20 % студентів, здоровий сон та відпочинок потрібні близько 5 % опитаних, стільки ж вмотивовані фінансовою складовою.

Частина студентів потребує впевненості, підтримки близьких людей. Не усім вистачає сили волі або ще не сформовано життєві цілі. Деякі респонденти відповіли, що хочуть стати «кращою версією себе», їх надихають улюблені хобі та робота/навчання, є бажання дізнаватись багато нового та вдосконалювати свої навички.

Сьогоднішні здобувачі вищої освіти в Україні потребують вчитись долати стреси, визначати пріоритети та життєві цілі, вчитись адекватно реагувати на критику. Цьому може сприяти участь у суспільному житті, почуття важності для інших, необхідно вчитись реалізовувати свій потенціал у навчанні та у позанавчальній діяльності.

Визначити усі ці процеси допомагає діагностика у психології, яка дозволяє аналізувати внутрішні та зовнішні причини, що впливають на поведінку людини, а також дозволяють оцінити готовність до навчання, здобуття професійних навичок, визначення професійних якостей, здібностей, інтересів, а також мати можливість вчасного впливу або корегування [3].

Таким чином, комплексний підхід до діагностики особистісного розвитку здобувачів вищої освіти сприятиме покращенню мотивації до отримання сучасних знань, оволодінню професійними навичками, вмінню долати стреси та працювати в команді, адекватно реагувати на критику та постійно вдосконалюватись, планувати робочий час, а також давати собі можливість відпочивати, займатись улюбленим хобі та організовувати дозвілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берташ М. І. Соціально-психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців в умовах пандемії. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. Випуск 2 (60). С. 136–142.

2. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти : монографія / О. Г. Льовкіна, Л. В. Романюк, І. О. Пєтухова, І. В. Богдановський та ін. ; за заг. ред. О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Університет ДФС України, 2022. 330, [251–282] с. (Берташ М. І. Розділ 8, п. 8.1, 8.2. Соціально-психологічні детермінанти внутрішньо особистісних конфліктів здобувачів вищої освіти та шляхи їх подолання. 1,6 д.а.).

3. Психологія особистості : навчальний посібник / укладачі І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, О. Г. Льовкіна та ін. ; за заг. ред. Є. М. Суліми. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2021. 348 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ»; т. 80). Розділ 6, с. 168–193.

Олена Олександрівна Войтович,
здобувачка вищої освіти академічної групи 22змгбппр
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Ігор Васильович Каськов,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0002-7422-5128

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчання у закладах вищої освіти супроводжується низкою психологічних викликів, які значно впливають на якість засвоєння студентами освітніх програм. Сучасне студентське життя характеризується інтенсивним інформаційним навантаженням, соціальною нестабільністю та необхідністю адаптації до нових умов діяльності.

Стресостійкість розглядається як динамічна системна властивість особистості, що забезпечує здатність людини витримувати негативні впливи стресу та реагувати на них урівноваженим, конструктивним способом [1]. Стійкість до стресу трактується як індивідуальна здатність організму зберігати нормальну працездатність, адекватний рівень адаптації до екстремальних факторів навколишнього середовища та професійної діяльності [2].

На соціально-психологічному рівні стресостійкість характеризується збереженням здатності особистості до соціальної адаптації, підтриманням значущих міжособистісних зв'язків, забезпеченням успішної самореалізації та досягненням життєвих цілей [2]. Таким чином, стресостійкість поєднує фізіологічні, психічні та соціальні аспекти адаптивного функціонування особистості.

У контексті адаптації та саморегуляції психологи (Л. Дика, О. Конопкін, В. Моросанова) основою стресостійкості розглядають саморегуляцію людини, яка складається із взаємопов'язаних ланцюгів та проявляється різноманітними стилями. Інші автори наголошують на ролі копінг-механізмів та психологічного захисту як когнітивно зумовлених процесів подолання стресу [2].

Дослідження в царині психології визначили, що стресостійкість складається з кількох взаємопов'язаних компонентів [1]: когнітивно-рефлексивний компонент характеризується наявністю конструктивного світогляду, адекватною

самооцінкою та врівноваженим розумінням причинно-наслідкових зв’язків (локус контролю); емоційно-мотиваційний компонент визначається рівнем емоційної урівноваженості, низькою схильністю до непрацездатного занепокоєння та спрямованістю на досягнення поставлених цілей; поведінково-регулятивний компонент забезпечує здатність до саморегуляції, ефективного контролю власних дій у спілкуванні та навичок розв'язання міжособистісних конфліктів.

Науковці виокремлюють двоєдину систему детермінант розвитку стресостійкості, яка поєднує внутрішні психологічні ресурси та зовнішні контекстуальні чинники [2]. До внутрішніх чинників належать адекватна Я-концепція, інтернальний локус контролю, когнітивна гнучкість та інтелектуальні здібності, комунікативна компетентність, емоційна стійкість та оптимізм [2]. Важливою виявляється й оптимальна модуляція особистісної тривожності та агресивності, яка забезпечує готовність до адаптивних дій без деструктивних реакцій.

Зовнішні детермінанти включають соціальну підтримку від близьких, професійний та особистісний досвід подолання стресу, психологічну підготовку до екстремальних ситуацій через спеціалізовані програми, матеріальну безпеку та психологічну компетентність як рівень психологічної освіченості [2]. Соціальна підтримка виступає одним з найвагоміших ресурсів, що позитивно впливає на психологічну рівновагу, тоді як матеріальна безпека забезпечує фундамент для розвитку психологічної стійкості. Таким чином, стресостійкість є результатом складної взаємодії персональних ресурсів та сприятливих умов середовища, що вимагає комплексного підходу до її формування.

Важливо акцентувати увагу також на стресогенних чинниках в навчальному процесі. Дослідження студентської молоді виявило, що основними стресорами в процесі навчання виступають надмірне навчальне навантаження, високі академічні вимоги, невибудований режим дня та нецікаві форми навчання [3]. Ці чинники свідчать про дезадаптивну мотиваційну структуру, що формується ще у шкільний період, та неготовність студентів до обсягів інформації, притаманних вищій школі.

Отже, стресостійкість здобувачів вищої освіти формується на основі складної взаємодії когнітивних, емоційних, мотиваційних та поведінкових компонентів психіки, що детермінується як природженими темпераментними властивостями, так і набутими психологічними навичками та внутрішніми та зовнішніми ресурсами особистості.

На завершення зазначимо, що ефективне формування стресостійкості потребує комплексного підходу, що поєднує індивідуальну роботу з розвитку психологічних ресурсів, групові тренінги та дискусії, організаційні зміни у навчальному процесі та соціальну підтримку з боку викладачів та психологічної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глинська Х. Психологічні чинники формування стресостійкості. Матеріали міжнародної конференції. 2024. С. 160–162.

2. Каськов І. В. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища. *Вісник Національного університету оборони України.* 2020. Вип. 1 (54). С. 104–113.

3. Мороз Л., Березюк М. Психологічні чинники стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах війни. *Психологічні травелоги.* 2024. Т. 1. С. 115–125.

4. Кириченко А. В. Феноменологія категорії «психологічна готовність особистості до діяльності» у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України.* 2020. Вип. 1 (54). С. 114–120.

УДК 159.9:343.541/.544

Яна Максимівна Волинець,
здобувачка вищої освіти 2-го курсу академічної групи ПБА-24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА ІНЦЕСТУ ЯК ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ОСОБИ

Сексуальне насильство та інцест належать до категорії особливо тяжких злочинів проти статевої свободи людини. Вони завдають не лише фізичної шкоди, а й глибоких психологічних травм, що можуть проявлятися одразу або згодом. Психологічні наслідки таких злочинів мають значний вплив на особистість, соціальні взаємини та психоемоційний стан потерпілих. Аналіз цих аспектів дозволяє зрозуміти механізми виникнення насильства, реакції жертв та шляхи їхньої реабілітації [2].

Жертви сексуального насильства часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом. Для них характерні флешбеки, нічні кошмари, підвищена тривожність і депресивні стани. Особливо важко це проявляється у дітей та підлітків, які зазнали інцесту. Часто потерпілі відчувають внутрішню провину та сором за пережите, що ускладнює процес звернення за психологічною або юридичною допомогою [3]. Через травму вони можуть втрачати довіру до близьких і оточення, уникати соціальних контактів і перебувати у стані емоційної ізоляції. Наслідки сексуального насильства часто супроводжуються тривалою депресією, схильністю до самопошкоджень, розладами харчової поведінки та залежностями [1].

Психологічні особливості кривдників теж відіграють важливу роль у розумінні цього явища. Часто злочини пов’язані з потребою контролю та домінування. Особливо це стосується інцесту, де злочинець використовує родинні

відносини для маніпуляції й експлуатації [5]. Багато кривдників мають особистісні порушення, низький рівень емпатії та схильність до імпульсивної агресії. Дослідження показують, що такі особи можуть мати власні травми дитинства, що впливає на формування їхньої поведінки [2]. Інцест та сексуальне насильство часто носять повторюваний характер, що ускладнює процес реабілітації жертв і формує циклічність насильства.

Соціально-психологічні наслідки цих злочинів поширюються не лише на жертву, а й на сім'ю та суспільство. Інцест руйнує сімейні структури та призводить до соціальної стигматизації потерпілих [2]. Діти, які стали жертвами інцесту, зазнають порушень у формуванні особистості, мають низьку самооцінку, проблеми в навчанні та труднощі у соціалізації [3]. Психологічна травма робить жертв більш уразливими до повторного насильства та підвищує ризик впливу інших аб'юзивних ситуацій.

Ефективна психологічна допомога потерпілим включає індивідуальну психотерапію, групову підтримку та профілактику повторного насильства. Індивідуальна терапія, зокрема когнітивно-поведінкова та арт-терапія, спрямована на стабілізацію емоційного стану, зменшення тривоги та опрацювання флешбеків [4]. Групи підтримки допомагають відчути себе не самотніми, підвищують соціальну інтеграцію та мотивують до реабілітації. Важливою є робота з родиною та близьким оточенням, навчання особистим межам та асертивності, що знижує ризик повторного насильства [4].

Сексуальне насильство та інцест є злочинами, що завдають серйозної психологічної шкоди. Комплексний психологічний аналіз таких злочинів дозволяє зрозуміти механізми насильства, оцінити його наслідки для жертв і розробляти ефективні методи реабілітації та підтримки. Найефективніший підхід до роботи з жертвами – це поєднання психотерапії, соціальної підтримки та правової допомоги, що дає можливість мінімізувати негативні наслідки та забезпечити соціальну інтеграцію потерпілих [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глущенко М. Психологічний аналіз аспектів Я-концепції у осіб з травмою інцесту / Doaj. 2018. URL : https://doaj.org/article/776a62a1c426438eab93ac3e61667c94

2. Мушкевич М. І. Інцест як наслідок дисфункційної сім'ї як системи. *Вісник Волинського національного університету.* 2017. URL : https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/article/view/2905

3. Тіточка Т. І. Особливості поведінки неповнолітніх жертв насильницького інцесту. *Journal App UzhNU.* 2016. URL : https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255393

4. Національна школа суддів України. Віктимологічне запобігання сексуальному насильству щодо дитини / ELAR NAVS. 2021. URL : https://elar.navs.edu.ua/items/49906a8b-062d-45a4-8730-4cf135e0e571

5. Юридична допомога. Специфіка інцестуальних стосунків з дитиною: що важливо враховувати / Psychologist Legal Aid. 2020. URL : https://psychologist.legalaid.gov.ua/specificity-of-incest

УДК 159.9:316.77

Лариса Андріївна Воровченко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних соціально-психологічних дослідженнях самопрезентація розглядається як один із ключових механізмів формування позитивного іміджу особистості. Вона виступає цілеспрямованим процесом управління враженням, який дозволяє індивіду конструювати та транслювати певний образ себе у взаємодії з соціальним середовищем. У контексті освітньої, професійної та управлінської діяльності самопрезентація набуває стратегічного значення, оскільки впливає на рівень довіри, сприйняття компетентності та соціальної ефективності особистості.

Самопрезентація визначається як сукупність свідомих або частково усвідомлених дій індивіда, спрямованих на формування бажаного враження про себе в очах інших. Вона охоплює вербальні та невербальні засоби комунікації, поведінкові стратегії, зовнішній вигляд, манеру взаємодії та інші індикатори соціального сигналізування. У межах іміджологічного підходу самопрезентація є базовим інструментом конструювання іміджу, що дозволяє особистості адаптуватися до очікувань різних соціальних груп і професійних середовищ [1; 3].

У структурному плані самопрезентація може бути як спонтанною, так і стратегічно спланованою. Спонтанна форма виникає у повсякденній взаємодії та базується на індивідуальних звичках і стилі поведінки. Стратегічна самопрезентація передбачає усвідомлене конструювання образу з урахуванням цільової аудиторії, соціального контексту та очікуваних результатів впливу. У професійному середовищі саме стратегічна форма є найбільш значущою для побудови ефективного іміджу [2; 3].

Самопрезентація виконує низку функцій: інформаційну, регулятивну, адаптаційну та ідентифікаційну. Вона дозволяє не лише передавати інформацію про себе, але й впливати на поведінку інших, пристосовуватися до соціальних норм і закріплювати певний образ у свідомості оточення. Її ефективність залежить від рівня психологічної компетентності, емоційної регуляції та здатності до рефлексії [5; 6].

В освітньому середовищі самопрезентація безпосередньо пов'язана з формуванням професійної ідентичності здобувачів освіти. Розвиток комунікативних і творчих навичок сприяє становленню цілісної особистості та підвищує її конкурентоспроможність у майбутній професійній діяльності. Дослідження підтверджують, що психологічна зрілість і самопрезентаційні навички є важливими чинниками успішної соціалізації студентської молоді [7; 8].

У сучасних умовах цифровізації самопрезентація активно реалізується в онлайн-просторі. Соціальні мережі та цифрові платформи формують нові можливості для конструювання іміджу, але водночас підвищують ризики його спотворення. Це потребує розвитку цифрової грамотності та усвідомленого управління власною онлайн-репрезентацією.

Отже, самопрезентація є складним багаторівневим процесом, що виступає ключовим інструментом формування позитивного іміджу особистості. Її ефективність визначається взаємодією внутрішніх психологічних ресурсів та соціальних вимог середовища [1; 2; 3; 10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Телебенева Є. О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП «Компринт», 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

2. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник. Київ : КНУБА, 2025. 271 с.

3. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Нежинська О. О. Психологія бізнесу. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 270 с.

4. Taran G., Chornomordenko D., Bondarenko N., Bohatyrov D., Spiridonov M., Matviiv V. Modern innovative technologies as part of the training of future financiers. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2023. 3 (50), 468–476. DOI 10.55643/fcaptp.3.50.2023.4073

5. Методика професійної освіти : навчальний посібник / Д. О. Чернишев, К. І. Почка, Г. Л. Корчова, Ю. С. Красильник, М. В. Руденко. Київ : ЦП «Компринт», 2024. 224 с.

6. Красильник Ю. С. Психолого-педагогічна компетентність як складова педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника. *Педагогічні науки: Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. № 1. С. 12–24.

7. Красильник Ю. С., Мороз І. М., Калениченко Р. А. Психологічні умови формування творчої особистості здобувача вищої освіти. *Наукові перспективи.* 2025. № 11 (65). С. 2377–2391. DOI 10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2377-2391

8. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095

9. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio-psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11 (57). С. 1608–1620.

10. Бєляєва Н. Є., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Особливості формування і збереження ділової репутації в онлайн-середовищі. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (78). С. 24–31. DOI 10.33099/2617-6858-2024-78-2-24-31 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/2992733

УДК 159.923.2:005.32-057.17

Ліна Володимирівна Гаврилюк,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Леонід Васильович Чупрій,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-4965-2750

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ МЕНЕДЖЕРАМИ

Професійна діяльність менеджерів характеризується високим рівнем відповідальності, багатозадачністю, необхідністю швидкого прийняття управлінських рішень та постійною комунікативною взаємодією. У таких умовах виникають складні життєві ситуації, що поєднують професійні, організаційні та особистісні стресори, і вимагають сформованих психологічних механізмів подолання [2; 6].

Подолання складних життєвих ситуацій у менеджерів визначається як процес мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості для зменшення впливу стресогенних факторів та відновлення психологічної рівноваги. Основними психологічними механізмами виступають копінг-стратегії, когнітивна переоцінка ситуації та емоційна саморегуляція [2].

У сучасній психології виокремлюють три основні групи копінг-стратегій: проблемно-орієнтовані, емоційно-орієнтовані та уникнення. Найбільш адаптивними для менеджерів є проблемно-орієнтовані стратегії, що передбачають активне вирішення ситуації, аналіз причин проблеми та пошук ресурсів для її подолання [6].

Важливим особистісним ресурсом менеджера є емоційний інтелект, який включає здатність до усвідомлення власних емоцій, розуміння емоцій інших людей, емоційну саморегуляцію та ефективну міжособистісну взаємодію. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє зниженню стресового навантаження та підвищенню якості управлінських рішень [5].

Згідно з сучасними дослідженнями, психологічна безпека та рівень тривожності є ключовими індикаторами психічного стану особистості в умовах професійного навантаження. Підвищений рівень тривожності знижує когнітивну гнучкість, ускладнює прийняття рішень та підвищує ризик неефективної поведінки у складних ситуаціях [3].

Психологічне благополуччя розглядається як інтегральний показник адаптації особистості до професійного середовища. Воно включає емоційну стабільність, задоволеність життям, наявність життєвих цілей та здатність до ефективного функціонування в умовах стресу [4]. Високий рівень благополуччя корелює зі стресостійкістю та професійною ефективністю менеджерів [4].

У контексті управлінської діяльності значну роль відіграє розвиток комунікативної компетентності, рефлексивності та здатності до конструктивної взаємодії в конфліктних ситуаціях. Ці якості дозволяють знижувати рівень міжособистісної напруги та підтримувати ефективність командної роботи [6].

Окреме значення має організаційне середовище, яке може як посилювати, так і зменшувати вплив складних життєвих ситуацій. Підтримувальний стиль управління, розвиток командної взаємодії та психологічно безпечна атмосфера сприяють підвищенню адаптаційних можливостей менеджерів [5].

Таким чином, психологічні особливості подолання складних життєвих ситуацій менеджерами визначаються комплексною взаємодією індивідуальних ресурсів (емоційний інтелект, стресостійкість), когнітивних стратегій (копінг-поведінка), емоційних механізмів (саморегуляція) та соціально-психологічних чинників (комунікація, організаційна підтримка) [2; 3; 4; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. Transformational leadership and organizational behavior. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

6. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. ISBN 978-617-8007-43-0

УДК 378.1:37.01

Віталій Юрійович Гарвасюк,
аспірант кафедри політичних наук та історії
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID 0009-0003-0969-8855
Науковий керівник:
Владислав Володимирович Єгоров,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук та історії
Київського національного університету будівництва та архітектури
ORCID 0000-0002-1373-8173

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕКТИВУ КАФЕДРИ ПОЛІТИЧНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ

Вища освіта в Україні функціонує в умовах соціальних трансформацій, розвитку інноваційної особистості та викликів кризового суспільства. Актуальність дослідження зумовлюється стратегічними орієнтирами розвитку освіти і науки в Україні, зокрема її цифровізацією [1]. У цих умовах особливого значення набуває ефективна діяльність науково-педагогічного колективу кафедри як базового структурного підрозділу університету. Від рівня їх згуртованості, професійної взаємодії та психолого-педагогічної культури залежить якість освітнього процесу та результативність наукової діяльності.

Метою дослідження є визначення психолого-педагогічних умов ефективності науково-методичної діяльності кафедрального колективу.

У сучасній освітній практиці існує суперечність між вимогами до ефективності діяльності колективу кафедри в умовах цифровізації та кризового суспільства і недостатнім рівнем теоретичного осмислення та систематизації психолого-педагогічних умов забезпечення такої ефективності, незважаючи на наявність значної кількості досліджень, що потребує системного уточнення психолого-педагогічних умов їх реалізації.

Проблематика функціонування педагогічного колективу розглядалась у працях В. Кременя, І. Зязюна, І. Підласого, С. Сисоєвої, які підкреслюють значення професійної компетентності викладача для формування сприятливого психологічного клімату та розвитку педагогічної майстерності.

У сучасній науці педагогічний процес розглядається як динамічна система взаємодії його суб'єктів, ефективність якої залежить від узгодженості дій учасників, їх професійної мотивації, готовності до співпраці та самоуправління [2, с. 7–10].

Кафедра політичних наук та історії факультету урбаністики та просторового планування виконує навчальну, методичну та науково-дослідну функції, забезпечуючи формування академічного середовища університету, які нормативно закріплено у Положенні про кафедру політичних наук та історії та Положенні про кафедру [3]. Водночас кафедра забезпечує підготовку фахівців за спеціальністю С2 «Політологія» та наукових кадрів за спеціальністю В9 «Історія та археологія».

У дослідженні соціально-психологічний клімат розглядається як інтегральний чинник ефективності діяльності кафедри, що забезпечує взаємну довіру, підтримку та професійну взаємодію викладачів.

Позитивний психологічний клімат у педагогічному колективі сприяє підвищенню мотивації, творчого потенціалу викладачів і розвитку ефективної комунікації в академічному середовищі [4, с. 222]. Отже, соціально-психологічний клімат виступає не лише фоновою характеристикою колективу, а й активним чинником підвищення ефективності його діяльності та управлінським ресурсом її забезпечення.

Умовою результативності діяльності кафедри є постійний професійний розвиток компетентностей науково-педагогічних працівників, що охоплює науково-методичну діяльність, впровадження інноваційних цифрових технологій освітнього процесу та формування сучасного академічного середовища. Таким чином, професійний розвиток виступає не лише умовою, а й механізмом адаптації кафедрального колективу до викликів сучасного освітнього середовища.

Ще однією психолого-педагогічною умовою є високий рівень педагогічної компетентності викладачів, що включає професійні знання [5, с. 110–115]. Водночас сучасні вимоги передбачають здатність застосовувати цифрові технології, зокрема платформи дистанційного навчання та елементи змішаного навчання (blended learning), а також сучасні інструменти для наукової комунікації та академічної співпраці. У контексті розвитку цифрових гуманітарних практик у сучасному освітньому середовищі необхідно враховувати, що зміна когнітивних особливостей здобувачів освіти, зокрема явище «кліпового мислення» є зовнішнім викликом, що потребує адаптації методів навчання та подання інформації. У таких умовах педагогічна компетентність набуває ознак цифрової компетентності, що визначає здатність викладача до ефективної роботи в цифровому освітньому середовищі.

Ефективне управління діяльністю кафедри передбачає стратегічне планування керівником кафедри освітньої та наукової діяльності, раціональний розподіл обов'язків між викладачами та створення умов для професійного розвитку. Керівник кафедри виступає лідером академічної спільноти, сприяючи формуванню конструктивної співпраці.

Таким чином, ефективність діяльності кафедрального колективу визначається комплексом психолого-педагогічних умов, серед яких соціально-психологічний клімат, академічна співпраця, педагогічна компетентність, ефективне управління діяльністю кафедри та системний професійний розвиток науково-педагогічних працівників.

Реалізація зазначених умов сприяє формуванню згуртованого академічного середовища, підвищенню якості освітнього процесу та результативності науково-педагогічної діяльності, що відповідає сучасним орієнтирам розвитку освіти, спрямованим на формування інноваційної особистості [6, с. 7–22].

Зазначені умови результативності діяльності кафедри в умовах цифровізації освітнього процесу та сучасних соціальних трансформацій визначають роль академічної взаємодії як системоутворюючого чинника.

Актуальним завданням в умовах розвитку кризового суспільства та сучасних соціальних викликів є дослідження механізмів ефективної взаємодії в академічних колективах і впровадження інноваційних педагогічних практик у діяльність університетських кафедр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року : наказ МОН України № 276 від 07.03.2024 (зі змінами № 1149 від 16.08.2024). URL : https://mon.gov.ua/ua (дата звернення: 28.03.2026).

2. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.

3. Положення про кафедру Київського національного університету будівництва і архітектури : нормативний документ. Київ, 2013. URL : https://www.knuba.edu.ua/ (дата звернення: 28.03.2026).

4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості викладача вищої школи. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

6. Кремень В. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти.* 2013. № 1. С. 7–22. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2013_1_3 (дата звернення: 28.03.2026).

УДК 37.015.3:004

Світлана Юріївна Гарна,
кандидат педагогічних наук,
проректор з інноваційної та методичної роботи
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
ORCID 0000-0003-1254-9044;
Тетяна Євгенівна Соколова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПМ 25-1
Університету менеджменту освіти
Науковий керівник:
Андрій Юрійович Гусєв,
кандидат психологічних наук, доцент
Університету менеджменту освіти
ORCID 0000-0002-1790-3295

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Динамічна трансформація інформаційного суспільства зумовлює появу принципово нових запитів до системи загальної середньої освіти. Цифровізація сучасної школи вийшла за межі суто технологічного оновлення в комплексний психолого-педагогічний феномен, що визначає зміст, методологію та архітектоніку педагогічної взаємодії.

Актуальність проблеми зумовлена суперечністю між інтенсивним упровадженням цифрових технологій у шкільну практику та недостатньою розробленістю психолого-педагогічних засад цього процесу. Цифрова адженда України визначає розвиток цифрової освіти стратегічним національним пріоритетом [6], а імплементація її положень на рівні середньої школи потребує не лише технологічного забезпечення, а й чіткого обґрунтування психологічних закономірностей, що становлять основу цифровізації освітнього процесу.

Фундаментальним для формування психолого-педагогічних засад цифровізації є розуміння того, як цифрове середовище впливає на психіку учня. З огляду на це, першою психолого-педагогічною засадою цифровізації є принцип психологічної відповідності, адже цифрові засоби й методи мають відповідати психологічним можливостям та потребам учнів певної вікової групи.

У дослідженнях В. Ю. Бикова та В. В. Лапінського, які обґрунтовують методологічні та методичні основи створення та використання електронних засобів навчального призначення, сформульовано фундаментальний імператив щодо відповідності електронних засобів навчання не лише технічним, а й психолого-педагогічним стандартам – сприяти досягненню конкретної дидактичної мети, реалізовувати принципи наочності, доступності та системності, а також не завдавати шкоди фізичному та психічному здоров'ю учнів [1]. Зазначене дає підстави виокремити другу засаду – принцип педагогічної доцільності, коли цифровий інструмент обирається не заради технологічної новизни, а виключно через його здатність забезпечити якіснішу реалізацію конкретної навчальної мети.

О. М. Олексюк конкретизує психолого-педагогічні умови ефективного застосування цифрових технологій у навчанні школярів, виокремлюючи серед них регуляцію екранного часу відповідно до вікових норм, чергування цифрових і традиційних форм навчальної діяльності, а також цілеспрямований розвиток в учнів навичок саморегуляції та самоорганізації в умовах цифрового навчання [5]. Узагальнення цих умов дозволяє дефініювати третю засаду – принцип психогігієни цифрового навчального середовища.

Ключовим поняттям, що виступає інваріантною складовою психолого-педагогічних засад цифровізації, є цифрова компетентність. О. В. Овчарук визначає її як наскрізну компетентність навчання впродовж життя [4]. Відповідно, четверта психолого-педагогічна засада цифровізації – це принцип компетентнісної спрямованості. Упровадження цифрового інструментарію в освітній простір має бути спрямоване на розвиток релевантних компетентностей – інформаційної грамотності, критичного мислення, цифрової комунікації та безпечної поведінки в мережі.

Психолого-педагогічні засади цифровізації потребують обов'язкового врахування відповідної готовності самих педагогів. Н. В. Морзе та А. Б. Кочарян обґрунтовують модель ІКТ-компетентності вчителя, яка виходить за межі технічних навичок і охоплює здатність до педагогічно виваженого відбору цифрових засобів, методично грамотного застосування та рефлексивної оцінки їхньої ефективності [3], що можна розглядати як п'яту засаду цифровізації.

Отже, психолого-педагогічні підвалини цифровізації в закладах загальної середньої освіти утворюють цілісну систему принципів, що детермінують параметри безпечної інтеграції новітніх технологій у навчання. Практична реалізація цих положень можлива лише за умови консолідації зусиль усіх суб'єктів освітньої діяльності – адміністрації, педагогічних колективів, шкільних психологів та органів управління освітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю., Лапінський В. В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2012. № 2. С. 3–6.

2. Жук Ю. О. Психологічні проблеми освітнього середовища, опосередкованого комп'ютерними технологіями. *Педагогіка і психологія.* 2016. № 3. С. 55–62.

3. Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2014. Т. 43, № 5. С. 27–39.

4. Овчарук О. В. Цифрова компетентність як ключова в навчанні впродовж життя. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. Т. 76, № 2. С. 1–11.

5. Олексюк О. М. Психолого-педагогічні умови ефективного застосування цифрових технологій у навчанні школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2021. Вип. 30. С. 88–96.

6. Цифрова адженда України – 2020. Київ : HiLearn, 2016. 90 с. URL : https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

УДК 624.04:004.89

Сергій Юрійович Гетун,
аспірант кафедри будівельної механіки
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0001-2269-7035
Науковий керівник:
Григорій Михайлович Іванченко,
доктор технічних наук, професор, декан будівельного факультету
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-1172-2845;
Галина В'ячеславівна Гетун,
кандидат технічних наук, професор кафедри архітектурних конструкцій
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-3317-3456;
Андрій В'ячеславович Соломін,
кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри біомедичної інженерії
Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»
ORCID 0000-0002-5226-8813

ВТРАТА «ФІЛЬТРА СКЛАДНОСТІ» ТА КОГНІТИВНЕ ДЕЛЕГУВАННЯ ЯК ЧИННИКИ ЕВОЛЮЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНЖЕНЕРА (КРІЗЬ ПРИЗМУ ПАРАМЕТРИЧНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ)

Історичний розвиток інженерної справи і зокрема обчислювальної будівельної механіки є безперервним процесом послідовного когнітивного делегування. Еволюціонуючи від делегування рутинних обчислень першим ЕОМ, галузь здійснила фундаментальний перехід до автоматизації ресурсоємних операцій із багатовимірними системами матричних рівнянь за допомогою спеціалізованих комплексів на базі методу скінченних елементів (МСЕ). Сучасні системи автоматизованого інженерного аналізу (CAE), такі як Ansys Mechanical, LS-DYNA чи Abaqus, є беззаперечним тріумфом програмної інженерії з феноменальним рівнем внутрішньої автоматизації. Їх надпотужна алгоритмічна база дозволяє розв'язувати надскладні нелінійні та зв'язані фізико-механічні просторові задачі. Багаторічне оволодіння цим інструментарієм цілком справедливо розглядається як надійна, фундаментальна інвестиція у професійне

майбутнє інженера-будівельника. При цьому історично склалося так, що сама архітектурна монументальність цих систем, їхня висока вимогливість до користувача та високий поріг входження де-факто слугували для галузі потужним природним «фільтром експертності». Надійним запобіжником слугувала неможливість випадково чи суто інтуїтивно без фахової підготовки побудувати коректну розрахункову модель складних будівель, конструкцій або вузлів. Ця складність гарантувала, що до симуляцій допускаються переважно фахівці з високим фундаментальним бекграундом у галузі опору матеріалів та будівельної механіки, тим самим захищаючи індустрію від дилетантського втручання.

Однак сьогодні цей усталений технологічний статус-кво постає перед екзистенційним викликом, зумовленим стрімким розвитком штучного інтелекту та переходом до парадигми агентної розробки [2]. Для розуміння вектора невідворотних трансформацій доцільно звернутися до досвіду суміжних галузей, зокрема інформаційних технологій. Сучасна екосистема веб-розробки демонструє еталонний приклад демократизації складних технологій: фахівцю з будь-якої предметної області сьогодні вже не обов'язково здобувати глибокі компетенції у програмуванні користувацьких інтерфейсів для створення повноцінного веб-застосунку. Використовуючи сучасні середовища агентної розробки, достатньо завантажити відповідні готові навички (skills) та сформулювати завдання з найвищого рівня абстракції, виступаючи скоріше в ролі системного менеджера, який лише делегує технічну реалізацію штучному інтелекту. Ця масштабна хвиля технологічної демократизації неминуче охопить і консервативну будівельну галузь. Сьогодні для екосистем рівня Ansys ще не існує широкої бази готових агентних навичок. Проте це свідчить не про недоліки програмного забезпечення, а лише про транзитний етап, на якому зараз перебуває індустрія.

Цей перехідний етап найгостріше відчувається на вістрі сучасних наукових досліджень, зокрема в процесі розробки фізично-інформованих нейромереж (PINN) та сурогатних моделей конструктивних елементів [3]. Запит індустрії на миттєвий параметричний перебір та багатокритеріальну оптимізацію споруд відкриває колосальні перспективи, проте вимагає генерації величезних масивів синтетичних даних. Практичний досвід досліджень у цій сфері розкриває екзистенційний парадокс сучасного інжинірингу: через разючу інструментальну асиметрію проєктування та тренування навіть нетривіальної архітектури нейромережі (завдяки високорозвиненій екосистемі ШІ-асистентів) часто виявляється значно простішим завданням, ніж етап підготовки тренувального датасету в консервативному середовищі традиційних CAE-комплексів.

Головним вузьким місцем стає виснажлива алгоритмічна боротьба за масову генерацію даних у традиційних CAE-пакетах [1]. Коли звичний графічний інтерфейс (GUI) вичерпує свої функціональні можливості, дослідник змушений спускатися на базовий рівень прикладного програмного інтерфейсу (API, зокрема використовуючи інструменти на кшталт PyMAPDL) для створення скриптів параметричного сетапу. Очевидним рішенням було б делегувати написання цього коду системам агентної розробки, проте готових навичок (skills) для взаємодії з комплексами типу Ansys ще не існує. Через це інженер, спираючись на фундаментальне розуміння розрахункового комплексу та його документації, змушений спочатку власноруч створювати такі імпровізовані навички для ШІ, і лише потім, з їхньою допомогою, генерувати скрипти для масових розрахунків МСЕ. Навіть такий двоетапний процес виявляється безпрецедентно ефективнішим за класичне ручне програмування. Проте саме під час конструювання цих інструментів фахівець приходить до екзистенційного усвідомлення: поки він створює ці навички власноруч, він усе ще зберігає експертний контроль і повне розуміння процесів внутрішньої механіки розв'язків. Але щойно ці імпровізовані навички стандартизуються і стануть масовими інструментами готові комерційні рішення, вони назавжди змінять ландшафт проєктування, відкривши шлях до застосування ШІ-оптимізацій у безлічі рутинних кейсів.

Саме в цій технологічній невідворотності криється фундаментальна загроза профанації експертності. У момент, коли агентні навички для керування інженерним програмним забезпеченням стануть повсякденністю, багаторічний «фільтр складності» миттєво зникне. Будь-який користувач отримає можливість делегувати ШІ-агенту розрахунок складної просторової конструкції, сформулювавши запит природною мовою на найвищому рівні абстракції [4]. За аналогією з хвилею візуально досконалих, але функціонально та архітектурно порожніх вебзастосунків, створених нефахівцями, будівельна галузь постає перед загрозою масового поширення феномену «ілюзії достовірності». Відбудеться масштабна профанація: демократизована система з легкістю генеруватиме професійні на вигляд звіти з детальними багатоколірними епюрами напружень та деформацій, які насправді міститимуть критичні фізичні хиби. За умов втрати інженерами глибинного розуміння фізичної суті процесів, що відбуваються всередині розрахункового комплексу, однієї лише академічної чи професійної доброчесності користувачів виявиться абсолютно недостатньо для стримування лавини таких небезпечних «структурних галюцинацій». У будівельній механіці, де ціною алгоритмічної помилки є надійність споруд та безпека життєдіяльності, сліпа довіра до згенерованого результату матиме катастрофічні наслідки [5].

Наразі будівельна галузь перебуває у стані відносної безпекової стабільності: надійність проєктування надійно гарантується дією традиційного «фільтра складності». Немає сумнівів, що після повноцінної інтеграції новітніх ШІ-інструментів індустрія адаптується, неминуче випрацює нові інституційні захисні механізми, жорсткі регламенти контролю та оновлені практики валідації, знову повернувшись до стану технологічної рівноваги. Проте найбільшу екзистенційну загрозу становить саме етап транзиту – «період турбулентності», коли агентні системи та синтезовані ними новітні підходи до розрахунку й проєктування набудуть масового поширення, а нові фахові запобіжники ще не будуть сформовані. Щоб запобігти критичним помилкам під час цього небезпечного перехідного етапу, виникає гостра потреба у превентивному розширенні компетенцій. Саме в цій транзитній реальності для спеціалістів з будівельної механіки навички програмування, скриптування, розуміння архітектури даних та принципів взаємодії з API мають бути визнані такою ж невіддільною фундаментальною базою підготовки, як теоретична механіка чи опір матеріалів. Лише бездоганне розуміння класичного фізико-математичного апарату в поєднанні зі здатністю комплексно оркеструвати роботу ШІ-агентів та коректно транслювати фізичну постановку задачі в їхнє алгоритмічне середовище дозволить інженеру безпечно подолати цей етап, залишаючись єдиним безкомпромісним валідатором згенерованих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Getun S., Ivanchenko H., Getun G., Skliarov I., Solomin A. Application of surrogate models based on neural networks for fast optimization of reinforced concrete frame structures. *Strength of Materials and Theory of Structures.* 2025. Vol. 115. P. 164–174. DOI 10.32347/2410-2547.2025.115.164-174

2. Guo J., Park C., Qian D., Hughes T. J. R., Liu W. K. Large language model-empowered next-generation computer-aided engineering. *Computer Methods in Applied Mechanics and Engineering.* 2026. Vol. 450. DOI : https://doi.org/10.1016/j.cma.2025.118591

3. Farooq S. A., Alajaleen D., Albinmousa J. Machine learning-assisted fracture prediction: Integrating synthetic and experimental data for quasi-static notch failure analysis. *Frattura ed Integrità Strutturale.* 2026. Vol. 20, № 75. P. 362–372. DOI : https://doi.org/10.3221/IGF-ESIS.75.26

4. ALL-FEM: Agentic Large Language models Fine-tuned for Finite Element Methods / R. Deotale, A. Srinivasan, Y. Tian та ін. *SSRN Electronic Journal.* 2025. DOI : https://doi.org/10.2139/ssrn.6103826

5. Appleyard N. Engineering Simulation in 2026 – ASSESS Simulation Leadership Perspective / Digital Engineering 24/7. 2025. URL : https://www.digitalengineering247.com/article/engineering-simulation-in-2026assess-simulation-leadership-perspective (дата звернення: 16.03.2026).

УДК 159.92

Аліна Олександрівна Горай,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКІВ

Агресивна поведінка є складним і багато факторним явищем, яке формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Цей період розвитку особистості характеризується значними психологічними змінами, емоційної нестабільністю та пошуком власної ідентичності, що створює підґрунтя для виникнення агресії [5].

Однією з ключових причин агресивної поведінки є внутрішній психологічні конфлікти. Підліток переживає суперечності між власним бажаннями, можливостями та соціальними вимогами, що призводить до внутрішньої напруги, яка може проявлятися у формі агресії. Також агресія може часто проявлятися як спосіб самозахисту або самоствердження, моменти коли підліток намагається відстояти власну позицію або довести свою думку [3].

Важливу роль у виникненні агресивної поведінки відіграють індивідуально-психологічні особливості підлітка. До них належить недостатній розвиток навичок саморегуляції, низька самооцінка та труднощі у спілкуванні. Такі підлітки часто не можуть конструктивно вирішувати конфлікти, тому часто використовують агресивну форму поведінки. Також важливим є рівень емоційного розвитку: коли дитина не вміє контролювати свої емоції, це підвищує ризики агресивних реакцій.

Не менш важливим є біологічні та фізіологічні передумови. У підлітковому віці відбуваються інтенсивні гормональні зміни, що в свою чергу підвищує емоційну чутливість. Психологічні чинники також проявляються через

прагнення до збереження особистісних меж. Агресивна реакція інколи виступає способом захисту власного простору як фізичного так і емоційного. Внутрішні переживання, такі як невпевненість у собі або тривожність можуть посилювати схильність до конфліктної поведінки. Важливо також врахувати, що в підлітковому віці недостатній розвиток саморегуляції, тобто підліток не вміє контролювати власні емоційні імпульси.

Сімейне середовище є одним із ключових факторів формування поведінки. Постійні конфлікти дома або жорстокі методи виховання створюють негативний фон, який сприяє розвитку агресивності у підлітка. Водночас надмірний контроль або повна відсутність уваги можуть також негативно впливати на розвиток особистості [2].

Також значний вплив має соціальне уточнення. В підлітковому віці особливо важливим стає прийняття з боку однолітків, бажання відповідати груповим нормам інколи наслідуючу поведінку певної групи підліток стає схильним до агресії [4].

Окрему увагу слід приділити стану фрустрації, який виникає тоді, коли важливі потреби підлітка залишаються незадоволеними або коли він не може досягти значущої для себе мети. Такі переживання часто супроводжується розчаруванням та напруженням, що також в свою чергу може випливати у агресивні дії.

Сучасні соціальні умови також відіграють важливу роль. Високий рівень стресу, нестабільність у суспільстві та надлишок інформації створюють додаткове психологічне навантаження на підлітків. Це особливо актуально в умовах складних життєвих обставин, коли психіка підлітка ще немає достатніх ресурсів для ефективного подолання труднощів.

Агресію підлітковому віці може проявлятися у різних формах. Це можуть бути фізичні дії, словесні образи, пошкодження чужого або власного майна або психологічний тиск на інших. Форма прояву залежить від індивідуальних особливостей дитини та умов, у яких вона перебуває [1].

Отже, агресивна поведінка підлітків формується під впливом цілого комплексу факторів, серед яких біологічні особливості, внутрішні психологічні процеси, сімейні умови та соціальне середовище. Усвідомлення цих причин є важливим кроком до ефективної профілактики та корекції агресивних проявів, а також до створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Врачинська Н. Ф., Булгакова О. М. Профілактика агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. 384 с.

2. Карпінська Л. В., Миропольцева Н. І. Психологічні особливості агресивності як форми прояву девіантної поведінки в підлітковому віці. *Молодь у сучасній психології* : XII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених, 20.04.2023 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2023. С. 56–57.

3. Коць М. Психологічні детермінанти конфліктної поведінки підлітків. *Соціальна психологія.* 2007. № 1. С. 162–169.

4. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. / уклад. : О. Д. Сафін, С. П. Байда ; Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, МОН України. Умань : Візаві, 2021. 202 с.

5. Нежинська О. О., Заушнікова М. Ю., Шевченко В. А. Психологічні особливості проявів агресивності та їхній вплив на професійний розвиток майбутнього психолога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія.* 2025. № 2. С. 142–146. DOI : https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.2.25 ; URL : http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/422

УДК 721.012:37.017(477)

Ольга Олександрівна Гордієнко,
магістр ландшафтного дизайну, аспірантка
Київського державного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0000-9121-5389
Науковий керівник:
Юлія Вікторівна Третяк,
доктор архітектури, професор, завідувач кафедри дизайну
Київського державного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-7537-5929

МЕТОДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ З ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В2 «ДИЗАЙН»

Освіта ландшафтних дизайнерів базується на мультидисциплінарному підході, який поєднує теорію з практикою, охоплює широкий спектр знань із мистецтва, історії, психології, інженерно-технічних дисциплін для формування гармонійного середовища, що відповідатиме вимогам часу і потребам людей. Тому методологія викладання курсу «Основи ландшафтного проєктування» стає комплексною системою знань про принципи, методи і форми організації навчального процесу, визначаючи етапність та послідовність їх передачі від викладача студенту, формування вмінь і навичок у здобувачів вищої освіти. Фундаментальні та сучасні праці з педагогіки [2; 3] дозволили вибудувати авторську методику викладання вищезгаданого курсу [1]. Підготовка студентів-дизайнерів спрямована на різнобічне і гармонійне виховання особистостей, розвиток їх творчого потенціалу через вирішення фахових завдань, активізацію пізнання й пошук нових засобів роботи у майбутній професійній діяльності [4]. Названий підхід стає основою теоретико-практичного курсу з основ ландшафтного проєктування, спрямованого на формування художньої культури фахівців у ландшафтному дизайні, базується на поєднанні теоретичних знань з архітектури, біології, ботаніки, дендрології, основ композиції та екології з інтенсивною практичною роботою в аудиторії (студійний метод).

Світовий досвід показує, що у закладах вищої освіти архітектурно-дизайнерського напряму створені окремі факультети з підготовки кадрів для сфери ландшафтного дизайну: сьогодні не є достатнім формувати середовище

суто естетичними засобами, воно має бути комфортним і безпечним, мінімізувати витрати на своє утримання, при активному залученні ландшафтної компоненти. Формування комплексу знань та навичок з ландшафтного дизайну, основ дендрології та геодезії, типології й сценарної будови ландшафтних просторів, урахування психології їх сприйняття є обов'язковою умовою підготовки відповідних фахівців. Створення сучасного дизайн-проєкту вимагає залучення широкого спектру знань з різних галузей науки й практики для виконання передпроєктного аналізу території і рельєфу, визначення стилістики, здійснення графічного рішення, що викликає необхідність у формуванні професійних компетенцій у студентів, здатності створювати функціональні та естетичні простори через синтез природних і штучних елементів.

Курс ландшафтної підготовки складається з обов'язкової теоретичної лекційної і практичної частин, з опануванням прийомів графіки для виконання проєкту малого саду. Спочатку студентам надаються знання з теорії та історії садово-паркового мистецтва, сучасних тенденцій вибору стилістики та методів ландшафтного проєктування; використання засобів композиції для створенні ландшафтних груп рослин, майданчиків відпочинку у парковому середовищі, «кишенькових» та зимових садів; проводиться ознайомлення з нормативними документами, складом та змістом проєктної документації. Також на лекціях викладач надає матеріал з основ дендрології, розповідає про види рослин, їх морфологію, розкриває впливи структури і характеру оточення на формування образу ландшафтного об'єкту, що сприяє опануванню сучасних принципів формування ландшафтних композицій у залежності від проєктного завдання. В наші дні вкрай важливим стає врахування інклюзивності та технологічності, формування безбар'єрних просторів для потреб усіх верств населення.

Знання про впровадження «розумних» інженерних систем, ознайомлення з останніми тенденціями в сфері ландшафтного дизайну супроводжується відвідуванням виставок, семінарів, участю в конкурсному проєктуванні, сприяє ознайомленню студентів з останніми тенденціями і технічними можливостями у даній сфері. На етапі засвоєння теоретичного блоку доречним є метод гібридного навчання, що передбачає поєднання традиційних лекцій з онлайн-ресурсами для індивідуалізації освітнього шляху студента. Аналіз освітянської практики виявляє перехід від класичних академічних до більш інтерактивних методів у сучасній освіті дизайнерів, появу технологічних та екологічно орієнтованих підходів [5], що дозволяє підготувати фахівців, спроможних відповідати на сучасні виклики: зміни клімату, урбанізацію, вимоги створення сталого довкілля. Саме тому в проєктній частині навчання студенти не тільки

вивчають теорію, а й працюють над реальними чи імітованими проєктами, включаючи усі методичні етапи.

Навчання зосереджене на створенні реальних ландшафтних проєктів, що включає планування та розробку пошукових ескізів в «ручній» графіці, розвиток навичок роботи з програмним забезпеченням, яке передбачає аналіз існуючого ландшафту та потреби можливого замовника; розробку інноваційних проєктних рішень, пошук концепції вирішення простору та образу об'єкту; складання пояснювальної записки, створення візуалізацій; захист-обговорення проєкту в групі, що формує компетентності, необхідні для майбутньої роботи. Важливим етапом є практична частина курсу, що містить аудиторну й позааудиторну роботу з послідовним проходженням наступних етапів.

Аналітичний, передпроєктний – збір даних про ділянку проєктування: фотофіксація території, вивчення містобудівних та природних факторів, рельєфу, аналіз інсоляції, ґрунтів та існуючої рослинності. Визначення місця проєктування упереджує його пофакторний аналіз, при цьому застосовується метод «живого проєктування», що полягає в роботі в умовах реального проєктування (на території навчального закладу чи громадського парку) й дозволяє студентам відчути відповідальність за результат, метод польових досліджень з прямою взаємодією студента з ландшафтом, що розглядається як експериментальна «лабораторія» проєктування у реальному часі і просторі. Важливим стає також викладання дисципліни у напрямку актуальної на сьогодні реабілітаційної функції ландшафту.

Концептуальний, клаузурний етап навчання, коли відбуваються пошуки композиційної та стильової ідеї, створення формотворчих начерків на основі багатоваріантності рішення.

Пошуковий, поточний – ескізування в масштабі ідеї композиційного вирішення ділянки, підборі посадкового матеріалу, побудові сценарію ландшафтних просторів, визначенні функціональних зон з трасуванням дорожньо-стежкової мережі для оптимального зв'язку усіх складових.

Завершальний*, експозиційний* етап навчального проєктування передбачає розробку генерального та дендроплану, схем освітлення і поливу, розбивочного та посадкового планів із застосуванням ПЗ ArchiCAD та Lumion для візуалізації та виконання креслень, завдяки чому студент навчається працювати з графічними редакторами, з програмами віртуального моделювання, роботі з різними «ручними» техніками для виявлення змісту об'єкта. Вкрай важливими є засоби формування простору кольором, формами, текстурами, лініями та масштабуванням з формалізацією виконання завдань.

Рефлексійний, підсумковий етап передбачає самоаналіз і оцінку екологічної і соціальної значущості виконаної роботи при захисті роботи в аудиторії, фіксування отриманих знань і навичок, критичне ставлення до отриманих результатів, взаєморецензування з формуванням мислення експерта.

В якісній підготовці спеціалістів з дизайну організація самостійної роботи студентів є важливою формою освітнього процесу, вагомою та актуальною для закріплення отриманих знань, їх перевірки та апробації на практиці, особливою системою підготовки, організованою для глибшого розуміння обраної професії та високої конкурентоспроможності на ринку праці. Це стимулює професійне зростання, розвиває творчість і креативність майбутніх фахівців. Поступово, із пасивного споживача знань студент перетворюється на активного творця, що вміє формулювати проблему, визначати шляхи її вирішення, знаходити оптимальний результат, доводити його правильність. Цей процес передбачає орієнтацію на активні методи навчання, розвиток творчих здібностей, перехід до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості, особливо для інклюзивних груп – споживачів освітніх послуг. Навчання із застосуванням креативного підходу до виконання практичних завдань й використання новітніх комп'ютерних технологій у самостійній роботі студента сприяє організації фахової траєкторії для кожного студента, формуванню й удосконаленню вмінь та навичок, створенню зацікавленості до занять, розширенню досвіду, розвитку творчого потенціалу і пізнавальної активності. Наведена авторська методика викладання передає фахові знання і формує світогляд, виховує дизайнерів-професіоналів, сприяє чіткій організації навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Елементи ландшафтного дизайну у проєкті малого тематичного саду : методичні вказівки до виконання практичних завдань з дисципліни «Основи ландшафтного проєктування» / уклад. О. О. Гордієнко, Ю. В. Третяк. К. : КНУБА, 2026. 67 с.

2. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. К. : КНУБА, 2020. 164 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b212ce07-5e22-46df-8b13-8bc9fb1473eb/content

3. Руденко М. В. Педагогічна діагностика : навч.-метод. посіб. К. : НАОУ, 2006. 144 с.

4. Тобілевич Г. М. Специфіка підготовки фахівців у сфері «Ландшафтна архітектура та дизайн». *ΛΌГОΣ. The art of scientific mind* : Scientific journal. 2019. № 3. С. 8–10. April. URL : https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/147/131

5. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures* : Scientific-and-technical collected articles. Kyiv : KNUBA, 2023. Issue 111. P. 3–12. Web of Science. DOI 10.32347/2410-2547.2023.111.3-12 ; URL : http://omtc.knuba.edu.ua/article/view/296252

УДК 378.147

Анастасія Михайлівна Горох,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Сучасна криза загострює проблему девіантної поведінки серед молоді. Девіантність – система дій, що порушують загальноприйняті соціальні норми – в мирних умовах може бути невизначеною за характером, але у воєнний період набуває негативних проявів. За відсутності механізмів корекції зростання девіантних реакцій створює загрозу не лише фізичному, а й психологічному добробуту населення [1]. Дослідження Zhai Z. (2025) показує, що щільні батьківсько-дитячі контакти асоціюються з меншим рівнем девіантної поведінки підлітків (через менший рівень депресії та вплив однолітків) [2]. Це підкреслює роль родинного середовища і психологічного здоров'я у профілактиці девіації.

Робота психотерапії з особами, що схильні до девіантної поведінки, передбачає комплексний підхід. Ефективними методами корекції називають:

- забезпечення загальної доступної психологічної допомоги та освіти, спрямованої на підвищення усвідомлення соціальних цінностей;
- організацію групових психотерапевтичних занять (психологічно навчальних груп), де особи з подібними проблемами можуть спільно опрацьовувати поведінкові стратегії;
- впровадження когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) для руйнування дезадаптивних установок і навчання новим навичкам поведінки;
- створення оперативних каналів зв'язку з психологом (навіть онлайн-консультації), щоб у кризовому моменті людина мала можливість отримати допомогу [1].

Такі заходи можуть запобігти ескалації девіантних форм і знизити агресію серед постраждалих від війни.

Когнітивно-поведінковий підхід ставить за мету особистісне оздоровлення клієнта шляхом ідентифікації та руйнування дисфункційних когнітивних схем, які лежать в основі девіантної поведінки. Згідно з О. В. Романенком (2021), девіантність у моделі КПТ розглядається як наслідок неправильного навчання, тому терапія працює над зміною мислення і поведінки клієнта [3]. Клієнта вчать розпізнавати і замінювати хворобливі думки більш адекватними, а також навчають контролювати імпульсивні потяги. У поєднанні з сімейним консультуванням це допомагає коригувати внутрішні конфлікти, котрі породжують девіантні реакції.

Емпіричні дані підтверджують – робота в групах особливо корисна для осіб з девіантною поведінкою. Берегова Н. А. та Шеремет А. М. (2025) наголошують, що серед усіх методів саме групова психотерапія показує високий ступінь ефективності в корекції відхилень у підлітків [4]. Підлітки відчувають підтримку однолітків та мають можливість обговорити власні проблеми у безпечному колі. Для терапевта важливо вміти керувати груповою динамікою. Успішне перенаправлення дезадаптивного девіантного мовлення і поведінки учасників групи на конструктивні завдання сприяє кращій співпраці і формуванню терапевтичного альянсу. Професіонал, що одразу вказує пацієнтам на невідповідність девіантних висловів контексту групової роботи і тонко повертає розмову до завдань, підвищує свою здатність встановлювати довірливі відносини.

Навіть у ситуаціях девіанту терапія може поєднувати різні напрями. Кошова І. В. та Кресан О. Д. (2021) відзначають, що окрім КПТ і групової роботи, можуть застосовуватись методи гештальт- та тілесно-орієнтованої терапії, спрямовані на подолання внутрішнього розколу особистості та формування довіри до себе. Виокремлюють екзистенціальний підхід, який допомагає відшукати сенс життя навіть у кризових обставинах і мінімізувати відчуття ізоляції [5]. Психологічне втручання можливе лише за згодою самої особи на зміни, тому одним з провідних завдань терапевта є формування мотивації до соціальної адаптації та особистісного зростання.

Усі вищезгадані методи потребують системної організації. Профілактика та корекція девіантної поведінки особливо ефективні на ранніх етапах її вияву. Найбільш адекватною формою впливу вважають поведінкову корекцію, яка поєднує низку методів: стимуляцію та мотивацію здорової поведінки, корекцію емоційних порушень, методи саморегуляції, когнітивне переналаштування, припинення небажаних реакцій та посилення позитивних моделей [5].

Сучасна психотерапія девіантної поведінки має бути багатофакторною, адаптивною, поєднувати індивідуальні та групові методи та охоплювати родину і соціум. Головне – створити довірче середовище, де клієнт відчує внутрішню мотивацію до змін. Своєчасні психокорекційні програми, побудовані за такими принципами, можуть суттєво зменшити ризик агресії та асоціальних проявів у кризовому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пеца Д. Д., Росоха Я. М. Девіантна поведінка за умов воєнного стану: чинники, наслідки, механізми впливу. *Актуальні проблеми порівняльно-аналітичного права.* 2025. № 1. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.7

2. Zhai Z., He T., Kelly C., et al. The impact of parent–child interaction and adolescent deviant behavior: The sequential mediation of depression and deviant peer affiliation. *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 16. Article 1713762. DOI : https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1713762

3. Романенко О. В. Чинники девіантної поведінки підлітків з позицій різних психотерапевтичних підходів. *Юридична психологія*. 2021. Т. 28, № 1. С. 65–72. DOI : https://doi.org/10.33270/03212801.7

4. Берегова Н. А., Шеремет А. М. Девіантна поведінка у підлітків: причини, прояви, шляхи профілактики та корекції. *Psychology Travelogs*. 2025. № 1. С. 127–136. DOI : https://doi.org/10.31891/PT-2025-1-14

5. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с. URL : https://www.researchgate.net/publication/399795085_Kosova_I_V_Kresan_O_D_Psihologia_deviantnoi_povedinki_Navcalno-metodicnij_posibnik_Nizin_Vidavnictvo_NDU_im_M_Gogola_2021_226_s (дата звернення: 21.02.2026).

УДК 159.9:378

Марія Володимирівна Громак,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних соціальних трансформацій та повномасштабної війни проблема психоемоційного стану молоді набуває особливої актуальності. Воєнний стан створює значну кількість стресогенних факторів, які впливають на психічне благополуччя населення, зокрема студентської молоді. Здобувачі вищої освіти змушені адаптуватися до нових умов життя, поєднуючи навчальну діяльність із постійним інформаційним напруженням, небезпекою та невизначеністю майбутнього. У таких умовах особливої уваги потребує проблема тривожності як важливого показника психоемоційного стану особистості [3].

Тривожність розглядається у психології як емоційний стан, що характеризується відчуттям напруження, занепокоєння та очікуванням можливих негативних подій. Вона може виникати під впливом зовнішніх стресових чинників або внутрішніх переживань особистості. Дослідники зазначають, що помірний рівень тривожності може виконувати адаптивну функцію, стимулюючи активність людини, однак її високі показники здатні негативно впливати на когнітивну діяльність, емоційний стан і поведінку [5].

В умовах воєнного стану значна кількість студентів переживає підвищений рівень психологічного напруження. До основних чинників, що сприяють зростанню тривожності серед здобувачів вищої освіти, можна віднести постійний інформаційний тиск, загрозу безпеці життя, вимушене переміщення, економічну нестабільність, а також зміни в організації освітнього процесу. Сукупність цих факторів призводить до формування стану емоційної нестабільності,

який може проявлятися у вигляді тривоги, страху, напруження та зниження психологічної стійкості [1; 4].

Особливістю студентського віку є інтенсивний процес формування особистісної ідентичності, професійного самовизначення та системи життєвих цінностей. Саме тому психоемоційні порушення, зокрема підвищена тривожність, можуть мати значний вплив на розвиток особистості та ефективність навчальної діяльності. Підвищений рівень тривожності може призводити до зниження концентрації уваги, труднощів у прийнятті рішень, погіршення академічної успішності та загального психологічного самопочуття студентів [1; 2].

Водночас важливим аспектом є здатність молоді до психологічної адаптації. Багато здобувачів вищої освіти демонструють достатньо високий рівень психологічної стійкості, використовуючи різні копінг-стратегії для подолання стресових ситуацій. До таких стратегій належать соціальна підтримка, активна життєва позиція, розвиток емоційної саморегуляції та формування позитивного бачення майбутнього [6].

Таким чином, дослідження особливостей прояву тривожності у здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є важливим напрямом сучасних психологічних досліджень. Вивчення рівня тривожності та факторів, що впливають на її формування, сприятиме розробці ефективних психологічних програм підтримки студентської молоді. Психологічна допомога та профілактика емоційних порушень можуть стати важливим ресурсом збереження психічного здоров’я здобувачів освіти та підвищення їхньої адаптивності в умовах кризового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заушнікова М. Ю., Тонкопей Ю. Л., Пєтухова І. О. Динаміка рівня тривожності здобувачів вищої освіти у прикордонному регіоні в умовах війни. *Науковий журнал «Габітус»*. 2023. Вип. 45. С. 59–63. DOI : https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.9 ; URL : http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/9.pdf

2. Карамушка Л. М. Психологія управління : підручник. Київ : Либідь, 2017. 400 с.

3. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 272 с.

4. Панок В. Г. Психологічна допомога населенню в умовах кризових ситуацій. Київ : Ніка-Центр, 2022. 168 с.

5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2018. 360 с.

6. Mental health and psychosocial support for young people during conflict / UNICEF. 2023. URL : https://www.unicef.org

УДК 159.93

Олександра Олександрівна Гузенко,
здобувачка вищої освіти групи ПМС3-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В сучасних умовах життєдіяльності особливої уваги потребує підтримка психоемоційної сфери молоді, яка змушена адаптуватися до змінених умов соціальної взаємодії та особистісного розвитку. У цьому контексті життєстійкість, як здатність особистості протистояти труднощам, зберігати внутрішню рівновагу та ефективно функціонувати в умовах невизначеності, виступає критично важливим чинником.

Життєстійкість розглядається як інтегративна характеристика особистості, що охоплює сукупність взаємопов'язаних компонентів, зокрема емоційну витривалість, здатність до відновлення після дії стресогенних чинників, а також настанова на конструктивне й позитивно орієнтоване розв'язання проблемних ситуацій [2]. Розвиток зазначених характеристик виступає необхідною умовою забезпечення психологічного благополуччя та підтримання високого рівня ефективності діяльності, особливо в умовах невизначеності та інтенсивного стресового впливу.

Важливою умовою подолання життєвих труднощів є «уміння жити», на чому наголошував В. Франкл, підкреслюючи здатність людини формувати власне ставлення до життєвих обставин [3].

Усвідомлення психологічних умов формування життєстійкості особистості в умовах воєнного стану передбачає системне осмислення комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких провідну роль відіграють соціальна підтримка, індивідуально-психологічні ресурси, особистісні характеристики, адаптаційні механізми та ефективні підходи психологічної допомоги.

З позиції ресурсного підходу підвищення рівня життєстійкості пов'язується насамперед з оптимізацією внутрішніх і соціальних ресурсів особистості. Це передбачає виявлення та розвиток індивідуальних ресурсів людини, а також формування навичок ефективної соціальної взаємодії на різних етапах її життєвого розвитку [1].

Слід зазначити, що життєстійкість не є наслідком успішного вирішення складної ситуації, вона активізується ще на початковому етапі – в момент першого зіткнення особистості з труднощами та усвідомленням невизначеності майбутнього [7]. Саме це усвідомлення стає поштовхом до формування конструктивної стратегії поведінки. Варто зазначити, що саме ситуації невизначеності значно більше сприяють особистісному зростанню й розвитку, ніж передбачувані й повторювані умови навколишнього середовища. Таким чином, справжнє психічне здоров'я тісно пов'язане зі здатністю людини активно реагувати, приймати зважені рішення в умовах нестабільності та суперечливості, демонструючи при цьому життєстійкість, як ключовий адаптивний механізм [5].

В умовах війни в особистості активізується внутрішній ресурс, що надає сили й мотивацію для досягнення цілей. Психіка запускає смислові процеси, які сприяють внутрішнім трансформаціям – переосмисленню життєвого шляху, пошуку нової ідентичності та формуванню оновленого життєвого сценарію [5]. У цьому контексті життєстійкість виступає ключовим фактором, який дозволяє людині адаптуватися, змінювати світогляд і знаходити сенс навіть у кризових обставинах, що тісно пов'язано з психічним здоров'ям [4].

Отже, життєстійкість є ключовою психологічною характеристикою молоді, яка забезпечує здатність зберігати внутрішню рівновагу, адаптуватися до невизначеності, долати стрес і конструктивно реагувати на труднощі. Вона формується завдяки поєднанню внутрішніх ресурсів особистості, емоційної витривалості, навичок саморегуляції, соціальної підтримки та ефективних механізмів психологічної допомоги. В умовах воєнного стану життєстійкість набуває особливого значення, оскільки сприяє активізації внутрішніх ресурсів, переосмисленню життєвих цінностей, особистісному зростанню та пошуку сенсу в кризових обставинах. Тому підтримка психоемоційного благополуччя і розвиток життєстійкості молоді є важливою умовою збереження психічного здоров'я та вагомим вкладенням у майбутнє українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідик Н. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. *Молодий вчений*. 2014. № 1 (03). С. 128–13.

2. Кондратюк С. М. Життєстійкість як ресурс подолання життєвих труднощів в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 78–83. DOI 10.51547/ppp. dp.ua/2022.4.11

3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. О. Замойської. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.

4. Чепурко Г. І. Ментальне здоров'я українців: виклики воєнного часу. Boston, USA, 2023. 179 с.

5. Kokun O. M. The hardiness as a trend of modern psychological research. *Психофізіологічні дослідження*. Матеріали I (науков. семінар). 2021.

6. Kokun O. M. Professional hardiness of personality: an analysis of the phenomenon. *Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості.* 2020. 297 с.

7. Maddi, S. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, *44* (2). P. 279–298.

УДК 378.147:628

Єлизавета Ярославівна Дзюндзя,
аспірант G19-БУД-асп-25
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0002-3434-9369
Науковий керівник:
Геннадій Михайлович Кочетов,
доктор технічних наук, професор
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-0041-7335

ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО НА ПРИКЛАДІ ОЧИЩЕННЯ ВОДИ ВІД МАРГАНЦЮ

Сучасний стан водних об’єктів України вимагає від фахівців у галузі водопостачання та водовідведення не лише теоретичних знать, а й практичних навичок. Проблема забруднення підземних і поверхневих вод сполуками марганцю поширена по всій території Україні, зокрема у Закарпатті, Львівській, Рівненській, Житомирській, Київській, Донецькій, Дніпропетровській та Чернігівській областях [1].

Марганцю приділяється особлива увага, оскільки він - важливий мікроелемент, присутній як у воді так і у продуктах харчування. В організмі людини міститься в невеликій кількості (10–20 мг). Завдяки цьому елементу підвищується міцність кісток, підтримується метаболізм та здійснюється антиоксидантний захист. Проте, оскільки марганець відноситься до важких металів, його сполуки накопичується в печінці, його надлишок може призвести до розладів нервової та серцево-судинної систем, погіршення пам’яті, захворювання кісток, впливає на роботу мозку.

Організм легше отримує марганець саме з води, у той час як з їжі цей елемент поглинається гірше. При тривалому вживанні води з підвищеним вмістом марганцю, він накопичується в організмі та спричиняє захворювання манганізм, подібне до хвороби Паркінсона [2]. Наявність навіть незначних концентрацій марганцю у воді спричиняє зміну її забарвлення, утворення осаду та погіршує органолептичні показники.

Вибір методу очистки залежить від форми знаходження марганцю у воді у вигляді розчинних сполук Mn(II), малорозчинних Mn(III) і Mn(IV) [3]. Тому, навчальний процес має починатися з комплексного аналізу фізико-хімічних форм знаходження марганцю у воді.

Важливою складовою навчання є практичне опанування студентами сучасних методів очистки на модельних розчинах, що імітують реальні природні води, в яких марганець і залізо часто супроводжують один одного, що ускладнює процес їх вилучення.

У підготовці майбутніх спеціалістів особливого значення набуває впровадження новітніх наукових досліджень у освітній процес. Тому, на практичних лабораторних заняттях слід відтворити сучасні методи очистки питної води. Зокрема, сорбційний метод з використанням біокомпозитного сорбенту на основі целюлози [4], полімерного сорбенту [5], біосорбенти на основі поліуретанової піни [6]. Дані методи демонструють високу сорбційну здатність матеріалів та високий ступінь очистки води, зокрема, від іонів марганцю (до 99 %).

Завданням таких практичних занять є поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях та в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних навичок і вмінь, накопичення первинного досвіду. Проведення практичних занять потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій із використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу. Лабораторні та практичні заняття також доцільно проводити на виробництві, в умовах реального професійного середовища (на водоканалі, компаніях з очищення води, науково-дослідних інститутах) [7].

Таким чином, практичний підхід до викладання технологій очищення води, зокрема, від марганцю дозволяє забезпечити ефективне засвоєння теоретичного матеріалу та готує майбутніх екологів, інженерів, науковців до науково-винахідницької діяльності у галузях водопостачання і водовідведення, раціонального використання і охорони навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вода і водоочисні технології. *Водні реалії України.* 2024. № 1–2 (107–108). URL : https://waternet.ua/zhurnal-vvt

2. Ilavský, J., & others. 2025. The Use of Membrane Processes in Manganese Removal from Water in a Pilot-Scale Experiment. *Water, 17* (8), 1226. URL : https://doi.org/10.3390/w17081226

3. Мельник Л. О. Наукові засади видалення токсичних мікрокомпонентів мангану, бору, арсену в процесах мембранного опріснення : дис. … д-ра хім. наук : 21.06.01. Київ, 2016. 320 с.

4. Aykut Çalışır., Sevtap Ç. Y., Emre Y., Özgür A., Müşerref A.. Removal of manganese (Mn2+) from water samples using a biocomposite sorbent. 2024. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0013935124012581

5. Gülsev S., Ayşe G. Y., Özgür A., Müşerref A. Removal of manganese (II) from aqueous solution by ionic liquid impregnated polymeric sorbent and electrodeionization (EDI) techniques. 2022. URL : https://doi.org/10.1016/ j.psep.2021.11.053

6. Philipe Augusto Pocidonio Silva, Rodrigo Lambert Oréfice. Bio-sorbent from castor oil polyurethane foam containing cellulose-halloysite nanocomposite for removal of manganese, nickel and cobalt ions from water. 2023. URL : https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2023

7. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І. Педагогіка : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2024. 208 с.

УДК 378.147

Наталія Володимирівна Доценко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах суспільної нестабільності, зумовленої воєнними подіями, соціально-економічними трансформаціями та високим рівнем невизначеності, особливої актуальності набуває проблема психологічного благополуччя старшокласників як вікової групи, що перебуває на етапі активного особистісного та соціального становлення. Кризові умови суттєво впливають на їхню емоційну сферу, сприяючи зростанню тривожності, невпевненості у собі та ускладненню міжособистісної взаємодії. У цьому контексті сором'язливість постає як складне психологічне явище, що може виконувати як захисну функцію, так і виступати чинником обмеження соціальної активності старшокласників. Попри наявність досліджень, присвячених окремим аспектам сором'язливості, питання її психологічних детермінант у специфічних умовах кризи залишається недостатньо вивченим, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

У науковому дискурсі сором'язливість розглядається як інтегративна особистісна характеристика, що поєднує емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти та проявляється у підвищеній чутливості до оцінювання з боку інших, невпевненості у власних соціальних діях і схильності до уникнення міжособистісної взаємодії [4]. У ранньому юнацькому віці, який характеризується активним формуванням самосвідомості, самооцінки та системи соціальних ролей, сором'язливість набуває специфічних проявів. Для старшокласників вона може виявлятися у страху самопрезентації, зниженні ініціативності у спілкуванні, труднощах у встановленні нових контактів та залежності від зовнішньої

оцінки. За умов кризового суспільства ці прояви посилюються, оскільки загальний рівень психологічної напруженості підвищує вразливість до соціального оцінювання та сприяє закріпленню унікальних моделей поведінки. Таким чином, сором'язливість старшокласників доцільно розглядати як складне багатовимірне утворення, зумовлене дією комплексу психологічних детермінант, що актуалізуються в умовах кризи.

Ф. Зімбардо стверджує, що «бути сором'язливим означає бути людиною, для якої спілкування є складним процесом, який супроводжується відчуттям невпевненості, обережності, недовірливості. Сором'язлива людина уникає будь-якої взаємодії з певними людьми чи предметами, обережна у своїх вчинках, висловлюваннях, не наполягає на своїх правах, хворобливо нерішуча. Сором'язлива особистість може мати проблеми у комунікації та бути схильною до усамітнення, або здаватися сумнівною, підозрілою особою» [6]. Дослідження І. Степаненко показують, що сором'язливість пов'язана з такими особистісними утвореннями, як висока тривожність, занижена самооцінка, підлеглий тип поведінки та інтровертованість, а її прояви у старшокласників посилюються віковою кризою (пубертат, пошук ідентичності) та зовнішніми кризовими факторами [1].

Можемо виділити такі групи детермінат сором'язливості у старшокласників:

1. *Особистісні детермінанти* – сюди відносяться занижена самооцінка, підвищена реактивна тривожність та емоційна лабільність. Сучасні дослідження демонструють, що у старшокласників сором'язливість пов'язана з базовими рисами особистості: вона негативно передбачається рівнем екстраверсії та позитивно – нейротизмом, що призводить до меншої кількості соціальних контактів і підвищеної схильності до уникнення взаємодій у міжособистісних мережах [3].

2. *Соціальні та сімейні детермінанти* включають стиль сімейного виховання (надмірна опіка або авторитарність), булінг у шкільному середовищі та соціальну ізоляцію, що може бути пов'язана з переміщеннями чи втратою соціальних контактів. У старших класах сімейні взаємини відіграють важливу роль у формуванні соціальної поведінки: дослідження показують, що дисфункціональні моделі виховання (надмірний контроль, нестабільна емоційна підтримка) корелюють із підвищеним рівнем сором'язливості та соціального уникнення в учнів старших класів. Також встановлено, що негативні соціальні взаємодії з однолітками, зокрема булінг, посилюють переживання соціального сорому та ускладнюють процеси міжособистісної адаптації старшокласників у навчальному середовищі [3].

3. *Кризово-суспільні детермінанти* – постійна загроза, втрата близьких, дистанційне навчання, обмеження соціальних контактів. Це посилює відчуття безпорадності та сорому за «невідповідність» (наприклад, «я не можу допомогти родині» чи «я боюся вийти з дому»).

Дослідження Д. Шульженко підтверджує, що провідними чинниками сором'язливості у старшокласників є психологічні (тривожність), особистісні (самооцінка) та соціальні (стосунки з однолітками) фактори, які в умовах кризи набувають деструктивного характеру [2]. Сором'язливість діє як бар'єр адаптації: знижує мотивацію до навчання, ускладнює дружні та романтичні стосунки, підвищує ризик дезадаптації (ізоляція, депресія, суїцидальні думки), а також негативно впливає на психо-емоційне здоров'я. У цьому контексті сучасні дослідження підкреслюють, що розвиток емоційних і мотиваційних механізмів м'яких навичок може зменшувати негативний вплив сором'язливості на психоемоційне благополуччя старшокласників [5].

Сором'язливість діє як бар'єр адаптації: знижує мотивацію до навчання, ускладнює дружні та романтичні стосунки, підвищує ризик дезадаптації (ізоляція, депресія, суїцидальні думки). У кризових умовах це призводить до зниження резильєнтності – здатності відновлюватися після стресу. Підвищена сором'язливість у підлітків корелює з тривожно-депресивними емоціями та порушенням соціальної адаптації під час війни.

Сором'язливість старшокласників в умовах кризового суспільства детермінована взаємодією особистісних, соціальних і травматичних чинників, що суттєво ускладнює соціально-психологічну адаптацію. Подолання цих негативних впливів можливе через системну психокорекцію, спрямовану на когнітивно-емоційно-поведінкову сферу та посилення резильєнтності. Ефективними методами подолання негативних наслідків сором'язливості є комплексні програми, орієнтовані на роботу з усіма компонентами сором'язливості, адже впливаючи на всі її складові вдасться не тільки зменшити прояв сором'язливості, але й підвищити адаптаційний потенціал підлітків, сприяючи їх успішній соціалізації в посткризовому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степаненко І. М. Психокорекційні технології зниження сором'язливості у студентів-майбутніх психологів. *Психологічний часопис* : науковий журнал / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2020. № 6. С. 139–149.

2. Шульженко Д. Дослідження чинників сором'язливості старшокласників. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2019. Вип. 20. URL : https://doi.org/10.32626/2227-6246.2013-20.%p

3. Kwiatkowska, M. M., & Rogoza, R. (2019). Shy teens and their peers: Shyness in respect to basic personality traits and social relations. *Journal of Research in Personality,* 79, 130–142. URL : https://doi.org/10.1016/j.jrp.2019.03.005

4. Lundy, Brenda L. (2005). "Shyness." In Encyclopedia of School Psychology (Steven W. Lee). Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, Inc. DOI : https://doi.org/10.4135/9781412952491.n266

5. Ovdiienko I., Brukhovetska O., Verbytska L., Tiahur L., Chausova T., Inzhyievska L. Emotional and Motivational Mechanisms of Soft Skills Growth as Determinants of Mental Well-being. *Health Leadership and Quality of Life* [Internet]. 2025 Aug. 5 [cited 2025 Sep. 18]; 4:632. URL : https://doi.org/10.56294/hl2025632

6. Zimbardo, P. G. (2005). Shyness. In S. W. Lee (Ed.), Encyclopedia of School Psychology. Thousand Oaks, CA : SAGE Publications. URL : https://doi.org/10.4135/9781412952491.n266

УДК 316.623-057.87

Антоніна Григорівна Дудка,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Маргарита Олександрівна Сова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-8631-5326

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОЯВУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасні соціальні трансформації в Україні, пов’язані з економічною нестабільністю, воєнними викликами та змінами у ціннісних орієнтирах суспільства, актуалізують проблему девіантної поведінки молоді. Особливої уваги потребує студентська молодь як соціальна група, що перебуває на етапі активного особистісного, професійного та світоглядного становлення. Студентський вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, пошуком ідентичності, переоцінкою життєвих цінностей і прагненням до самоствердження. У цей період зростає вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, які можуть сприяти виникненню різних форм поведінкових відхилень.

У науковій літературі девіантна поведінка розглядається як система дій або вчинків, що суперечать усталеним соціальним нормам, правилам і моральним цінностям суспільства [1; 2]. Водночас дослідники наголошують на її складній природі та багатофакторній зумовленості [8]. Девіантні прояви не виникають ізольовано, а формуються під впливом взаємодії біологічних, психологічних і соціальних детермінант.

До біологічних передумов відносять особливості функціонування нервової системи, рівень збудливості, імпульсивність, емоційну нестійкість, а також наслідки психофізіологічного перевантаження [2]. За умов тривалого стресу або несприятливого середовища ці характеристики можуть знижувати здатність особистості до самоконтролю та підвищувати ризик формування дезадаптивних моделей поведінки.

Психологічні чинники охоплюють особливості самооцінки, рівень рефлексії, сформованість ціннісних орієнтацій, розвиток механізмів емоційної саморегуляції та копінг-стратегій. Нестійка або занижена самооцінка, внутрішні конфлікти, труднощі у прийнятті рішень і недостатня здатність до регуляції емоцій можуть сприяти виникненню адиктивних або агресивних форм реагування [7; 9, с. 560–566]. Дослідження свідчать, що студенти з високим рівнем тривожності та низькою стресостійкістю частіше демонструють девіантні реакції в ситуаціях фрустрації [4, с. 209–216].

Соціально-психологічні умови також відіграють вагому роль. Характер сімейного виховання, стиль батьківської взаємодії, рівень емоційної підтримки та особливості міжособистісних відносин у групі можуть або посилювати, або знижувати ризик відхилень у поведінці. Дефіцит підтримки, конфліктність, відчуття ізольованості чи неприйняття сприяють формуванню компенсаторних форм поведінки, що можуть набувати девіантного характеру [6, с. 87–92].

В умовах цифровізації суспільства зростає вплив інформаційного середовища та соціальних мереж на становлення особистості. Постійне порівняння себе з іншими, орієнтація на зовнішнє схвалення та залежність від онлайн-комунікації можуть впливати на самооцінку й емоційний стан молоді. Дослідники зазначають, що інтенсивне використання цифрових платформ може бути пов’язане з підвищенням рівня тривожності та ризиком формування адиктивних форм поведінки [3, с. 176–181]. Водночас у кризових соціальних умовах спостерігається зростання суїцидальних тенденцій серед студентської молоді, що потребує особливої уваги фахівців [5, с. 405–411].

Таким чином, девіантна поведінка студентської молоді є результатом складної взаємодії індивідуальних і соціальних чинників. Її профілактика потребує комплексного підходу, що поєднує психопросвітницьку діяльність, розвиток навичок саморегуляції, формування стресостійкості та створення підтримувального освітнього середовища. Усвідомлення багатофакторної природи цього явища є важливою передумовою розроблення ефективних програм психологічної допомоги у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки : навч.-метод. посібник. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.

2. Кузьменко В. В., Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 68 с.

3. Кушнерьова В. В., Джежик О. В. Вплив соціальних мереж на співвідношення самооцінки та рівня домагань здобувачів фахової передвищої освіти. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2025. Т. 36 (75), № 2. С. 176–181. URL : https://www.psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2025/2_2025.pdf#page=184 (дата звернення: 03.02.2026).

4. Ліннік Ю. В. Соціально-психологічні чинники девіантної поведінки у студентів: діагностика та корекція. *Health & Education.* 2024. № 1. С. 209–216. DOI 10.32782/health-2024.1.28

5. Марущак А. П. Схильність до суїцидальної поведінки у студентської молоді віком від 19 до 23 років. *Topical aspects of modern scientific research.* 2023. С. 405–411. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/778aedaa-6f14-4e81-8cb0-7e6bc8f478d1/content#page=405 (дата звернення: 12.02.2026).

6. Моргай Л. А. Соціальна профілактика девіантної поведінки в молодіжному середовищі закладу вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. Вип. 1. С. 87–92. URL : https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14570 (дата звернення: 10.02.2026).

7. Москалець В. П. Психологія особистості : підручник. Київ ; Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2020. 435 с.

8. Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2024. 77 с.

9. Шинкаренко І. О., Міна Р. О., Лукомська А. О. Адиктивна (залежна) поведінка як форма девіантної поведінки. *Науковий вісник ДДУВС.* 2021. № 2. Спец. вип. С. 560–566.

УДК 159.923.2:159.9.072:355.01

Тетяна Сергіївна Духота,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз 25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ ЯК ЧИННИК РЕЗИЛІЄНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні умови воєнного стану в Україні актуалізують проблему психологічної стійкості студентської молоді, яка стикається з підвищеним рівнем екзистенційної тривоги, невизначеності майбутнього та усвідомленням ризику втрати життя. У цьому контексті особливого значення набуває ставлення до смерті як важливий психологічний чинник формування резилієнтності.

Резилієнтність розглядається як здатність особистості ефективно адаптуватися до стресових і кризових ситуацій, зберігаючи психологічну рівновагу та відновлюючи функціонування після травматичних подій. Вона включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що забезпечують стійкість до негативних впливів середовища.

Ставлення до смерті у студентської молоді є багатовимірним феноменом, що включає когнітивні уявлення, емоційні реакції та ціннісні орієнтації щодо кінцівки життя. У кризових умовах воєнного стану воно може набувати як тривожного, так і екзистенційно осмисленого характеру.

Позитивно-осмислене ставлення до смерті, що ґрунтується на прийнятті її як природної частини життєвого циклу, може сприяти підвищенню рівня психологічної стійкості та зменшенню страху невизначеності. Натомість домінування страху смерті та катастрофічних уявлень підвищує рівень тривожності та знижує адаптаційні можливості особистості.

У сучасних дослідженнях психологічного благополуччя підкреслюється, що здатність до прийняття екзистенційних аспектів життя тісно пов'язана з рівнем внутрішньої гармонії, усвідомленістю та стресостійкістю особистості [4].

Психологічна безпека та рівень тривожності виступають ключовими індикаторами психічного стану студентів у кризових умовах. Підвищена тривожність щодо смерті та втрати майбутнього негативно впливає на навчальну мотивацію та соціальну активність [3].

Резилієнтність студентської молоді формується через поєднання індивідуальних ресурсів (емоційна регуляція, когнітивна гнучкість), соціальної підтримки та здатності до переосмислення травматичного досвіду. Важливу роль відіграє розвиток смисложиттєвих орієнтацій, які дозволяють інтегрувати досвід кризи у структуру особистості.

Згідно з сучасними психологічними підходами, прийняття екзистенційних даностей життя, зокрема смерті, може виступати ресурсом особистісного зростання та підвищення психологічної зрілості. Це сприяє формуванню більш стійких стратегій подолання стресу.

Таким чином, ставлення до смерті є важливим психологічним чинником резилієнтності студентської молоді, оскільки впливає на рівень тривожності, здатність до адаптації та формування життєстійких стратегій поведінки в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

УДК 159.9:316.6

Олег Вікторович Заїчко,
здобувач вищої освіти академічної групи МО-23-2
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ: «ОБРАЗ», «РЕПУТАЦІЯ», «АВТОРИТЕТ»

У сучасному науковому дискурсі психології та управління особливої актуальності набуває уточнення змісту та співвідношення суміжних понять «образ» (імідж), «репутація» та «авторитет». Їх комплексне осмислення дозволяє глибше зрозуміти механізми соціального сприйняття, формування довіри та ефективності міжособистісної і професійної взаємодії. Зазначені категорії активно використовуються у сферах бізнесу, освіти, публічного управління та комунікації, проте нерідко ототожнюються, що зумовлює необхідність їх чіткого розмежування.

Образ (імідж) розглядається як цілеспрямовано сформоване уявлення про особу, організацію або явище, яке створюється з метою впливу на свідомість і поведінку цільової аудиторії. Його формування передбачає використання комунікативних технологій, символічних засобів, вербальних і невербальних стратегій. Образ має конструктивний характер, оскільки часто є результатом спеціально організованої діяльності, спрямованої на створення бажаного враження. Водночас він відзначається гнучкістю, адаптивністю до змін інформаційного середовища та залежністю від соціального контексту [4].

Репутація, на відміну від образу, формується поступово і базується на реальному досвіді взаємодії та оцінці діяльності суб’єкта. Вона є інтегральною характеристикою, що відображає рівень довіри, надійності та передбачуваності. Репутація має більш стійкий характер, оскільки накопичується впродовж

тривалого часу і залежить від узгодженості між задекларованими цінностями та фактичними діями. У сучасних умовах цифровізації значну роль у формуванні репутації відіграє онлайн-середовище, де інформація швидко поширюється, зберігається і впливає на широкі аудиторії [1; 2; 3].

Суттєвою характеристикою репутації є її соціально колективна природа: вона формується через систему оцінок, відгуків, рейтингів і публічних комунікацій. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого управління репутацією, що включає моніторинг інформаційного поля, реагування на кризові ситуації та підтримку позитивного іміджу через реальні дії та результати діяльності [1; 5; 8].

Авторитет є більш глибинною соціально-психологічною категорією, що відображає рівень визнання, поваги та довіри до суб'єкта з боку інших. Він ґрунтується на компетентності, досвіді, моральних якостях і здатності впливати на поведінку та рішення інших людей. На відміну від образу, який може бути штучно сконструйованим, і репутації, що формується через оцінки діяльності, авторитет передбачає внутрішнє прийняття особистості, її цінностей і позицій.

Особливого значення авторитет набуває у педагогічній та управлінській діяльності, де він виступає умовою ефективної комунікації та взаємодії. Зокрема, у навчальному процесі авторитет педагога сприяє формуванню довіри, підвищує мотивацію до навчання та забезпечує ефективність виховного впливу. У контексті безконфліктної комунікації авторитет виступає чинником гармонізації міжособистісних відносин та запобігання конфліктам [6; 7].

Взаємозв'язок між зазначеними поняттями має системний характер. Образ може розглядатися як початковий інструмент формування позитивного сприйняття, який у разі підтвердження реальними діями трансформується у стійку репутацію. Репутація, у свою чергу, виступає основою для формування авторитету як найвищого рівня соціального визнання. Водночас невідповідність між образом і реальною поведінкою призводить до репутаційних втрат і підриву авторитету, що особливо критично в умовах відкритого інформаційного простору.

Отже, образ, репутація та авторитет є взаємопов'язаними, але не тотожними категоріями, які відображають різні рівні соціально-психологічного сприйняття. Їх комплексне врахування дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень, комунікативних стратегій та професійної діяльності в цілому [4; 5; 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Телебенєва Є. О. Вплив репутаційного менеджменту на управлінські процеси у глобальних і національних компаніях. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 184–186. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18491

2. Калениченко Р., Коханець А., Сковира О. Особливості підтримки ділової репутації в мережі інтернет. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. Вип. 60 (2). С. 41–49. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-41-49

3. Бєляєва Н. Є., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Особливості формування і збереження ділової репутації в онлайн-середовищі. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (78). С. 24–31. DOI 10.33099/2617-6858-2024-78-2-24-31 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/2992733

4. Калениченко Р. А., Телебенева Є.О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

5. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Нежинська О. О. Психологія бізнесу. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 270 с. ISBN 978-966-337-674-5

6. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка. Київ : КНУБА, 2020. 164 с. ISBN 978-966-624-226-6

7. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

8. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. Бібліогр. в кінці тем. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

УДК 159.923.2:378.091.12:355.01(477)

Поліна Миколаївна Закревська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Сучасні умови воєнного стану в Україні суттєво трансформують соціальне та освітнє середовище, в якому перебувають здобувачі вищої освіти. Постійна загроза безпеці, порушення звичного способу життя, вимушені переїзди, а також навчання в умовах повітряних тривог і нестабільної інфраструктури зумовлюють підвищене психоемоційне навантаження на студентську молодь. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема збереження та підтримки психологічного благополуччя здобувачів освіти [1].

Психологічне благополуччя розглядається як інтегральний стан особистості, що включає емоційну стабільність, задоволеність життям, наявність життєвих цілей, позитивну самооцінку та здатність ефективно функціонувати в соціальному середовищі. У період воєнного стану цей стан зазнає значних змін, оскільки під впливом стресогенних факторів зростає рівень тривожності, емоційного виснаження та невизначеності майбутнього [2].

Дослідження показують, що студенти в умовах війни частіше стикаються з порушеннями сну, зниженням навчальної мотивації, емоційною нестабільністю та відчуттям хронічного стресу. Водночас психологічне благополуччя не зводиться лише до відсутності негативних станів, а передбачає наявність внутрішніх ресурсів для подолання труднощів, збереження психологічної рівноваги та адаптації до змін [3].

Важливими чинниками підтримки психологічного благополуччя студентів є соціальна підтримка, відчуття безпеки, стабільність освітнього процесу та

доступ до психологічної допомоги. Значну роль відіграє також якість міжособистісних взаємин у студентському середовищі, підтримка з боку викладачів та адміністрації закладів вищої освіти. Позитивні соціальні зв'язки сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню емоційної стійкості [4].

Окрему увагу слід приділяти розвитку у студентів навичок саморегуляції, емоційної компетентності та психологічної гнучкості. Важливими є також програми психоосвітньої підтримки, тренінги зі стрес-менеджменту та формування навичок конструктивного подолання кризових ситуацій. Умови воєнного стану актуалізують потребу у системному впровадженні психологічного супроводу в освітній процес.

Таким чином, психологічне благополуччя здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є складним багатокомпонентним феноменом, що залежить як від зовнішніх соціальних умов, так і від внутрішніх ресурсів особистості. Його підтримка є важливою передумовою збереження психічного здоров'я студентської молоді та забезпечення ефективності освітнього процесу в кризових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Keyes C. L. M. Mental health as a complete state: How the salutogenic perspective completes the picture. *International Journal of Clinical and Health Psychology.* 2005. Vol. 5 (3). P. 539–550.

2. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics.* 2014. Vol. 83 (1). P. 10–28.

3. Huppert F. A. Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being.* 2009. Vol. 1 (2). P. 137–164.

4. Deci E. L., Ryan R. M. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry.* 2000. Vol. 11 (4). P. 227–268.

5. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціально-психологічні аспекти. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2021. 188 с.

УДК 159.9.019.4

Ельнара Арифівна Заліська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД У КООРДИНАТАХ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Життя людини багатогранне і неможливе без подій, що змушують страждати. Люди хворіють та вмирають, сваряться, розлучаються, скоюють злочини, самі стають жертвами злочинів тощо. У світі постійно відбуваються жахливі події: теракти, війни, кризи, катастрофи, які залишають глибокий слід у психіці людини. Численні емпіричні дослідження доводять, що більшість людей мають досвід хоча б однієї травматичної події протягом життя [4]. Також доведено, що для розвитку симптоматики посттравматичного стресового розладу буває достатньо лише загрози насильства без здійснення самого акта насильства. Як бачимо, всі ми надзвичайно вразливі перед травматичними подіями. Наслідки їх переживання можуть бути різними. На думку більшості фахівців, найчастіше це психопатології, що виражаються у серйозних порушеннях відносин, у появі психосоматичних, психічних розладів та афективних порушень, у дезадаптації. Це і формування різного роду залежностей (наркотичної, алкогольної та ін.), закріплення ролі жертви, розвиток рентних установок та багато іншого [1–3].

Травматичний досвід – це психологічна реакція на подію, що загрожує життю, фізичній чи емоційній цілісності, викликаючи інтенсивний страх, безпорадність або жах. Він переповнює здатність людини справлятися зі стресом, часто проявляючись через шок, тривогу, нічні кошмари, уникання нагадувань або прояви гніву.

У психології виокремлюється низка досліджень, у яких зміцнюється думка про те, що психологічна травма не завжди призводить лише до негативних

наслідків. На тлі травми відбувається відточення адаптаційно-транзиторних реакцій людини у відповідь на нові умови життя, формується життєстійкість, можлива посттравматична трансформація особистості. G. Bonanno з оптимізмом стверджує, що всі без винятку люди мають доступ до внутрішньої стійкості, яка дозволяє їм рухатися через травми з мінімальними втратами та позитивними емоціями [1].

Разом з тим вважається, що різні типи травмуючих подій здійснюють неоднаковий вплив на людей. На підставі цього Л. Бурбо виокремлює п'ять психотравм: приниженості, несправедливості, зради, заперечення, покинутості, які заважають людині бути самою собою і призводять до серйозних психосоматичних порушень [4]. Л. Терр дає більш широку класифікацію, в яку включає одноразові психотравми та хронічні психологічні травми, які викликають почуття безпорадності, безсилля, що руйнують здоров'я та загрожують життю людини [5].

Особливе значення для психології має класифікація Ф. Рупперта, в якій психотравми розрізняються за типами невирішених конфліктів, що робить можливим аналіз не лише негативних наслідків переживання психотравм, але і їх можливої альтернативи. Так, автор виокремлює: 1) екзистенційні психотравми (ситуації насильства та нещасні випадки, ситуації смертельної загрози здоров'ю та життю). Емоційний конфлікт полягає, з одного боку, у замиканні на собі, з іншого – у душевній стійкості; 2) травма втрати (коханої людини чи важливої умови життя). Емоційний конфлікт виявляється у застряганні на негативних почуттях чи звільненні від них; 3) травма відносин (ураження емоційних зв’язків). Емоційний конфлікт ставить людину перед вибором: нікому не довіряти чи довіряти та любити; 4) травма системних відносин (вчинки, які важко виправдати морально та етично: напади, вбивства). Емоційний конфлікт проявляється, з одного боку, у таємницях та приховуванні, з іншого – у прийнятті провини та відповідальності [3].

Травматичний досвід може мати як короткочасні, так і довготривалі наслідки. У короткостроковій перспективі людина може відчувати шок, страх, розгубленість або сильний стрес. У довгостроковій перспективі травма може впливати на: емоційний стан, самооцінку, здатність довіряти іншим людям, соціальну активність, фізичне здоров’я.

Деякі люди після травматичних подій можуть уникати певних місць або ситуацій, які нагадують про пережите. Інші можуть відчувати труднощі у встановленні нових соціальних контактів.

Водночас важливо зазначити, що не всі наслідки травматичного досвіду є негативними. У деяких випадках людина може пережити так зване посттравматичне зростання – процес, під час якого людина переосмислює життєві цінності, стає більш стійкою до труднощів та знаходить нові сенси у житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bonanno G. A., Mancini A. D. The Human capacity to thrive in the face of potential trauma. *Journal Pediatrics.* 2008. Vol. 121, № 2. P. 369–375.
2. Maddi S. R. Hardiness: An operacionalisation of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology.* 2004. Vol. 44, № 3. P. 279–298.
3. Рупперт Ф. Психологічна травма. *Проблеми ментальної медицини.* 2022. Т. 18, № 4. С. 81–92.
4. Бурбо Л. П’ять травм, які заважають бути самим собою. Київ, 2019. 224 с.
5. Terr L. C. Childhood traumas: an outline and overview. *America Journal of Psychiatry.* 1991. Vol. 148. P. 10–20.

УДК 159.922.8:316.48

Ангеліна Віталіївна Захарова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік є одним із найбільш чутливих етапів онтогенезу особистості, що характеризується інтенсивними психічними та соціальними змінами, формуванням ідентичності, підвищеною емоційною реактивністю та значною залежністю від групи однолітків. Саме в цей період міжособистісні конфлікти набувають системного характеру та стають важливим чинником соціалізації та особистісного розвитку.

Міжособистісний конфлікт у підлітковому середовищі визначається як зіткнення інтересів, цінностей, емоційних реакцій або поведінкових стратегій між суб'єктами взаємодії, що супроводжується високою емоційною напругою та порушенням комунікативної рівноваги [1; 7]. У контексті підліткового віку конфліктність часто посилюється через недостатню сформованість емоційної регуляції, імпульсивність поведінки та прагнення до самоствердження.

Психологічною основою виникнення міжособистісних конфліктів є суперечності між потребою у самостійності та залежністю від соціального оточення, а також міжособистісні труднощі в процесі комунікації. Згідно з сучасними дослідженнями, конфліктна взаємодія в підлітковому середовищі часто виконує не лише деструктивну, але й конструктивну функцію, сприяючи розвитку навичок соціальної адаптації та формуванню рефлексивного мислення [2; 4].

Важливим психологічним чинником конфліктної поведінки підлітків є рівень тривожності та емоційної напруги. Підвищена тривожність може знижувати здатність до конструктивного вирішення суперечностей, посилюючи

агресивні або уникальні реакції у конфліктних ситуаціях [5]. У цьому контексті значну роль відіграє психологічна безпека середовища, яка визначає рівень довіри, відкритості та готовності до діалогу.

Окрему увагу слід приділити ролі освітнього середовища у формуванні моделей конфліктної поведінки. У процесі навчання підлітки засвоюють як конструктивні, так і деструктивні способи взаємодії, що безпосередньо впливає на їхні подальші соціальні практики. Ефективна педагогічна підтримка та розвиток конфліктологічної компетентності сприяють зниженню рівня деструктивної конфліктності [3; 6].

З позицій педагогічної психології конфлікт у підлітковому віці доцільно розглядати як ресурс розвитку особистості за умови його конструктивного вирішення. Формування навичок саморегуляції, емпатії та асертивної поведінки є ключовими факторами профілактики деструктивних конфліктів у підлітковому середовищі [1; 2].

Отже, міжособистісні конфлікти у підлітковому віці мають складну психологічну природу, зумовлену поєднанням вікових особливостей, емоційних факторів та соціального контексту. Їх ефективне регулювання потребує комплексного підходу, що включає розвиток комунікативної культури, підвищення рівня психологічної безпеки та формування конструктивних моделей взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник / Р. А. Калениченко ; Київський національний університет будівництва і архітектури. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

2. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник для підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

3. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio-psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11 (57). С. 1608–1620. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061/32010

4. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

5. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

6. Красильник Ю. С., Мороз І. М., Калениченко Р. А. Психологічні умови формування творчої особистості здобувача вищої освіти. *Наукові перспективи.* 2025. № 11 (65). С. 2377–2391. DOI 10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2377-2391

7. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. 167 с. ISBN 978-617-8007-43-0

УДК 159.947:792

Вікторія Євгенівна Ільїна,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз 25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та соціальних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В АКТОРСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В умовах зростання конкуренції у сфері театру та кіноіндустрії особливої ваги набуває проблема формування та розвитку мотивації досягнення успіху в акторському середовищі. Акторська діяльність характеризується високим рівнем емоційного навантаження, нестабільністю зайнятості та постійною необхідністю самопрезентації, що зумовлює значущість внутрішніх мотиваційних ресурсів особистості.

Мотивація досягнення успіху розглядається у контексті теорій Девіда Макклелланда (теорія потреб) та Джона Аткінсона, відповідно до яких поведінка індивіда визначається прагненням до успіху та уникненням невдач. У творчих професіях домінує внутрішня мотивація, пов’язана з самореалізацією, визнанням та професійним зростанням.

Мотивація досягнення успіху в акторському середовищі має комплексний, багаторівневий характер і формується під впливом взаємодії внутрішніх, зовнішніх та соціально-професійних чинників, що визначають специфіку професійної самореалізації актора.

Внутрішні чинники пов’язані з особистісною структурою індивіда та його внутрішніми спонуканнями. Ключовим серед них є прагнення до творчої самореалізації, яке виступає базовою потребою представників акторської професії. Важливу роль відіграє також потреба у визнанні, що проявляється у прагненні до схвалення з боку глядачів, колег і професійної спільноти. Не менш значущим є рівень самооцінки: адекватна самооцінка сприяє впевненості у

власних можливостях і готовності до професійних викликів, тоді як занижена або нестабільна може зумовлювати внутрішні конфлікти та знижувати ефективність діяльності.

Зовнішні чинники обумовлені особливостями функціонування акторського середовища. Професійна конкуренція виступає потужним стимулом до розвитку, водночас підвищуючи рівень напруження та необхідність постійного самовдосконалення. Оцінка аудиторії має безпосередній вплив на формування професійної ідентичності актора, оскільки успіх діяльності значною мірою залежить від реакції глядачів. Соціальний статус, який визначається рівнем популярності, професійного визнання та матеріального забезпечення, також впливає на мотиваційну сферу, підсилюючи орієнтацію на досягнення успіху.

Соціально-професійні чинники відображають умови здійснення акторської діяльності. До них належать специфіка організації праці (нерегулярність зайнятості, проектний характер роботи), наявність або обмеженість ролей, а також можливості кар'єрного зростання. Важливим є вплив професійного оточення — режисерів, педагогів, колег, які можуть як підтримувати розвиток мотивації, так і створювати додатковий психологічний тиск.

Узагальнення результатів дозволяє стверджувати, що для акторів характерне поєднання високого рівня мотивації досягнення успіху з підвищеним рівнем тривожності та страху невдачі. Така амбівалентність мотиваційної сфери пояснюється високою значущістю результатів діяльності та залежністю від зовнішньої оцінки. З одного боку, тривожність і страх невдачі можуть виконувати мобілізаційну функцію, стимулюючи відповідальність, концентрацію та прагнення до професійного вдосконалення. З іншого боку, їх надмірний рівень здатний призводити до емоційного виснаження, зниження впевненості у власних силах, формування уникальної поведінки та професійного вигорання.

Таким чином, ефективний розвиток мотивації досягнення успіху в акторському середовищі передбачає не лише стимулювання прагнення до результату, але й оптимізацію емоційного стану особистості, зокрема зниження деструктивного впливу тривожності та страху невдачі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. David McClelland D. C. The Achieving Society. Princeton : Van Nostrand, 1961. 520 p.

2. Edward L. Deci E. L., Richard M. Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York : Springer, 1985. 374 p.

3. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

4. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

5. Мотивація досягнення: теоретичні підходи. URL : https://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/part_1/13.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

6. Поліщук О. М. Мотивація та її ресурси в освітньому просторі. 2022. URL : https://clipr.cc/p9Jsn (дата звернення: 18.04.2026).

7. Савиченко О. М. Мотивація досягнення успіху як чинник розвитку обдарованості. 2003. URL : https://clipr.cc/H7Waq (дата звернення: 18.04.2026).

8. Теорії мотивації досягнення успіху. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/1lesko_psiholog_upravlin_organizaciyi/332.html (дата звернення: 18.04.2026).

Олена Анатоліївна Ілюхіна,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ: СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ

Копінг-стратегії особистості це психологічні феномени, які визначають способи, за допомогою яких людина долає стресові ситуації та життєві труднощі. Під копінгом розуміють сукупність свідомих і несвідомих дій, спрямованих на подолання внутрішньої напруги або вирішення проблеми. У сучасному світі, де рівень стресу постійно зростає, вивчення копінг-стратегій набуває особливої актуальності.

Існує кілька основних типів копінг-стратегій. Перш за все, це проблемно-орієнтовані стратегії, які передбачають активні дії щодо зміни ситуації: аналіз проблеми, планування, пошук інформації та прийняття рішень. Такі стратегії є найбільш ефективними у випадках, коли людина має реальний вплив на обставини. Другий тип – емоційно-орієнтовані стратегії, спрямовані на регуляцію емоційного стану. Вони включають самозаспокоєння, позитивне мислення, звернення по соціальну підтримку, а також різні техніки релаксації. Третю групу становлять стратегії уникнення, які полягають в ігноруванні проблеми або відволіканні від неї, наприклад через прокрастинацію, надмірне занурення у розваги або інші види діяльності, що дозволяють тимчасово забути про труднощі.

Залежно від ефективності копінг-стратегії поділяють на адаптивні та неадаптивні. Адаптивні стратегії сприяють конструктивному вирішенню проблеми, допомагають людині краще зрозуміти ситуацію та знайти оптимальні шляхи виходу з неї. Вони також сприяють особистісному зростанню та розвитку навичок саморегуляції. Натомість неадаптивні стратегії лише тимчасово знижують рівень стресу, не усуваючи його причини, і можуть призводити до погіршення психологічного стану або формування негативних звичок.

Важливу роль у формуванні копінг-стратегій відіграють індивідуальні особливості особистості. До них належать рівень емоційної стабільності, самооцінка, життєвий досвід, а також сформовані моделі поведінки. Крім того, значний вплив має соціальне середовище – сім'я, друзі, культура та суспільні норми. Людина часто засвоює способи реагування на стрес, спостерігаючи за поведінкою інших.

Додатково варто зазначити, що копінг-стратегії можуть змінюватися протягом життя людини. У дитинстві вони формуються під впливом батьків та найближчого оточення, у підлітковому віці – під впливом однолітків і соціальних груп, а в дорослому житті – на основі власного досвіду та усвідомлення власних потреб. Таким чином, копінг є динамічним процесом, який постійно розвивається та вдосконалюється.

Окрему увагу слід приділити ролі стресу як пускового механізму копінг-поведінки. Стресові ситуації можуть бути як короткотривалими, так і тривалими, і саме від характеру стресу залежить вибір тієї чи іншої стратегії. У випадку гострого стресу людина частіше застосовує швидкі емоційні реакції, тоді як у ситуаціях хронічного стресу більш ефективними є довготривалі проблемно-орієнтовані підходи.

Також важливо підкреслити зв'язок копінг-стратегій із рівнем психологічного благополуччя. Люди, які володіють різноманітними та гнучкими стратегіями подолання труднощів, як правило, краще адаптуються до змін, легше переживають невдачі та демонструють вищий рівень задоволеності життям. Натомість обмежений репертуар копінг-стратегій може призводити до підвищеної тривожності, емоційного вигорання та інших негативних станів.

Особливу роль у розвитку ефективних копінг-стратегій відіграє Емоційний інтелект. Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє людині краще усвідомлювати власні емоції, контролювати їх прояви та обирати найбільш доцільні способи реагування на стресові ситуації. Це сприяє формуванню більш конструктивної поведінки та зниженню негативного впливу стресу.

Ефективними засобами розвитку копінг-навичок є також різні техніки саморегуляції, такі як дихальні вправи, медитація, фізична активність та ведення щоденника. Вони допомагають знизити рівень напруги, підвищити концентрацію уваги та покращити загальний психоемоційний стан. Крім того, звернення до фахівців – психологів або психотерапевтів — може значно прискорити процес формування адаптивних стратегій.

Отже, копінг-стратегії є невід'ємною складовою психологічного функціонування особистості. Вони забезпечують адаптацію до змін, допомагають

долати життєві кризи та зберігати психічне здоров'я. Розвиток ефективних способів подолання стресу є важливим завданням як для кожної окремої людини, так і для суспільства в цілому, оскільки від цього залежить загальний рівень психологічного благополуччя та якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Замерзляк Д., Федоренко А. Еволюція поняття копінг-стратегій: від класичних теорій до сучасних досліджень. *Науковий часопис УДУ імені М. Драгоманова. Серія: Психологічні науки*. 2025.

2. Никоненко О., Козачук В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження копінгу як психологічної стратегії подолання стресу. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025.

3. Кузікова С., Щербак Т. Копінг-стратегії та збереження продуктивності у стресових ситуаціях. *Психологія і особистість*. 2022.

4. Ігнатюк О. Копінг-стратегії та тренінги як інструменти розвитку резильєнтності й стресостійкості особистості. *Вісник МЕГУ*. 2025.

5. Ткачук Т., Католик Г. Психологічна модель копінг-поведінки педагога. *Перспективи та інновації.* 2024.

Дар'я Олександрівна Іскоростенська-Шлапак,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПБА 24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету

ВБИВСТВО НА СЕКСУАЛЬНІЙ ОСНОВІ ЯК ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИЙ ВИД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

На даний момент проблема насильницьких злочинів залишається однією з найактуальніших у сфері кримінального права та кримінології. Особливе місце серед таких злочинів займають вбивства, вчинені на сексуальній основі, які характеризуються високим ступенем суспільної небезпечності, жорстокістю та складністю розслідування. Такі злочини поєднують у собі посягання на життя людини та порушення її статевої недоторканності, що зумовлює підвищену увагу з боку правоохоронних органів та науковців.

Вбивство на сексуальній основі – це різновид умисного позбавлення життя людини, мотивом або супутнім фактором якого є задоволення сексуальних потреб, девіантних потягів або реалізація сексуальної агресії. У таких випадках сексуальний мотив може проявлятися як безпосередньо перед вбивством, так і після нього. Нерідко подібні злочини пов'язані із сексуальним насильством, зґвалтуванням або іншими формами посягання на статеву свободу та недоторканність особи.

Кримінологічні дослідження свідчать, що вбивства на сексуальній основі мають специфічні риси. По-перше, вони часто характеризуються особливою жорстокістю та тривалим фізичним і психологічним насильством над потерпілим. По-друге, значна частина таких злочинів має серійний характер, коли злочинець здійснює декілька подібних злочинів протягом певного часу. По-третє, для них характерна ретельна підготовка, вибір жертви та намагання приховати сліди злочину.

Однією з важливих особливостей таких злочинів є специфічний психологічний портрет злочинця. У більшості випадків особи, які вчиняють вбивства на сексуальній основі, мають певні психічні або поведінкові відхилення, що

проявляються у формі сексуальних девіацій, агресивності, схильності до домінування над жертвою. Дослідники також зазначають, що такі злочини часто пов'язані з наявністю у злочинця травматичного досвіду, проблем у міжособистісних відносинах або соціальної ізоляції.

Значну складність становить розслідування вбивств на сексуальній основі. Це пов'язано з тим, що злочинці нерідко намагаються ретельно приховати сліди злочину , змінюють місце події або вживають заходів для уникнення викриття. Важливу роль у розкритті таких злочинів відіграють криміналістичні методи дослідження доказів, зокрема судово-медична експертиза, молекулярно-генетичні дослідження, аналіз поведінки злочинця та профайлінг.

Важливим аспектом боротьби з такими злочинами є також їх попередження. До основних заходів профілактики належать підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, розвиток системи криміналістичних обліків, а також удосконалення законодавства у сфері протидії насильницьким злочинам. Не менш важливим є проведення просвітницької роботи серед населення, спрямованої на підвищення рівня правової культури та обізнаності щодо питань особистої безпеки.

Крім того, значну роль відіграє розвиток міждисциплінарних досліджень у галузі кримінології, психології та медицини. Саме комплексний підхід до вчинення причин і умов виникнення таких злочинів дозволяє більш ефективно розробляти заходи їх попередження та розкриття.

Підсумовуючи все вище сказане, вбивство на сексуальній основі є одним із найбільш небезпечних видів насильницьких злочинів, який поєднує у собі посягання на життя та статеву свободу людини. Високий рівень жорстокості, складність розслідування та тяжкі соціальні наслідки таких злочинів обумовлюють необхідність подальшого наукового дослідження цієї проблеми та вдосконалення механізмів протидії їй у кримінально-правовій на кримінологічний практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua

2. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. Кримінологія : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2018. 312 с.

3. Тіщенко В. В. Криміналістика : підручник. Київ : Алерта, 2020. 560 с.

4. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Запобігання насильницьким злочинам : монографія. Харків : ХНУВС, 2019. 284 с.

УДК 378.147

Ілля Юрійович Кангін,
здобувач вищої освіти академічної групи Ф3-КН-асп-25
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0003-4865-7378
Науковий керівник:
Тетяна Андріївна Гончаренко,
доктор технічних наук, професор,
завідувачка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-2577-6916

ПРОБЛЕМА ЗНИЖЕННЯ СТІЙКОСТІ УВАГИ В СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕНАСИЧЕННЯ

У сучасному науково-навчальному середовищі студенти безперервно отримують безмежний доступ до інформації. Месенджери, соціальні мережі, новинні стрічки, короткі та довгі відеоформати і безперервні цифрові сповіщення створюють ситуацію, коли увага студента працює не в режимі тривалого зосередження, а в режимі постійного перемикання фокусу. Через це зростає складність утримання фокусу на задачах, послаблюється звичка до послідовного мислення, а саме сприйняття інформації стає фрагментарним. У такому контексті проблема стійкості уваги перестає бути лише психологічною особливістю окремого студента і перетворюється на задачу пошуку індивідуального рішення навчання, враховуючи особливості сучасного здобувача освіти [1, с. 95–99].

Актуальність цієї задачі зумовлена тим, що увага є базовою передумовою пізнавальної діяльності. Саме вона забезпечує вибірковість сприйняття, точність обробки інформації, продуктивність навчання та якість засвоєння знань. Зниження стійкості уваги слід розглядати як чинник, що безпосередньо впливає на навчальну успішність, мотивацію та мислення студента [2, с. 351–353]. Найвираженішою причиною послаблення уваги є не просто наявність доступу до гаджетів та Інтернету, а й звичка до постійної взаємодії з ними. Цифровий простір формує особливий тип поведінки, до якого людина швидко звикає, та формується тенденція до коротких циклів зацікавленості, фрагментарного

та швидкого сприйняття інформації, та викривляється мотивація до вивчення нового. Тривале зосередження починає сприйматися як надмірне зусилля, а навчальна діяльність програє у порівнянні з іншими більш яскравішими та емоційними подразниками. Дослідження студентського середовища показують, що надмірне використання гаджетів пов'язане не лише із зниженням концентрації уваги, а й з емоційним виснаженням, порушенням сну, тривожністю та зниженням продуктивності навчання. Зокрема, значна частина студентів відволікається на гаджети і під час занять та відчуває дискомфорт без постійного доступу до них [3, с. 52–54].

Проблему посилює й те, що кількість інформації викликає перенасичення та має не лише технічний, а й психологічний вплив. Студент часто боїться не просто відволіктися, а пропустити новий контент, щось не побачити, не відреагувати та залишитись поза новинами. Такий стан описують синдромом втрачених можливостей – FOMO (Fear of Missing Out), який відображає страх втратити можливості, події або зв'язок із групою людей [4, с. 308–309]. За такого стану людина схильна перемикатись на зовнішні джерела інформації, навіть коли це суперечить її безпосередньому завданню. Це призводить до формування звички до коротких смислових фрагментів, а не до тривалої розумової роботи. У навчальному процесі це є дуже складною перепоною, особливо коли студентам необхідно працювати з великими обсягами текстів, наукових матеріалів, підручників, тощо. Це призводить до поверхневого сприйняття інформації, втрати глибини засвоєння та аналітичного мислення.

Для вирішення цієї проблеми необхідно формувати нову культуру роботи з інформацією. Мова йде про таку організацію навчання, за якої увага не розпорошується, а підтримується через структуру занять, чітку логіку викладу, насиченість матеріалу. Методичні матеріали з вищої школи акцентують увагу на важливості активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Наприклад, шляхом добору яскравих пізнавальних матеріалів і фактів, формування уміння самостійно працювати над навчальним текстом, створення цікавих педагогічних проблемних ситуацій, тощо. Однак навіть найбільш продумана методика не буде достатньою без розвитку особистого управління часом та уваги самого студента. Уміння відкладати цифрові подразники, працювати з часовими межами без перемикання між задачами, планувати навчальні дії та формувати академічну компетентність. Саме тому проблема стійкості уваги випливає з культури навчання загалом.

У висновку, зниження стійкості уваги у сучасних здобувачів освіти в умовах інформаційного перенасичення є проблемою, що складається з багатьох

внутрішніх та зовнішніх чинників. Постійні відволікання на цифрові подразники, емоційна напруга, страх залишитись поза інформаційним потоком та недостатньо сформовані навички управління часом та уваги послаблюють здатність студента до тривалої концентрації. Таким чином, ключовим завданням вищої освіти стає не лише передача знань, а й формування культури навчання, мислення та свідомого ставлення до власної пізнавальної діяльності. Це дає підстави розглядати розвиток стійкості уваги не як допоміжний аспект навчання, а як важливу умову якісної підготовки студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко М. В., Красильник Ю. С., Корчова Г. Л. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2022. 296 с.
2. Ахмад Ф. Х., Коробкіна Т. В. Управління увагою студентів: психолого-педагогічні підходи та сучасні методи активізації. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень.* Луцьк, 2025. С. 351–353.
3. Кущенко І. В., Власенко О. О. Особливості залежності в освітньому середовищі: вплив гаджетів на психічний стан студентів та роль самоменеджменту в подоланні викликів навчання. *Ментальне здоров'я.* 2025. № 2. С. 52–56.
4. Угрин О. Г. FOMO або синдром втрачених можливостей: актуальність проблематики. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві.* Львів, 2021. С. 308–309.

УДК 159.923:316.6

Маргарита Юріївна Карлова,
здобувачка вищої освіти 4 курсу бакалаврату спеціальності «Психологія»
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
здобувачка вищої освіти 4 курсу бакалаврату
спеціальності «Біоматеріали та косметика»
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Чехія
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТРИМАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ТОКСИЧНИХ СТОСУНКАХ

У сучасних умовах суспільної нестабільності, підвищеної тривожності та емоційного виснаження особливої актуальності набуває проблема токсичних стосунків, у яких особистість тривалий час залишається попри психологічний дискомфорт, приниження або емоційне насильство. Така поведінка не є проявом слабкості, а зумовлюється комплексом внутрішніх психологічних механізмів, що підтримують деструктивний зв'язок.

Метою тез є теоретичне обґрунтування основних психологічних чинників, які зумовлюють утримання людини в токсичних стосунках. У центрі цієї проблематики перебуває феномен емоційної залежності, за якого партнер стає ключовим джерелом безпеки, самоцінності та емоційної стабільності, а загроза розриву сприймається як втрата частини власного «Я». Механізми, які утримують людину в токсичних романтичних стосунках, діють так само і в різних соціальних групах у формі булінгу, мобінгу та соціального тиску.

Одним із базових пояснень є теорія прив'язаності, відповідно до якої ранній досвід взаємодії з батьківськими фігурами формує моделі близькості у дорослому житті. Особи з тривожним або дезорганізованим типом прив'язаності частіше демонструють страх покинутості, підвищену потребу в схваленні та схильність до залежних форм взаємин, що ускладнює вихід із токсичного зв'язку.

Вагому роль відіграє також травматичний зв'язок, що формується внаслідок чергування болю й короткочасної емоційної винагороди. Періоди агресії, відчуження або знецінення змінюються фазами каяття, турботи чи тимчасового тепла, через що в людини закріплюється ілюзія можливого покращення стосунків, а сам зв'язок набуває характеру психологічної залежності [1].

Не менш важливим чинником є вивчена безпорадність, яка розвивається тоді, коли численні спроби змінити ситуацію не дають результату. У такому стані особистість поступово втрачає віру у власну здатність впливати на події, починає сприймати насильство або приниження як норму та відмовляється від активних дій щодо розриву стосунків [2].

Додатково утримання в токсичних взаєминах підтримується когнітивними викривленнями: ідеалізацією партнера, самозвинуваченням, катастрофізацією самотності, переконанням у тому, що ситуацію ще можна контролювати або «врятувати». Такі уявлення спотворюють оцінку реальності та посилюють емоційну залежність, через що деструктивний зв'язок зберігається навіть за умов очевидної шкоди [3].

Отже, утримання особистості в токсичних стосунках є наслідком взаємодії емоційної залежності, травматичного зв'язку, порушених моделей прив'язаності, вивченої безпорадності та когнітивних викривлень. Розуміння цих механізмів є важливим як для теоретичного осмислення проблеми, так і для розроблення ефективних підходів психологічної допомоги особам, які перебувають у деструктивних взаєминах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dutton D. G., Painter S. L. Emotional Attachments in Abusive Relationships: A Test of Traumatic Bonding Theory. *Journal of Traumatic Stress.* 1993. Vol. 6. P. 291–305.

2. Seligman M. E. P., Maier S. F. Failure to Escape Traumatic Shock. *Journal of Experimental Psychology.* 1967. Vol. 74. P. 1–9.

3. Emotional Dependency in Dating Relationships and Psychological Abuse / Research Science Portal. 2012. URL : https://research.science.eus/documentos/5d399a3e299952068446307f

УДК 159.923:004.738.5-053.6

Галина Євгенівна Кваша,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Інна Едуардівна Коваленко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету

ОСОБИСТІСНІ ПРЕДИКТОРИ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Інтернет-залежність у сучасної молоді розглядається як форма поведінкової адикції, що характеризується втратою контролю над використанням цифрових технологій, домінуванням онлайн-активності у структурі повсякденного життя та зниженням соціального функціонування особистості. У психологічному контексті цей феномен пов'язаний із порушенням саморегуляції, емоційної стабільності та системи ціннісних орієнтацій.

Сучасні українські дослідження адиктивної поведінки підкреслюють, що інтернет-залежність формується не лише під впливом зовнішніх факторів цифрового середовища, але й через внутрішні особистісні передумови, які визначають схильність до втечі у віртуальну реальність як спосіб психологічної компенсації [1; 2].

До ключових особистісних предикторів розвитку інтернет-залежності належать емоційна нестабільність, підвищена тривожність, низька самооцінка, труднощі саморегуляції та дефіцит навичок реального соціального спілкування. Такі особливості сприяють формуванню залежної поведінки як механізму уникнення фруструючих ситуацій у реальному житті.

З позицій загальної психології особистості (С. Д. Максименко) розвиток поведінкових відхилень пов'язаний із дисгармонією структурних компонентів «Я-концепції», що у підлітковому та молодіжному віці проявляється особливо гостро через кризу ідентичності та пошук самоствердження [1].

Т. М. Титаренко підкреслює, що у кризові періоди розвитку особистості формується схильність до компенсаційних стратегій поведінки, серед яких цифрова активність може виступати як спосіб психологічного захисту від стресу та невизначеності життєвих перспектив [2].

Важливим предиктором інтернет-залежності є недостатній рівень сформованості емоційного інтелекту, що проявляється у складнощах розпізнавання власних емоцій, низькій емпатії та слабких навичках конструктивної взаємодії. У результаті віртуальне середовище стає більш привабливим, ніж реальні соціальні контакти.

Окрему роль відіграє рівень психологічного благополуччя особистості. Зниження суб'єктивного відчуття життєвої задоволеності, відсутність чітких цілей та слабка мотивація досягнення сприяють формуванню залежної поведінки як способу отримання швидкого емоційного підкріплення [5].

У працях українських дослідників психології розвитку та педагогічної психології (зокрема у роботах, присвячених студентському віку та професійному становленню) наголошується, що цифрове середовище може як сприяти розвитку особистості, так і виступати фактором ризику за умов недостатньої саморегуляції та соціальної незрілості [3; 6].

Суттєвим чинником ризику є також особливості освітнього середовища, яке може або підтримувати розвиток конструктивної цифрової поведінки, або, навпаки, стимулювати надмірне використання інтернет-ресурсів без належного психологічного супроводу [7].

Таким чином, інтернет-залежність сучасної молоді є багатофакторним психологічним феноменом, у якому провідну роль відіграють особистісні предиктори: емоційна нестабільність, знижена самооцінка, дефіцит саморегуляції, недостатній розвиток соціальних навичок та низький рівень психологічного благополуччя. Їх взаємодія з особливостями цифрового середовища формує ризик адиктивної поведінки та порушення соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 272 с.

2. Титаренко Т. М. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник. Київ : Агропромвидав України, 2018. 360 с.

3. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти. Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

4. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

5. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти: сучасний науковий дискурс / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3302–3313. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3302-3313

6. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095

7. Бондаренко Н. П. Освітнє середовище сучасності як предмет світоглядної демаркації. *Освітній дискурс.* 2023. № 47 (12). С. 87–101. DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-9

УДК 159.944.4:355.01-057.17

Катерина Вікторівна Кисельова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ПРЕВЕНЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна діяльність психологів в умовах воєнного стану характеризується підвищеним рівнем емоційного навантаження, хронічного стресу та регулярним контактом із травматичними переживаннями клієнтів. Така специфіка роботи створює високі ризики розвитку професійного вигорання, що проявляється емоційним виснаженням, деперсоналізацією та зниженням професійної ефективності.

Професійне вигорання розглядається як багатовимірний психологічний феномен, що формується внаслідок тривалого впливу стресогенних факторів у професійній діяльності. Особливо вразливими є фахівці допомагаючих професій, зокрема психологи, які постійно взаємодіють із людьми у кризових станах [2; 5].

Умови воєнного стану значно підсилюють інтенсивність професійного стресу через невизначеність, високий рівень тривожності в суспільстві та збільшення кількості складних психотравмуючих випадків. Це вимагає від психологів високого рівня емоційної саморегуляції та професійної стійкості [3].

Превенція професійного вигорання розглядається як система заходів, спрямованих на запобігання розвитку негативних психологічних станів та підтримку професійного благополуччя. Вона включає індивідуальні, організаційні та соціально-психологічні рівні втручання.

До індивідуальних ресурсів запобігання вигоранню належать розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції, усвідомленості (майндфулнес), а також використання ефективних копінг-стратегій подолання стресу [2; 5].

Організаційний рівень передбачає створення психологічно безпечного професійного середовища, зменшення надмірного навантаження, впровадження супервізійної підтримки та можливостей для професійного відновлення. Дослідження показують, що підтримувальний стиль керівництва суттєво знижує ризик емоційного вигорання [5].

Важливим чинником є психологічне благополуччя, яке виступає інтегральним показником адаптації особистості до професійних умов. Високий рівень благополуччя корелює з більшою стресостійкістю, мотивацією до професійної діяльності та здатністю до відновлення після емоційних навантажень [4].

Окрему роль у профілактиці вигорання відіграє розвиток навичок емоційної саморегуляції та рефлексії професійного досвіду. Це дозволяє психологам усвідомлювати власні межі залученості та знижувати ризик вторинної травматизації.

Згідно із сучасними дослідженнями, психологічна безпека та рівень тривожності є ключовими індикаторами психічного стану фахівців у кризових умовах. Підвищена тривожність та відсутність відчуття безпеки значно підвищують ризик емоційного виснаження [3].

Таким чином, превенція професійного вигорання психологів в умовах воєнного стану є комплексним процесом, що включає індивідуальні ресурси особистості, організаційну підтримку та розвиток професійної резильєнтності, що забезпечує збереження психічного здоров'я та ефективності професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

УДК 159.922.4-056.83:159.9.072

Олена Пантеліївна Ковалевська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні є однією з найбільш психологічно вразливих соціальних груп, оскільки вимушене переміщення супроводжується втратою звичного середовища, соціальних зв’язків, життєвої стабільності та відчуття безпеки. Такі умови формують складні життєві ситуації, які потребують мобілізації адаптаційних ресурсів особистості та розвитку ефективних копінг-стратегій.

Сучасні українські дослідження підкреслюють, що провідними механізмами подолання кризових ситуацій у ВПО є соціально-психологічна адаптація, резильєнтність та опора на соціальну підтримку. Зокрема, визначено, що адаптація включає перехід від стану виживання до відновлення цілепокладання та активної життєдіяльності [1].

Копінг-стратегії у ВПО формуються під впливом як індивідуально-психологічних, так і соціальних факторів. До найбільш поширених належать проблемно-орієнтовані стратегії (активне вирішення проблем), емоційне регулювання та уникнення. При цьому ефективність подолання складних ситуацій значною мірою залежить від рівня психологічного благополуччя особистості [5].

Згідно з дослідженнями І. О. Пєтухової та співавторів, у кризових умовах війни та переміщення ключовими індикаторами психічного стану виступають тривожність і психологічна безпека. Високий рівень тривожності знижує адаптаційні можливості особистості, тоді як відчуття безпеки сприяє відновленню психологічної рівноваги [6].

Окрему роль у подоланні складних життєвих ситуацій відіграє життєстійкість як інтегральна характеристика особистості, що включає здатність до прийняття викликів, контроль над ситуацією та залученість у соціальне середовище. Як показують емпіричні дослідження, саме життєстійкість є одним із ключових ресурсів психологічної адаптації ВПО [8].

Важливим чинником є також соціальна підтримка у приймаючих громадах. Наявність соціальних зв'язків, включеність у професійну або освітню діяльність та доступ до психологічної допомоги значно підвищують ефективність адаптації та знижують ризик розвитку посттравматичних станів [10].

У роботах, присвячених психологічному благополуччю, підкреслюється, що воно є інтегральним показником адаптації особистості до складних життєвих умов. Високий рівень благополуччя корелює з кращою здатністю до подолання стресу та конструктивного вирішення життєвих труднощів [5].

Таким чином, подолання складних життєвих ситуацій внутрішньо переміщеними особами визначається взаємодією індивідуальних ресурсів (життєстійкість, емоційна регуляція), соціальних факторів (підтримка громади) та психологічних станів (тривожність, благополуччя). Ефективна адаптація можлива за умов розвитку резильєнтності та системної психологічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пундєв В. В., Вольська К. В. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам в адаптації до нових умов життя. 2024. DOI : https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-3-12 ; URL : https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/38

2. Фалько Н., Варіна Г., Горобець С. Психологічні особливості розвитку життєстійкості та конструктивних копінг-стратегій поведінки у вимушено переміщених осіб. 2025. DOI : https://doi.org/10.31891/PT-2025-1-17 ; URL : https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/275

3. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

4. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

5. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, Є. О. Телебенєва, І. В. Желєзова. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

7. Калениченко Р. А., Пєтухова І. О., Телебенєва Є. О. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36248

8. Корольова Н. Д., Грозіна А. А. Психологічні особливості горювання внутрішньо переміщених осіб. 2025. DOI : https://doi.org/10.31558/2786-8745.2025.1(6).8 ; URL : https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/18785

9. Мартинова О. С., Дроботько І. Д. Копінг-стратегії особистості в умовах невизначеності. 2025. DOI : https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-3-7

10. Ніколаєва В. В., Пономарьова В. Соціальна адаптація ВПО у територіальній громаді. 2023. DOI : https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.11

УДК 159.922.8:316.356.2-053.6

Анастасія Володимирівна Ковальчук,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРЕСУ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ В ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

Проблема формування інтересу молоді до вступу у подружнє життя є актуальною в контексті трансформації сучасних соціокультурних цінностей, зміни моделей сім'ї та зростання ролі індивідуалізованих життєвих стратегій. У психологічному вимірі готовність до шлюбу розглядається як інтегральне утворення, що включає мотиваційні, когнітивні, емоційні та ціннісні компоненти особистості.

У науковій психології підготовка до подружнього життя пов'язується з процесами соціалізації, формуванням особистісної зрілості та розвитком здатності до емоційної близькості. Зокрема, С. Д. Максименко підкреслює, що становлення особистості в юнацькому віці визначається інтеграцією соціального досвіду, системи цінностей та самосвідомості, що безпосередньо впливає на вибір життєвих стратегій, включно із сімейними [1].

Т. М. Титаренко зазначає, що життєвий вибір, пов'язаний із створенням сім'ї, формується під впливом індивідуального досвіду переживання кризових ситуацій, моделей батьківської сім'ї та рівня психологічної зрілості особистості [2]. Таким чином, інтерес до подружнього життя є не лише соціально зумовленим, але й глибоко особистісно детермінованим явищем.

Одним із ключових психологічних чинників інтересу молоді до шлюбу є потреба у емоційній підтримці та стабільних міжособистісних відносинах. У юнацькому віці актуалізується потреба у близькості, прийнятті та формуванні довготривалих емоційних зв'язків, що виступає основою мотивації до створення сім'ї. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що ця потреба часто

співіснує з прагненням до автономії та самореалізації, що може зумовлювати внутрішні мотиваційні конфлікти.

Психологічна готовність до подружнього життя включає сформованість комунікативних навичок, здатність до емпатії, толерантність до відмінностей партнера та навички конструктивного вирішення конфліктів. У цьому контексті важливим є розвиток емоційного інтелекту та здатності до саморегуляції, що визначають якість майбутніх сімейних відносин [4].

Сучасні дослідження також акцентують увагу на ролі психологічного благополуччя як передумови позитивного ставлення до створення сім'ї. Високий рівень суб'єктивного благополуччя сприяє формуванню більш стабільних життєвих планів, у тому числі щодо подружнього життя [6]. Натомість емоційна нестабільність та високий рівень тривожності можуть знижувати мотивацію до довготривалих зобов'язань.

Важливим соціально-психологічним фактором є вплив студентського віку як періоду активного особистісного становлення. У цей період відбувається формування системи цінностей, професійної ідентичності та життєвих орієнтацій, що визначає ставлення до інституту сім'ї [7]. Освітнє середовище при цьому виступає простором соціального навчання моделей міжособистісної взаємодії, включно з партнерськими стосунками.

Окремо слід відзначити роль соціальних уявлень про шлюб, які формуються під впливом медіа, соціальних мереж та культурних стандартів. Сучасна молодь часто сприймає подружнє життя через призму якостей партнерства, рівності та психологічного комфорту, що змінює традиційні уявлення про сім'ю.

Таким чином, інтерес молоді до вступу у подружнє життя є складним багатовимірним феноменом, який визначається поєднанням особистісних, соціальних та культурних факторів. Його формування пов'язане з рівнем психологічної зрілості, ціннісними орієнтаціями, досвідом міжособистісних взаємодій та загальним рівнем психологічного благополуччя особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 272 с.

2. Титаренко Т. М. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник. Київ : Агропромвидав України, 2018. 360 с.

3. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник / Київський національний університет будівництва і архітектури. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

4. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник для підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

5. Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Іміджелогія : навчальний посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

6. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти: сучасний науковий дискурс / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3302–3313. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3302-3313 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

7. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36271

Микола Миколайович Козубський,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСБЗ 22-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету

КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Кожна вікова група має свої унікальні характеристики, особливості та виклики. Підлітковий вік не є винятком. Це найдовший перехідний період у житті, що супроводжується численними змінами. Протягом цього часу особистість швидко розвивається та дозріває. Однією з найважливіших потреб у цьому віці є спілкування з однолітками. Саме це спілкування дозволяє підліткам пізнати, зрозуміти та осягнути себе та інших [2].

Комунікативні здібності підлітків – це поєднання психологічної нестійкості, активного соціального пошуку та мовної експресивності [4, с. 25]. Вони ще не повністю сформовані, але характеризуються гнучкістю, творчістю та високим потенціалом розвитку, особливо в умовах підтримки дорослих та навчання ефективним соціальним навичкам.

Психологи вважають, що спілкування з однолітками є найважливішою діяльністю в цей період [3]. Тим часом підлітки часто замінюють віртуальне спілкування реальним; комп'ютери замінюють друзів, компенсуючи їхню нездатність будувати гармонійні стосунки з однолітками та дорослими.

Підлітковий вік – це період активного формування особистості та самосвідомості. Підлітки прагнуть визначити своє «Я», що безпосередньо впливає на стиль їх спілкування. Наприклад, вони можуть вибирати коло друзів, які «віддзеркалюють» їхні інтереси, або наслідувати поведінку популярних однолітків.

Також підлітки сильно залежать від соціального визнання. Вони прагнуть схвалення від друзів, що може проявлятися у частому обговоренні своїх досягнень, інтересів або навіть у перебільшенні власних історій. Емоційна нестійкість, властива цьому віку, часто проявляється у спалахах гніву, роздратованості або швидкій зміні настрою під час спілкування.

Мова підлітків характеризується жвавістю, експресивністю та адаптивністю. Вони активно використовують сленг, жаргон, неологізми, які дозволяють їм виділитися у своїй групі та встановлювати «своєрідний код спілкування».

Підлітки часто обговорюють особисті переживання, новини, хобі та захоплення, демонструючи інтенсивний обмін інформацією. При цьому можуть виникати перебільшення або перебивання співрозмовника, адже ще не всі підлітки вміють слухати активно і дотримуватись правил конструктивного діалогу [1, с. 7].

Підлітки дуже активно використовують жести, міміку та інтонацію, щоб підкреслити свої слова. Наприклад, вони можуть посилювати розповідь широкими жестами або різкою інтонацією.

Велике значення для сучасних підлітків має комунікація через цифрові платформи – месенджери, соцмережі, онлайн-чати. Тут формуються специфічні навички: емодзі-вираження емоцій, використання мемів для передачі настрою, швидкі текстові відповіді. Ці форми спілкування впливають на вербальні та невербальні здібності, роблячи їх більш «візуально-символічними».

Підлітки орієнтуються на групові норми та цінності, тобто їхнє спілкування часто залежить від того, що прийнято серед однолітків. Наприклад, вони можуть підтримувати розмову на тему популярної музики чи трендів, навіть якщо особисто цікавляться іншим.

Конфлікти у спілкуванні підлітків можуть виникати через обмежені навички конструктивного вирішення проблем, проявляючись у сарказмі, суперечках або агресивних коментарях. Водночас підлітки здатні швидко навчатися новим комунікативним стратегіям, засвоювати правила етикету та адаптуватися до різних стилів спілкування.

Тренінги формують соціальні навички, емпатію та здатність працювати в команді. Завдяки тренінгу підлітки вчаться краще розуміти себе та інших, ефективніше спілкуватися, усувати комунікативні бар'єри, підвищувати самооцінку та зміцнювати свої здібності до самоаналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алтуніна І. Р. Мотиви і мотивація соціальної поведінки як проблема соціально-психологічних досліджень. *Сучасна соціальна психологія: теоретичні підходи та прикладні дослідження.* 2019. № 1. С. 7–17.

2. Варганова Л. В. Психологічні проблеми спілкування у підлітків у мережі Інтернет. *The Scientific Heritage.* 2021. № 61. С. 56–58.

3. Скиба А. С. Взаємозв’язок самооцінки підлітків та комунікативних навичок. 2020. 131 с.

4. Страшнюк В. І. Особливості проявів психологічних бар’єрів у взаєминах підлітків. 2024. 61 с.

УДК 159.9:378.015.3:355.01

Тетяна Олександрівна Кравченко,
здобувачка вищої освіти навчальної групи МО-23-2
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні суттєво впливає на психоемоційний стан студентської молоді, зумовлюючи підвищення рівня тривожності, невизначеності та психологічного напруження. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування стресостійкості як ключового ресурсу адаптації та ефективного функціонування особистості.

Стресостійкість розглядається як інтегративна властивість особистості, що забезпечує здатність протистояти стресогенним впливам, зберігати емоційну рівновагу та підтримувати продуктивну діяльність у складних умовах. Вона включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що формуються у процесі соціалізації та індивідуального досвіду [2; 5].

До ключових психологічних ресурсів формування стресостійкості студентів належать емоційний інтелект, саморегуляція, життєстійкість (резилієнтність), позитивне мислення та наявність смисложиттєвих орієнтацій. Ці ресурси дозволяють особистості ефективно інтерпретувати стресові події та знаходити адаптивні способи реагування на них.

Важливим чинником є психологічне благополуччя, яке виступає інтегральним показником гармонійного функціонування особистості. Воно включає емоційну стабільність, задоволеність життям та здатність до самореалізації, що безпосередньо впливає на рівень стресостійкості [4].

Згідно із сучасними дослідженнями, психологічна безпека та рівень тривожності є визначальними індикаторами психічного стану студентів у кризових умовах. Підвищена тривожність знижує адаптаційні можливості та ускладнює процес подолання стресових ситуацій [3].

Суттєву роль у формуванні стресостійкості відіграють соціально-психологічні ресурси, зокрема підтримка з боку родини, друзів та освітнього середовища. Наявність соціальної підтримки сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню відчуття безпеки.

У сучасних умовах важливим є розвиток навичок емоційної саморегуляції, які дозволяють студентам контролювати власні емоційні реакції, знижувати рівень напруження та ефективно адаптуватися до змінних умов середовища.

Окрему увагу слід приділити формуванню активних копінг-стратегій, спрямованих на вирішення проблем, пошук ресурсів та переосмислення складних ситуацій. Використання конструктивних копінг-стратегій сприяє підвищенню психологічної стійкості та зниженню ризику дезадаптації [2].

Таким чином, формування стресостійкості студентів в умовах воєнного стану є комплексним процесом, що базується на розвитку індивідуальних та соціально-психологічних ресурсів, які забезпечують ефективну адаптацію до кризових умов та збереження психічного здоров’я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

УДК 159.9

Соломія Ігорівна Крижановська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету

ДОКАЗОВІ МЕТОДИ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З КЛІЄНТАМИ ІЗ КЛІНІЧНОЮ ДЕПРЕСІЄЮ

Клінічна депресія належить до числа найбільш поширених психічних розладів сучасного суспільства та характеризується стійким зниженням настрою, втратою інтересу до повсякденної діяльності, порушенням когнітивних процесів і зниженням соціального функціонування. За даними сучасних досліджень, депресивні розлади істотно впливають на якість життя особистості, працездатність та міжособистісні взаємини. У зв'язку з цим зростає потреба у застосуванні науково обґрунтованих, тобто доказових, методів психотерапії.

Метою тез є узагальнення та аналіз ефективних доказових методів психотерапії, які застосовуються у роботі з клієнтами, що мають клінічну депресію.

Одним із провідних доказових підходів у психотерапії депресивних розладів є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Даний метод ґрунтується на положенні про взаємозв'язок мислення, емоцій та поведінки [1]. У межах КПТ увага зосереджується на виявленні негативних автоматичних думок, ірраціональних переконань та когнітивних викривлень, які підтримують депресивну симптоматику. Психотерапевтична робота спрямована на формування більш адаптивних способів мислення та поведінкової активності. Результати численних клінічних досліджень підтверджують ефективність КПТ як при лікуванні гострих депресивних епізодів, так і з метою профілактики повторних загострень [2].

Не менш значущим доказовим методом є міжособистісна терапія (МПТ), яка розглядає депресію крізь призму порушень міжособистісних відносин та соціальних ролей. Основними фокусами МПТ є переживання втрати, міжособистісні конфлікти, рольові зміни та дефіцит соціальної підтримки. МПТ

сприяє покращенню комунікативних навичок клієнта, підвищенню рівня соціальної адаптації та зменшенню депресивної симптоматики. Емпіричні дані свідчать про високу ефективність цього підходу, особливо у випадках депресії, що виникає на тлі складних життєвих подій.

У сучасній психотерапевтичній практиці дедалі більшого поширення набуває короткострокова психодинамічна терапія, яка також має доказову базу щодо лікування депресивних розладів. Даний підхід спрямований на усвідомлення внутрішніх конфліктів, пригнічених емоцій та повторюваних міжособистісних патернів, що формуються впродовж життя особистості. Дослідження демонструють, що психодинамічна терапія може забезпечувати стійкий терапевтичний ефект, зокрема у клієнтів із хронічними формами депресії.

Окрему групу доказових методів становлять підходи так званої «третьої хвилі» когнітивно-поведінкової терапії, зокрема терапія прийняття та відповідальності (ACT) та майндфулнес-орієнтовані інтервенції. Вони спрямовані на розвиток психологічної гнучкості, здатності приймати власний емоційний досвід та зменшення румінативних процесів, що є характерними для депресивних станів. Практика усвідомленості дозволяє клієнтам змінювати ставлення до негативних думок, не ототожнюючись із ними, що позитивно впливає на емоційний стан [3].

Отже, доказові методи психотерапії відіграють ключову роль у роботі з клієнтами із клінічною депресією. Ефективність психотерапевтичної допомоги значною мірою залежить від індивідуального підбору методу з урахуванням тяжкості симптомів, особистісних особливостей клієнта та наявності супутніх розладів. Використання доказових підходів у практиці психолога сприяє підвищенню якості психологічної допомоги та покращенню психічного благополуччя клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна психологія: навчально-методичний посібник / С. Ю. Діхтяренко, А. В. Шулдик, Г. О. Шулдик, Л. А. Данилевич, О. Р. Поліщук. Умань : Візаві, 2023. 245 с.

2. КПТ є невід’ємною частиною сучасної, цілісної, ефективної моделі турботи про психічне здоров’я. URL : https://i-cbt.org.ua/pro-kpt/ (дата звернення: 01.02.2025).

3. Москалець В. П. Психологія особистості : підручник. Київ – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2020. 435 с.

УДК 159.922.6:159.923

Марина Володимирівна Кутасевич,
здобувачка вищої освіти групи 2-МПСВ
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Любов Василівна Долинська,
кандидат психологічних наук, професор кафедри соціальної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0002-1817-1102

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ОСІБ ДОРОСЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Життя в умовах затяжних військових дій формує для дорослого населення стан фонової та хронічної стресогенності, що суттєво трансформує психологічне функціонування людини. Постійна невизначеність, загроза фізичній безпеці, руйнування звичних соціальних структур і зміна життєвих сценаріїв створюють ситуацію, у якій доросла особистість змушена діяти в умовах тривалого напруження. У подібних умовах особистісна зрілість постає як один із ключових психологічних ресурсів, що забезпечує здатність дорослої людини зберігати внутрішню рівновагу, приймати зважені рішення та підтримувати конструктивну взаємодію з соціальним середовищем, що і спонукало нас дослідити її рівень у осіб дорослого віку в сучасних умовах.

Феномен особистості в науковій традиції описується як цілісна система індивідуальних властивостей і характеристик, що формуються під впливом біологічних передумов та соціокультурного середовища, у якому живе людина. У працях зарубіжних і українських дослідників зріла особистість розглядається як результат тривалого процесу розвитку та трансформації психологічних рис, що супроводжує становлення людини, здатної цілісно сприймати світ, саму себе та інших людей [3; 5; 6; 7].

В працях Г. Костюка підкреслюється, що «Я»-концепція є центральною ланкою структури особистості, яка забезпечує її внутрішню цілісність, узгодженість психічного розвитку та визначає здатність людини до саморегуляції [2]. Т. Титаренко особистісну зрілість розглядає в контексті життєвого шляху та суб’єктності, наголошуючи, що позитивне ставлення до себе виступає важливим

внутрішнім ресурсом подолання життєвих криз [3; 4]. Ю. Гільбух розглядав зрілість як інтегральну психологічну характеристику, що проявляється у зрілих способах мислення, емоційного реагування та соціальної поведінки [1]. В свою чергу О. Штепа подає особистісну зрілість як складний, багатовимірний і динамічний феномен, що формується у процесі дорослішання та переживання життєвих криз [5].

Хоч тема особистісної зрілості широко висвітлена в працях зарубіжних і вітчизняних науковців, водночас слід зазначити, що соціальні зміни сьогодення мають вплив на розвиток і прояви особистості, зокрема осіб дорослого віку, і дослідження специфіки її прояву в умовах війни становить наукову новизну нашої роботи.

Методичною основою нашого емпіричного вивчення особливостей прояву особистісної зрілості дорослої людини в умовах війни становить «Тест-опитувальник особистісної зрілості» Ю. Гільбуха. Він дозволяє визначити як загальний рівень особистої зрілості, так рівень зрілості особистості по наступним окремим її компонентам: мотивація досягнень, ставлення до свого «Я» (Я-концепція), почуття громадянського обов'язку, життєва установка та здатність до психологічної близькості [1].

В нашому дослідженні взяли участь 40 респондентів вікового діапазону від 24 до 52 років. Опитування проводилося онлайн.

Отримані результати опитування та загальна характеристика рівнів особистісної зрілості дорослих осіб в умовах війни представлена в табл. 1.

Також завдяки коефіцієнту кореляції Пірсона було встановлено наявність середнього та дуже високого зв'язку загального рівня особистісної зрілості з окремими її чинниками і для «мотивація досягнень» $r = 0,83$, «ставлення до свого «Я» (Я-концепція)» $r = 0,83$, «почуття громадянського обов'язку» $r = 0,54$, «життєва установка» $r = 0,84$ та «здатність до психологічної близькості» $r = 0,64$, що вказує на взаємовплив між цими компонентами та загальним рівнем особистісної зрілості.

Таблиця 1 – Загальна характеристика рівнів особистісної зрілості дорослих осіб (згідно з результатами тесту-опитування)

№ з/п	Шкала	Рівні	Кількість опитаних відсоткове (%) значення
1.	Загальний рівень	Дуже високий	–
		Високий	7,5
		Задовільний	47,5
		Незадовільний	45
2.	Мотивація досягнення	Дуже високий	5
		Високий	22,5
		Задовільний	57,5
		Незадовільний	15
3.	Ставлення до свого Я (Я-концепція)	Дуже високий	–
		Високий	12,5
		Задовільний	20
		Незадовільний	67,5
4.	Почуття громадянського обов'язку	Дуже високий	12,5
		Високий	32,5
		Задовільний	22,5
		Незадовільний	32,5
5.	Життєва установка	Дуже високий	–
		Високий	12,5
		Задовільний	50
		Незадовільний	37,5
6.	Здатність до психологічної близькості з іншими людьми	Дуже високий	–
		Високий	27,5
		Задовільний	12,5
		Незадовільний	60

Узагальнена характеристика вибірки свідчить про домінування «задовільного» та «незадовільного» рівнів особистісної зрілості, тоді як «високий» та «дуже високий» рівні трапляються поодиноко, або ж взагалі не представлені. Така структура результатів демонструє вплив пермокризи на недостатню сформованість чи зниження рівня ключових компонентів особистісної зрілості осіб дорослого віку та вказує на потребу у цілеспрямованому розвитку навичок саморегуляції, відповідальності, внутрішнього локусу контролю й емоційної стійкості.

Це підкреслює важливість наявності психологічних програм розвитку, спрямованих на зміцнення цих характеристик у дорослого населення в сучасних умовах життя, що і стане предметом наших наступних наукових робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільбух Ю. З. Тест-опитувальник особистісної зрілості. Київ : НВЦ Психодіагностика та диференційоване навчання, 1994. 23 с.

2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989. 215 с.

3. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.

4. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. К. : Марич, 2009. 76 с.

5. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості : дис. … кандидата психологічних наук. Львів, 2006. 286 с.

6. Allport G. W. Pattern and growth in personality. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1961. 593 p.

7. Erikson Erik H. Identity, youth and crisis. New York : W. Norton Company, 1968. 352 p.

УДК 159.9:378.147

Наталя Олександрівна Легусь,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах інтенсифікації освітнього процесу та зростання психоемоційного навантаження особливої актуальності набуває проблема нервово-психічної стійкості здобувачів вищої освіти. Вона розглядається як інтегральна характеристика особистості, що відображає здатність ефективно функціонувати в умовах стресу, зберігати працездатність та адекватність поведінки під впливом зовнішніх і внутрішніх стресогенних факторів.

Нервово-психічна стійкість є складним багатокомпонентним утворенням, яке включає емоційно-вольову регуляцію, когнітивну гнучкість, рівень тривожності та здатність до саморегуляції. У контексті освітньої діяльності вона безпосередньо впливає на успішність навчання, ефективність засвоєння матеріалу та якість міжособистісної взаємодії у студентському середовищі [3; 4].

Особливе значення у формуванні нервово-психічної стійкості мають умови організації освітнього процесу. Зокрема, дистанційні форми навчання, підвищена самостійність здобувачів та зміна характеру педагогічної взаємодії можуть як сприяти розвитку саморегуляції, так і підвищувати рівень психологічного напруження. Це вимагає від студентів розвитку навичок адаптації до змінних умов навчання та ефективного управління власними емоційними станами [1; 2].

Важливим чинником нервово-психічної стійкості є рівень психологічної безпеки та тривожності особистості. Високий рівень тривожності може знижувати

здатність до концентрації уваги, ускладнювати прийняття рішень і негативно впливати на навчальну мотивацію. Натомість психологічна безпека виступає умовою стабільного функціонування особистості та розвитку її адаптаційних можливостей в екстремальних і кризових ситуаціях [6; 7].

З позицій педагогічної психології нервово-психічна стійкість тісно пов'язана з процесами професійного становлення здобувача освіти. Формування творчої та адаптивної особистості передбачає розвиток здатності до подолання труднощів, емоційної регуляції та конструктивного вирішення навчальних і соціальних проблем. У цьому контексті важливу роль відіграє педагогічний супровід та створення сприятливого освітнього середовища [8].

Окремо слід відзначити значення комунікативного середовища у формуванні нервово-психічної стійкості. Конфліктні ситуації, що виникають у процесі навчання, можуть виступати як фактори дестабілізації психічного стану. Водночас розвиток навичок безконфліктної комунікації сприяє підвищенню психологічної стійкості та зниженню рівня емоційного напруження [5].

Отже, нервово-психічна стійкість здобувачів вищої освіти є важливою психологічною характеристикою, що забезпечує ефективність навчальної діяльності та адаптацію до складних умов освітнього середовища. Її формування залежить від комплексу індивідуально-психологічних, соціальних та педагогічних чинників, а також від рівня розвитку саморегуляції та емоційної стійкості особистості [3; 4; 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання : навчальний посібник для викладачів та здобувачів вищої освіти. Київ : КНУБА, 2021. 156 с.
2. Руденко М. В., Красильник Ю. С., Корчова Г. Л. Методика викладання у вищій школі. Київ : КНУБА, 2022. 296 с.
3. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712
4. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенева Є. О. Психологія : навч. посібник для підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379
5. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

6. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614

7. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095

8. Красильник Ю. С., Мороз І. М., Калениченко Р. А. Психологічні умови формування творчої особистості здобувача вищої освіти. *Наукові перспективи.* 2025. № 11 (65). С. 2377–2391. DOI 10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2377-2391

УДК 159.923.3:005.32-057.17

Ангеліна Сергіївна Лекарь,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРЕДСТАВНИКІВ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

У сучасних бізнес-організаціях ефективність професійної діяльності значною мірою визначається не лише рівнем інтелектуальних здібностей, а й розвитком соціального інтелекту як здатності розуміти поведінку інших людей, прогнозувати їхні дії та будувати ефективну міжособистісну взаємодію.

Соціальний інтелект у представників бізнес-середовища виступає важливим психологічним ресурсом, що забезпечує успішність комунікації, управління конфліктами, ведення переговорів та формування ефективних команд. Його структурними компонентами є соціальна перцепція, соціальна пам’ять, здатність до соціального прогнозування та емоційна чутливість.

У сучасних умовах динамічного бізнес-середовища особливої актуальності набуває здатність швидко адаптуватися до змін соціальних ситуацій, що безпосередньо пов’язано з рівнем розвитку соціального інтелекту. Високий рівень соціального інтелекту сприяє формуванню ефективних стратегій професійної взаємодії та підвищенню конкурентоспроможності фахівців.

Згідно з сучасними психологічними дослідженнями, психологічне благополуччя особистості тісно пов’язане з рівнем розвитку її соціальних компетентностей, зокрема здатністю до емпатії, емоційної регуляції та конструктивної комунікації [4].

У працях, присвячених організаційній психології, підкреслюється, що розвиток емоційного інтелекту та соціально-комунікативних навичок є ключовим фактором ефективного функціонування бізнес-структур та запобігання професійним конфліктам [5].

Окреме значення має психологічна безпека в організації, яка створює умови для відкритої комунікації, довіри та зниження рівня тривожності працівників. Відсутність психологічної безпеки негативно впливає на соціальну взаємодію та ефективність командної роботи [3].

Соціальний інтелект також пов'язаний із здатністю до саморегуляції поведінки в міжособистісних ситуаціях, що особливо важливо в умовах конкурентного бізнес-середовища. Це дозволяє фахівцям ефективніше вирішувати конфлікти та підтримувати довгострокові професійні відносини.

Дослідження у сфері управління та організаційної психології свідчать, що розвиток соціального інтелекту сприяє підвищенню лідерського потенціалу, ефективності комунікації та загальної продуктивності працівників бізнес-організацій [2; 5].

Таким чином, психологічні особливості соціального інтелекту у представників бізнес-організацій визначаються рівнем розвитку соціальної перцепції, емоційної компетентності, комунікативних навичок та здатності до ефективної взаємодії в динамічному професійному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

УДК 376.056

Олександра Литвинчук,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПНК-23
Київського національного університету будівництва і архітектури
email: shevchuk_vh-2023@knuba.edu.ua
Науковий керівник:
Микола Руденко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
email: rudnick65@i.ua
ORCID 0000-0003-2069-0566

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА АДАПТАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема адаптації здобувачів освіти до навчального процесу набуває особливої актуальності. Освітнє середовище є важливим простором соціалізації, де формуються способи взаємодії між людьми. Водночас на ці процеси впливають гендерні стереотипи, які визначають очікування щодо ролей і поведінки. Це зумовлює необхідність дослідження їхнього впливу на навчальний процес.

Мета дослідження: визначення впливу гендерних стереотипів на адаптацію здобувачів освіти в навчальному процесі.

Завдання дослідження полягає в аналізі власне поняття гендерних стереотипів, їх вплив на поведінку та адаптацію здобувачів освіти до навчального процесу.

Гендерні стереотипи – це стійкі, стереотипні уявлення суспільства щодо того, якими мають, або, навпаки, не мають бути представники того або іншого гендеру жінки та чоловіки. Зазвичай гендерні стереотипи стосуються або зовнішності чоловіків та жінок, або розподілення гендерних ролей у суспільстві [1]. На формування стереотипів можуть впливати: соціалізація та вплив оточення; когнітивні процеси; засоби масової інформації; особистий досвід. Стереотипізація дає певну спрощену модель світу, де особи, що належать до певних груп, можуть піддаватися оцінці якостей або характеристик, які не обов’язково відповідають дійсності [2].

Гендерні стереотипи можуть проявлятися у здобувачів освіти по-різному, що може впливати на навчальний процес та адаптацію до освітнього середовища. Згідно з найпоширенішими гендерними стереотипами виділяють типові *фемінні* риси: емоційність, м'якість, вразливість, психологічна і фізична слабкість, комунікабельність, розвинена інтуїція, турботливість. До типових *маскулінних* рис належать психологічна і фізична сила, інтелект, раціональність, агресивність, активність, незалежність, авторитарність, стриманість в емоційних проявах, любов до ризику, амбіційність. Вважається, що чоловіки хочуть бути компетентними, визнаними, досягати своїх цілей та бути успішними у кар'єрі. З іншої сторони, вважається, що жінки орієнтовані на сім'ю, бажання бути берегинею домашнього вогнища [3].

Такі гендерні уявлення можуть впливати на поведінку здобувачів в освітньому середовищі. Зокрема хлопці, орієнтуючись на стереотипи маскулінності можуть рідше звертатись по допомогу та стримувати емоції, що може ускладнювати процес адаптації. Водночас дівчата, орієнтуючись на стереотипи фемінності, можуть частіше уникати відкритого вираження власної позиції, занижувати рівень власних досягнень. Крім того, прагнення відповідати очікуванням щодо «правильної» поведінки може призводити до надмірної залежності від оцінки викладачів та оточення, що може ускладнювати формування самостійності та впевненої участі в освітньому середовищі.

У сучасній освітній практиці, зокрема в США та Європі, застосовуються комплексні підходи до подолання гендерних стереотипів. Також здійснюється перегляд навчальних матеріалів з метою усунення стереотипних уявлень про ролі чоловіків та жінок. Крім того дані методики навчання спрямовані на підтримку впевненості здобувачів освіти у власних здібностях, що сприяє зменшенню впливу стереотипів та покращенню їхньої адаптації до навчального процесу [4].

В Україні питання розбудови гендерно-чутливого середовища набуває поступового розвитку. Країна приєдналася до міжнародної ініціативи «партнерство Біаріцц», що передбачає інтегрування принципів гендерної рівності в освітні програми та застосування гендерно-чутливих методик викладання і формування рівного та позитивного ставлення до хлопців та дівчат. Завдяки цьому здобувачі освіти отримують підтримку для розвитку власних здібностей, що сприяє більш ефективній адаптації до освітнього середовища. Такий комплексний підхід показує, що боротьба з гендерними стереотипами в Україні реалізується саме через практичні заходи, які поєднують нормативні зміни, підвищення обізнаності педагогів і створення інклюзивного освітнього середовища [5].

Отже, гендерно-чутливий підхід дозволяє забезпечити рівні можливості для навчання, розвитку здібностей і реалізації власного потенціалу, не обмежуючись соціально нав'язаними ролями чи очікуваннями. Інтеграція гендерно-чутливих практик у навчальний процес не лише покращує адаптацію студентів, а й створює умови для суспільства, де кожна особа має право на повноцінну освіту та реалізацію незалежно від статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кагдіна Е., Шинкаренко І. Дослідження гендерних стереотипів, як соціальної проблеми в сучасному світі. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 10 трав. 2024 р. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 298 с.

2. Козирська Б. Р. Механізми формування стереотипів та упереджень. *Global trends in science and education* : In The 3 rd International scientific and practical conference, April 7–9, 2025 / SPC "Sci-conf. com. ua". Kyiv, Ukraine, 2025. 947 p. (p. 645).

3. Ковалькова Т. О. Дослідження ставлення студентів до сучасних гендерних питань. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 2 (24). С. 44–57.

4. Brussino O. and McBrien J. (2022). Gender stereotypes in education: Policies and practices to address gender stereotyping across OECD education systems. *Education Working Papers*, No. 271 / OECD Publishing. Paris. DOI : https://doi.org/10.1787/a46ae056-en

5. Лєснікова М. В. Ґендерно чутливе освітнє середовище в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: досвід розвинутих країн та можливості для України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 26–40. URL : https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/3_Lyesnikova_319_2022_26_40.pdf

УДК 159.9.019

Тетяна Сергіївна Лопатіна,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ

Визначення ситуації є ключовим моментом будь-якого поведінкового акту та вольової дії. Суб'єкт самостійно інтерпретує і усвідомлює ситуацію, що в свою чергу залежить від його досвіду, бажань і потреб, практичних установок і теоретичних знань.

Вивчення поведінки людини в кризовій ситуації ускладнюють кілька проблем: ситуації можуть не повністю усвідомлюватися особистістю; у різні часові відрізки кризові ситуації по-різному інтерпретуються і характеризуються; ситуація може бути описана тільки зовні і поверхнево; різні викривлення пам'яті можуть сильно впливати на судження суб'єкта; психологічні захисти можуть витіснити з свідомості важливі елементи ситуації і так далі [1].

Крім того, оскільки ситуація не є системним впливом на людину, її поведінка не може носити прогнозованого характеру. Об'єкти ситуації у ставленні один до одного утворюють дещо протилежне системі і забезпечують ймовірний тип поведінки суб'єкта в умовах ситуації [2].

Визнаючи безперечний вплив ситуації на поведінку людини, дослідники зазначають, що він залежить від трьох ключових параметрів:

- ✓ об'єктивних умов, в яких діє індивід або суспільство, включаючи і систему цінностей, що впливає на стан свідомості;
- ✓ існуючі у людини установки, які здійснюють реальний вплив у даний момент;
- ✓ особистісне визначення ситуації (у більшій або меншій ясності усвідомлювана концепція умов і установок) [4].

Людина в реальному житті рідко обирає ситуацію (кризову ситуацію вона усвідомлено не вибирає взагалі), але може по-різному поводитися у кризових ситуаціях, певним чином їх сприймаючи і оцінюючи. Саме в такому ключі розглядається свобода волі людини. Крім свободи особистості існує і певна "свобода ситуації" або "свобода очікування". Людина формує ставлення до ситуації залежно від попереднього досвіду. Саме виникнення життєвих ситуацій обумовлено також попередніми ситуаціями і життєвими виборами людини. Таким чином, і людина вибирає ситуацію, і ситуація вибирає людину [3].

Виділяють три основні стратегії переживання особистістю критичних ситуацій :

- ✓ невизнання наявності проблеми, викривлення та /або втеча від реальності ("у мене все нормально", "потрібно якнайменше забивати собі голову" тощо);
- ✓ визнання наявності проблеми, що супроводжується відсутністю реальних дій щодо її розв'язання ("всі так живуть", "у інших ще гірше", мені зараз не до того" тощо);
- ✓ конструктивна зміна себе або життя і діяльності, що дозволяє відчувати справжність і автентичність буття ("жити своїм життям") [4].

Перші дві з перерахованих стратегій є деструктивними і характеризуються небажанням чи нездатністю особистості розв'язувати проблеми. В результаті застосування цих стратегій у людини накопичується негативний досвід невирішення проблем. Незважаючи на можливе полегшення, що виникає при відмові від вирішення проблем, реально відбувається регрес особистості, обмеження можливостей її самореалізації.

Конструктивне подолання кризових ситуацій вимагає від особистості прийняття реальності, готовності до аналізу ситуації, спроможності розрізняти головне і другорядне, відокремлювати складові проблеми та вирішувати її поетапно. Основною відмінністю конструктивних і неконструктивних стратегій подолання кризових ситуацій є характер їх спрямованості, тобто цілі, які вони переслідують.

В цілому пошук шляхів подолання кризових ситуацій ускладнюється недостатньою розробленістю концептуального апарату, незначною кількістю методик. Тому розробка типологічно орієнтованого підходу до проблеми психологічної підтримки особистості у критичних ситуаціях є важливою і затребуваною в психологічній науці та практиці дослідницької роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Титаренко Т. М. Життєві кризи особистості. Київ : Агропромвидав України, 1998. 348 с.
2. Хьелл Л., Зіглер Д. Теорії особистості. Київ : Основи, 2001. 658 с.
3. Richard K. James, Burl E. Gilliland. Crisis Intervention Strategies. 2021.
4. Karl A. Slaikeu. Crisis Intervention: Theory and Methodology. 2001.

УДК 727.3:378.147

Андрій Сергійович Ляшук,
аспірант кафедри теорії архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Ганна Ігорівна Дорохіна,
кандидат архітектури, доцент
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0007-3229-1999

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОЄКТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Актуальність теми обумовлена суттєвими змінами, що відбуваються в системі вищої архітектурної освіти України в умовах повномасштабного вторгнення. Студенти-архітектори навчаються під звуки сирен, багато з них пережили евакуацію, втрату близьких чи зруйноване довкілля – і водночас мають засвоїти складні проєктні дисципліни та сформувати власну фахову ідентичність. Потреба держави у фахівцях, здатних проєктувати об'єкти спеціального призначення – зокрема підприємства приладобудування оборонного комплексу, – ставить перед університетами нові педагогічні завдання, що потребують переосмислення усталених підходів до підготовки архітекторів.

Метою цих тез є окреслення педагогічних умов формування професійної ідентичності архітектора-проєктанта, орієнтованого на роботу з об'єктами підвищеної функціональної складності в контексті воєнного та повоєнного часу.

Поняття «професійна ідентичність» у педагогічній науці трактується як усвідомлене ставлення особистості до власної фахової ролі, компетентностей та ціннісних орієнтирів [1, с. 47]. В умовах кризового суспільства цей процес набуває додаткового виміру: студент-архітектор змушений адаптуватися до нових суспільних запитів, переосмислювати функцію архітектурного проєкту як інструменту відновлення та безпеки [2, с. 112].

Підприємства спеціального приладобудування є специфічним типом промислових об'єктів, що висуває особливі вимоги до архітектурно-планувальних рішень: організація чистих приміщень (cleanrooms) класів ISO 5–7, конструктивний захист від вібрацій та акустичних збурень, електромагнітне екранування приміщень точного виробництва, зонування за рівнем допуску персоналу [3, с. 89–91]. Жоден із цих аспектів не охоплюється стандартними курсами промислової архітектури в українських університетах.

Аналіз навчальних програм провідних архітектурних факультетів України (КНУБА, ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, НУ «Львівська політехніка») свідчить про відсутність окремих дисциплін або модулів, присвячених проєктуванню об'єктів оборонно-промислового комплексу. Водночас у США та країнах НАТО підготовка таких фахівців відбувається у рамках спеціалізованих магістерських програм (наприклад, Defense Architecture & Engineering, США) з обов'язковою компонентою технічної безпеки та допусків [4, с. 23].

Для формування відповідної професійної ідентичності пропонується ввести до навчального процесу такі педагогічні елементи:

1. Проблемно-орієнтовані проєктні завдання (PBL) з тематикою промислових об'єктів подвійного призначення – це дозволяє студентам усвідомити соціальну відповідальність архітектора у воєнний час.

2. Міждисциплінарні модулі у співпраці з кафедрами технічних наук (інженерні системи, матеріалознавство, безпека об'єктів) для формування цілісного розуміння специфіки таких об'єктів.

3. Кейс-метод на основі реальних об'єктів – аналіз архітектурно-планувальних рішень діючих підприємств приладобудування (за умови дотримання режиму конфіденційності).

4. Рефлексивні практики – щоденники проєктних рішень, де студент фіксує не лише технічні, а й ціннісні вибори у процесі проєктування.

Важливою умовою є психологічна підтримка студентів в умовах воєнного стресу. За даними досліджень, молоді люди, які навчаються в умовах постійної загрози, демонструють знижену здатність до довгострокового проєктного мислення, переживають хронічну тривогу та втрату відчуття сенсу у навчанні [5, с. 67]. Для майбутнього архітектора, чия фахова місія полягає у створенні середовища для людського існування, ці переживання мають особливий вимір: студент сам є частиною травмованого суспільства, якому він покликаний служити. Інтеграція елементів психологічної стійкості у педагогічний процес – не пільга, а необхідна умова якісної фахової підготовки та формування зрілої професійної ідентичності.

Висновки. Формування професійної ідентичності архітектора, орієнтованого на проєктування об'єктів спеціального приладобудування, є комплексним педагогічним завданням. Воно потребує перегляду навчальних програм, впровадження міждисциплінарного підходу та врахування психологічного стану студентів в умовах воєнного часу. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку конкретних навчальних модулів і перевірку їх ефективності у реальному освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радул В. В., Михайліченко М. В. Професійна ідентичність особистості в умовах суспільних трансформацій : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 236 с.

2. Cherkes B., Linda N. Architecture of Post-war Recovery: Pedagogy and Practice. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House, 2023. 198 p.

3. Санітарні норми і правила щодо організації чистих приміщень у виробничих будівлях (проєкт ДБН). Київ : Мінрегіон України, 2022. 134 с.

4. Department of Defense. Unified Facilities Criteria (UFC 4-010-06): Architectural Security for Defense Facilities. Washington : DoD, 2021. 98 p.

5. Кокун О. М. Психологічна адаптація студентів в умовах воєнного стресу. *Психологія і суспільство.* 2023. № 2. С. 61–74.

УДК 159.922.2:355.1:316.48

Галина Миронівна Магасевич,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-2998-4733

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Подружні конфлікти у сім'ях військовослужбовців в умовах воєнного стану є складним соціально-психологічним феноменом, що зумовлений поєднанням хронічного стресу, тривалої розлуки партнерів, підвищеної емоційної напруги та невизначеності майбутнього. У таких сім'ях конфлікти часто набувають латентного характеру або загострюються на тлі психоемоційного виснаження партнерів.

Специфіка подружніх конфліктів у військових сім'ях полягає у високому рівні зовнішніх стресорів (бойові дії, ризик для життя, адаптація до змін соціального середовища), які посилюють внутрішньосімейні суперечності. Це впливає на комунікацію між подружжям, знижує рівень емоційної підтримки та ускладнює конструктивне вирішення конфліктів.

Згідно з підходами соціальної та юридичної конфліктології, конфлікт у сімейній системі розглядається як закономірний процес взаємодії, який може мати як деструктивні, так і конструктивні наслідки залежно від рівня психологічної регуляції та наявності навичок конструктивної комунікації [1].

У працях О. В. Іванової, присвячених конфліктології та психології професійної взаємодії, підкреслюється, що ефективне подолання конфліктів залежить від рівня психологічної зрілості особистості, її здатності до самоконтролю та використання конструктивних стратегій поведінки в напружених ситуаціях [1].

В умовах воєнного стану значно зростає роль психологічної стійкості подружжя, яка включає емоційну регуляцію, здатність до емпатії та підтримки

партнера, а також адаптивні копінг-стратегії. Низький рівень цих якостей підвищує ризик ескалації конфліктів та емоційного відчуження між партнерами.

Важливим чинником є психологічна безпека у сімейній взаємодії, яка визначається рівнем довіри, відкритості та відсутністю страху негативної оцінки з боку партнера. Порушення психологічної безпеки сприяє накопиченню напруги та переходу конфліктів у хронічну форму.

Згідно із сучасними дослідженнями, рівень психологічного благополуччя та тривожності безпосередньо впливає на якість подружніх відносин. Підвищена тривожність у кризових умовах знижує здатність до раціонального вирішення конфліктів та посилює емоційні реакції [3].

Додатково слід зазначити, що у сім'ях військовослужбовців важливу роль відіграє механізм адаптації до розлуки, який включає переосмислення ролей у сім'ї, розвиток автономності партнерів та підтримку емоційного зв'язку на відстані.

Отже, соціально-психологічні особливості подружніх конфліктів у сім'ях військовослужбовців в умовах воєнного стану визначаються поєднанням зовнішніх стресових факторів, рівнем психологічної стійкості подружжя та здатністю до конструктивної комунікації і взаємної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова О. В. Юридична конфліктологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Ivanova_Olena_Viacheslavivna/Yurydychna_konfliktolohiia/

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

УДК 378.147

Уляна Сергіївна Мазур,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ДОКАЗОВІ МЕТОДИ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОБОТІ ІЗ САМООЦІНКОЮ КЛІЄНТА

Самооцінка є одним із фундаментальних аспектів психічного здоров'я. Її зниження часто стає підґрунтям для розвитку тривожних станів та соціальної ізоляції. Сучасні клінічні настанови чітко вказують на необхідність використання виключно методів із доведеною ефективністю під час психотерапевтичних інтервенцій [1]. В Україні цей підхід закріплений на державному рівні. Офіційно затверджений перелік доказових методів включає когнітивно-поведінкову терапію, гештальт-терапію, схема-терапію та низку інших напрямів [3].

Серед найпоширеніших підходів виділяється когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка розглядає низьку самооцінку як наслідок глибинних негативних переконань людини про саму себе (на кшталт «я недостатньо хороший») та шлейфу автоматичних думок, що їх супроводжують. Під час сесій фахівець допомагає клієнту побачити, як саме ці думки формують замкнене коло негативу. Людина отримує конкретний алгоритм дій – вчиться фіксувати проблемні судження та піддавати їх сумніву через реальні факти. Для цього застосовуються щоденники думок, когнітивна реструктуризація та спеціальні поведінкові експерименти. Така робота реалізується впродовж 8–12 сесій. Дані метааналізів підтверджують, що після курсу КПТ показники самооцінки у пацієнтів з емоційними розладами достовірно зростають [1]. Групові формати роботи для підлітків, спрямовані на розпізнавання самокритики, суттєво підвищують їхню впевненість у собі. Українські фахівці активно залучають ці інструменти в роботі з бойовими ветеранами та внутрішньо переміщеними особами, які нерідко стикаються з гострим відчуттям власної неповноцінності.

Іншим потужним інструментом є схема-терапія, яка інтегрує здобутки КПТ та теорії прив’язаності для роботи з глибинними патернами. Її фокус спрямований на виявлення та модифікацію ранніх дезадаптивних схем, сформованих ще в дитинстві, наприклад, очікування невдачі. Щоб опрацювати ці болючі сценарії, терапевт застосовує образні техніки – уявні діалоги між дитячою та дорослою частинами клієнта. Емпіричні дослідження підтверджують дієвість такого підходу. Застосування схема-терапії відчутно підвищує бали самооцінки та загальну емоційну стійкість у підлітків, які пережили втрату [4].

Окремої уваги заслуговує терапія прийняття та зобов’язання (ACT), що належить до третьої хвилі когнітивно-поведінкових підходів. На відміну від класичної моделі, тут негативні думки розглядаються не як абсолютна істина чи хибне переконання, яке треба обов'язково змінити, а як симптом складної взаємодії когнітивних реакцій. Проблема виникає тоді, коли людина повністю зливається зі своєю самокритикою. Завдяки практикам майндфулнесу клієнт вчиться спостерігати за своїми переживаннями збоку, перебувати тут і зараз і водночас діяти відповідно до власних цінностей. Короткострокові програми ACT ефективно знижують рівень перфекціонізму. Дослідження показують, що навчання батьків навичкам самообачливості значно покращує їхнє самосприйняття та психологічну гнучкість [5]. В українському просторі цей метод дедалі частіше інтегрують в онлайн-курси та групи самодопомоги, а Міністерство охорони здоров'я відзначає його як підхід із належною доказовою базою [3].

Гештальт-терапія пропонує роботу через глибоке проживання актуального досвіду та цілковите усвідомлення власних емоцій. Використовуючи експериментальні техніки (вправа з «порожнім кріслом» чи рольове моделювання), клієнт отримує простір для вираження прихованих конфліктів. Чим краще людина розуміє свої реакції, тим меншим стає тиск внутрішнього критика. Рандомізовані дослідження підтверджують, що гештальт-консультування здатне статистично значущо підвищувати рівень самооцінки, що було доведено в експериментах за участю вагітних жінок [2]. Українські психологи часто використовують цей метод для зняття емоційної напруги, даючи клієнтам можливість вербалізувати непроговорений біль і віднайти власні ресурси.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сучасна психотерапевтична практика спирається на науково обґрунтовані методи корекції самооцінки. Якщо КПТ допомагає клієнтам раціоналізувати і змінити автоматичні руйнівні думки, то схема-терапія дозволяє зцілити глибинні дитячі травми та переписати життєвий сценарій. Підхід ACT вчить приймати свої недоліки без надмірної критики, розширюючи психологічну гнучкість, а гештальт-терапія повертає людині усвідомлений контакт із власними почуттями. Інтеграція цих інструментів у роботу створює потужну базу для надання якісної психологічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Muris P., Otgaar H. Muris P., Otgaar H. Self-Esteem and Self-Compassion: A Narrative Review and Meta-Analysis on Their Links to Psychological Problems and Well-Being. *Psychology Research and Behavior Management.* 2023. Vol. 16. P. 1641–1652. DOI : https://doi.org/10.2147/PRBM.S402455

2. Noormohamadi P. et al. The effect of gestalt-based counseling on the level of self-esteem and intimate partner violence against pregnant women: a randomized control trial. *Iranian journal of nursing and midwifery research.* 2021, 26.5: 437–442. DOI : https://doi.org/10.4103/ijnmr.IJNMR_176_20

3. Про затвердження Переліку методів психотерапії з доведеною ефективністю : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 № 2118. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-24

4. Abbasi, A., Farokhzadian, J., Torkaman, M. et al. Schema therapy in partially sighted individuals with a focus on social isolation and self-esteem: an interventional study. *BMC psychiatry*. 2025, 25.1: 289. DOI : https://doi.org/10.1186/s12888-025-06732-4

5. Çapulacı R., Söner O. The effect of an acceptance and commitment therapy-based self-compassion program on self-compassion and psychological flexibility in mothers. *Sci Rep.* 16, 5622 (2026). DOI : https://doi.org/10.1038/s41598-026-36049-5

УДК 159.492

Альона Сергіївна Майорова,
здобувачка вищої освіти академічної групи 22 ЗМГБППР
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Ігор Васильович Каськов,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології
педагогічного факультету УДУ ім. М. П. Драгоманова
ORCID 0000-0002-7422-5128

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТА

Студентська молодь перебуває під впливом великої кількості стресових подій. Це може призводити як до погіршення якості життя студентів, так і до негативного впливу на навчальну успішність. Молодь, що перебуває у стані постійного стресу більш вразлива до зростання ситуативної тривожності та потребує пошуку ефективних способів саморегуляції [2, с. 30].

Студенти, які відчувають прояви тривожності, частіше намагаються вплинути на свій стан за допомоги уникнення чи інтуїтивних методів самопідтримки (їжа, соціальні контакти, відволікання), та лише в деяких випадках – звертаються за допомогою. Така поведінка може вказувати на низьку обізнаність щодо дієвих способів самодопомоги [4, с. 179]. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває вивчення емоційного інтелекту як важливого ресурсу зниження тривожності та підвищення стресостійкості студентів.

Здатність керувати власними емоціями є чи не найважливішим чинником формування стресостійкості, зокрема в умовах воєнних викликів. Завдяки емоційному інтелекту, особистість здатна діяти більш усвідомлено та обирати ефективніші копінг-стратегії. Це дає можливість витрачати менше енергії на емоційно виснажливі ситуації, контролювати вплив стресових факторів та краще справлятися з конфліктами [3, с. 64].

Вищий рівень емоційного інтелекту у студентів пов’язаний з ефективнішим подоланням стресу, що обумовлює зниження проявів тривожності. Сформованість емоційного інтелекту виступає чинником, що визначає реакції особистості на складні життєві ситуації та її здатність до адаптації в умовах стресу [1, с. 71–72]. Водночас високий рівень емоційного інтелекту сприяє покращенню

міжособистісних стосунків, ефективній комунікації та співпраці у групі. Це, у свою чергу, підвищує психологічну стійкість і сприяє збереженню психічного здоров'я в умовах підвищеного навантаження.

Розвиток емоційного інтелекту дає студентам змогу ефективніше справлятися з психологічним навантаженням, зберегти внутрішню рівновагу та адаптуватися до стресових ситуацій. Саме тому підвищення рівня емоційної компетентності можна розглядати як один із ключових факторів зниження тривожності серед студентів в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боковець О. І. Емоційний інтелект як ресурс психічного здоров'я. *Габітус*. 2022. № 37. С. 68–75.
2. Галієва О. М. Психологічні аспекти прояву ситуативної тривожності студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* Херсон, 2017. № 2. С. 26–31.
3. Погорицький О. Розвиток емоційного інтелекту як чинник оптимізації копінг-стратегії та зміцнення психологічної стійкості. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії* : матеріали ІІІ наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 30 квітня 2025 р. Тернопіль, 2025. С. 62–65.
4. Ясточкіна І. А. Прояви тривожності серед студентської молоді. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2014. № 1. С. 173–180.

УДК 159.9

Артем Денисович Мартинчук,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
навчальної групи ПСМ 24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Маргарита Олександрівна Сова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Комунікативна компетентність фахівців служби персоналу розглядається в сучасній науковій літературі як інтегральна характеристика професійної діяльності, що охоплює систему знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та поведінкових стратегій, необхідних для ефективної міжособистісної та організаційної взаємодії. Згідно з визначенням М. Максвелла (Maxwell, 2017), комунікація є «головним інструментом впливу та управління людьми», а якість трудових відносин та ефективність професійної діяльності залежать від рівня її сформованості. У контексті функцій фахівців з управління персоналом комунікативна компетентність включає вміння емпатично слухати, чітко та правильно висловлювати позицію, використовувати техніки медіації та переговорів, а також володіти знаннями з психології конфлікту [1, с. 296].

Ефективне вирішення конфліктів у робочому колективі є однією з ключових сфер застосування комунікативної компетентності фахівців з управління персоналом. Дослідження К. Томаса та Р. Кілмана (Thomas & Kilmann, 2019) показують, що вибір стилю конфліктної поведінки залежить від рівня розвитку комунікативних навичок, зокрема здатності раціонально аргументувати та вести діалог. У свою чергу, згідно з результатами емпіричного дослідження, проведеного Д. Джонсоном (2020), своєчасне спілкування менеджера з персоналу зі співробітниками знижує ризик ескалації конфлікту на 48 %, а впровадження технік активного слухання – на 32 % [3, с. 356].

Управління конфліктами є невід'ємною частиною організаційної культури, тому комунікативна компетентність є не лише індивідуальною характеристикою спеціаліста, а й системним фактором. Як зазначає Р. Фішер (Fisher, 2017), ефективні комунікативні практики дозволяють трансформувати конфлікт з деструктивної форми в конструктивну, що сприяє підвищенню продуктивності та зниженню рівня професійного вигорання. Згідно з аналізом міжнародних звітів з управління персоналом (CIPD, 2022), компанії, в яких фахівці з управління персоналом регулярно проходять навчання з комунікації та медіації, фіксують в середньому на 27 % менше внутрішніх конфліктних інцидентів [2, с. 336–342].

Зміст комунікативної компетентності спеціаліста з управління персоналом включає такі структурні компоненти, як:

– когнітивні (знання моделей комунікації, технік ведення переговорів, законів організаційної психології);

– емоційно-емпатійні (здатність розпізнавати емоційні стани, регулювати власні емоції, демонструвати емпатію);

– поведінкові (здатність ефективно висловлюватися, використовувати вербальні та невербальні засоби впливу, вести діалог та застосовувати техніки управління конфліктами);

– рефлексивні (оцінка власної комунікативної стратегії, усвідомлення її наслідків) [4, с. 49–59].

Для емпіричного підтвердження ролі комунікативної компетентності у вирішенні конфліктів у робочому колективі доцільно використовувати такі діагностичні методи, як: тест на емпатію М. Девіса (Davis, 1980), метод визначення рівня емоційного інтелекту Дж. Майєра та П. Саловея (2016), опитувальник Томаса-Кілмана Conflict Mode Instrument (2019), а також організаційні опитувальники задоволеності спілкуванням (CIPD Metrics, 2022).

Нижче наведено узагальнену таблицю 1, що демонструє зв'язок між рівнем комунікативної компетентності спеціаліста з персоналу та результатами вирішення конфліктів за даними різних досліджень [5, с. 311–312].

Таблиця 1 – Взаємозв'язок комунікативної компетентності HR-фахівців та ефективності врегулювання конфліктів

Показник	Дані дослідження	Автор(и)	Ключовий висновок
Зниження кількості конфліктних ситуацій у колективі	–27 % у компаніях з тренінгами комунікації	CIPD Report (2022)	Підвищення комунікативних навичок прямо зменшує рівень внутрішніх конфліктів
Вплив активного слухання на попередження ескалації конфлікту	–32 % ризику ескалації	D. Johnson (2020)	Активне слухання є ключовим інструментом HR-фахівця
Залежність вибору стилю поведінки у конфлікті від комунікативних умінь	60–65 %	Thomas & Kilmann (2019)	Комунікативна компетентність визначає поведінкову стратегію в конфлікті
Підвищення продуктивності роботи після впровадження медіативних підходів	+18 % продуктив-ності	Fisher (2017)	Медіація та ефективна комунікація перетворюють конфлікти на ресурс розвитку
Рівень довіри до HR-фахівця при високих показниках емоційного інтелекту	+40 % довіри	Mayer & Salovey (2016)	Емоційний інтелект є структурним компонентом комунікативної компетентності

Отже, комунікативна компетентність фахівців служби персоналу є визначальним фактором ефективного вирішення конфліктів у трудовому колективі, оскільки вона забезпечує оптимальну взаємодію між співробітниками, сприяє формуванню здорового соціально-психологічного клімату, підвищує рівень довіри, стабілізує організаційні процеси та запобігає деструктивним проявам конфліктів. Її розвиток є необхідною умовою сталого функціонування сучасних організацій і має бути інтегрований у систему професійної підготовки фахівців з управління персоналом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вілкова Н. Психологія конфлікту : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 296 с.
2. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К., Шарая А. А. Принципи професіоналізму в системі принципів державної служби: нормативно-правовий аспект. *Право і суспільство.* 2023. № 5. С. 336–342.
3. Подмарьов О. С. Менеджмент конфліктів у системі управління персоналом. Київ : Кондор, 2022. 356 с.

4. Стратегічні пріоритети управління персоналом у системі адміністративно-державного менеджменту органів виконавчої влади / О. І. Сердюк, О. В. Мирна, А. С. Корнійчук, І. В. Олексій. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2023. № 3. С. 49–59.

5. Шестопалова А. В. Моделі поведінки керівників у процесі управління персоналом на публічній службі. *Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології* : матеріали XXV Всеукраїнської щорічної студентської науково-практичної конференції за міжнародною участю, 25 квітня 2024 р. / наук. кер. Є. В. Міщук. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2024. С. 311–312.

УДК 378.147

Анна Олександрівна Матюшенко,
здобувачка вищої освіти академічної групи 45 ПРПС педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Ігор Васильович Каськов,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0002-7422-5128

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік є одним із найбільш значущих етапів життя. Саме в цей період відбуваються кардинальні зміни в свідомості особистості, активно формується уявлення про власне «Я», власні якості, цінності, місце у суспільстві. Я-концепція як інтегральна система самосприйняття індивіда набуває особливої ваги у підлітковому віці та впливає на подальший розвиток особистості [1, с. 47].

За роки розвитку психології було напрацьовано низку важливих підходів до розуміння Я-концепції, спрямованих як на збереження класичних теоретичних підходів, так і на розвиток сучасних, з урахуванням нових чинників впливу. Я-концепція розглядається у нерозривному зв'язку з процесом соціалізації особистості, адже саме через взаємодію підлітка із однолітками, батьками, значущими дорослими формується уявлення про себе та своє місце у суспільстві [2, с. 195–196].

Одним із головних теоретичних підґрунть у вивченні Я-концепції є концепція Р. Бернса, згідно якої Я-концепція демонструє сукупність настанов, спрямованих на самого себе, охоплює когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти. У підлітковому віці ці складові перебувають у стані перебудови. Підліток порівнює реальне «Я» і ідеальне «Я», переосмислює зовнішні оцінки, що нерідко позитивно або негативно впливає на самооцінку [3, с. 96–97].

Сьогодні у психології активно досліджується проблема співвідношення Я-концепції та особистісної ідентичності підлітка, адже ці феномени тісно пов'язані між собою. Я-концепція лягає у фундамент ідентичності, забезпечуючи

відчуття власної цілісності. Пошук відповіді на питання «Хто я?» стає провідним завданням підліткового віку, яке реалізується через вибір референтних груп, засвоєння соціальних ролей і самовираження [4, с. 110–112].

Однак підлітки стикаються із деякими викликами на шляху до власного «Я». Вплив соціальних мереж, тиск з боку батьків і однолітків, невідповідність образу створеного в голові із реальністю, травматичний досвід – все це неодмінно впливає на формування позитивної та стійкої структури Я-концепції. Тому необхідним є створення психологічно безпечного середовища, де підліток буде відчувати себе у безпеці і без страху осудження за помилки, стимулювати розвиток рефлексії та надавати психологічну підтримку.

Отже, комплексне розуміння психологічних механізмів формування Я-концепції у підлітковому віці сприяє розробці ефективних психолого-педагогічних стратегій підтримки особистісного зростання молодого покоління та його успішній інтеграції у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 339 с.

2. Гречихіна Н. В. Концепція соціалізації особистості та самовизначення як її складова. *Наукові записки Центральноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Педагогічні науки.* Кропивницький, 2020. Вип. 186. С. 194–199.

3. Дубінка М. М. «Я-концепція» як фактор професійного самовизначення особистості з позицій Р. Бернса. *Наукові записки Центральноукраїнського держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки.* Кропивницький, 2022. Вип. 205. С. 94–100.

4. Гоян І., Петранюк А. Я-концепція & особистісна ідентичність. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки.* Житомир, 2024. Вип. 2 (96). С. 108–117.

УДК 159.923.2-055.1/.2:316.346.2

Поліна Сергіївна Мацегора,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-24-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD) у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ

Криза середини життя є нормативним етапом психосоціального розвитку особистості, що зазвичай проявляється у віці 35–55 років та пов'язана з переоцінкою життєвих досягнень, зміною ціннісних орієнтацій і переосмисленням власної ідентичності. У цей період актуалізуються питання професійної реалізації, сімейної задоволеності та сенсу життя.

Гендерний аспект переживання кризи середини життя визначається соціально-культурними ролями, очікуваннями суспільства та особливостями життєвого шляху чоловіків і жінок. У чоловіків криза частіше проявляється через переоцінку професійних досягнень, статусу та фінансової успішності, що може супроводжуватися емоційною нестабільністю та прагненням до змін у сфері діяльності.

У жінок криза середини життя частіше пов'язана з балансом між сімейними ролями, професійною самореалізацією та фізіологічними змінами, що можуть впливати на самооцінку та рівень психологічного благополуччя. Важливим чинником є також соціальний тиск щодо відповідності гендерним ролям.

Згідно з сучасними підходами до психології особистості, криза середини життя може мати як деструктивний, так і конструктивний характер. За умови успішного проходження вона сприяє особистісному зростанню, формуванню нових життєвих цілей та підвищенню рівня самоприйняття [2; 4].

Психологічне благополуччя відіграє ключову роль у переживанні вікових криз, оскільки визначає здатність особистості до адаптації, емоційної регуляції та збереження внутрішньої стабільності. Високий рівень благополуччя сприяє більш конструктивному подоланню кризових станів [4].

Важливим чинником є також рівень тривожності та психологічної безпеки, які впливають на інтенсивність переживання кризи. Підвищена тривожність ускладнює процес переоцінки життєвого досвіду та може посилювати відчуття незадоволеності життям [3].

У сучасних психологічних дослідженнях підкреслюється значення емоційної компетентності та соціальної підтримки як ресурсів подолання вікових криз. Соціальне оточення та якість міжособистісних відносин істотно впливають на успішність адаптації до нових життєвих умов.

Отже, гендерні особливості переживання кризи середини життя визначаються поєднанням соціальних ролей, індивідуально-психологічних ресурсів та рівня психологічного благополуччя, що впливає на характер і глибину переживання кризового періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

4. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

5. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

УДК 004.8:37.015.3

Олексій Олегович Мацієвський,
здобувач рівня PhD спеціальності F3 (Комп'ютерні науки)
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0008-2341-8166
Науковий керівник:
Юлія Володимирівна Рябчун,
доктор філософії, доцент кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-8320-4038

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ НЕЙРОННИХ ІНТЕРФЕЙСІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРИЗИ

В умовах сучасного кризового суспільства проблема адаптації студентської молоді до освітнього процесу набуває особливої актуальності. Соціально-економічна нестабільність, воєнні дії, вимушена міграція та цифровізація освіти створюють складні умови для навчання і самореалізації здобувачів вищої освіти [1]. У таких обставинах студенти часто стикаються зі стресом, тривожністю, емоційним виснаженням і зниженням мотивації до навчання [2]. Додатковим викликом є перехід до дистанційних і змішаних форм навчання, що потребує високого рівня самостійності, самоорганізації та здатності швидко адаптуватися до нових умов освітнього середовища [3].

Традиційні підходи до психолого-педагогічної підтримки не завжди враховують індивідуальні особливості студентів, їх психоемоційний стан та когнітивні потреби [4]. У дистанційному форматі обмежується безпосередня взаємодія з викладачем, що ускладнює своєчасне виявлення проблем адаптації та надання необхідної допомоги. Це зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, здатних забезпечити персоналізовану підтримку та адаптацію освітнього процесу відповідно до індивідуальних характеристик користувача.

Метою дослідження є обґрунтування застосування мультимодальних нейронних інтерфейсів у психолого-педагогічній підтримці адаптації студентів в умовах кризи. Такі інтерфейси передбачають взаємодію через декілька каналів – мовлення, текст, візуальні елементи та жести – що відповідає природним

механізмам сприйняття інформації та підвищує ефективність комунікації у цифровому освітньому середовищі [5].

Використання мультимодальних підходів сприяє зниженню когнітивного навантаження та покращує засвоєння навчального матеріалу [6]. Поєднання різних форм подання інформації дозволяє враховувати індивідуальні стилі навчання, підвищувати рівень залученості студентів і сприяти формуванню більш комфортного та психологічно безпечного освітнього середовища. Застосування нейронних мереж дає змогу аналізувати поведінкові показники користувача, зокрема активність, темп роботи та особливості взаємодії з системою, що дозволяє оцінювати рівень залученості та емоційного стану.

Це відкриває можливість гнучкої адаптації навчального процесу: система може змінювати складність завдань, темп подання матеріалу або пропонувати додаткову підтримку залежно від потреб студента. Практично такі рішення реалізуються у вигляді інтелектуальних навчальних асистентів і адаптивних платформ, що забезпечують індивідуальний супровід навчання та підтримують мотивацію [7].

Окремо слід зазначити, що впровадження мультимодальних технологій сприяє розвитку цифрової культури студентів та формуванню навичок ефективної взаємодії з інтелектуальними системами. Це дозволяє не лише покращити результати навчання, а й підготувати здобувачів освіти до функціонування в умовах сучасного цифрового суспільства, де важливими є гнучкість мислення, здатність до швидкого прийняття рішень та адаптації до змін.

Водночас впровадження таких технологій потребує врахування етичних аспектів, зокрема конфіденційності даних і збереження автономії студента. Важливою є також інтеграція цих рішень у традиційний освітній процес із активною роллю викладача як наставника та фасилітатора. Таким чином, мультимодальні нейронні інтерфейси є перспективним інструментом підвищення адаптації студентів до умов кризового суспільства та ефективності сучасної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Carney S. Reimagining our futures together: a new social contract for education. *Comparative Education*. 2022. С. 1–2. URL : https://doi.org/10.1080/03050068.2022.2102326 (дата звернення: 08.04.2026).

2. Soria K. Factors Associated With College Students' Mental Health During the COVID-19 Pandemic. *2021 AERA Annual Meeting*, 1–4 квіт. 2021 р. Washington : DC, 2021. URL : https://doi.org/10.3102/1689076 (дата звернення: 08.04.2026).

3. Oncevska Ager E. Facilitating student engagement in online discussions through self-organisation. *Journal of Learning Development in Higher Education*. 2021. № 22. URL : https://doi.org/10.47408/jldhe.vi22.769 (дата звернення: 09.04.2026).

4. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures* : Scientificand-technical collected articles. Kyiv : KNUBA, 2023. Issue 111. P. 3–12. DOI 10.32347/2410-2547.2023.111.3-12 ; URL : http://omtc.knuba.edu.ua/article/view/296252

5. Survey on Multimodal Emotion Recognition (MER) Systems / B. Yalamanchili та ін. *Machine Learning Technologies and Applications*. Singapore, 2021. С. 319–326. URL : https://doi.org/10.1007/978-981-33-4046-6_31 (дата звернення: 08.04.2026).

6. Paas F., Sweller J. Implications of Cognitive Load Theory for Multimedia Learning. *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*. 3-тє вид. 2021. С. 73–81. URL : https://doi.org/10.1017/9781108894333.009 (дата звернення: 09.04.2026).

7. Tang K. H. D. Implications of Artificial Intelligence for Teaching and Learning. *Acta Pedagogia Asiana*. 2024. Т. 3, № 2. С. 65–79. URL : https://doi.org/10.53623/apga.v3i2.404 (дата звернення: 09.04.2026).

УДК 378.147

Ірина Іванівна Меншун,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПРОБЛЕМАМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Тема ментального здоров'я сьогодні є однією з найактуальніших у психологічній науці та практиці. Хронічний стрес, невизначеність майбутнього, інформаційне перевантаження та необхідність швидкої адаптації до змін значно підвищують ризики розвитку тривожних, депресивних і психосоматичних станів. Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті батьківства дітей з особливими освітніми потребами. Батьки опиняються в ситуації підвищеного психологічного навантаження, що має пролонгований характер. Їхній досвід включає не лише повсякденний догляд за дитиною, але й необхідність постійної взаємодії з освітніми, медичними та соціальними інституціями, подолання бюрократичних бар'єрів, а інколи – і стигматизації з боку суспільства. Це формує специфічний тип стресу, який можна охарактеризувати як хронічний, комплексний і багатовимірний. Саме тому такі батьки змушені демонструвати високий рівень життєстійкості, емоційної витривалості та здатності до мобілізації внутрішніх ресурсів навіть у ситуаціях тривалого виснаження.

Ментальне здоров'я у сучасній психології розглядається як інтегративне утворення, що виходить далеко за межі відсутності психічних розладів, що включає здатність особистості до адаптації, саморегуляції, усвідомлення власних емоційних станів, побудови конструктивних взаємин та реалізації життєвого потенціалу. Дослідження демонструють, що батьки дітей з особливими освітніми потребами часто характеризуються підвищеним рівнем тривожності, емоційної напруги та схильністю до катастрофізації життєвих ситуацій, що

впливає на їхню когнітивну оцінку подій і прийняття рішень [6; 7]. Це, у свою чергу, може призводити до формування дезадаптивних стратегій поведінки та зниження загального рівня психологічного благополуччя.

І. Калашникова та Л. Руденко акцентують увагу на необхідності розглядати ментальне здоров'я через призму єдності емоційної стійкості, соціальної компетентності та життєвої спрямованості [1]. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти внутрішні механізми адаптації батьків, зокрема їхню здатність вибудовувати ефективні стратегії взаємодії з дитиною та соціальним оточенням.

У кризових умовах значення ментального здоров'я суттєво зростає, оскільки воно визначає здатність особистості протистояти стресу та зберігати функціональність. Науковці доводять, що ранні інтервенції, спрямовані на розвиток батьківської компетентності, формування навичок емоційної регуляції та розширення соціальної підтримки, значно знижують рівень емоційного дистресу та сприяють підвищенню якості життя родин [4; 7]. Це підкреслює важливість превентивного підходу в роботі з такими сім'ями.

Н. Кушнір описує психоемоційні стани батьків дітей з особливими освітніми потребами як хронічно напружені, що супроводжуються тривожністю, емоційним виснаженням і зниженням ресурсності [2]. О. Михайленко та Н. Кучер наголошують на необхідності системного психологічного супроводу, який має бути спрямований не лише на дитину, а й на всю сім'ю як цілісну систему [3]. Л. Прохоренко звертає увагу на вплив глобальних кризових явищ, зокрема пандемії COVID-19, яка посилила соціальну ізоляцію, обмежила доступ до підтримки та загострила психоемоційні проблеми батьків [5].

Таким чином, ментальне здоров'я є складним багатовимірним феноменом, що формується на перетині внутрішніх ресурсів особистості та зовнішніх соціальних умов. Як міжнародні, так і українські дослідження свідчать про визначальну роль соціально-психологічних чинників у підтриманні психологічного благополуччя. Для батьків дітей з особливими освітніми потребами це питання набуває особливої значущості, оскільки їхній психоемоційний стан безпосередньо впливає на розвиток дитини, її соціалізацію та якість життя всієї родини. Саме тому теоретичне осмислення цього феномену є необхідною основою для подальшої розробки ефективних програм психологічної підтримки та супроводу таких сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калашникова І., Руденко Л. Розуміння сутності ментального здоров'я в контексті комплексного підходу. *Психологічні науки: сучасні виклики*. 2024. № 2 (7). С. 88–95.

2. Кушнір Н. Психоемоційні стани батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Практична психологія та соціальна робота.* 2024. № 5. С. 33–40.

3. Михайленко О. Ю., Кучер О. В. Психологічний супровід батьків дітей з особливими освітніми потребами: практичні аспекти. *Наукові записки НаУКМА. Психологія і педагогіка.* 2024. № 7. С. 112–119.

4. Прохоренко Л. І. Проблеми психологічної допомоги родинам дітей із особливими освітніми потребами в умовах кризових викликів. *Психологія і суспільство.* 2021. № 4. С. 56–63.

5. Овдієнко І. М. Теоретичні аспекти дослідження проблеми негативних психічних станів особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2024. Вип. 21. С. 187–194. URL : http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/21_2024/25.pdf

6. Lau, W. K. W., Poon, K., Wu, Y. X., & Leung, M. K. (2026). Effectiveness of coping and parental competence intervention on mental well‐being in parents of preschool children with SEN. *Scientific Reports*, 16, 9876.

7. Núñez, J. M., Pérez‐Marín, M., & Soto‐Rubio, A. (2025). Exploring the link between special educational needs and mental health. *Children*, 12 (3), 456–468.

УДК 37.09.177

Владислав Олександрович Набока,
здобувач вищої освіти групи ПНК-24
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Галина Леонідівна Корчова,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-9082-0146

МЕТА, ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу – це цілісна система діяльності, спрямована на створення умов для гармонійного розвитку особистості учня, формування позитивної мотивації до навчання, професійного самовизначення та соціальної адаптації. Воно поєднує наукові знання психології та педагогіки з практичними інструментами роботи освітнього закладу, забезпечуючи психічне здоров'я, емоційний комфорт і сприятливий мікроклімат у навчальному середовищі [1; 2].

Метою психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу є створення умов для гармонійного розвитку особистості здобувача освіти, формування його внутрішньої мотивації до навчання, професійного самовизначення, емоційної стабільності, а також підтримка педагогів у реалізації індивідуально-орієнтованого підходу. У центрі уваги стоїть не лише передача знань, а розвиток особистісних якостей, що сприяють становленню компетентного, самостійного та соціально активного фахівця [3].

Зміст психолого-педагогічного забезпечення охоплює комплекс дій, спрямованих на пізнання, підтримку і розвиток учня як суб'єкта освітнього процесу. Це включає психодіагностику індивідуальних особливостей (типу темпераменту, рівня тривожності, мотивації до навчання), організацію консультативної та корекційно-розвивальної роботи, профілактику емоційного вигорання, дезадаптації, девіантної поведінки. Зміст також передбачає формування навичок ефективного спілкування, розвитку саморегуляції, стресостійкості, уміння працювати в команді – компетенцій, які мають вирішальне значення для майбутнього працівника у сфері професійної діяльності.

У структурі змісту психолого-педагогічного забезпечення важливу роль відіграє розвиток рефлексивних умінь учнів – здатності аналізувати власні досягнення, труднощі та шляхи самовдосконалення. Педагогічні працівники, у свою чергу, отримують методичну та психологічну підтримку щодо організації виховної роботи, запобігання конфліктам, формування позитивного мікроклімату в групі. Таким чином, забезпечення виконує дві функції одночасно – підтримку учня і супровід педагога [3].

Серед основними завданнями психолого-педагогічного забезпечення є вивчення індивідуальних особливостей здобувачів освіти, прогнозування їхнього розвитку, профілактика дезадаптаційних проявів, корекція труднощів у навчанні та поведінці, а також підтримка педагогів у вирішенні професійно-психологічних проблем. Таке забезпечення виступає посередником між педагогічними вимогами й психологічними потребами здобувачів освіти.

Психолого-педагогічне забезпечення у закладах професійної освіти має комплексний характер: воно охоплює як індивідуальну роботу зі здобувачем (консультації, тренінги, психодіагностика), так і групову діяльність (заняття з розвитку комунікації, профорієнтаційні заходи, адаптаційні програми). Особлива увага приділяється підтримці першокурсників, які переживають період професійного самовизначення та адаптації до нового освітнього середовища [1; 2].

Науковці розглядають психолого-педагогічне забезпечення як компонент управління якістю освіти, оскільки воно формує не лише навчальні результати, а й розвиток особистості в контексті професійного становлення. Воно є складовою системи виховної роботи, що визначає спрямованість навчального процесу на гуманізацію, партнерство та самореалізацію учня [1; 2].

У сучасних умовах цифровізації освіти психолого-педагогічне забезпечення розширюється за рахунок онлайн-комунікацій, цифрових платформ для діагностики, дистанційних консультацій і програм розвитку soft skills. Це забезпечує гнучкість і безперервність психологічної підтримки незалежно від формату навчання.

Отже, у сучасному освітньому просторі психолого-педагогічне забезпечення стає міждисциплінарним явищем. Воно поєднує психологічну науку, педагогіку, соціологію, акмеологію та навіть інформаційні технології, адже значна частина роботи переноситься у цифрове середовище. Онлайн-опитувальники, інтерактивні тести, платформи дистанційного навчання створюють нові можливості для психологічної діагностики, моніторингу емоційного стану та індивідуалізації освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 38–39. Ст. 380. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ МОН України від 22.05.2018 № 509. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text

3. Методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України у 2025/2026 навчальному році». URL : https://nerubayska-gromada.gov.ua/news/1752132796/

4. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання : навчальний посібник для викладачів та здобувачів вищої освіти. Київ : КНУБА, 2021. 156 с.

5. Основи професійної освіти / М. В. Руденко, Р. А. Калениченко, Г. В. Капосльоз, Г. Л. Корчова. Київ : ЦП Компринт, 2018. 613 с.

6. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навчальний посібник / К. І. Почка, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. 320 с.

УДК 159.922.7:316.624

Олена Миколаївна Панченко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Маргарита Олександрівна Сова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-8631-5326

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ: ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ

Агресивна поведінка у підлітковому віці є складним соціально-психологічним феноменом, що формується під впливом біологічних, сімейних, освітніх та соціальних чинників. У підлітковому віці агресія часто виконує як захисну, так і комунікативну функцію, виступаючи способом реагування на фрустрацію, конфлікти та емоційне напруження.

У сучасних умовах підвищеної соціальної нестабільності та інформаційного навантаження агресивні прояви підлітків можуть посилюватися через недостатній рівень емоційної саморегуляції, низьку стресостійкість та труднощі соціальної адаптації.

У працях М. О. Сови, присвячених психології поведінки в екстремальних і стресових умовах, підкреслюється, що поведінкові реакції особистості значною мірою визначаються рівнем емоційного напруження та здатністю до саморегуляції у складних ситуаціях [1]. Ці положення дозволяють розглядати підліткову агресію як реакцію на перевантаження психіки зовнішніми та внутрішніми стресорами.

З позицій екстремальної психології (Сова М. О. та співавт.) агресивні реакції можуть розглядатися як форма адаптаційної поведінки, що виникає у відповідь на загрозу психологічній безпеці особистості [1]. У підлітковому віці така реакція часто є недостатньо усвідомленою та імпульсивною.

Соціально-психологічними детермінантами агресивної поведінки підлітків виступають стиль сімейного виховання, рівень емоційної підтримки, особливості

шкільної взаємодії та вплив референтних груп. Додатково значну роль відіграє розвиток навичок емоційного інтелекту, який забезпечує здатність до розпізнавання та регуляції власних емоцій.

Діагностика агресивної поведінки підлітків передбачає використання психодіагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня вербальної, фізичної та прихованої агресії, а також оцінку емоційної стабільності та рівня тривожності.

Корекція агресивної поведінки повинна бути комплексною та включати індивідуальну психокорекційну роботу, групові тренінги соціальних навичок, розвиток емоційної саморегуляції та формування конструктивних моделей поведінки в конфліктних ситуаціях.

Важливим напрямом корекції є створення безпечного соціально-психологічного середовища, яке сприяє зниженню рівня фрустрації та формуванню позитивних способів взаємодії з оточенням.

Таким чином, агресивна поведінка підлітків є багатофакторним явищем, що потребує комплексного підходу до діагностики та корекції з урахуванням соціальних умов розвитку, індивідуальних психологічних особливостей та рівня емоційної регуляції особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сова М. О., Дєніжна С. О., Митрофанова С. С. Екстремальна психологія : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. URL : https://ir.dpu.edu.ua/entities/publication/34696b6d-a779-4a54-823d-5874f28a2add

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2026. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

4. Transformational leadership and organizational behavior / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

УДК 159.923.2:005.32-057.17:316.46

Андрій Павлович Петренко,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСМз-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ СПІВРОБІТНИКІВ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

Професійна деформація співробітників бізнес-організацій є багатовимірним психологічним феноменом, що виникає внаслідок тривалого перебування в умовах високої конкуренції, стресового навантаження, жорстких KPI та інтенсивної комунікаційної взаємодії. Вона проявляється у зміні емоційної сфери, когнітивної ригідності, зниженні емпатії та формуванні стереотипізованих управлінських і поведінкових реакцій.

Сучасні підходи до психології бізнесу розглядають професійну деформацію як наслідок дисбалансу між вимогами організації та особистісними ресурсами працівника. У бізнес-середовищі це особливо виражено через орієнтацію на результат, швидкість прийняття рішень та постійну оцінку ефективності діяльності [5; 6].

У наукових дослідженнях І. О. Пєтухової та співавторів підкреслюється, що психологічний стан особистості в професійній діяльності визначається рівнем тривожності, стресостійкості та відчуттям психологічної безпеки. У кризових та високонавантажених умовах саме ці показники виступають індикаторами ризику професійного вигорання та деформації [6].

Згідно з сучасними дослідженнями психологічного благополуччя, його зниження прямо корелює з розвитком деструктивних професійних змін, включаючи емоційне виснаження, цинізацію професійної діяльності та зниження мотивації досягнення [5].

Важливу роль у психопрофілактиці професійної деформації відіграє організаційна культура бізнес-структур. Збалансовані управлінські моделі, підтримка

працівників та розвиток емоційного лідерства сприяють зниженню рівня професійного стресу та формуванню адаптивної поведінки [4].

У власних дослідженнях та навчальних матеріалах Р. А. Калениченка акцентується увага на психологічних аспектах бізнес-діяльності, де підкреслюється значення комунікативної компетентності, професійної гнучкості та психологічної готовності як ключових факторів ефективного функціонування в бізнес-середовищі [3; 7].

Окремо слід виділити роль емоційної саморегуляції та рефлексії як базових механізмів психопрофілактики. Вони дозволяють знижувати рівень імпульсивності, запобігати емоційному вигоранню та підтримувати професійну ідентичність у стабільному стані.

Також встановлено, що надмірна орієнтація на результат без урахування психологічного стану працівника підвищує ризик розвитку професійної деформації, особливо в умовах високого темпу бізнес-процесів і конкурентного середовища.

Отже, психопрофілактика професійних деформацій у бізнес-організаціях повинна базуватися на комплексному підході, що включає розвиток психологічної стійкості, підтримку психологічного благополуччя, формування емоційної компетентності та створення сприятливого організаційного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Role of Transformational Leadership in the Relationship between Proactive Personality and Employee Voice among Male and Female Nurses / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova et al. *International Journal of Organizational Leadership*. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://ir.dpu.edu.ua/entities/publication/ca355094-212a-4c33-9a8b-d1bae363692f

3. Калениченко Р. А. Психологія бізнесу : навчальний посібник / Державний податковий університет. 2023. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/408

4. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication in organizations. 2025. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061

5. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

7. Калениченко Р. А., Пєтухова І. О., Телебенєва Є. О. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36248

УДК 159.944.4:004.738.5

Владислав Сергійович Петренко,
аспірант кафедри психології
Державного торговельно-економічного університету
ORCID 0009-0008-2345-2292
Науковий керівник:
Микола Степанович Корольчук,
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
Державного торговельно-економічного університету
ORCID 0000-0003-2524-4784

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні суттєво змінило умови та вимоги до професійної діяльності фахівців інформаційно-технологічної сфери. Зростання інтенсивності кіберзагроз проти державних інституцій та критичної інфраструктури підвищує вимоги до психологічної готовності ІТ-фахівців до роботи в умовах хронічного стресу, дефіциту часу та підвищеної відповідальності. У цьому контексті актуальним є визначення психологічних факторів, що детермінують ефективність їхньої професійної діяльності за екстремальних умов [1; 2].

Теоретико-методологічну основу дослідження становить концепція функціонально-динамічної структури особистості (Корольчук М. С., Крайнюк В. М., 2012), яка виокремлює п'ять системоутворюючих компонентів професійної придатності: мотиваційний, психофізіологічний, когнітивний, індивідуально-психологічний та соціальний [1]. Мотиваційний компонент детермінує до 50 % варіативності показників професійної успішності [3]. Психологічна стійкість і життєстійкість як здатність зберігати продуктивність в умовах невизначеності обґрунтовані у роботах Кокуна О. М. [4; 5]. Адаптаційна мобільність як готовність до швидких змін умов діяльності досліджена Карамушкою Л. М. та Москальовим М. В. [6]. Індивідуально-психологічні детермінанти ефективності фахівців розглянуто у факторних моделях особистості [7].

Вибірку дослідження склали 120 фахівців з кібербезпеки. Застосовано комплекс психодіагностичних методик: мотиваційна структура особистості (В. Смірнов), тип особистості (Є. Клімов), темперамент (Г. Айзенк), швидкість

та продуктивність переробки інформації (кільця Ландольта), адаптаційна мобільність (Л. Карамушка, М. Москальов), аналітичне мислення (Т. Пашукова), тривала зорова та оперативна пам’ять, 16-факторний опитувальник (Р. Кеттелл), психологічне благополуччя (К. Ріфф), професійна життєстійкість (О. Кокун). Обробка даних здійснювалась методами кореляційного та факторного аналізу.

Результати дослідження виявили п'ять інтегральних факторів ефективності, значущість яких в умовах воєнного стану зростає. Мотиваційний фактор: переважають мотиви соціальної корисності та творчої активності; в умовах воєнного стану мотиви суспільної значущості праці набувають підвищеної спонукальної сили, що підтримує залученість і продуктивність фахівців [3]. Психофізіологічний фактор: найефективнішими виявились особи із сангвінічним (40 %) та флегматичним (35 %) типами темпераменту, що поєднують адаптаційну гнучкість з витривалістю; встановлено високі показники швидкості переробки інформації та адаптаційної мобільності [1; 6]. Когнітивний фактор: ефективність забезпечується високим рівнем аналітичного мислення і розвиненою професійною пам'яттю, що є необхідними для оперативного розпізнавання загроз і прийняття рішень за умов дефіциту часу. Індивідуально-психологічний фактор: профіль успішного фахівця включає практичність, нормативність, емоційно-вольовий самоконтроль та дипломатичність; в умовах воєнного стану особливої значущості набуває емоційна стабільність як передумова прийняття зважених рішень [7]. Соціальний фактор: провідними є компоненти контролю та прийняття викликів у структурі життєстійкості, а також цілеспрямованість і автономія у структурі психологічного благополуччя [4; 5].

Ефективність професійної діяльності ІТ-фахівців в умовах воєнного стану детермінована інтегральним поєднанням п'яти взаємообумовлених факторів. Воєнний контекст підвищує значущість мотивів суспільно корисної діяльності, адаптаційної мобільності й емоційно-вольового самоконтролю. Розроблена психограма є науково обґрунтованим інструментом для професійно-психологічного відбору та оцінки придатності ІТ-фахівців в ускладнених умовах діяльності [1; 2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору. Київ : Ніка-Центр, 2012. 536 с.

2. Бертась М., Клевець Л., Коханець А. Особливості специфічних методів і прийомів відбору персоналу. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. № 70 (6). С. 5–13.

3. Войтенко О. В., Миронець С. М. Емоційне вигорання як наслідок професійного стресу в роботі менеджерів. *Behavior Studies in Organizations.* 2020. Vol. 3. P. 5–12.

4. Кокун О. М. Опитувальник професійної життєстійкості (українська версія). *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2021. № 1. С. 91–105.

5. Kokun O., Bezverkhyi O. Ukrainian students' personal resources and resistance to war stress. *Journal of Loss and Trauma.* 2024. Vol. 29 (8). P. 976–993.

6. Карамушка Л. М., Москальов М. В. Психологічні умови підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організаціях : монографія. Київ : Просвіта, 2011. С. 189–190.

7. Barko V. I., Barko V. V., Zakharenko L. Research of individual psychological characteristics of police officers using the adapted Ukrainian-language Cattell 16-PF questionnaire. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine.* 2023. Vol. 74 (4). P. 22–38.

УДК 72.01:378.147

Олександра Олександрівна Пєшкова,
аспірантка групи G17- АРХ-асп-25
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0000-0001-2018
Науковий керівник:
Ірина Ігорівна Устінова,
доктор архітектури, професор кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-1728-0200

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УНАОЧНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ АРХІТЕКТОРІВ

Вища архітектурна освіта вимагає від її здобувачів не лише володіння інструментами проєктування, а й інструментами унаочнення результатів наукових розвідок для обґрунтування проєктних рішень. У цій площині презентація, як процес ознайомлення слухачів з предметом дослідження та його результатами, виступає інструментом когнітивного синтезу, що дозволяє студентам в навчальному процесі узагальнити і структурувати отримані дані, поєднати наукову гіпотезу із конкретним історико-архітектурним та містобудівним контекстом [1]. Означене, в умовах повоєнної відбудови країни набуватиме нової глибини значущості, оскільки архітектурно-містобудівна діяльність вимагатиме вирішення надскладних та комплексних завдань й не тільки з розпланування та забудови територій, а й з «просторового програмування благополуччя» у житті спільнот. Відомо ж, що архітектурне середовище має «тілесно і духовно» зцілювати людину [2].

Новим ресурсом XXI століття, як відомо, стає інтелектуальний актив. Це призводить до переорієнтації ринку праці на пошук креативних спеціалістів-новаторів. І набуття здатності розв’язувати завдання дослідницько-інноваційного характеру у сфері архітектури та містобудування стає вирішальним для підготовки здобувачів вищої освіти, особливо за другим (магістерським) рівнем. Недарма освітні програми архітектурних шкіл України акцентують увагу на розвитку аналітичної та креативної складової мислення здобувачів [1, с. 30–31].

В площині означеного, презентація стає не просто візуальною фіксацією результату, а й етапом дизайн-мислення. Цей інструмент унаочнення дозволяє

студенту звернутися до потреб кінцевого споживача-слухача, постановки проблеми та демонстрації ідей її вирішення [3, с. 67; 4, с. 65–70]. Особливе значення для сприйняття інформації має унаочнення «стану проблем» із використанням діаграм. Діаграму розглядають як «картографію потенціалу» її вирішення, що ілюструє процес трансформації в часі. За допомогою візуалізації даних виявляються й просторові зв'язки, й нові вектори розвитку територій. Використовуючи інструменти графічної аналітики, презентація трансформує кількісні дані моніторингу у якісні просторові параметри сучасного та проєктованого стану середовища [4; 7].

В наш час, презентація стає засобом й доказового проєктування, адже представлення проєкту неможливе без розкриття його змісту. Унаочненням узагальненої інформації, студент може донести наукову новизну свого рішення, що сприятиме розкриттю змісту пропонованих змін за етапами трансформації середовища із використанням прийомів «цифрового сторітелінгу». У створенні презентацій означене стає імітацією логіки наукового пошуку: від постановки проблеми, аналізу існуючого стану до фінального бачення бажаного [5, с. 14–15].

Інструмент узагальнення та унаочнення інформації у вигляді презентації використовується на кафедрі Містобудування КНУБА, як при опрацюванні семінарських питань з «Архітектурного проєктування» за першим (бакалаврським) та «Концептуального проєктування» за другим (магістерським) рівнями освіти, так й практичної частини з вибіркових дисциплін «Соціально-економічні та екологічні засади містобудівної діяльності» та «Регенерація ландшафтів». Зокрема, при розробці науково-дослідницької роботи з «Концептуального моделювання Екополісу» магістранти застосовують діаграми, мапи та ілюстрації світового досвіду з вирішення збіжних проблем, що у складі презентації виступає засобом унаочнення власних пропозицій з «впорядкування містобудівного простору в екологічному часі людського буття» [6, с. 3].

Тобто за наших часів, у професійній підготовці архітекторів презентація є багатофункціональним інструментом, що поєднує креативну та аналітичну складову; засобом дизайн-мислення та наукової апробації результатів. Це сприяє формуванню нового типу фахівця-архітектора-дослідника, що здатен не тільки створювати нормативно і науково обґрунтування рішення, а й демонструвати, пояснювати і доводити на загал свої ідеї, що формуватимуть комфортне міське середовище та відповідатимуть ціннісним пріоритетам повоєнного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична складова у методиці викладання архітектурного проєктування / М. Бадюл, О. Скобенко, С. Гапєєв, П. Михайлова. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. 2023. Вип. 67. С. 29–47. DOI : https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.29-47(дата звернення: 14.04.2026).

2. Шебек Н. М. На шляху до надихаючих містобудівних рішень. *Містобудування: проблеми і перспективи розвитку* : тези доп. шостої науково-практ. конф., м. Київ, 23 квіт. 2023 р. / КНУБА. Київ, 2024. С. 12.

3. Голубчак К. Методика дизайн-мислення в архітектурній освіті як інноваційний засіб формування креативності майбутніх архітекторів. *Містобудування та територіальне планування*. 2021. Вип. 76. С. 63–70. DOI : https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.76.63-70 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Experimental Diagrams in Architecture: Construction and Design Manual. DOM Publishers, 2022.

5. Özeren E. B. Integration of Digital Storytelling into Architectural Education: Exploration of Conceptual Understanding. *Buildings*. 2025. Т. 15, № 11. С. 1826. DOI : https://doi.org/10.3390/buildings15111826 (дата звернення: 14.04.2026).

6. Концептуальне моделювання Екополісу: методичні рекомендації та завдання до розробки індивідуальної роботи / уклад. : І. І. Устінова, Г. В. Айлікова. К. : КНУБА, 2020. 24 с.

7. Shenzhen Super Campus. *TLS Landscape Architecture.* URL : https://tlslandarch.com/portfolio_page/shenzhen-bay-super-headquarters/ (дата звернення: 14.04.2026).

УДК 159.95.316.6

Олена Олександрівна Пікус,
здобувачка вищої освіти академічної групи 32зппр_мс
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Валерія Валеріївна Тарасова,
доктор філософії з психології, викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0003-2550-5526

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ

Період навчання в закладах вищої освіти є критичним етапом онтогенезу, який, в свою чергу, в сучасній психологічній літературі визначається як «стадія дорослості, що розвивається». Цей етап характеризується як інтенсивним когнітивним навантаженням, так і глибокою трансформацією особистісної ідентичності, де провідною лінією розвитку має стати досягнення автономії при одночасному збереженні значущих емоційних зв’язків із батьківською родиною. Фундаментальні механізми регуляції тривоги, стратегії подолання стресу та рівень самооцінки студента безпосередньо корелюють із типом прив'язаності та стилем виховання, що домінували в дитинстві. Науковий аналіз літератури демонструє, що вплив сім'ї не завершується з досягненням повноліття, а, навпаки, набуває нових форм через інтерналізовані образи батьківських фігур, які, безпосередньо, продовжують модерувати реакції особистості на академічні та соціальні виклики[1; 2; 7].

Згідно з дослідженнями В. В. Тарасово вплив батьківських стосунків на формування емоційної сфери особистості є фундаментальним аспектом психологічного благополуччя у студентському віці. У період навчання в закладах вищої освіти, що супроводжується значними когнітивними та адаптаційними навантаженнями, ці стосунки стають визначальним фактором регуляції тривожності. Вплив родини на емоційний стан студента залишається визначальним навіть після досягнення повноліття. Процес адаптації до навчання у закладах вищої освіти активує глибинні психологічні механізми, сформовані у дитинстві [1, с. 156].

Прив'язаність у дорослому віці не є статичним утворенням, адже це динамічний процес регуляції стосунків, що включає пам'ять, емоції та нервову систему. У студентів цей процес проходить випробування через сепарацію від батьків. Надійний тип прив'язаності формує «безпечну базу», яка дозволяє індивіду досліджувати світ, приймати ризики та будувати здорові партнерські стосунки поза межами родини. Студенти з таким світосприйняттям реагують на університетські виклики як на можливості для зростання, демонструючи розвинені копінг-стратегії та високу резильєнтність [3, с. 215; 5, с. 18].

Успішність сепарації від батьківської фігури є ключовою для зниження фонової тривожності. Якщо емоційна сепарація не завершена, студент відчуває підсвідому провину за самостійні кроки. Цей конфлікт між прагненням до незалежності та потребою в опіці виснажує психіку, що стає підґрунтям для тривожних розладів та швидкого вигорання [7, с. 50]. Може стати підґрунтям для тривожних розладів та швидкого емоційного вигорання. Студенти, які не завершили процес сепарації, часто демонструють симптоми «вторинної вигоди» від хвороб або невдач, оскільки це дозволяє їм залишатися в позиції дитини та отримувати батьківську увагу.

Важливо зазначити, що сепарація не означає розрив стосунків, а, навпаки, найбільш функціональним є стан, де студент зберігає емоційну близькість із батьками, але при цьому має психологічні кордони та право на власну ідентичність. Порушення цього балансу призведе до того, що емоційний стан студента стане повністю дзеркальним щодо стану батьків, позбавляючи його власної емоційної стійкості. Розуміння впливу батьківських стосунків дозволяє розробити ефективніші стратегії підтримки студентів. Університетські служби мають враховувати, що багато проблем, які здаються суто академічними, мають коріння в сімейній динаміці та ранньому досвіді прив'язаності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасова В. В. Вплив типу прив’язаності на формування стресостійкості у підлітків : дис. ... доктора філософії : 053 Психологія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 248 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738721/

2. Боулбі Дж. Прихильність та втрата. Т. 1 : Прихильність / пер. з англ. Львів : Свічадо, 2021. 480 с.

3. Павлова О. С. Психологічні особливості тривожності студентів у зв’язку з типом батьківського ставлення. *Вісник психології і педагогіки*. 2019. № 22. С. 15–23.

4. Хорні К. Невротична особистість нашого часу. Київ : Видавничий дім «Комора», 2020. 304 с.

5. Горностай П. П. Психологія сімейних стосунків у контексті життєвого шляху особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 10, вип. 28. С. 45–56.

6. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: практикум : навч. посіб. Київ : Слово, 2018. 144 с.

7. Kouros, C. D., Pruitt, M. M., Ekas, N. V., Kiriaki, R., & Sunderland, M. Helicopter Parenting, Autonomy Support, and College Students' Mental Health and Well-being: The Moderating Role of Sex and Ethnicity. *Journal of child and family studies*. 2017. 26, 939–949. URL : https://doi.org/10.1007/s10826-016-0614-3

УДК 316.6

Наталія Миколаївна Плигун,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-1-25
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0001-2440-0143

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЖІНОК ДО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення рф в Україну, що розпочалося у лютому 2022 року, суттєво змінило соціально-психологічний контекст функціонування сім'ї та материнства. Жінки, які переживають або планують вагітність в умовах воєнного стану, стикаються з безпрецедентними психологічними викликами: хронічним стресом, тривогою за рідних на фронті, вимушеним переселенням, руйнуванням звичного способу життя. У цьому контексті проблема психологічної готовності до материнства набуває особливої наукової та практичної значущості [4; 2].

Психологічна готовність до материнства – це інтегральне особистісне утворення, що включає ціннісно-смислове ставлення до дитини та материнської ролі, емоційну зрілість, здатність до прийняття відповідальності за розвиток дитини, а також сформованість конкретних знань та навичок догляду [3]. В умовах воєнного часу ця готовність піддається серйозному випробуванню: деформуються уявлення про майбутнє, порушуються базові механізми безпеки, загострюються психоемоційні розлади [1].

Дослідницький інструментарій включає такі методи:

– Малюнковий тест «Я і моя дитина» (Г. Г. Філіппова) – проєктивна методика, що дозволяє виявити несвідомі уявлення жінки про себе в материнській ролі, характер взаємодії з дитиною та емоційне забарвлення материнства.

– Тест на ставлення до вагітності (ТОВ-б) І. В. Добрякова (модифікація) – спрямований на визначення типу переживання вагітності та виявлення провідних психологічних установок щодо майбутнього материнства.

– Шкала Дембо-Рубінштейна (модифікація Г. Г. Філіппової) – використовується для дослідження самооцінки жінок у контексті материнської ролі, а також рівня домагань щодо власних материнських якостей.

– Опитувальник «Ставлення сучасних дівчат до материнства» та тест «Психологічна готовність сучасних дівчат до материнства» – дозволяють з'ясувати ціннісні орієнтації, установки та поведінкові стратегії щодо народження і виховання дітей.

– Тест «Ставлення сучасних дівчат до дітей» та тест «Психологічна готовність до народження дитини» – оцінюють емоційне ставлення до дітей загалом і конкретну психологічну готовність стати матір'ю.

– Метод PARI (Е. С. Шефер, Р. К. Белл; адаптація Т. В. Нещерет) – досліджує батьківські установки та практику виховання, що є важливим показником зрілості материнської позиції.

– Особистісний опитувальник Кеттелла (16PF) – застосовується для визначення особистісних рис жінки, що впливають на формування материнського ставлення та поведінки.

Обробка отриманих даних передбачає зведення результатів до числового виразу, побудову профілів готовності до материнства та надання зворотного зв'язку учасницям дослідження. Попередній аналіз свідчить про те, що умови воєнного стану суттєво диференціюють вибірку за рівнем психологічної готовності до материнства.

За результатами малюнкового тесту «Я і моя дитина» встановлено, що жінки, чиї близькі перебувають у зоні бойових дій, демонструють підвищену тривожність у зображеннях, розмитість або відсутність деталей обличчя дитини, що може свідчити про труднощі у формуванні образу майбутньої дитини. Водночас у частини учасниць спостерігається компенсаторна ідеалізація материнства як «острова стабільності» серед хаосу.

Таблиця 1 – Малюнковий тест «Я і моя дитина» (Г. Г. Філіппова)

Показник	Критерії оцінювання	Бали	Рівень
Наявність фігури дитини	Чітко намальована, з деталями	3	Високий
Наявність фігури дитини	Схематична, без деталей	2	Середній
Наявність фігури дитини	Відсутня або незавершена	1	Низький
Обличчя дитини	Чітке, з позитивними рисами	3	Високий
Обличчя дитини	Схематичне або нейтральне	2	Середній
Обличчя дитини	Відсутнє або тривожне	1	Низький
Дистанція між фігурами	Близько, є контакт	3	Високий
Дистанція між фігурами	Поруч, без контакту	2	Середній
Дистанція між фігурами	Далеко або ізольовано	1	Низький
Спільна діяльність	Присутня	3	Високий
Спільна діяльність	Відсутня	1	Низький
Загальний емоційний фон	Теплі кольори, позитивні деталі	3	Високий
Загальний емоційний фон	Нейтральний	2	Середній
Загальний емоційний фон	Темні тони, тривожні символи	1	Низький

Результати ТОВ-б виявляють переважання тривожного та депресивного типів переживання вагітності серед жінок, безпосередньо залучених до воєнних подій (вимушені переселенки, дружини військовослужбовців). Оптимальний тип переживання, навпаки, частіше зустрічається у жінок, які мають надійне соціальне оточення та психологічну підтримку.

Таблиця 2 – Тест ТОВ-б (І. В. Добряков, модифікація)

Тип переживання вагітності	Діагностичні критерії	Бали за шкалою	Рівень адаптації
Оптимальний	Спокій, радість, усвідомленість	25–30	Високий
Тривожний	Страхи, надмірне занепокоєння	15–24	Середній
Депресивний	Пригніченість, небажаність	10–14	Низький
Ейфорійний	Некритична ідеалізація	20–28	Псевдовисокий
Ігноруючий	Відстороненість	до 10	Низький

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що в умовах воєнного стану материнство зі звичайної жіночої тривоги щодо нового стану, зміни ролей, впливу на здоров'я стає не тільки практичним викликом, а й значною мірою суттєвим емоційним випробуванням.

Психологічна готовність жінок до материнства в умовах воєнного стану є багатокомпонентним утворенням, що потребує комплексної психодіагностики із залученням проєктивних і стандартизованих методик. Умови воєнного стану суттєво трансформують структуру психологічної готовності до материнства, посилюючи роль тривожних і захисних механізмів у формуванні материнського ставлення. Ключовими ресурсними чинниками збереження психологічної готовності до материнства є: соціальна підтримка, особистісна резилієнтність, адекватна самооцінка та усвідомлена цінність материнства. Результати дослідження обумовлюють необхідність розробки спеціалізованих програм психологічного супроводу вагітних жінок і молодих матерів в умовах воєнного стану, що враховують специфіку травматичного досвіду та актуальні копінг-ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Т. Військові дії та їх вплив на психоемоційний стан вагітних жінок. *Психологічна наука.* 2022. Вип. 14 (1). С. 23–35.

2. Гур'янова Т. Психологічна готовність жінок до материнства в умовах війни. *Наукові записки.* 2020. Вип. 12. С. 101–108.

3. Дем'янчук Л. Інформаційна підтримка вагітних в умовах війни. *Психологія розвитку.* Київ : Інститут психології, 2020. Вип. 8 (3). С. 12–25.

4. Загородня Р. Емоційна підтримка вагітних: важливість і методи. *Актуальні проблеми психології.* 2021. Вип. 13 (3). С. 90–104.

5. Магдисюк Л. І., Демчук В. Б. психологічна готовність української молоді до материнства. *Science, Research, Development #50* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 27–28 лют. 2022. Луцьк, 2022. С. 68–69.

6. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

7. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

УДК 159.9:316.774-053.6

Ярослав Віталійович Полієнко,
здобувач вищої освіти академічної групи 15МГПРПС
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Валерія Валеріївна Тарасова,
доктор філософії з психології, викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0003-2550-5526

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сучасний психологічний дискурс зазнає фундаментальної трансформації, оскільки цифрове середовище перестало бути лише інструментальним доповненням до фізичної реальності, перетворившись на повноцінний онтологічний простір, де протікає значна частина життєдіяльності молоді. Більше недостатньо розглядати «вплив інтернету» як зовнішню силу; натомість ми маємо його аналізувати як специфічний розвивальний контекст, що має власні закони, архітектуру та механізми впливу на психіку особистості. Традиційні парадигми, які часто базувалися на «панічних наративах» щодо технологій, поступово поступаються місцем більш виваженому підходу, де цифрова активність розглядається через призму задоволення базових психологічних потреб.

Результати емпіричних досліджень свідчать про існування зворотного зв'язку між часом перебування у соціальних мережах та рівнем психологічного благополуччя. Зокрема, встановлено, що особи, які проводять у соціальних мережах менше чотирьох годин на добу, демонструють достовірно вищі показники задоволеності життям, самооцінки та комунікативних здібностей порівняно з тими, хто перевищує цей поріг [1, с. 30].

Центральним теоретичним конструктом в аналізі виступає теорія самодетермінації (Self-Determination Theory, SDT), розроблена Е. Десі та Р. Раяном. Згідно з якою, психологічне благополуччя та внутрішня мотивація особистості залежать від задоволення трьох універсальних потреб: автономії, компетентності та спорідненості. Цифрове середовище пропонує молоді унікальні, хоча й суперечливі, механізми для реалізації цих потреб. Автономія в мережі

проявляється через можливість самостійного вибору контент та створення власного цифрового образу. Компетентність реалізується досягненнями в онлайн-іграх або успішним веденням блогів, що надає молоді відчуття майстерності та ефективності. Спорідненість знаходить своє втілення у постійному зв'язку з однолітками та приналежності до віртуальних спільнот. Однак теоретичний аналіз виявляє глибоку дихотомію: цифрові платформи можуть як підтримувати, так і фруструвати ці потреби. Наприклад, алгоритмічна персоналізація, з одного боку, полегшує пошук релевантної інформації, але з іншого може обмежувати вибір користувача, підриваючи його справжню автономію та заганяючи в «інформаційні бульбашки». В той же час отримання соціальної підтримки чи самовираження через творчий контент можуть позитивно позначатися та психологічному благополуччі. Таким чином, вплив соціальних мереж залежить від індивідуальних характеристик користувача, типу платформи та стратегії використання.

Серед ключових механізмів негативного впливу соціальних мереж на молодь дослідники виокремлюють: соціальне порівняння, кібербулінг та формування нереалістичних стандартів щодо зовнішності й способу життя [2, с. 62]. Соціальне порівняння є особливо потужним дестабілізуючим чинником у юнацькому віці, коли образ «Я» ще не сформований остаточно. Постійне споглядання ретушованих фотографій та ідеалізованих наративів провокує відчуття власної неповноцінності та підживлює симптоми депресії. Аналогічні висновки отримано у систематичному огляді 13 досліджень, де встановлено зв'язок між частотою використання соціальних мереж і рівнем депресії та тривожності в підлітків [3, с. 82]. Дослідники акцентують, що саме залежність від соціальних мереж є предиктором психологічного неблагополуччя, а не просто тривалість використання.

Для української молоді аналіз цифрового середовища неможливий без врахування чинника війни. Соціальні мережі в умовах воєнного стану перетворилися на інструмент виживання, але водночас стали потужним джерелом травматизації. На рівні практичних рекомендацій варто звернути увагу на результати досліджень, що свідчать про ефективність програм цифрової грамотності в школах. Дослідження підкреслює, що психологічна просвітницька робота має бути спрямована не на заборону використання соціальних мереж, а на формування у юнаків і юнок критичного ставлення до споживаного контенту та здатності до саморегуляції у цифровому середовищі [4, с. 25].

Отже, вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя осіб юнацького віку не є однозначно позитивним чи негативним. Пріоритетними

напрямами подальших досліджень є вивчення справжнього впливу окремих платформ, гендерних відмінностей у реагуванні на онлайн-контент, а також розробка та апробація психопрофілактичних програм, адаптованих до українського соціокультурного контексту, зокрема в умовах воєнного стану, коли соціальні мережі нерідко є основним каналом соціального контакту для молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська Л. І. Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України.* 2020. № 55 (2). С. 28–36. DOI 10.33099/2617-6858-2020-55-2-28-36

2. Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 60–66. DOI 10.32782/2709-3093/2023.4/11

3. Keles B., McCrae N., Grealish A. A systematic review: the influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth.* 2020. Vol. 25, No. 1. P. 79–93. DOI 10.1080/02673843.2019.1590851

4. Березовська Л. І. Психологічне благополуччя молоді, що проявляють активність у соціальних мережах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2023. Т. 72, № 2. С. 21–28. DOI 10.33099/2617-6858-2023-72-2-21-28

УДК 159.922

Дар'я Олегівна Ракуть,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена В'ячеславівна Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
ORCID 0009-0004-2998-4733

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У сучасних умовах високої динаміки життя, соціальної нестабільності та зростання психоемоційного навантаження особливої актуальності набуває проблема стресостійкості особистості [3]. Майбутні психологи, як фахівці, що працюють із людськими переживаннями, травмами та кризовими станами, щоденно стикаються зі значним емоційним навантаженням. Недостатній рівень стресостійкості може призводити до професійного вигорання, зниження ефективності діяльності та психологічного виснаження. Тому формування стресостійкості є важливою складовою професійної підготовки майбутніх психологів.

Стресостійкість майбутніх психологів розглядається як складна інтегральна характеристика особистості, яка забезпечує здатність ефективно діяти в умовах підвищеного психоемоційного навантаження без суттєвого зниження продуктивності діяльності та шкоди для психічного здоров'я [2]. Проблема стресостійкості особистості активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, зокрема О. М. Кокуном, С. Д. Максименком, Л. З. Сердюк, а також сучасною дослідницею Івановою О. В., яка акцентує увагу на значенні емоційної саморегуляції та психологічних ресурсів у подоланні стресу. Вона формується у процесі професійного становлення та є важливою передумовою успішної майбутньої практики, оскільки психологи постійно взаємодіють із клієнтами, які перебувають у кризових, травматичних або стресових ситуаціях.

Однією з ключових складових стресостійкості є емоційна саморегуляція, яка проявляється у здатності контролювати власні емоційні реакції, знижувати рівень напруження та зберігати внутрішню рівновагу навіть у складних професійних

ситуаціях. Не менш важливою є рефлексивність, що передбачає усвідомлення власних переживань, аналіз поведінки та здатність до самокорекції. Вона дозволяє майбутнім психологам уникати перенесення власних емоцій на клієнтів і забезпечує професійну об'єктивність.

Важливе значення має також емпатія як здатність розуміти емоційний стан іншої людини, співпереживати їй, але при цьому зберігати особистісні межі. Саме баланс між емпатією та емоційною дистанцією є одним із показників високого рівня стресостійкості. Окрім цього, значну роль відіграють копінг-стратегії – свідомі способи подолання стресових ситуацій [3]. Найбільш ефективними для майбутніх психологів є проблемно-орієнтовані стратегії, що спрямовані на вирішення ситуації, а також адаптивні емоційно-орієнтовані стратегії, які допомагають знизити внутрішню напругу.

Формування стресостійкості майбутніх психологів зумовлюється впливом різних чинників, серед яких важливу роль відіграють рівень професійної підготовки, наявність практичного досвіду, соціальна підтримка з боку оточення, а також розвиток навичок саморегуляції та психологічної гігієни. У процесі навчання особливої ефективності набувають такі методи, як тренінги розвитку емоційної стійкості, супервізія, особиста терапія, а також використання технік релаксації та практик усвідомленості. Саме комплексний підхід до формування стресостійкості дозволяє майбутнім психологам не лише успішно адаптуватися до професійних викликів, але й підтримувати власне психічне благополуччя [1].

Отже, стресостійкість виступає однією з ключових професійно важливих якостей майбутніх психологів, оскільки безпосередньо впливає на ефективність їхньої діяльності, здатність надавати якісну психологічну допомогу та зберігати власне психічне здоров'я [2; 3]. У ході дослідження було встановлено, що стресостійкість має комплексний характер і формується під впливом як індивідуально-психологічних особливостей особистості, так і зовнішніх чинників, пов'язаних із професійною підготовкою та соціальним середовищем.

Таким чином, розвиток стресостійкості майбутніх психологів має здійснюватися системно та комплексно, поєднуючи теоретичну підготовку з практичним опануванням навичок емоційної саморегуляції та психологічної гігієни. Це дозволить не лише підвищити професійну компетентність майбутніх фахівців, але й забезпечити їхню психологічну стійкість у процесі роботи, що є необхідною умовою довготривалої та ефективної професійної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійна підготовка психологів ОВС : навчально-методичний посібник / О. В. Іванова та ін. К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, ДП «Друкарня МВС», 2008. 100 с.

2. Кокун О. М. Психологічна стійкість особистості в умовах стресу: сучасні підходи до вивчення. *Психологічний журнал.* 2023. № 2. С. 45–52.

3. Максименко С. Д., Сердюк Л. З. Психологічні ресурси особистості та їх роль у подоланні стресу. Київ : Видавничий дім «Слово», 2024. 256 с.

4. American Psychological Association. Stress in America 2024: A Nation Recovering from Collective Trauma. 2024.

УДК 159.922:37.013.42:316.6

Дар'я Андріївна Рачева,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСВІТНЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність проблеми соціалізації особистості в сучасному українському суспільстві зумовлена глибокими трансформаційними процесами, що охоплюють освітню, соціальну та культурну сфери. Умови воєнного стану, цифровізації та реформування освіти значно змінюють механізми соціалізації молодого покоління, що потребує переосмислення ролі освітнього середовища як провідного інституту соціального становлення особистості. Сучасні українські дослідження засвідчують, що соціалізація відбувається в умовах підвищеної невизначеності, інформаційного тиску та соціальної турбулентності, що впливає на формування ціннісних орієнтацій, соціальної ідентичності та поведінкових стратегій молоді [1; 2].

У психолого-педагогічній науці соціалізація розглядається як багатовимірний процес засвоєння соціального досвіду, норм і цінностей, а також як активна взаємодія особистості з соціальним середовищем. У сучасних українських дослідженнях (О. Власова, Л. Карамушка, Н. Дембицька, О. Лавренко та ін.) акцентується увага на тому, що соціалізація не є пасивним процесом адаптації, а виступає як динамічна система взаємодії, у якій особистість виступає суб'єктом власного розвитку [1; 3]. Такий підхід узгоджується з положеннями сучасної соціальної психології, де соціалізація трактується як процес включення індивіда у систему соціальних зв'язків із подальшим їх переосмисленням та трансформацією.

Значний внесок у розвиток проблеми соціалізації в Україні зробили також сучасні дослідники соціально-педагогічного напряму. Так, Ковальчук та

Коваленко розглядають соціалізацію в умовах сучасних викликів як процес, що залежить від соціокультурного контексту та рівня розвитку освітнього середовища. Особливу увагу приділено ролі освітніх інституцій як координуючого центру соціалізації, що забезпечує інтеграцію впливів сім'ї, медіа та соціального середовища [5]. Дослідження Кільдюшової (2025) підкреслюють важливість адаптації соціалізаційних моделей до умов інклюзивної освіти та індивідуальних потреб учнів [4].

Освітнє середовище в сучасних умовах виступає ключовим фактором соціалізації особистості. За результатами сучасних українських наукових конференцій (ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025), соціалізація відбувається під впливом як традиційних інститутів (сім'я, школа), так і нових факторів – інформаційного середовища, соціальних мереж, цифрових комунікацій, що суттєво трансформують соціальні практики та способи взаємодії [6]. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема цифрової соціалізації, яка змінює характер міжособистісних зв'язків і формування соціальної ідентичності молоді [8].

Соціально-педагогічний аспект проблеми соціалізації полягає у створенні ефективного освітнього середовища, яке забезпечує гармонійний розвиток особистості. Українські дослідники (Л. Карамушка, О. Войтенко, Т. Височина) наголошують на важливості психологічно безпечного освітнього простору, сприятливого соціально-психологічного клімату, розвитку емоційного інтелекту та соціальних компетентностей як ключових умов успішної соціалізації [3]. Водночас сучасні дослідження (Стояновська, 2024) доводять значний вплив Інтернет-середовища на процес соціалізації, зокрема формування нових моделей комунікації, цінностей та соціальної поведінки [8].

В умовах воєнного стану проблема соціалізації набуває особливої гостроти. Українські науковці відзначають, що травматичний досвід, вимушене переселення, порушення стабільності освітнього процесу можуть негативно впливати на соціальний розвиток особистості, спричиняти труднощі у формуванні ідентичності та соціальних зв'язків [2]. У зв'язку з цим освіта виконує не лише соціалізуючу, а й реабілітаційну функцію, сприяючи відновленню психологічної рівноваги, розвитку адаптивних стратегій та формуванню резильєнтності.

Таким чином, соціалізація особистості постає як комплексна освітня та соціально-педагогічна проблема, що потребує інтеграції психологічних, педагогічних і соціальних підходів. Сучасні українські дослідження свідчать про необхідність створення цілісного освітнього середовища, яке враховує вплив

нових соціальних викликів, забезпечує розвиток соціальних компетентностей та сприяє гармонійній інтеграції особистості в суспільство. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою інноваційних моделей соціалізації в умовах цифрового та кризового суспільства [1–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власова О. І. Соціалізація особистості в умовах системних змін : монографія. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 256 с.
2. Геєць В. М. Соціалізація та соціальна якість: від турбулентності до ламінарності : монографія. Київ : НАН України, 2025. 298 с.
3. Психологічні аспекти соціалізації особистості в сучасних умовах : колективна монографія / Л. М. Карамушка, Н. М. Дембицька, О. В. Лавренко та ін. Київ, 2024. 312 с.
4. Кільдюшова Д. В. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в Україні: моделі та їх адаптація : монографія. Кривий Ріг, 2025. 274 с.
5. Коваленко В. Є. Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2020. № 3. С. 45–52.
6. Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 2025. Харків, 2025. 356 с.
7. Стояновська М. М. Інтернет як інститут соціалізації особистості : монографія. Тернопіль, 2024. 198 с.

УДК 159.9

Анна Олександрівна Ремез,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ

У сучасних умовах інтенсифікації освітнього процесу проблема психоемоційного стану здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності. Однією з найбільш стресогенних ситуацій у навчальній діяльності студентів є екзаменаційна сесія, яка супроводжується підвищеним рівнем тривожності, емоційною напругою та психічним виснаженням.

У контексті подолання стресових ситуацій важливе місце займають копінг-стратегії, які розглядаються як сукупність когнітивних, емоційних і поведінкових способів реагування особистості на складні життєві обставини. Вони забезпечують адаптацію до умов середовища, сприяють збереженню психологічної рівноваги та ефективному вирішенню проблем [2].

У психологічній науці виокремлюють різні підходи до класифікації копінг-стратегій. Найбільш поширеним є поділ на проблемно-орієнтовані, емоційно-орієнтовані та уникальні стратегії. Проблемно-орієнтовані стратегії передбачають активне вирішення ситуації (планування, пошук інформації), емоційно-орієнтовані – регуляцію емоційного стану, а уникальні – ухилення від вирішення проблеми.

Екзаменаційна сесія виступає специфічним видом стресу, що потребує мобілізації внутрішніх ресурсів особистості. У цей період студенти застосовують різні копінг-стратегії, зокрема організацію навчальної діяльності, пошук соціальної підтримки, емоційне реагування або уникнення труднощів.

Вибір копінг-стратегій зумовлюється низкою чинників, серед яких важливу роль відіграють індивідуально-психологічні особливості особистості, рівень переживаного стресу, попередній досвід подолання складних ситуацій, а також соціальне оточення. Зокрема, особи з вищим рівнем стресостійкості частіше використовують адаптивні стратегії, тоді як високий рівень тривожності може сприяти застосуванню уникальних форм поведінки [4].

Таким чином, дослідження особливостей вибору копінг-стратегій здобувачами вищої освіти під час екзаменаційної сесії має важливе теоретичне та практичне значення. Воно дозволяє визначити ефективні способи подолання стресу та сприяє розробці рекомендацій щодо підвищення психологічної стійкості студентів.

Висновки. Копінг-стратегії є важливим механізмом адаптації студентів до умов екзаменаційного стресу. Їх вибір залежить від індивідуально-психологічних характеристик та рівня стресу. Формування адаптивних копінг-стратегій сприяє зниженню негативних психоемоційних станів та підвищенню ефективності навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова О. П. Особливості вибору копінг-стратегій студентами в умовах екзаменаційного стресу. *Психологія освіти.* 2020. № 4 (42). С. 66–74.

2. Бондар Л. М., Коваль О. І. Психоемоційний стан студентів у період інтенсивних навчальних навантажень. *Науковий вісник університету.* 2021. № 2 (61). С. 45–53.

3. Гончарова Т. В. Формування стресостійкості у здобувачів вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти. *Психологія і суспільство*. 2022. № 3 (39). С. 21–31.

4. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (2020). Stress, Appraisal, and Coping (Updated Edition). New York : Springer.

5. Іваненко С. П. Когнітивні та емоційні стратегії подолання стресу у студентів. *Сучасна психологія.* 2021. № 1 (12). С. 58–68.

УДК 159.944.4:159.923.2

Владислав Сергійович Роспутний,
аспірант Державного торговельно-економічного університету
ORCID 0009-0009-4171-3772
Науковий керівник:
Микола Степанович Корольчук,
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Державного торговельно-економічного університету
ORCID 0000-0003-2524-4784

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МЕНЕДЖЕРІВ З ПРОДАЖУ В УМОВАХ КРИЗИ

Нинішня професійна діяльність в Україні відбувається в умовах тривалого воєнного стану, що зумовлює негативний стресогенний вплив на психіку особистості. Це проявляється у зниженні адаптивних ресурсів організму й труднощів щодо подолання криз у житті людини. Водночас подолання кризових життєвих ситуацій, успішне їх розв'язання – це процес розвитку особистості, можливість особистісного і професійного зростання. Навпаки, ж якщо ж тиск стресогенних зовнішніх і внутрішніх факторів не вдається подолати, то руйнуються усі життєві плани, повноцінне функціонування людини в соціальному середовищі. Разом з тим вчені і практика життя підтверджують той факт, що людина здатна перебороти труднощі психосоціального характеру.

Це стає ключовим фактором щодо усвідомлення себе, кардинального переосмислення власного «Я» і стає поворотним пунктом, завдяки чому відбуваються істотні зміни щодо життєвих цінностей, інтересів, тобто починається принципово нове життя. У відповідності до таких наукових поглядів – кожна криза, яка зумовлена стресом – це не катастрофа, а виклики, які сприяють особистісному зростанню людини, підтримці і відновленню адаптаційних ресурсів (В. Франкл, Е. Еріксон, В. Барко, Л. Вербицька, Л. Карамушка, В. Крайнюк, М. Корольчук, В. Осьодло та ін.).

З метою аналізу адаптаційних ресурсів менеджерів з продажу в умовах кризи ми використали методику «Дослідження соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Даймонда. Обстеженню підлягали менеджери з продажу мережі магазинів «Епіцентр» м. Києва та області. Група обстежуваних – це чоловіки у кількості 107 осіб у віковому діапазоні 25–55 років, з них 30 % мають вищу освіту, 30 % – середню професійну, 40 % – загальну середню.

Обстеження проводилося дистанційно у жовтні-листопаді 2025 року. Методика дослідження включає 101 ствердження, яке обстежувані оцінювали за від 1 до 6 балів за ступенем вираженості свого суб'єктивного ставлення до нього. У відповідності до ключа підраховувалися бали, оцінка кожної шкали здійснювалась відповідно до формул, представлених у посібнику. Методика включає наступні шкали: адаптивність – дезадаптивність (A); самосприйняття – сприйняття інших (S); емоційний комфорт – дискомфорт (E); контроль внутрішній – зовнішній (I); домінування – підлеглість (D) [с. 89. Психологія для практиків].

На підставі аналізу результатів емпіричного дослідження встановлено особливості професійної адаптації менеджерів з продажу мережі магазинів «Епіцентр». З'ясовано, що показник адаптованості обстежуваних спостерігається у межах середніх величин – 72 бали за критеріями авторів методики. Якісна характеристика отриманих результатів свідчить про те, що менеджери мають середній рівень проявів адаптаційного ресурсу за рахунок таких особистісних характеристик як мотивація, активність, цілеспрямованість, відповідальність, стійкість емоційно-вольової сфери, достатньо виражений самоконтроль і духовний потенціал.

Разом з тим, у частини обстежуваних зафіксовано показники дезадаптації на нижчому, ніж середні інтерпретаційні критерії – 50 б. Таким особам притаманна зневіра в успіх, байдужість до оточення, а також проблеми в поведінковій, емоційно-вольовій та комунікативній сферах. Використання відповідної формули авторів методики дало змогу встановити, що адаптація у 59 % обстежуваних знаходиться на середньому рівні.

Водночас у 41 % обстежуваного в умовах кризи спостерігаються дезадаптаційні розлади. У підсумку встановлено, що формування адаптаційних ресурсів полягає, у першу чергу у тому, щоб мінімізувати процес дезадаптації розвитком емоційно-вольової, комунікативної, поведінкової і духовної сфер особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицька Л. Ф. Стресостійкість як складник успішного розвитку працівників сфери маркетингу. *Психологічний журнал.* 2025. Вип. 14. С. 17–23. DOI : https://doi.org/10.31499/2617-2100.14.2025.328724

2. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви та ресурси. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 3 (67). С. 124–133.

3. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. К. : Міленіум, 2004. 265 с.

4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. К. : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

5. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Ніка-Центр, 2012. 536 с.

6. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 712 с.

7. Сафін О. Д. Емоційний компонент психологічної готовності військовослужбовця як його особистісний ресурс: проблема формування. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 4 (68). С. 139–145. URL : https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/257665

8. Osyodlo, V., Kokun, V. Aleshchenko, I. Pischko, N. Lozinska Personality and Health in Military Context: A Study of Combatants and Injured Servicemen Mental Health. *Global Challenges Journal* 2024-07-17. DOI 10.56508/mhgcj.v7i1.207

9. Soroka O., Kravchenko O., Mishchenko M., Levenets A., Korolchuk V., Myronets S., Tsymbal S., Vakhotska I., and Hotsuliak N. Development of Specialists' Stress Tolerance in the Process of Their Professional Activity. *Human Factors, Business Management and Society*, 2022. Vol. 56. P. 196–204. URL : https://openaccess.cms-conferences.org/publications/book/978-1-958651-32-2/article/978-1-958651-32-2_24

УДК 378:72

Анастасія Олександрівна Семенцова,
магістр архітектури, аспірантка
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-9572-1465
Науковий керівник:
Олег Семенович Слєпцов,
доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри основ архітектури та архітектурного проєктування
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-5441-5453

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ АРХІТЕКТОРІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АРХІТЕКТУРИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

В умовах сучасного кризового суспільства та наслідків воєнних руйнувань перед системою вищої освіти постає нагальна проблема підвищення якості підготовки фахівців, здатних до масштабної відбудови країни. Підготовка архітекторів нового покоління вимагає не лише передачі технічних знань, але й потужного психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу. Сучасний здобувач вищої освіти є одночасно об'єктом і суб'єктом освіти та виховання, що в умовах кризового середовища потребує особливої уваги до його психологічної адаптації. Вирішення цього складного завдання неможливе без звернення до історичного досвіду післявоєнної відбудови, носієм якого є Українська Академія Архітектури (УАА), та інтеграції сучасних підходів педагогіки вищої школи.

Історичний досвід УАА у формуванні архітектурної освіти. Українська Академія Архітектури була створена у 1945 році на базі філії 1944 року з головною метою – всебічно сприяти якнайшвидшому відновленню міст і сіл, а також забезпечити підготовку висококваліфікованих творчих та наукових кадрів. У своїй програмній статті щодо завдань Академії на 1946–1950 роки її перший президент Володимир Заболотний чітко окреслив грандіозність планів: від відбудови житлового фонду до впровадження нових будівельних матеріалів.

Особливий акцент В. Заболотний робив на педагогічній та наставницькій діяльності. Він зазначав, що масштаби руйнувань вимагають безпрецедентної кількості фахівців: *«за приблизними підрахунками для проектування тільки в 1948 році потрібні будуть 1500 архітекторів... Академія Архітектури повинна взяти найактивнішу участь у підготовці кадрів»[1]*. Педагогічний підхід того часу був глибоко практичним та інтегрованим у виробництво: лабораторії Академії та її експериментальні майстерні ставали школою виробничого навчання для студентів, а вчені Академії брали широку участь у розробленні навчального процесу та складанні підручників. Це був приклад комплексної соціалізації молодого фахівця в умовах повоєнної кризи.

Сучасні психолого-педагогічні виклики та гуманізація освіти. Сьогодні, коли Україна знову стоїть перед викликом відбудови, підходи до підготовки архітекторів мають спиратися на сучасні досягнення педагогічної науки. Як зазначається у навчальному посібнику «Педагогіка» (Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко, 2020), ефективність освітнього процесу прямо залежить від педагогічної майстерності викладача та його гуманістичної спрямованості. Педагог вищої школи сьогодні відіграє роль не лише лектора, але й наставника та психолога.

Педагогічна діяльність сучасної УАА: наставництво Олега Слєпцова. Спадкоємність поколінь та історичних традицій УАА яскраво втілюється у діяльності її нинішнього президента – доктора архітектури, професора Олега Слєпцова, який очолює кафедру Основ архітектури та архітектурного проєктування КНУБА. Аналіз його діяльності демонструє глибоку інтеграцію практичної архітектури у педагогічний та виховний процеси.

Дослідження ролі особистості в системі архітектурної освіти засвідчує, що О. Слєпцов реалізує модель інноваційного наставництва, глибоко інтегрованого у цифровий простір. Використання авторського YouTube-каналу як сучасного дидактичного інструмента забезпечує транспарентність освітнього процесу та сприяє ранній професійній соціалізації здобувачів вищої освіти. Публічна трансляція захистів кваліфікаційних робіт студентів КНУБА, огляди Всеукраїнських конкурсів та навчальних проєктів формують стимулююче академічне середовище. Такий відкритий підхід ефективно нівелює психологічні бар'єри молоді перед публічними виступами та активізує її залучення до професійного оточення з перших етапів навчання.

Висновки. Зіставляючи потребу у 1500 архітекторах для відбудови у 1948 році із сьогоднішніми масштабами руйнувань, ми чітко бачимо циклічність історичних викликів. Досвід Української академії архітектури від повоєнних стратегій відбудови В. Заболотного до інноваційних практик наставництва

О. Слєпцова переконливо доводить, що в кризові періоди підготовка фахівців має виходити за межі виключно утилітарної інженерної підготовки. Ефективна відбудова держави вимагає психолого-педагогічного середовища, заснованого на гуманізації освіти, діагностиці здібностей та сучасному наставництві. Такий підхід сформує стійку особистість архітектора, перетворивши травмовану війною молодь на творців нової України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заболотний В. Г. Завдання Академії архітектури УРСР у 1946–50 р. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*. 1946. № 1. С. 11–15.

2. Руденко М. В. Педагогічна діагностика : навч.-метод. посіб. Київ : НАОУ, 2006. 144 с.

3. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.

4. Становлення та діяльність Академії архітектури УРСР (1944–1955): архівні матеріали. 1955.

5. Oleg Sleptsov : відеоканал / YouTube. URL : https://www.youtube.com/@osleptsov (дата звернення: 11.03.2026).

УДК 159.9:316.48

Варвара Юріївна Сергієнко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ТЕ-24
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

КЛАСИФІКАЦІЇ КОНФЛІКТІВ

У сучасному суспільстві конфлікти є невід'ємною частиною міжособистісної та соціальної взаємодії. Вони виникають у різних сферах життя людини – у сім'ї, колективі, освітньому середовищі, професійній діяльності та суспільстві загалом. Саме тому важливого значення набуває вивчення класифікацій конфліктів, адже це дає змогу краще зрозуміти їхню природу, причини виникнення та способи врегулювання [1].

У науковій літературі конфлікт розглядається як зіткнення протилежних інтересів, цілей, позицій, поглядів або цінностей сторін взаємодії. Одним із найбільш поширених підходів є поділ конфліктів за кількістю учасників. За цим критерієм виокремлюють внутрішньоособистісні, міжособистісні, особистісногрупові та міжгрупові конфлікти [2]. Внутрішньоособистісний конфлікт пов'язаний із суперечностями всередині особистості, а міжособистісний виникає між людьми в процесі спілкування та спільної діяльності.

Важливим є також поділ конфліктів за сферою прояву. У цьому випадку розрізняють сімейні, трудові, педагогічні, політичні, соціальні та міжетнічні конфлікти. Кожен із них має свої особливості, пов'язані зі специфікою середовища, у якому він виникає. Наприклад, трудові конфлікти часто пов'язані з розподілом обов'язків, умовами праці чи стилем керівництва, тоді як педагогічні виникають між учасниками освітнього процесу [3].

Ще одним критерієм класифікації є характер перебігу конфлікту. За цим показником конфлікти поділяють на відкриті та приховані, короткочасні та затяжні, конструктивні та деструктивні. Конструктивні конфлікти здатні сприяти

розвитку, виявленню проблем і пошуку ефективних рішень, тоді як деструктивні призводять до погіршення стосунків, стресу та зниження ефективності спільної діяльності.

Не менш важливим є поділ конфліктів за причинами виникнення. У цьому контексті виділяють конфлікти інтересів, цінностей, ролей, ресурсів, інформації та комунікації. Наприклад, конфлікти ресурсів часто виникають через обмеженість матеріальних або організаційних можливостей, а конфлікти цінностей – через відмінності у світогляді та переконаннях [4; 5].

Отже, класифікація конфліктів має важливе теоретичне та практичне значення. Вона дозволяє систематизувати знання про конфлікти, визначати їхні особливості та добирати найбільш ефективні способи попередження й розв'язання. Розуміння різновидів конфліктів є необхідною умовою формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців у сфері управління, психології та освіти [4; 5; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

2. Конфліктологія : навчальний посібник / Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко. Київ : КНЕУ, 2003. 315 с.

3. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Київ : Знання, 2019. 407 с.

4. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

5. Заушнікова М. Ю., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Бізнес-переговори та посередництво: психологічний аспект : навчальний посібник / Держ. податковий ун-т. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 195 с.

6. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підгот. здобувачів бакалаврського першого рівня вищ. освіти спец. А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

7. Калениченко Р. А., Коханець А. С. Конфліктологія і психологія управління. Київ : Компринт, 2021. 167 с. ISBN 978-617-8007-43-0

УДК 378.147

Вікторія Володимирівна Сіренко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-9222-317X

СТРЕСИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

У сучасному динамічному світі стрес перетворився на невід'ємний атрибут людського існування. Процеси глобалізації, нескінченний інформаційний потік, соціально-економічна нестабільність, а для України – ще й виклики повномасштабної війни, вивели рівень психоемоційної напруги на критичну позначку. Питання вивчення природи стресу, його джерел та способів мінімізації його руйнівних наслідків сьогодні є не просто академічним завданням, а життєвою необхідністю для збереження ментального та соматичного здоров'я нації [4].

Наукове розуміння стресу базується на працях Ганса Сельє, який визначив його як неспецифічну відповідь організму на будь-яку висунуту до нього вимогу. Автор теорії довів, що організм людини реагує на подразники за певною схемою, яку він назвав загальним адаптаційним синдромом [3]. Цей процес включає початкову стадію тривоги (миттєва мобілізація всіх систем), стадію резистентності (спроба адаптуватися до тривалого навантаження) та стадію виснаження, яка настає, коли внутрішні ресурси вичерпуються [1].

Важливо зауважити, що стрес не завжди є негативним явищем. Короткочасний еустрес виступає драйвером розвитку, підвищує працездатність та допомагає адаптуватися до нових умов. Проте тривалий дистрес стає руйнівним фактором, що виснажує імунну систему та дезорганізує психіку [2].

Стресори, що впливають на сучасну людину, мають різнорідну природу та можуть діяти комплексно. Фізіологічні чинники включають фізичний біль, хронічні захворювання, порушення режиму сну та харчування, а також екстремальні температурні чи шумові впливи. Психологічні стресори часто коріняться у внутрішніх конфліктах особистості: заниженій самооцінці, нереалістичних

очікуваннях (перфекціонізмі), страху перед соціальною оцінкою чи невизначеністю майбутнього [2].

Соціально-середовищні чинники охоплюють міжособистісні конфлікти в сім'ї та на роботі, фінансову незахищеність, а також надмірне інформаційне навантаження. Окремим, найбільш травматичним пластом є екстремальні стресори – військові дії, втрата житла або близьких людей, що призводять до глибоких трансформацій особистості та потребують тривалої реабілітації [4].

Якщо людина тривалий час перебуває під дією стресорів без належного відновлення, розвиваються психосоматичні розлади. Це можуть бути серцево-судинні патології, розлади травлення, хронічні головні болі. На когнітивному рівні стрес проявляється погіршенням концентрації уваги та пам'яті, що суттєво знижує продуктивність навчання чи роботи. Емоційна сфера реагує появою апатії, дратівливості або тривожних станів, які за відсутності корекції можуть перерости у клінічну депресію [3].

Ефективна боротьба зі стресом вимагає комплексного підходу, що поєднує роботу з тілом, емоціями та мисленням. Копінг-стратегії (стратегії подолання) можна поділити на кілька напрямів. Когнітивні методи передбачають зміну сприйняття ситуації. Рефреймінг дозволяє подивитися на проблему як на виклик або можливість для росту. Важливим є також опанування технік тайм-менеджменту, що допомагає структурувати хаотичний потік справ і повертає відчуття контролю над власним життям [5].

Фізіологічні методи спрямовані на зниження рівня «гормонів стресу» через фізичну активність. Регулярні прогулянки, заняття спортом та дихальні вправи (наприклад, техніка глибокого діафрагмального дихання) допомагають швидко стабілізувати стан нервової системи. Також високу ефективність демонструє метод прогресивної м'язової релаксації, який дозволяє знімати тілесні затиски. Соціальна підтримка є критично важливою складовою резильєнтності [5]. Спілкування з однодумцями, підтримка родини та, у разі потреби, звернення до професійних психологів дозволяють людині не залишатися наодинці зі своїми переживаннями[4].

Стрес є невід'ємним механізмом еволюційної адаптації, проте в умовах сучасності він часто переходить межу корисного впливу. Ключ до успішного життя в стресогенному середовищі полягає не в ілюзорному намаганні повністю уникнути проблем, а у формуванні психологічної стійкості. Свідоме ставлення до свого режиму, розвиток емоційного інтелекту та вчасне використання технік релаксації дозволяють мінімізувати негативний вплив стресорів та зберегти внутрішній ресурс для повноцінного життя [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітенко Н. В. Загальна та медична психологія. К. : Здоров'я, 2004. 544 с.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості : навч. посібник. К. : КНТ, 2007. 296 с.
3. Осьодло В. І. Психологія стресу: теоретико-методологічний аналіз. *Актуальні проблеми психології.* 2012. Т. 5, вип. 12. С. 156–164.
4. Романчук О. Жити в часи війни: як зберегти внутрішню стійкість. Львів : Видавництво Свічадо, 2022. 128 с.
5. Титаренко Т. М. Психологічна стійкість особистості: соціальна адаптація в умовах кризи. К. : Міленіум, 2018. 212 с.

УДК 364.62:159.9:34:305

Валентина Валеріївна Сірик,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та соціальних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

Юридична професія відноситься до категорії високостресових видів діяльності, що підтверджується результатами сучасних емпіричних досліджень. Зокрема, за даними досліджень 2022 року встановлено, що серед представників юридичної спільноти близько 28 % демонструють симптоми депресивних станів, 19 % мають прояви тривожних розладів, а понад 21 % характеризуються схильністю до адиктивних форм поведінки. Це свідчить про наявність системного психологічного навантаження, притаманного професійній діяльності юристів.

Водночас виявлено статистично значущі гендерні відмінності у рівні психологічного благополуччя: жінки, зайняті у юридичній сфері, демонструють вищі показники психологічного дистресу порівняно з чоловіками ($p < 0,05$). Така тенденція узгоджується із сучасними уявленнями про гендерну специфіку реагування на стресові ситуації. Подальші дослідження (2023 р.) підтверджують стійкість гендерних відмінностей у виборі копінг-стратегій. Зокрема, встановлено, що жінки частіше застосовують емоційно-орієнтовані підходи до подолання труднощів, а також активно залучають соціальну підтримку, тоді як чоловіки переважно орієнтуються на поведінкові та проблемно-орієнтовані стратегії, спрямовані на безпосереднє вирішення ситуації. Актуальніші емпіричні дані (2024 р.) дозволяють деталізувати ці відмінності. Виявлено, що жінки частіше використовують комбінований підхід, поєднуючи кілька копінг-стратегій одночасно, серед яких домінують звернення по соціальну

підтримку, позитивна когнітивна переоцінка ситуації та емоційне реагування. Натомість чоловіки, як правило, демонструють більш уніфіковану (моностратегічну) модель поведінки, орієнтовану на обмежене коло адаптаційних механізмів.

У межах професійного середовища юридичної діяльності зазначені відмінності посилюються впливом структурних чинників. Зокрема, жінки-юристки частіше стикаються з додатковими стресогенними факторами, такими як прояви гендерної дискримінації, обмеження у кар'єрному просуванні, а також необхідність поєднання професійних обов'язків із сімейними ролями. Це створює додаткове навантаження та ускладнює процес психологічної адаптації. Крім того, за результатами сучасних досліджень, близько чверті працівників юридичної сфери зазнають проявів професійного булінгу, причому поширеність цього явища є вищою серед жінок. Такий досвід негативно впливає на вибір копінг-стратегій, посилює рівень психологічного виснаження та підвищує ризики розвитку емоційного вигорання.

Таким чином, гендерні особливості подолання складних життєвих ситуацій у юридичній сфері формуються під впливом як індивідуально-психологічних, так і соціально-структурних чинників, що обумовлює необхідність їх комплексного врахування у наукових дослідженнях і практиці психологічної підтримки.

Важливим є те, що сучасні дослідження підкреслюють соціальну природу гендерних відмінностей у копінгу: вони формуються під впливом культурних норм, професійних очікувань і гендерних ролей, а не лише індивідуально-психологічних особливостей.

Таким чином, у юридичній сфері гендерні відмінності у подоланні складних життєвих ситуацій проявляються на трьох рівнях: психоемоційному (рівень дистресу); поведінковому (тип копінг-стратегій); соціально-структурному (умови професійного середовища). Отже, жінки-юристки характеризуються вищим рівнем психологічного дистресу та більш складною структурою копінг-стратегій. Чоловіки частіше використовують раціональні та уникальні моделі подолання стресу. Гендерні відмінності у копінгу мають системний характер і зумовлені як психологічними, так і соціальними чинниками. Професійне середовище юридичної сфери підсилює ці відмінності через нерівність і високий рівень стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. American Bar Association. Mental Health and Well-Being Resources for Legal Professionals. 2025. URL : https://www.americanbar.org/groups/diversity/disabilityrights/resources/mental-health-awareness-month/ (дата звернення: 17.04.2026).

2. Gibson B. D. Lawyers, Trauma, and Professional Well-Being. *Arkansas Law Review*. 2025. URL : https://scholarworks.uark.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1274&context=alr (дата звернення: 17.04.2026).

3. Guertin R. Health Determinants and Outcomes among Women Lawyers. *Canadian Journal of Women and the Law*. 2024. DOI 10.3138/cjwl.2023.06.01 ; URL : https://utppublishing.com/doi/abs/10.3138/cjwl.2023.06.01 (дата звернення: 17.04.2026).

4. Wiley L. Too stressed to de-stress? The experience of work stress among attorneys. *Frontiers in Psychology*. 2023. DOI 10.3389/fpsyg.2023.11182056 ; URL : https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11182056/ (дата звернення: 17.04.2026).

5. Yablonska T. Emotional experiences and coping strategies in stressful situations. *Roczniki Psychologiczne*. 2024. URL : https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1234660 (дата звернення: 17.04.2026).

6. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

7. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

УДК 376:37.091.2:159.9

Віталій Сергійович Скобля,
здобувач вищої освіти академічної групи ФВСм-25
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0009-0006-6349-9680
Науковий керівник:
Микола Васильович Руденко,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-2069-0566

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На національному рівні запит щодо інтеграції інклюзивної освіти у процеси освіти (початкова, середня та вища) наразі переходить з площини формального залучення до площини офіційного та структурного визначення, як стандартної частини освітнього процесу. На законодавчому рівні процес визначення інклюзивної освіти, розпочатий у 2011 році [1], доповнений у 2017 [2] та фундаментально оновлений у 2021–2022 рр. [3] вказує на запит суспільства до оновлення загальноприйнятих норм залучення якомога більшої аудиторії до стандартизованого процесу освіти.

Варто зауважити, що окрім одного з основних викликів, а саме забезпечення психологічно-педагогічного супроводу для осіб з особливими освітніми потребами (ООП), перед освітянами з'являються і додаткові виклики адаптації методів викладання загального навчального процесу. І процес інтеграції інклюзивності додатково ускладнюється навчальним процесом у надзвичайних ситуаціях, що пов'язані з воєнним станом [4].

Як результат, через руйнування навчальних закладів, відсутність електропостачання та для забезпечення безпеки учасників навчального процесу, додано і дистанційний формат навчання, який тільки ускладнює можливість надання психолого-педагогічного забезпечення.

Загалом, вищеописаний фундамент проблем створює низку викликів для вчителів, де ускладнюються можливості психолого-педагогічного впливу через

встанов педагога. Фактично, через розбалансований навчальний процес (дистанційне навчання, перервання освітнього процесу через повітряні тривоги, надзвичайні ситуації) освітянам важко підвищити ефективність психологічних механізмів впливу на особистість здобувача освіти з особливими освітніми потребами. Деякі тактики психолого-педагогічного впливу стають неефективними (приклади тактик: переконання, навіювання, приклад, заохочення, індивідуалізація, організація ситуації успіху) [5].

Вищеописані тези вказують на те, що при наявних умовах та ресурсах педагоги повинні додатково акцентувати увагу на підвищенні ефективності розуміння психологічних особливостей учасників навчального процесу (в тому числі із особливими освітніми потребами). Глибоке розуміння та використання амбівалентного підходу (зустріч полярних феноменів педагогічної практики: колективу й індивідуальності, хаосу і порядку, свободи і відповідальності, диференціації й інтеграції тощо), або «методу вибуху», яким користувався А. Макаренко – моделювання педагогом несподіваної ситуації, в якій «об'єкт виховання» ще не перебував та в якій він не може використати звичну модель поведінки, що базується на сформованих усвідомлених і неусвідомлених стереотипах реакції [6].

Отже, освітлені вище проблеми та виклики психолого-педагогічного забезпечення є ще більш наочними в роботі з особами з особливими освітніми потребами, і рух педагога у сторону глибинного розуміння психологічних механізмів є фундаментальною основою для покращення ступеня освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011. Дата оновлення: 09.08.2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.03.2026).

2. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017. Дата оновлення: 15.09.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.03.2026).

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021. Дата оновлення: 30.08.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 28.03.2026).

4. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України : матеріали VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 року. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. 697 с.

5. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навчальний посібник / К. І. Почка, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова, М. В. Руденко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. 176 с.

6. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. С. 17–18.

УДК 159.922.8

Маргарита Сергіївна Стеценко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD),
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531

ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ ПЕРЕД ЗОВНІШНІМ НЕЗАЛЕЖНИМ ОЦІНЮВАННЯМ (ЗНО)

Сучасна система оцінювання знань у формі Національного мультипредметного тесту (НМТ) створює для учнів 11 класів не лише інтелектуальний, а й значний емоційний виклик. В умовах обмеженого часу, високої конкуренції та стресового фону (наслідки пандемії, воєнного стану) саме рівень емоційної стійкості стає вирішальним чинником, який впливає на результат тестування не менше, ніж фактичні знання [2, с. 113].

Емоційна стійкість учнів 11 класів є інтегральною властивістю особистості, що включає здатність до саморегуляції, контролю тривожності та підтримання працездатності в умовах хронічного стресу, спричиненого підготовкою до НМТ [2, с. 115; 3, с. 26].

Найбільш інформативними методиками для діагностики рівня емоційної стійкості старшокласників перед НМТ є: шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна [1, с. 47], опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф (адаптація Шевеленкової) [4, с. 59], а також методика діагностики рівня емоційного вигорання (для виявлення виснаження на етапі інтенсивної підготовки) [5, с. 192].

Практика показує, що учні з високим рівнем знань, але низькою емоційною стійкістю, демонструють на НМТ результати на 15–20 % нижчі за свої звичайні досягнення (явище «тестового ступору») [1, с. 49]. Натомість учні з середніми знаннями, але адекватною самооцінкою та низькою реактивною тривожністю, часто перевищують очікувані бали [2, с. 117].

Ключовими маркерами низької емоційної стійкості в період перед НМТ є: порушення сну, емоційна лабільність (різкі зміни настрою), уникаюча поведінка (відкладання підготовки), соматичні скарги без органічних причин (головний біль, тахікардія перед пробним тестуванням) [3, с. 28; 5, с. 194].

Системна діагностика емоційної стійкості має бути не разовим заходом, а моніторингом (3 зрізи: на початку навчального року, за 2 місяці до НМТ та за тиждень до іспиту) [3, с. 30]. Це дозволяє виявити негативну динаміку та вчасно застосувати корекційні заходи [5, с. 198].

Розробка та впровадження програми психологічного супроводу на основі даних діагностики (тренінги саморегуляції, дихальні техніки, формування навичок тайм-менеджменту та когнітивного переструктурування) довела свою ефективність у зниженні рівня передтестової тривожності на 30–40 % в експериментальних групах [2, с. 118; 3, с. 31].

Гендерні та індивідуально-психологічні відмінності суттєво впливають на прояви емоційної нестійкості перед НМТ [2, с. 114]. Дівчата, згідно з емпіричними спостереженнями, демонструють вищий рівень особистісної тривожності та схильність до «емоційного зараження» в групі (паніка перед тестуванням поширюється швидше) [1, с. 50]. Учні з меланхолійним типом темпераменту та низькою самооцінкою потребують індивідуального супроводу, тоді як екстраверти з високою самооцінкою часто недооцінюють рівень стресу, що призводить до раптових зривів безпосередньо під час НМТ [3, с. 27]. Тому діагностика має враховувати не лише рівень стійкості, а й предиктори її зниження, притаманні конкретному учневі [4, с. 61].

Запровадження технології «психологічного дебрифінгу» за результатами діагностики емоційної стійкості значно підвищує ефективність підготовки до НМТ [3, с. 29]. Після проведення скринінгу та індивідуальної бесіди, де учень усвідомлює свої «слабкі місця» (наприклад, схильність до катастрофізації або уникаючої поведінки) та отримує конкретні алгоритми саморегуляції, показники реактивної тривожності знижуються вже за 2–3 тижні [1, с. 48]. Такий підхід трансформує абстрактне переживання («я боюся НМТ») у конкретний план дій, що є основою формування зрілої емоційної стійкості [2, с. 118].

Діагностика емоційної стійкості учнів 11 класів перед НМТ є необхідним компонентом психолого-педагогічного супроводу [5, с. 199]. Вона дозволяє не лише прогнозувати ризики неуспіху, але й будувати адресну корекційну роботу [2, с. 116]. Включення скринінгу емоційного стану до системи підготовки до НМТ є ефективним засобом підвищення загальної стресостійкості та академічної успішності старшокласників [3, с. 32].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спілбергер Ч. Д., Ханін Ю. Л. Дослідження тривожності в системі оцінювання психологічної готовності до іспитів. *Психологічна діагностика.* Київ, 2019. № 2 (34). С. 45–52.

2. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічна стійкість старшокласників в умовах підвищеного стресового навантаження (підготовка до ЗНО / НМТ). *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2021. Вип. 56. С. 112–119.

3. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Психологічна робота зі старшокласниками в період підготовки до незалежного оцінювання: діагностика та корекція емоційних станів. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2022. № 4 (27). С. 24–33.

4. Шевеленкова Т. Д., Фоміна Т. Г. Адаптація методики «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф для українських старшокласників. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія.* 2020. № 2 (13). С. 57–63.

5. Ткачук С. О. Моніторинг емоційного вигорання учнів випускних класів перед незалежним оцінюванням. *Психологічні перспективи.* 2023. Вип. 42. С. 189–202.

Назар Олександрович Тимошенко,
здобувач вищої освіти академічної групи зЕП-24
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

«ОБРАЗ», «РЕПУТАЦІЯ», «АВТОРИТЕТ» ЯК СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ

У межах сучасної психології та управлінських наук поняття «образ» (імідж), «репутація» та «авторитет» утворюють єдиний аналітичний комплекс, що відображає різні рівні соціального сприйняття індивіда або організації. Попри концептуальну близькість, ці категорії мають різну природу походження та функціональне призначення у процесі соціальної взаємодії, що потребує їх чіткого розмежування.

Образ (імідж) виступає як сконструйована модель зовнішньої презентації суб'єкта, яка формується з урахуванням очікувань і потреб конкретної аудиторії. Його характерною рисою є керованість і варіативність: образ може свідомо модифікуватися залежно від комунікативних цілей, ситуаційного контексту та стратегій впливу. Він реалізується через сукупність візуальних, мовленнєвих і поведінкових сигналів, забезпечуючи первинне формування уявлення про суб'єкта в соціальному просторі [4].

Репутація, на відміну від образу, є результатом тривалого узагальнення досвіду взаємодії та соціальних оцінок. Вона має інерційний і відносно стабільний характер, оскільки базується на підтверджених діями характеристиках суб'єкта. Її формування відбувається поступово через накопичення інформації про надійність, послідовність поведінки, професійну компетентність і відповідальність. У цифровому середовищі репутація набуває особливої чутливості до інформаційних впливів, оскільки швидко поширюється та фіксується у відкритих комунікаційних системах [1; 2; 3].

Авторитет можна розглядати як найглибший рівень соціального визнання, що ґрунтується не лише на зовнішній оцінці, а й на внутрішньому прийнятті

суб'єкта іншими людьми. Його основою є поєднання професійної компетентності, моральної надійності та здатності до впливу без формального примусу. На відміну від іміджу та репутації, авторитет передбачає добровільне визнання права на вплив, що надає йому особливого психологічного статусу.

У сфері освіти та управління авторитет виконує стабілізуючу та регулятивну функцію. Він знижує рівень невизначеності у взаємодії, підвищує ефективність комунікації та сприяє формуванню довірливих відносин між учасниками професійного процесу. Особливо це проявляється в педагогічному середовищі, де авторитет викладача безпосередньо впливає на мотивацію та залученість здобувачів освіти [6; 7].

Взаємозв'язок між розглянутими поняттями має не лінійний, а поетапно-динамічний характер. Початкове уявлення про суб'єкта формується через образ, який задає напрямок подальшого сприйняття. У разі підтвердження цього уявлення реальними діями воно трансформується у репутацію, що акумулює соціальний досвід оцінювання. У свою чергу, стабільна позитивна репутація може стати підґрунтям для формування авторитету як найвищого рівня довіри.

Водночас порушення узгодженості між декларованим образом і фактичною поведінкою суб'єкта призводить до деформації репутації та поступової втрати авторитету. У сучасному інформаційному суспільстві цей процес відбувається особливо швидко через високу швидкість поширення інформації та відкритість комунікаційного середовища. Натомість гармонійна відповідність між зазначеними рівнями сприяє зміцненню соціальної позиції та підвищенню ефективності професійної діяльності [5; 8].

Таким чином, «образ», «репутація» та «авторитет» доцільно розглядати як взаємопов'язані, але функціонально різні етапи соціального сприйняття, що утворюють цілісну систему формування ставлення до суб'єкта. Їх комплексний аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми соціальної взаємодії та управління комунікаційними процесами в професійному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Телебенєва Є. О. Вплив репутаційного менеджменту на управлінські процеси у глобальних і національних компаніях. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VIII Міжнародної конференції, 12 листопада 2025 року. Київ : Ліра-К, 2026. С. 184–186. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18491

2. Калениченко Р., Коханець А., Сковира, О. Особливості підтримки ділової репутації в мережі інтернет. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. Вип. 60 (2). С. 41–49. DOI : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-60-2-41-49

3. Бєляєва Н. Є., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Особливості формування і збереження ділової репутації в онлайн-середовищі. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (78). С. 24–31. DOI 10.33099/2617-6858-2024-78-2-24-31 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/2992733

4. Калениченко Р. А., Телебенева Є. О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

5. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Нежинська О. О. Психологія бізнесу. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 270 с. ISBN 978-966-337-674-5

6. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка. Київ : КНУБА, 2020. 164 с. ISBN 978-966-624-226-6

7. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

8. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. Бібліогр. в кінці тем. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

УДК 159.947

Олександр Олександрович Ткаченко,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСБ 24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD) у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ СПОНУКАЛЬНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження спонукальної сфери особистості є фундаментальним завданням сучасної психології, оскільки саме внутрішня мотивація визначає стратегії адаптації людини в умовах кризового суспільства. Складність діагностики цього конструкту зумовлена його латентним характером та схильністю суб'єкта до викривлення відповідей під впливом соціальних очікувань. Розуміння особливостей діагностичного інструментарію дозволяє глибше оцінити адаптаційний потенціал особистості [1].

Спонукальна сфера особистості розглядається як складна ієрархічна система мотивів, потреб, цілей та ціннісних орієнтацій. Генетичний аналіз особистості, запропонований С. Д. Максименком, вказує на те, що спонукальна сфера не є статичною, а постійно трансформується у процесі життєдіяльності суб'єкта [2]. Головною особливістю її діагностики є необхідність розмежування між декларативними мотивами та реально діючими спонуками.

Для отримання об'єктивної картини спонукальної сфери у сучасній психології доцільно застосовувати інтегрований підхід, що базується на використанні взаємодоповнюючих методів [3]. Зокрема, застосування проективних методик, таких як тематична апперцепція чи аналіз незавершених речень, дозволяє дослідникові вийти за межі когнітивного контролю суб'єкта та виявити латентні потреби. Важливим доповненням виступають психосемантичні методи, зокрема семантичний диференціал, за допомогою яких стає можливим реконструювати індивідуальну систему значень особистості. Нарешті, використання стандартизованих методик діагностики мотивації досягнення забезпечує необхідну кількісну оцінку провідних спонук діяльності в стресових умовах.

Особливою рисою сучасної діагностики є її перехід у цифровий формат з використанням онлайн-платформ (зокрема, Zoom). Це вимагає від психолога суворої стандартизації процедури та контролю за емоційним станом респондента. Важливо враховувати ситуативний контекст та вплив зовнішніх кризових обставин на актуалізацію базових потреб, що може тимчасово деформувати спонукальну ієрархію [4]. Діагностична робота повинна бути спрямована на виявлення ресурсів для психологічної саморегуляції та професійного самозбереження фахівця.

Таким чином, особливості діагностики спонукальної сфери полягають у необхідності синтезу кількісних методів із якісним аналізом проективних даних. Тільки такий підхід дозволяє вийти за межі «фасадної» мотивації та сформувати об’єктивне уявлення про внутрішні ресурси особистості, що є підґрунтям для успішної соціалізації майбутнього фахівця в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини як психологічна проблема. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1574/1/st7.pdf

2. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. К. : ТОВ «КММ». 296 с. URL : http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6029/1/Maksymenko.pdf

3. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching.* 2024. Vol. 13 (3). P. 147–158. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/4003

4. Берташ М. І., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Особливості організації професійно-психологічного відбору спеціалістів до діяльності в складних та екстремальних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Випуск 3 (67). С. 63–70. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/1647

УДК 159.9:316.6

Олесь Олександрович Трачук,
здобувач вищої освіти академічної групи МО-23-2
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ІМІДЖ: ДВА ТИПИ МОТИВАЦІЇ, ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

У сучасній психологічній науці індивідуальний імідж розглядається як складне соціально-психологічне утворення, що відображає цілеспрямовано сформоване уявлення про особистість у свідомості інших людей. Його формування зумовлюється не лише зовнішніми факторами та соціальними очікуваннями, але й внутрішніми психологічними механізмами, серед яких провідну роль відіграє мотивація. Аналіз мотиваційних основ формування іміджу дозволяє глибше зрозуміти природу поведінки особистості у процесі самопрезентації та соціальної взаємодії.

У науковій літературі виокремлюють два основні типи мотивації, що лежать в основі формування індивідуального іміджу: внутрішню [інтринсивну] та зовнішню [екстринсивну]. Внутрішня мотивація пов’язана з потребою особистості у самовираженні, самореалізації та досягненні внутрішньої гармонії. У цьому випадку імідж формується як відображення реальних цінностей, установок і особистісних якостей індивіда. Такий імідж характеризується автентичністю, цілісністю та стійкістю, оскільки ґрунтується на внутрішніх переконаннях і не залежить значною мірою від ситуативних факторів [1; 3; 4].

Зовнішня мотивація, навпаки, зумовлена прагненням отримати соціальне схвалення, досягти певного статусу, визнання або уникнути негативної оцінки. У цьому випадку імідж формується відповідно до очікувань соціального середовища, норм і стандартів, що домінують у певній групі чи професійній спільноті. Такий підхід до формування іміджу часто передбачає використання

спеціальних стратегій самопрезентації, адаптацію поведінки та комунікативних стилів до вимог аудиторії [2; 5].

Водночас у реальній практиці ці два типи мотивації не існують ізольовано, а взаємодіють між собою, утворюючи складну систему регуляції поведінки. Ефективний індивідуальний імідж формується за умови гармонійного поєднання внутрішніх прагнень особистості та зовнішніх соціальних вимог. Надмірна орієнтація виключно на зовнішню мотивацію може призвести до втрати автентичності, внутрішнього дискомфорту та зниження довіри з боку оточення. Натомість домінування лише внутрішньої мотивації без урахування соціального контексту може ускладнювати процес адаптації та ефективної комунікації.

Особливого значення проблема мотивації формування іміджу набуває у професійній діяльності, зокрема в умовах публічного управління, бізнесу та освіти, де від ефективності самопрезентації залежить успішність взаємодії, прийняття рішень і досягнення поставлених цілей. У кризових умовах роль внутрішньої мотивації зростає, оскільки вона забезпечує психологічну стійкість, тоді як зовнішня мотивація сприяє гнучкій адаптації до змінного середовища [2; 7; 8].

Крім того, формування індивідуального іміджу тісно пов’язане з розвитком комунікативних навичок, здатністю до рефлексії та усвідомлення власних цілей і цінностей. У освітньому процесі важливо створювати умови, що сприяють розвитку внутрішньої мотивації студентів, одночасно формуючи навички ефективної самопрезентації, що відповідає вимогам професійного середовища [6; 8].

Отже, індивідуальний імідж є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх мотиваційних чинників. Його ефективність визначається рівнем узгодженості між особистісною автентичністю та соціальними очікуваннями. Розуміння мотиваційної природи іміджу дозволяє більш свідомо підходити до процесу його формування та корекції, що є важливим для професійного розвитку та успішної соціальної взаємодії [1; 4; 5; 9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Нежинська О. О. Психологія бізнесу. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 270 с. ISBN 978-966-337-674-5

2. Калениченко Р. А., Остаповський О. В., Телебенева Є. О. Психологічні аспекти публічного управління : навч. посібник / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2025. 271 с. Бібліогр. в кінці тем. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/14138

3. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підгот. здобувачів бакалаврського першого рівня вищ. освіти спец. А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

4. Калениченко Р. А., Телебенева Є. О. Іміджелогія : навч. посібник. Київ : ЦП Компринт, 2023. 131 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/13752

5. Заушнікова М. Ю., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Бізнес-переговори та посередництво: психологічний аспект : навчальний посібник / Держ. податковий ун-т ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 195 с. : іл. Бібліогр. : с. 192–195.

6. Chernyshev D. O., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Peculiarities of technique of teaching technical disciplines in the institution of higher education of the building profile. *Strength of Materials and Theory of Structures.* 2022. Issue 108. P. 35–62. DOI 10.32347/2410-2547.2022.108.35-62

7. Калениченко Р., Сілаєв Ю., Телебенєва Є. Психологічний супровід професійного зростання майбутніх спеціалістів в кризових умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. Вип. 81 (5). С. 69–75. URL : https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-69-75

8. Паламарчук Д. А. Особливості застосування методів зацікавлення студентів на заняттях. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 20 квітня 2023 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 188–190.

9. Бєляєва Н. Є., Калениченко Р. А., Телебенєва Є. О. Особливості формування і збереження ділової репутації в онлайн-середовищі. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (78). С. 24–31. DOI 10.33099/2617-6858-2024-78-2-24-31 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/2992733

Ольга Степанівна Фаль,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ПОНЯТТЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

Складні життєві ситуації – це обставини, які порушують звичний спосіб життя людини, викликають сильне емоційне напруження та потребують адаптації. До таких ситуацій можуть належати втрата близької людини, хвороба, конфлікти, життєві кризи, зміна місця проживання чи роботи. Такі події часто супроводжуються стресом і потребують значних психологічних ресурсів для подолання.

Емоційні реакції на складні ситуації – це природні почуття та поведінка людини, які виникають у відповідь на стрес, небезпеку або серйозні життєві труднощі. Такі реакції допомагають організму адаптуватися, але іноді можуть ускладнювати прийняття рішень. Найчастіше людина відчуває страх, тривогу, розгубленість, гнів, сум або відчай. Інколи виникає почуття безсилля або невпевненості у майбутньому. Емоційна реакція є природною, оскільки психіка людини намагається пристосуватися до нових умов [3].

Етапи переживання складної життєвої ситуації часто описують за моделлю, схожою на 5 стадій прийняття втрати або кризи. Її запропонувала психологиня Elisabeth Kübler-Ross. Ці етапи можуть з’являтися не строго по порядку, інколи люди повертаються до попередніх стадій.

1. *Заперечення* (людині важко повірити в те, що сталося. Типові думки: «Цього не може бути», «Це помилка»). Заперечення працює як психологічний захист, щоб психіка поступово адаптувалася до новини.

2. *Гнів.* Етап, коли реальність починає усвідомлюватися, з’являється злість. Людина може злитися на себе, інших людей, обставини, світ загалом. Це нормальна реакція на несправедливість або втрату.

3. *Торг.* Людина намагається знайти спосіб змінити ситуацію або пом’якшити її. Наприклад: «Якби я зробив інакше…», «Якщо я дуже постараюся, все ще можна виправити».

4. *Депресія (смуток).* З'являється усвідомлення реальності втрати або проблеми. Можуть виникати: сильний сум, апатія, втома, відчуття безнадії. Це період глибокого переживання.

5. *Прийняття.* Людина починає приймати ситуацію і адаптуватися до неї. Це не означає, що біль зникає, але з'являється: спокійніше ставлення, готовність рухатися далі, пошук нових сенсів [цит. за 5].

Індивідуальні особливості реагування на складні життєві ситуації формуються під впливом багатьох чинників, серед яких важливе місце посідають темперамент, характер, рівень емоційної стабільності, життєвий досвід та система цінностей людини. Значну роль відіграють також механізми психологічного захисту, які допомагають особистості зменшувати внутрішню напруженість та підтримувати психічну рівновагу в умовах стресу.

Важливим аспектом реагування на складні життєві обставини є використання копінг-стратегій, що включають когнітивні, емоційні та поведінкові способи подолання труднощів. Одні люди схильні активно шукати шляхи вирішення проблеми, інші – намагаються уникати складної ситуації або зосереджуються на емоційному переживанні подій. Ефективність таких стратегій значною мірою залежить від рівня розвитку саморегуляції, рефлексії та здатності особистості до адаптації [1].

Не менш важливим чинником є соціальна підтримка, яка може надходити від сім'ї, друзів, колег або інших соціальних груп. Наявність підтримуючого соціального середовища сприяє зниженню рівня стресу, підвищує впевненість людини у власних можливостях та допомагає ефективніше долати життєві труднощі.

Однією з ключових характеристик, що визначає індивідуальні реакції на складні життєві ситуації, є резильєнтність – здатність особистості зберігати психологічну стійкість і відновлювати емоційну рівновагу після пережитих труднощів. Високий рівень резильєнтності сприяє більш конструктивному ставленню до проблем, активному пошуку рішень та швидшій адаптації до змінних умов життя [4].

Таким чином, складна життєва ситуація характеризується певною взаємодією зовнішніх та внутрішніх чинників, що сприяють або перешкоджають спроможності особистості подолати її. До таких ситуацій можуть належати втрата близької людини, хвороба, конфлікти, життєві кризи, зміна місця проживання чи роботи. Індивідуальні особливості реагування на складні життєві ситуації визначаються сукупністю внутрішніх психологічних ресурсів особистості та зовнішніх соціальних факторів. Дослідження цих особливостей має

важливе значення для розроблення ефективних психологічних методів підтримки, профілактики стресових розладів та формування адаптивних стратегій поведінки в умовах життєвих труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. Ф. Психологічна допомога особистості : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 256 с.

2. Лазарус Р. Психологічний стрес і процес подолання / пер. з англ. Київ : Основи, 2004. 480 с.

3. Ялом І. Лікування від кохання та інші психотерапевтичні новели / пер. з англ. Київ : Основи, 2018. 352 с.

4. Петрук Н. В. Концептуальне обґрунтування понять «життєва криза» та «кризові ситуації». *Наукові записки. Серія: Психологія.* 2019. № 2. С. 45–52.

5. Шахов В. І., Шахов В. В. Психологічні особливості подолання складних життєвих ситуацій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету.* 2018. № 54. С. 112–118.

УДК 159.9:334.722

Анастасія Віталіївна Федіско,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0001-2440-0143

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ФОРМУВАННІ КАР'ЄРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМЦІВ

У сучасних умовах соціально-економічних змін та нестабільності особливого значення набуває дослідження психологічних чинників формування кар'єрного потенціалу особистості, особливо в контексті підприємницької діяльності. Кар'єрний потенціал доцільно розглядати не лише як сукупність наявних здібностей і ресурсів, а як відкриту систему, що постійно розвивається та трансформується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Він відображає здатність особистості до професійної самореалізації, адаптації до змін і досягнення поставлених цілей [10, с. 45].

Аналіз наукових підходів дозволяє стверджувати, що структура кар'єрного потенціалу є багатовимірною. Вона включає когнітивний компонент, який забезпечує професійну компетентність; мотиваційний – що визначає спрямованість діяльності; емоційно-вольовий – який відповідає за стійкість і здатність долати труднощі; а також поведінковий – що проявляється у реальних діях та ініціативності. Водночас, на відміну від традиційних підходів, у сучасних умовах важливішим стає не просто наявність цих компонентів, а їх узгодженість і здатність до швидкої перебудови залежно від ситуації.

Підприємницька діяльність, як особливий вид професійної активності, висуває підвищені вимоги до психологічних характеристик особистості. Вона пов'язана з невизначеністю, ризиком і необхідністю прийняття рішень в умовах обмеженої інформації. Саме тому ключовими стають такі риси, як відповідальність, ініціативність, гнучкість мислення та здатність до самостійного вибору стратегій поведінки. Дослідження показують, що підприємці з високим

рівнем внутрішньої мотивації та самоефективності демонструють значно кращі результати діяльності [2, с. 134].

Окремої уваги заслуговує концепція психологічного капіталу, яка на мою думку, є однією з найбільш перспективних у поясненні успішності підприємницької діяльності. Вона включає оптимізм, надію, резилієнтність і віру у власні сили, що дозволяє особистості не лише досягати цілей, а й зберігати ефективність у кризових ситуаціях. У сучасних українських реаліях, де підприємці часто працюють в умовах високої невизначеності, саме ці якості стають визначальними для виживання і розвитку бізнесу [10].

Разом із тим варто підкреслити, що кар'єрний потенціал не формується ізольовано – він є результатом взаємодії особистісних якостей і соціального середовища. Освіта, професійний досвід, культурні цінності та навіть економічна ситуація в країні суттєво впливають на можливості його реалізації. У цьому контексті важливим є розвиток так званих гнучких навичок (soft skills), які забезпечують здатність ефективно діяти в умовах невизначеності та змін [2, с. 78].

На мою думку, однією з ключових проблем сучасного підходу до кар'єрного розвитку є переоцінка зовнішніх факторів (освіта, ресурси, зв'язки) і недооцінка внутрішніх психологічних механізмів. Насправді саме здатність до саморегуляції, самодисципліни та усвідомленого управління власною діяльністю є визначальною у досягненні успіху. Підприємець, який не володіє цими навичками, навіть за наявності сприятливих умов, часто не може реалізувати свій потенціал.

Крім того, вважаю, що кар'єрний потенціал підприємця слід розглядати як процес безперервного розвитку, а не як кінцевий результат. Успішний підприємець – це не той, хто досяг певного рівня, а той, хто здатний постійно навчатися, адаптуватися і змінюватися відповідно до нових викликів. У цьому сенсі важливим стає розвиток метакогнітивних навичок – уміння аналізувати власний досвід, робити висновки та коригувати поведінку.

Таким чином, психологічний аспект формування кар'єрного потенціалу підприємців є комплексним і динамічним явищем. Його ефективний розвиток можливий лише за умови поєднання особистісних якостей, внутрішньої мотивації та здатності до саморегуляції. У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток психологічного капіталу та підприємницького мислення, які забезпечують не лише професійний успіх, а й здатність до виживання в умовах нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом. К. : Центр учбової літератури, 2018. 468 с. URL : http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/12435/mod_resource/cont ent/1/balabanova_l_v_sardak_o_v_upravlinnya_personalom.pdf

2. Основи підприємництва : підручник / Т. О. Біляк, С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська та ін. ; під заг. ред. Н. В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с. URL : https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8104/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D 1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf

3. Goleman D. Emotional Intelligence. New York : Bantam Books, 2017. 352 p. URL : https://opac.ucu.edu.ua/bib/270048

4. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця. К. : Інформ. аналіт. агентство, 2016. 200 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1651/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BD_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80_12.pdf

5. Luthans F., Youssef C. M., Avolio B. J. Psychological Capital and Beyond. New York : Oxford University Press, 2015. 320 p. URL : https://books.google.com.ua/books?id=jTQcBgAAQBAJ&pg=PR5&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

6. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

7. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

8. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження в соціальній філософії Франкфуртської школи (спроба осмислення в контексті глобалістики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03 / АПН України ; Інститут вищої освіти. К., 2003. 18 с.

9. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти. *Практична філософія.* 2006. № 6. С. 37–41.

10. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістовні ознаки. *Наука і освіта.* 2014. № 5. С. 45–52. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_5_10

11. Савченко О. Я. Психологія управління. К. : Каравела, 2020. 304 с. URL : https://karavela.com.ua/index.php?route=product/product&product_id=229

УДК 159.923.2-053.6

Олександра Олександрівна Федоричко,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії (PhD) у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік є критичним періодом формування особистості, в межах якого активно розгортаються процеси самопізнання, становлення ідентичності та визначення життєвих орієнтирів. Одним із ключових психологічних процесів цього етапу виступає самоактуалізація як прагнення особистості до реалізації власного потенціалу, розвитку здібностей і досягнення внутрішньої цілісності.

У сучасній психології самоактуалізація розглядається як багатовимірний процес, що включає мотиваційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Вона пов’язана з потребою підлітка у самоствердженні, пошуку власного «Я» та формуванні індивідуальної системи цінностей. Згідно з підходами, представленими у вітчизняній психологічній науці, розвиток особистості в підлітковому віці значною мірою залежить від умов соціального середовища та характеру міжособистісної взаємодії [1; 2].

Самоактуалізація у підлітковому віці має специфічні особливості, зумовлені ще недостатньою сформованістю самосвідомості та емоційної регуляції. Підлітки часто переживають внутрішні суперечності між прагненням до автономії та потребою у соціальному схваленні. Це зумовлює нестабільність самооцінки та ситуативність поведінкових проявів.

Важливим чинником самоактуалізації виступає освітнє середовище, яке створює умови для розвитку пізнавальної активності, творчого мислення та соціальної взаємодії. Як зазначає Н. П. Бондаренко, сучасне освітнє середовище виконує не лише навчальну, але й світоглядно-формувальну функцію, впливаючи на становлення ціннісних орієнтацій особистості [8].

Особливу роль у процесі самоактуалізації відіграє психологічне благополуччя підлітка, яке визначає рівень внутрішньої гармонії, задоволеності життям та здатності до самореалізації. Високий рівень психологічного благополуччя сприяє формуванню позитивної «Я-концепції» та підвищує мотивацію до особистісного розвитку [5].

У кризових умовах розвитку сучасного суспільства процес самоактуалізації може ускладнюватися через підвищений рівень стресу, невизначеність соціальних перспектив та емоційну нестабільність. Водночас саме подолання кризових ситуацій сприяє активізації внутрішніх ресурсів особистості та формуванню адаптивних стратегій поведінки [3].

Суттєвим аспектом самоактуалізації є розвиток комунікативної компетентності, яка дозволяє підлітку ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем, будувати конструктивні міжособистісні відносини та реалізовувати власний потенціал у груповій діяльності. У цьому контексті важливим є формування навичок конфліктологічної поведінки та здатності до конструктивного вирішення суперечностей [4].

Психологічні чинники становлення особистості у підлітковому віці включають також розвиток творчого мислення, що є одним із механізмів самоактуалізації. Творча активність дозволяє підлітку виходити за межі стереотипних уявлень, формувати індивідуальний стиль діяльності та реалізовувати внутрішній потенціал [7].

Отже, самоактуалізація у підлітковому віці є складним багаторівневим процесом, що формується під впливом особистісних, соціальних та середовищних чинників. Її ефективність залежить від рівня психологічного благополуччя, особливостей освітнього середовища, розвитку комунікативних навичок та здатності до подолання кризових ситуацій. Успішна самоактуалізація виступає ключовою умовою гармонійного розвитку особистості та її подальшої соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навчальний посібник для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

3. Калениченко Р., Сілаєв Ю., Телебенєва Є. Психологічний супровід професійного зростання майбутніх спеціалістів в кризових умовах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 5 (81). С. 69–75. DOI 10.33099/2617-6858-2024-81-5-69-75

4. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

5. Поняття психологічного благополуччя та його структурні компоненти: сучасний науковий дискурс / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова, І. Сирко. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3302–3313. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3302-3313 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічні чинники становлення особистості в студентському віці / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко, І. М. Мороз, Н. Ю. Соловйова. *Наукові перспективи.* 2026. № 1 (67). С. 2082–2095. DOI 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2082-2095 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36271

7. Красильник Ю. С., Мороз І. М., Калениченко Р. А. Психологічні умови формування творчої особистості здобувача вищої освіти. *Наукові перспективи.* 2025. № 11 (65). С. 2377–2391. DOI 10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2377-2391

8. Бондаренко Н. П. Освітнє середовище сучасності як предмет світоглядної демаркації. *Освітній дискурс.* 2023. № 47 (12). С. 87–101. DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-9

УДК 159.147

Ірина Миколаївна Федун,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податково університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

САМООЦІНКА ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Сьогоднішні умови життя в Україні, пов'язані з військовим станом, суттєво позначаються на психоемоційному стані молоді. У багатьох спостерігається підвищений рівень тривожності, напруження, емоційна нестабільність та інші негативні переживання. У зв'язку з цим особливо важливою стає проблема самооцінки психічних станів, адже саме вона визначає, наскільки людина здатна розуміти свої емоції, адекватно оцінювати внутрішній стан і справлятися з труднощами в кризових ситуаціях.

Самооцінка психічних станів є важливою складовою самосвідомості особистості. Вона охоплює усвідомлення власних емоційних реакцій, рівня тривожності, здатності протистояти стресу та загального психологічного самопочуття. Її значення полягає в тому, що вона виконує регулятивну функцію: впливає на поведінку людини, її рішення та здатність адаптуватися до складних і невизначених умов [1, с. 45].

В умовах війни молодь постійно стикається з різноманітними стресовими чинниками – від надлишку тривожної інформації до відчуття небезпеки та соціальної нестабільності. Це значно ускладнює здатність адекватно оцінювати власний психічний стан [3, с. 570].

У результаті одні можуть недооцінювати серйозність своїх переживань, тоді як інші – навпаки, перебільшувати їх, що негативно впливає як на психологічне здоров'я, так і на загальний рівень адаптації.

Значна частина молоді демонструє середній та високий рівень тривожності, що супроводжується невпевненістю у власних можливостях, емоційною лабільністю та труднощами у саморегуляції. Водночас адекватна самооцінка

психічних станів виступає важливим ресурсом психологічної стійкості, сприяє розвитку копінг-стратегій та підвищує рівень адаптації до кризових умов [2, с. 245].

Важливим напрямом психолого-педагогічної роботи є формування навичок рефлексії, емоційної саморегуляції та розвитку емоційного інтелекту. Це дозволяє молоді краще усвідомлювати власні психічні стани, ефективніше справлятися зі стресом та знижувати рівень психологічного напруження.

Отже, проблема самооцінки психічних станів молоді в умовах військового стану є надзвичайно актуальною та потребує подальшого теоретичного і практичного дослідження. Формування адекватної самооцінки виступає важливим чинником забезпечення психологічного благополуччя та успішної соціальної адаптації молоді в кризових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. С. 45–52.

2. Сергєєнкова О. П. Дослідження емоційної сфери в юнацькому віці. *Теорія і практика сучасної психології.* 2018. № 3. С. 243–247.

3. Lai J., Ma S., Wang Y., Cai Z., Hu J., Wei N. et al. Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *Netw JAMA.* 2020. № 3 (3). P. 569–583.

УДК 159.944.4

Вікторія Анатоліївна Фетісова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ 25-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та громадських дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ: ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ

Термін професійного вигоряння виник у 1974 р., коли фахівець у галузі психіатрії Г. Фреденберг у ході досліджень виявив, що у працівників компанії поступово втрачається інтерес до роботи, зменшується працездатність, з'являється втома, згасає активність та трудова ініціатива. Лікар стверджував, що це явище ніяк не пов'язане із звичайною втомою, доводячи це тим, що втома зникає після гарного сну і вихідного дня, а це захворювання не пропадає після відпочинку.

Працюючи у напруженому інтенсивному ритмі щодня, персонал відчуває як емоційну так і фізичну перенапругу [5]. З таким навантаженням співробітники відчувають втому, яка не проходить навіть після гарного відпочинку, відчувають відчуття виснаження у фізичному та емоційному сенсі, втрату енергії, безсоння, млявість, відмову у спілкуванні з іншими людьми, втеча у свої думки, втрата віри в себе.

Організм людини здатний опановувати нервову напругу, яку їй доводиться відчувати протягом робочого дня, але коли кількість її зростає і перевищує денну норму, з'являється перенапруга і організму все важче прийти до тями з кожним днем. Тому надлишок напруги накопичується і стає, врешті-решт неосяжним сніжним комом, наслідком якого і є своєрідний механізм захисту організму у відповідь на перенапругу [2].

Насправді розвиток синдрому професійного вигоряння відбувається протягом досить тривалого часу, але оскільки кожна людина індивідуальна, то хтось «згорає» за п'ять років, а хтось бореться довше чи менше. Вчені наголошують,

що більш схильними до синдрому вигоряння є особи чуйні, вразливі, інтроверти, яким властивий низький рівень психічної стійкості до негативного впливу оточення.

Серед причин появи синдрому вчені вирізняють абсолютно різні. Наприклад, нездатність поєднувати роботу та інші сфери життєдіяльності, взаємодія з іншими людьми – головний ризик розвитку синдрому. Спілкуючись з людьми, ми як фахівці включаємося в їх проблеми, думаємо, чим можемо допомогти у розв’язанні тієї чи іншої проблеми клієнта, тобто пропускаємо всі проблеми через себе, спільно з нашими тривогами і переживаннями вони і створюють перенапругу. Існують і інші причини: низька заробітна плата, неможливість допомогти людині у важких ситуаціях [3].

Процес професійного вигоряння вивчався багатьма фахівцями в галузі психіатрії, кожен з яких пропонував свій поділ на етапи, але загалом можна виокремити п'ять основних етапів даного феномену:

1. «Медовий місяць» – працівник задоволений своїми умовами праці, виявляє прагнення працювати, активний, відчуває перші стреси і згодом починає розчаровуватись у своїй роботі.

2. «Брак палива» – відчуття втоми, яке відчувається постійно, поява безсоння, втрата інтересу до виконання обов'язків, втрачається інтерес до взаємодії з колективом, ухилення від обов'язків, поява депресії та агресії. Якщо створити правильну мотивацію, то працівник продовжуватиме «вигоряти» і перейде до наступної стадії.

3. «Хронічна» – поява хронічної дратівливості, виснаження, почуття пригніченості, постійна нестача часу, проблеми зі здоров'ям, яким не надається особливого значення (стрибки тиску, головний біль, тахікардія). Може розвинутись залежність від нікотину, алкоголю чи кофеїну.

4. «Криза» – розвиток хронічних захворювань, які загрожують життю людини, втрата працездатності, невдоволення власним життям.

5. «Пробивання стіни» – відчуття розпачу, безпорадності, усвідомлення, що життя безглузде. Захворювання, набуті раніше, стають вкрай небезпечними та призводять до хвороб, що загрожують життю людини [4].

Таким чином, професійне вигорання – це стан людини, який розвивається на тлі стресу в умовах професійної діяльності, що призводить до психічного та емоційного виснаження внутрішніх ресурсів. До чинників його появи належать: нездатність поєднувати роботу та інші сфери життєдіяльності, взаємодія з іншими людьми, низька заробітна плата,

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Christina Maslach, Michael P. Leiter. The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it. San Francisco : Jossey-Bass, 1997. 256 p.

2. Emily Nagoski, Amelia Nagoski. Burnout: The secret to unlocking the stress cycle. New York : Ballantine Books, 2019. 304 p.

3. Ткачук Т. А. Синдром професійного вигорання як проблема сучасної психологічної науки. *Технології розвитку інтелекту* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України. К. : 2016. Том 2, № 1 (12). URL : http://www.psytir.org.ua/

4. Панкратова І. В., Гущина Т. М. Напрями профілактики професійного вигорання практичних психологів закладів освіти. *Психологія і особистість.* 2021. № 1. С. 78–86.

5. Якимчук О. О. Психологічні особливості професійного вигорання особистості. *Психологічний часопис.* 2020. № 5. С. 45–52.

УДК 159.95.316.6

Тетяна Анатоліївна Хмуринська,
здобувачка вищої освіти академічної групи 11психмз
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Валерія Валеріївна Тарасова,
доктор філософії з психології, викладач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0003-2550-5526

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

Сучасний психологічний обрій України характеризується безпрецедентним рівнем навантаження на когнітивні та емоційні ресурси особистості. Хронічний стрес, який спричинений повномасштабною війною, економічною дестабілізацією та руйнацією соціальних структур, став константою повсякденного існування. У цьому контексті особливої уваги заслуговує стан жіночої половини популяції, на плечі якої ліг подвійний тягар: необхідність збереження родинного гомеостазу в умовах небезпеки та активна участь у соціально-економічному житті країни. Резилієнтність як здатність до відновлення та адаптивного зростання постає не лише як індивідуальна характеристика, а й як фундамент ментального здоров'я нації та запорука її виживання.

В XVII–XVIII століттях поняття резильєнтності використовувалося для визначення характеристик фізичних явищ матеріалів, які мають функцію набувати початкову форму після попередньої деформації. Згодом цей термін почали активно використовувати в різних науках: психології, біології, медицині. Перші згадки про резильєнтність в психології датуються 1940–1950 роками, коли психологи спостерігали за дітьми війни, які пережили травмуючі події. Вони звернули увагу, що деякі діти швидко адаптовуватися, не дивлячись на стрес. У науковий обіг уперше його ввела Еммі Вернер [3], яка впродовж 40 років спостерігала за дітьми з острова Кауаї на Гаваях. Дослідниця звернула увагу, що попри несприятливі умови проживання: бідність, голод, насильство, третина дітей виросли успішними.

У вітчизняній психологічній школі провідним дослідником цього напрямку є Г. Лазос, яка інтерпретує резилієнтність як складне біо-психо-соціальне

явище, яке постає як здатність особистості до успішної адаптації в умовах загрози життю та функціонуванню, що дозволяє їй виходити з випробувань більш загартованою та ресурсною. Важливо підкреслити, що резильєнтність не є синонімом неуразливості. Це радше здатність інтегрувати травматичний досвід у структуру «Я» без втрати функціональності [1, с. 145]. Саме тому, розвиток резильєнтності, як адаптивного чинника, критично важлива, що є запорукою гнучкості мислення, здатності відновлюватися та пристосовуватися до складних життєвих обставин.

Дані досліджень 2023–2024 років свідчать про критичні рівні вигорання серед працюючих жінок в Україні. Наприклад, серед академічного персоналу університетів високий рівень емоційного виснаження зафіксовано у 61 % жінок проти 48 % чоловіків. Це явище пояснюється не лише війною, а й так званим «робочо-сімейним конфліктом». Жінки змушені виконувати професійні обов'язки у ситуації постійної загрози, одночасно забезпечуючи побут та психологічну підтримку дітям та чоловікам-військовим [5]. Як зазначає Едіт Егер у книзі «Дар», неможливість відновитися призводить до «в’язниці власного розуму», де людина стає заручником власних страхів та соціальних очікувань. Вихід із цієї пастки можливий лише через розвиток резилієнтності як свідомого напрацювання навичок самовідновлення [4].

Узагальнюючи результати досліджень [5] можна констатувати, що українці обирають більш конструктивні стратегії подолання стресу, де 36 % віддають перевагу спілкуванню з друзями та родиною, а для жінок це є ключовим ресурсом. Проте загальний рівень задоволеності власним станом продовжує знижуватися (з 41 % у 2022 до 36 % у 2025 році), що вказує на вичерпання природних запасів адаптивності. Програми ментального здоров’я мають фокусуватися на «тиловій резильєнтності», надаючи жінкам інструменти для управління власним ресурсом, щоб вони могли продовжувати виконувати свої життєво важливі соціальні функції.

Збереження та розвиток резильєнтності українських жінок є важливим завданням для наукового суспільства, що забезпечує не лише перемогу в сьогоднішніх випробуваннях, а й успішну відбудову країни в майбутньому, адже психологічна стійкість жінки - це не лише її приватна справа, а й безпека її дітей, стабільність її родини та майбутнє всієї української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазос Г. П. Психологічна резильєнтність: основні підходи та напрямки досліджень. *Актуальні проблеми психології.* 2018. Т. 3, вип. 14. С. 142–163.

2. Maslach C. Burnout: The Cost of Caring. Cambridge : ISHK, 2003. 204 p.

3. Werner E. E. Resilience in development. *Current Directions in Psychological Science.* 1995. Vol. 4, No. 3. P. 81–85.

4. Eger E. E. The Gift: 12 Lessons to Save Your Life. New York : Scribner, 2020. 224 p.

5. Diamant I and Kalfon Hakhmigari M, 2025. Temporal disorientation during war: associations with work-family conflict, emotional distress, and burnout. Front. Psychol. 16:1565639. DOI 10.3389/fpsyg.2025.1565639

УДК 159.944.4:159.9.072

Людмила Степанівна Хомутовська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз 25-2
Державного податкового університету
ORCID 0009-0004-4294-8737
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ОГЛЯД ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне кризове суспільство, що функціонує в умовах воєнного стану, соціальної нестабільності та тривалих загроз безпеці, характеризується пролонгованим і кумулятивним характером стресових впливів. За таких умов стрес перестає бути ситуативною реакцією на окрему подію та набуває ознак хронічного психоемоційного напруження, що поступово трансформує адаптаційні механізми особистості. Це зумовлює зростання ризиків професійного виснаження, зниження ефективності діяльності та порушення психологічного благополуччя населення загалом [4; 5]. У таких умовах особливого значення набуває дослідження стратегій подолання стресу (копінг-стратегій) як ключового механізму психологічної саморегуляції, що забезпечує збереження внутрішньої рівноваги та адаптивного функціонування особистості.

Проблематика стресу має ґрунтовне теоретичне підґрунтя у світовій психологічній науці. Класичне розуміння феномену стресу пов’язане з роботами Г. Сельє, який розглядав його як універсальну неспецифічну реакцію організму на будь-яку вимогу середовища та описав динаміку стресової реакції через фази тривоги, резистентності та виснаження. Така інтерпретація дозволила закласти фізіологічну основу для подальших психологічних досліджень механізмів адаптації. Водночас подальший розвиток наукової думки продемонстрував, що пояснення стресу лише через фізіологічні процеси є недостатнім для розуміння його психологічних наслідків.

Суттєвий концептуальний зсув відбувся в межах когнітивного підходу, запропонованого Р. Лазарусом і С. Фолкман, які визначили стрес як результат транзакції між особистістю та середовищем, що опосередковується когнітивною оцінкою ситуації [2]. Відповідно до цієї моделі, визначальним чинником стресового переживання є не об'єктивні характеристики події, а її суб'єктивна інтерпретація та співвіднесення з наявними ресурсами подолання. Таким чином, стрес постає як динамічний процес взаємодії вимог ситуації та адаптаційного потенціалу особистості.

Подальше розширення розуміння стресу відбулося в межах біопсихосоціального підходу. Зокрема, концепція алостатичного навантаження Б. МакЮена пояснює механізми накопичувального «зносу» регуляторних систем організму в умовах хронічного стресу [3]. Цей підхід особливо актуальний для аналізу тривалих кризових ситуацій, коли стрес не має чітко визначеного завершення. Натомість салютогенний підхід А. Антоновського акцентує увагу на ресурсах збереження здоров'я та ролі почуття когерентності як інтегративного чинника стресостійкості [1]. У такому ракурсі подолання стресу розглядається не лише як реакція на загрозу, а як активний процес мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

В українському науковому дискурсі проблема адаптації до тривалої травматизації та кризових умов ґрунтовно висвітлена у працях Т. М. Титаренко підкреслено значення особистісної активності та життєтворчої позиції у процесі подолання труднощів [7; 8]. Дослідження Л. М. Карамушки, Н. Пов'якель, О. Тімченка, І. Єрмакова та інших учених розкривають специфіку професійного стресу та механізми саморегуляції в умовах підвищеного навантаження [9–12]. Дослідники І. Пєтухова, М. Заушнікова акцентують увагу на особливостях впливу війни на психоемоційний стан населення та копінг-стратегії як ключовий чинник відновлення психологічного благополуччя особистості, профілактики соціально-психологічної дезадаптації [4; 5].

У межах транзакційної моделі копінг визначається як сукупність когнітивних, емоційних і поведінкових зусиль, спрямованих на регуляцію стресового впливу та мінімізацію його негативних наслідків [2]. Копінг-поведінка має багаторівневий характер і включає когнітивну переоцінку ситуації, емоційну регуляцію, активні поведінкові дії та залучення соціальної підтримки. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що адаптивність копінгу визначається не стільки типом окремої стратегії, скільки гнучкістю її застосування та відповідністю конкретним умовам діяльності. Ригідність копінг-репертуару, навпаки, підвищує ризик професійного виснаження та психологічної дезадаптації.

Емпіричні дослідження демонструють, що структура копінг-поведінки варіюється залежно від професійного досвіду та умов діяльності. Зокрема, у роботі І. О. Пєтухової, М. А. Корж, Т. В. Субіної встановлено, що зі зростанням професійного стажу зменшується частка уникальних стратегій та посилюється орієнтація на активне розв'язання проблем, що свідчить про формування більш зрілого копінг-репертуару [6]. Це підтверджує динамічний характер копінгу як системи психологічної саморегуляції.

З огляду на багатовимірність копінг-поведінки, особливого значення набуває добір валідного психодіагностичного інструментарію. Однією з найбільш поширених методик є Coping Strategy Indicator (CSI) Дж. Амірхана, яка дозволяє виокремити три базові стратегії подолання стресу: розв'язання проблем, пошук соціальної підтримки та уникання. Перевагами CSI є чітка факторна структура та можливість групового застосування, що забезпечує надійність отриманих результатів. Водночас обмеженням методики є її зосередженість переважно на поведінковому рівні реагування.

Більш диференційовану оцінку копінг-поведінки забезпечує опитувальник Ways of Coping Questionnaire, розроблений Р. Лазарусом і С. Фолкман. Методика охоплює широкий спектр стратегій: від конфронтації та дистанціювання до позитивної переоцінки та прийняття відповідальності, що дозволяє глибше аналізувати когнітивно-емоційні механізми регуляції стресу [2]. Її застосування є особливо доцільним у дослідженнях динаміки копінгу в умовах кризового навантаження.

Важливе місце у психодіагностиці копінг-стратегій посідає методика Coping Inventory for Stressful Situations (CISS) Н. Ендлера та Дж. Паркера, яка спрямована на виявлення трьох стильових орієнтацій: на завдання, на емоції та на уникання. CISS дозволяє оцінити відносно стабільні патерни реагування, що формуються в процесі тривалої адаптації та мають суттєве значення для аналізу хронічного професійного стресу.

Комплексне застосування зазначених методик забезпечує багаторівневий аналіз копінг-поведінки: CSI дозволяє фіксувати базові поведінкові реакції, WCQ деталізує когнітивно-емоційні механізми, а CISS визначає стильові характеристики реагування. Такий інтегративний підхід підвищує валідність емпіричних висновків та дозволяє оцінити гнучкість копінг-репертуару як показник адаптивного потенціалу особистості.

Таким чином, сучасний психодіагностичний інструментарій дослідження стратегій подолання стресу є науково обґрунтованим і практично релевантним для аналізу адаптаційних процесів в умовах кризового суспільства. Поєднання теоретичних моделей стресу з валідними методиками психодіагностики створює методологічну основу для подальших емпіричних досліджень, спрямованих на

виявлення копінг-профілів різних соціальних і професійних груп та розробку програм психологічної підтримки, орієнтованих на формування адаптивних стратегій подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Antonovsky A. Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well. San Francisco : Jossey-Bass, 1987. 238 p.

2. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York : Springer Publishing Company, 1984. 445 p.

3. McEwen B. S. Stress, adaptation, and disease: allostasis and allostatic load. *Annals of the New York Academy of Sciences.* 1998. Vol. 840. P. 33–44. DOI 10.1111/j.1749-6632.1998.tb09546.x

4. Пєтухова І. О., Заушнікова М. Ю., Клевець Л. М. Способи зниження рівня тривоги населення в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. Вип. 4 (68). С. 123–129. URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/download/262311/259004

5. Пєтухова І. О., Заушнікова М. Ю., Каськов І. В. Психологічне благополуччя особистості в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України.* 2023. № 3 (73). С. 124–130. DOI 10.33099/2617-6858-23-73-3-124-129 ; URL : http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/16701/9492

6. Пєтухова І. О., Корж М. А., Субіна Т. В. Копінг-стратегії у професійній діяльності адвокатів в умовах підвищеного стресу. *Габітус.* 2025. № 68. С. 188–193. URL : http://habitus.od.ua/journals/2024/68-2024/33.pdf

7. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 208 с.

8. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : монографія / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Міленіум, 2016. 320 с.

9. Карамушка Л. М. Психологічні чинники професійного стресу у державних службовців. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2013. № 1. С. 95–103.

10. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика. *Практична психологія та соціальна робота.* 1998. № 6–7. С. 3–6.

11. Миронець С. М., Тімченко О. В. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 312 с.

12. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков, Г. М. Несен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.

УДК 378.147

Вероніка Павлівна Циба,
здобувачка вищої освіти академічної групи 45 ПРПС педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
Ігор Васильович Каськов,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID 0000-0002-7422-5128

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА ПОВЕДІНКУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

В умовах інтенсивної соціокультурної динаміки сучасного суспільства особливої актуальності набуває дослідження теоретичних та практичних аспектів психологічного становлення особистості в підлітковому віці. Підлітковий вік є критичним етапом онтогенезу, що характеризується докорінною трансформацією самосвідомості та інтенсивним пошуком ідентичності. Центральним утворенням цього періоду постає самооцінка, яка представляє собою не лише як функцію відображення ставлення індивіда до самого себе, а й як фундаментальний внутрішній регулятор соціальної активності та міжособистісної взаємодії.

Теоретичний аналіз поставленої проблеми свідчить, що самооцінка є складним компонентом «Я-концепції». У межах гуманістичного підходу (К. Роджерс, А. Маслоу) вона розглядається через призму конгруентності між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» [3, с. 185–192]. Для підліткового віку характерне прагнення до самостійності, яке часто входить у суперечність із гострою потребою у визнанні з боку референтної групи однолітків. Саме в цей період відбувається перехід від зовнішніх оцінок дорослих до формування автономної системи самосприйняття, що робить поведінку підлітка лабільною та чутливою до соціальних впливів. Як зазначають українські дослідники (зокрема, М. Й. Боришевський), саме адекватна самооцінка є передумовою успішної саморегуляції та попередження внутрішньоособистісних конфліктів [1, с. 118–125].

Ключовим психологічним новоутворенням даного віку є так зване «почуття дорослості», яке докорінно змінює вектор характеру поведінки. Через

брак життєвого досвіду потреба у визнанні власної дорослості часто реалізується через демонстративні та протестні реакції. Поведінка, вчинки та дії підлітка стають основними формами для самоствердження, спрямовані на завоювання статусу в групі. Взаємозв'язок самооцінки та поведінки має двосторонній характер: сформоване ставлення до себе визначає вибір стратегій – від лідерства та просоціальної активності до соціальної ізоляції та девіацій [4, с. 148–155].

Додатковим чинником, який входить до особливостей самооцінки підлітка, є акцентуації характеру. Спираючись на концепцію К. Леонгарда, можна стверджувати, що певні загострені риси стають «фільтром», який деформує об'єктивність самосприйняття. Наприклад, гіпертимний тип схильний до неадекватно завищеної самооцінки, що виявляється у некритичному ставленні до ризикованих вчинків [2, с. 42–49].

Отже, теоретичне вивчення поставлених проблем дозволяє констатувати, що самооцінка у підлітковому віці є одним з центральних компонентів повноцінного становлення особистості. Розуміння механізмів формування адекватної самооцінки та врахування індивідуально-типологічних особливостей характеру та поведінки є необхідною умовою для розробки програм психологічного супроводу, спрямованих на гармонійний розвиток підлітка та успішне подолання вікових криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ самосвідомості до вершин самовиховання. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Леонгард К. Акцентуйовані особистості / пер. з нім. Київ : Вища школа, 2001. 430 с.
3. Роджерс К. Р. Становлення особистості: погляд на психотерапію / пер. з англ. Київ : Основи, 2019. 432 с.
4. Rosenberg M. Society and the Adolescent Self-Image. Princeton. New Jersey : Princeton University Press, 1965. 326 p.

УДК 159.944.4:159.922.8:37.015.3

Марія Кирилівна Чебанова,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-23-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Каріна Костянтинівна Кривда,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0000-4534-5502

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження девіантної поведінки підлітків обумовлена зростанням соціальних та психологічних ризиків у сучасному суспільстві. Підлітковий вік є критичним періодом формування особистості, коли активізуються процеси ідентифікації, соціалізації та емоційного самоконтролю. Саме в цей період підлітки можуть проявляти девіантну поведінку, що включає порушення соціальних норм, агресивні дії та ризиковану поведінку [1, с. 45].

Психологічні механізми формування девіантної поведінки пов’язані з комплексом індивідуальних, соціальних та когнітивних чинників. До основних факторів відносять низький рівень самоконтролю, підвищену імпульсивність, недостатній розвиток навичок ефективної комунікації та емоційної регуляції [4, с. 78]. Дослідження показують, що підлітки, які відчувають емоційне перенавантаження або недостатню підтримку у сім’ї, більш схильні до ризикованих форм поведінки [2, с. 102].

Важливу роль відіграє вплив соціального оточення, зокрема дружніх груп та школи. Суспільні та культурні моделі поведінки формують у підлітків стандарти, за якими вони оцінюють власні дії. Дослідження Busching і Krahé [3] показують, що девіантна поведінка однолітків може «заразити» підлітка, посилюючи ймовірність повторення небажаної поведінки у конкретних соціальних умовах [3, с. 112].

Особливу увагу приділяють сімейним механізмам соціалізації. Низький рівень батьківського контролю, конфліктні відносини у сім’ї та недостатня емоційна підтримка створюють передумови для девіантної поведінки підлітка.

У таких умовах формується когнітивна модель «допустимого порушення правил», що спрощує повторення девіантних дій [2, с. 120; 5, с. 58].

Когнітивні та емоційні механізми також відіграють ключову роль у розвитку девіантної поведінки. Підлітки з низьким рівнем самоконтролю та недостатньою емпатією частіше вступають у конфлікти, не враховують наслідків своїх дій і демонструють агресивні реакції [4, с. 81]. Merrin та Davis [4] підкреслюють, що поєднання когнітивних викривлень та зовнішніх факторів (тиск однолітків, відсутність підтримки дорослих) підвищує ризик стійкої девіантної поведінки у підлітковому віці [4, с. 55].

Профілактика девіантної поведінки передбачає системну роботу з підлітками, їхніми родинами та навчальними закладами. Основні напрями включають розвиток навичок самоконтролю, формування адекватних моделей поведінки, підвищення рівня батьківської компетентності та створення підтримуючого соціального середовища [1, с. 212; 5, с. 63]. Практика показує, що комбінація психологічного супроводу, соціальних програм та просвітницької роботи є найбільш ефективною у зниженні ризику девіантної поведінки серед підлітків [3, с. 118].

Таким чином, девіантна поведінка підлітків формується під впливом складної взаємодії індивідуальних, когнітивних, емоційних та соціальних чинників. Розуміння цих механізмів дозволяє психологам, педагогам та соціальним працівникам розробляти ефективні профілактичні та корекційні програми, спрямовані на підтримку гармонійного розвитку підлітків і запобігання порушенню соціальних норм [1, с. 218; 2, с. 135].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Липчанська Н. І. Психологія девіантної поведінки підлітків. Київ : Либідь, 2021. 240 с.

2. Коваленко О. В. Соціально-психологічні фактори ризику девіантної поведінки у підлітків. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 198 с.

3. Кузікова С. Б., Лукомська С. О. Психологічні особливості адаптації та девіантної поведінки підлітків в умовах війни. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2025. 180 с.

4. Busching R., Krahé B. The Contagious Effect of Deviant Behavior in Adolescence: A Longitudinal Multilevel Study. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2018.

5. Merrin G. J., Davis J. P. Developmental Changes in Deviant and Violent Behaviors from Early to Late Adolescence: Associations with Parental Monitoring and Peer Deviance. *Psychology of Violence.* 2018.

Тетяна Іванівна Чернецька,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМз-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Ірина Олексіївна Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5194-5333

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ ФАХІВЦІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Ефективність професійної діяльності фахівців податкової служби значною мірою визначається не лише рівнем їхньої фахової компетентності, але й розвитком емоційного інтелекту як здатності усвідомлювати, регулювати та використовувати емоційні стани у процесі професійної взаємодії. У контексті державної служби емоційний інтелект виступає важливим ресурсом зниження професійного стресу та підвищення якості управлінських рішень.

Сучасні дослідження у сфері психології управління підкреслюють, що діяльність податкових службовців характеризується високим рівнем емоційного навантаження, конфліктністю комунікативних ситуацій та необхідністю постійного контролю поведінкових реакцій. У таких умовах емоційна компетентність стає ключовим чинником професійної ефективності [2; 7].

Емоційний інтелект включає здатність до розпізнавання власних емоцій, емпатію, саморегуляцію та навички соціальної взаємодії. Його високий рівень дозволяє зменшувати вплив стресових факторів, підвищувати адаптивність та підтримувати стабільність професійної поведінки.

У дослідженнях І. О. Пєтухової та співавторів наголошується, що психологічна безпека та рівень тривожності є ключовими індикаторами психічного стану особистості в умовах високого професійного навантаження. Розвинений емоційний інтелект сприяє зниженню тривожності та підвищенню стресостійкості працівників [6].

Згідно з сучасними підходами до психологічного благополуччя, воно є інтегральним показником ефективної адаптації особистості до професійного середовища. Високий рівень благополуччя корелює з кращою продуктивністю праці, мотивацією досягнення та зниженням ризику професійного вигорання [5].

У працях, присвячених діяльності державних службовців, підкреслюється, що розвиток емоційної компетентності сприяє підвищенню якості комунікації, зниженню конфліктності та формуванню конструктивних взаємодій у професійному середовищі [7].

Окрему роль відіграє трансформаційне лідерство, яке базується на емоційній взаємодії, мотивації та підтримці працівників. Такі управлінські підходи позитивно впливають на розвиток емоційного інтелекту в організаціях та підвищують ефективність командної роботи [4].

У навчальних матеріалах та наукових працях Р. А. Калениченка наголошується на важливості психологічної підготовки фахівців до професійної діяльності, зокрема розвитку комунікативної компетентності, емоційної стійкості та здатності до саморегуляції в умовах високого навантаження [3].

Таким чином, емоційний інтелект є ключовим психологічним інструментом підвищення ефективності праці фахівців податкової служби, оскільки забезпечує оптимізацію емоційного стану, покращення міжособистісної взаємодії та підвищення загальної професійної результативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kalenychenko R., Mozalov V., Petukhova I. et al. The Role of Transformational Leadership in the Relationship between Proactive Personality and Employee Voice among Male and Female Nurses. *International Journal of Organizational Leadership*. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Професіографічне дослідження діяльності працівника податкової служби України / С. І. Корсун та ін. 2023. URL : https://www.psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/89

3. Калениченко Р. А. Психологія бізнесу : навчальний посібник / Державний податковий університет. 2023. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/408

4. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of communication in organizations. 2025. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/32061

5. Психологічне благополуччя та його структурні компоненти / Р. Калениченко, І. Пєтухова, Н. Соловйова та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36055

6. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану / І. О. Пєтухова, Р. А. Калениченко та ін. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/36077

7. Калениченко Р. А., Пєтухова І. О., Телебенєва Є. О. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців. 2026. URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/36248

УДК 159.944.4:355.01

Анна Ярославівна Чирінська,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСМЗ-25-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Таїсія Анатоліївна Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-2721-6392

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО СТРЕСУ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙНОЮ

Сучасна архітектура глобальної безпеки переживає критичну трансформацію, спричинену повномасштабною війною в Україні. В умовах довготривалого стресу, спричиненого війною, посилюється потреба переосмислення психологічного благополуччя не як статичного стану, а як динамічної саморегульованої системи, котра спирається на духовно-смислове ядро особистості. Підтримка ментального здоров'я, «перескладання» особистості, активне життєтворення стають стратегічними інвестиційними внесками у відновлення та сталий розвиток українського суспільства як зараз, так і у післявоєнний період.

Психологічне благополуччя постає як надзвичайно складний і багатовимірний конструкт, який охоплює різноманітні аспекти людського існування: від емоційного фону та когнітивних оцінок власного життя до ціннісно-смислових і поведінкових стратегій. Психологічне благополуччя розглядається як багатовимірна саморегульована система, що інтегрує гедонічний (відчуття щастя) та евдемонічний (реалізація потенціалу) підходи [1].

Трансформація психологічного благополуччя в умовах довготривалого хронічного стресу – це динамічний процес переходу від стану активної адаптації до виснаження ресурсів, що супроводжується глибокими емоційними, когнітивними та поведінковими змінами. Хронічний стрес, який триває місяцями або роками, поступово руйнує здатність людини відчувати задоволеність життям.

За таких умов в першу чергу відбувається трансформація емоційно-вольової сфери, найпоширенішим наслідком якої є емоційне вигорання. Позитивна самооцінка та впевненість знижуються. На зміну їм приходять постійна тривога, дратівливість, агресія або апатія. Зникає почуття цілеспрямованості, позитивне бачення майбутнього замінюється песимізмом, що руйнує базовий елемент психологічного благополуччя. Може спостерігатися «емоційне оніміння» або дисоціація. Це захисний механізм, який оберігає психіку від перевантаження трагічними новинами, але водночас знижує здатність до емпатії та відчуття радості [2]. Хронічний стрес також порушує здатність зосереджуватися, обробляти інформацію та запам'ятовувати, що викликає когнітивні перенавантаження. Відбувається звуження свідомості, при якому увага фіксується виключно на стресовому факторі (румінація), що знижує здатність до прийняття виважених рішень.

Важливими факторами у трансформації психологічного благополуччя в умовах довготривалого стресу є зміни у поведінці та соціальній взаємодії. Виснаження при тривалому стресі призводить до небажання спілкуватися, самоізоляції, конфліктності та загалом до соціальної ізоляції. Спостерігаються дезадаптивні стратегії поведінки, коли замість конструктивного вирішення проблем, людина може вдаватися до уникнення або нездорових звичок, що ще більше знижує якість життя. Трансформація психологічного благополуччя спостерігається і на фізіологічному рівні. Постійна активація реакції "бий або біжи" зношує організм на фізичному рівні. Хронічний стрес часто трансформується у фізичні симптоми: м'язовий біль, безсоння, головний біль, зниження імунітету [3].

Ключовим вектором збереження благополуччя в екстремальних умовах є розвиток життєстійкості та резильєнтності. Це передбачає перехід від пасивного переживання стресу до активного «життєтворення», де стабільність досягається через переоцінку цінностей, пошук нових сенсів та зміцнення соціальної згуртованості (соціального капіталу).

Таким чином, дія довготривалого стресу, спричиненого війною, викликає комплексну трансформацію особистості та її психологічного благополуччя на всіх рівнях:

- емоційному (вигорання, апатія, дисоціація);
- когнітивному (румінація, звуження свідомості, зниження когнітивного контролю);
- поведінковому (соціальна ізоляція, дезадаптивні стратегії);
- соматичному (фізичне виснаження організму).

Здатність особистості інтегрувати внутрішні ресурси (життєстійкість) та зовнішній контекст (соціальна підтримка) у цілісну систему визначає її адаптивність та спроможність до посттравматичного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гузар І. Психологічне благополуччя особистості: теоретичні підходи, структура, детермінанти. *Науковий журнал «Psychology Travelogs»*. 2025. № 4. С. 52–62. DOI : https://doi.org/10.31891/PT-2025-4-5

2. Martin J. Sliwinski, Sara Freed, Stacey B. Scott, Giancarlo Pasquini, Joshua M. Smyth. Does Chronic Stress Moderate Age Differences in Emotional Well-Being? Testing Predictions of Strength and Vulnerability Integration. *The Journals of Gerontology: Series B*. July 2021. Volume 76, Issue 6, pages 1104–1113. DOI : https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa174

3. Qingjin Liu, Yong Liu, Xuechen Leng, Jinfeng Han, Feng Xia, Hong Chen. Impact of Chronic Stress on Attention Control: Evidence from Behavioral and Event-Related Potential Analyses. *Neuroscience Bulletin*. September 2020. Volume 36, pages 1395–1410. DOI 10.1007/s12264-020-00549-9

УДК 378.147

Вікторія Григорівна Шевчук,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПНК-23
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Микола Васильович Руденко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПОРУШЕНЬ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні характеризується докорінною зміною парадигми ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Перехід від застарілої медичної моделі, яка розглядала порушення розвитку як дефект, що потребує лікування, до соціальної моделі є вимогою часу та обов'язковою умовою євроінтеграційних процесів. Соціальна модель зміщує фокус уваги з обмежень здоров'я людини на бар'єри, які створює для неї суспільство та освітнє середовище.

Актуальність даної теми зумовлена гострою потребою в гуманізації сучасного освітнього простору. Процес виховання та навчання в умовах сучасної вищої школи має будуватися на засадах безумовної поваги до людської гідності та створення максимально сприятливих умов для успішної соціалізації кожного здобувача. Соціальна модель порушень розвитку в цьому контексті виступає не лише як теоретичний концепт, а як практична філософія рівності, що дозволяє відійти від сегрегації до повної інклюзії.

Впровадження даної моделі є логічним кроком у реалізації міжнародних стандартів прав людини та стратегій безбар'єрності, які є пріоритетними для розвитку України. Створення інклюзивного суспільства починається саме з освітніх інституцій, де кожна особистість, незалежно від фізичних чи ментальних особливостей, повинна мати реальну можливість розкрити свій інтелектуальний та творчий потенціал. Таким чином, переосмислення підходів до навчання через призму соціальної моделі є ключовим фактором подолання дискримінації та побудови демократичної, відкритої системи освіти.

Метою роботи є аналіз особливих умов впровадження соціальної моделі порушень розвитку в освітній процес та визначити роль інклюзії як інструменту соціальної адаптації здобувачів.

Об’єктом дослідження виступає процес інклюзивного навчання в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: концептуальні засади та практичні механізми реалізації соціальної моделі порушень розвитку як інструменту забезпечення освітньої рівності.

В основі соціальної моделі лежить розмежування понять «порушення» (біологічний стан людини) та «інвалідність» (соціальне явище). Якщо традиційна медична модель фокусується на «виправленні» людини, то соціальна модель стверджує, що саме суспільство через недосконаліть інфраструктури, застарілі методики та стереотипи обмежує можливості особистості.

В інклюзивному освітньому просторі це означає зміну фокусу: замість того, щоб адаптувати студента до університету, університет має адаптувати свої умови до потреб студента. Освіта має базуватися на фундаментальних педагогічних принципах, що забезпечують умови для гармонійної соціалізації особистості [1].

Реалізація соціальної моделі в умовах закладу вищої освіти технічного профілю потребує не лише усунення фізичних бар’єрів, а й глибокої трансформації самих методів викладання. Впровадження інклюзії вимагає переходу до стратегій, які враховують різноманітність пізнавальних можливостей студентів.

Як зазначають дослідники, сучасний освітній процес у технічних галузях (зокрема, при вивченні будівельної механіки чи архітектурного проектування) стикається з необхідністю адаптації матеріалу до нових способів сприйняття інформації, таких як «кліпове мислення». Трансформація дидактичних аспектів у цьому контексті передбачає:

1. Мультимодальність подачі матеріалу: поєднання текстових, аудіальних та візуальних (3D-моделювання, інтерактивні схеми) засобів навчання, що відповідає принципам універсального дизайну [2].

2. Цифровізація та асистивні технології: використання спеціалізованого програмного забезпечення, яке дозволяє студентам з різними нозологіями повноцінно опановувати складні інженерні розрахунки [2].

3. Гнучкість навчальних траєкторій: адаптація темпу та методів контролю знань без зниження академічних стандартів.

Згідно з концепцією М. Олівера, соціальна модель передбачає, що саме непристосованість методів навчання є бар’єром, який перетворює фізичне чи сенсорне порушення на освітню інвалідність. Тому зміна дидактики є ключовим інструментом забезпечення рівного доступу до вищої освіти [3].

Отже, реалізація соціальної моделі порушень розвитку в межах інклюзивної освіти вимагає комплексного підходу до ідентифікації та усунення бар'єрів, які заважають здобувачам повноцінно брати участь в академічному та соціальному житті університету. Відповідно до філософії соціальної моделі, ці перешкоди поділяються на три основні категорії [3]:

1. Фізичні та архітектурні бар'єри. Це найбільш очевидна група перешкод, що включає відсутність пандусів, ліфтів, спеціально обладнаних санітарних кімнат або завузькі дверні отвори. Усунення цих бар'єрів є першочерговим етапом створення безбар'єрного простору, що відповідає державним стратегіям розвитку інклюзивного суспільства.

2. Інформаційні та цифрові бар'єри. У контексті цифровізації освіти цей аспект стає критичним. Для студентів із порушеннями зору, слуху чи моторики бар'єром може стати недоступність вебсайтів університету, відсутність альтернативних форматів навчальних матеріалів (наприклад, аудіодескрипції або субтитрів). Використання асистивних технологій та програмного забезпечення для зчитування екрана є ключовим інструментом подолання цієї групи перешкод [2].

3. Соціально-психологічні та ментальні бар'єри. Це найбільш стійка група перешкод, що виявляється у стереотипному ставленні, упередженнях або занижених очікуваннях з боку викладачів чи одногрупників. Соціальна модель наголошує, що саме відсутність віри у потенціал особистості та небажання змінювати звичні підходи до навчання часто стають головною причиною дезадаптації здобувача.

Подолання цих бар'єрів можливе лише через системну роботу закладу освіти: від технічної модернізації будівель до проведення тренінгів для персоналу щодо етики спілкування та особливостей інклюзивної взаємодії. Тільки за таких умов освітній процес перетворюється на простір рівних можливостей, де порушення розвитку не є перешкодою для здобуття кваліфікації [4].

Результати досліджень дозволяють стверджувати, що впровадження соціальної моделі порушень розвитку є фундаментальною умовою створення справжнього інклюзивного середовища у закладах вищої освіти. Перехід від «корекції» особистості до трансформації освітнього простору та методів навчання дозволяє усунути системні бар'єри, які раніше перешкоджали здобувачам у повній самореалізації.

Таким чином, ключовим фактором успіху в процесі створення комфортного освітнього середовища є дидактична адаптація навчального контенту, використання цифрових та асистивних технологій, а також системна робота над

подоланням соціально-психологічних стереотипів. Тільки комплексне поєднання технічної безбар'єрності та гуманістичної педагогічної взаємодії здатне перетворити університет на простір рівних можливостей, де кожна особистість може реалізувати свій інтелектуальний потенціал незалежно від наявних порушень розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.

2. Chernyshev D. O., Pochka K. I., Korchova H. L., Krasylnyk Yu. S., Rudenko M. V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures: Scientific-and-technical collected articles.* Kyiv : KNUBA, 2023. Issue 111. P. 3–12.

3. Oliver M. The social model of disability: thirty years on. *Disability & Society*. 2013. Vol. 28, No. 7. P. 1024–1026.

4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : навч. посіб. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

УДК 159.922.7

Юлія Володимирівна Шкрабак,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБЗ-22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Руслан Арсенович Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету;
доцент кафедри професійної освіти КНУБА
ORCID 0000-0001-9222-317X

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЯВИ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Уява є однією з ключових психічних функцій у молодшому шкільному віці, оскільки вона забезпечує розвиток пізнавальної активності, творчого мислення та здатності до образного відображення дійсності. У цей період уява активно трансформується від переважно мимовільної та ігрової форми до більш довільної, регульованої навчальною діяльністю.

Розвиток уяви у молодших школярів тісно пов’язаний із процесами навчання, формуванням навчальної мотивації та засвоєнням соціального досвіду. Освітнє середовище виступає важливим чинником, що стимулює розвиток уяви через використання творчих завдань, ігрових методик та проблемного навчання. У цьому контексті педагогічна взаємодія сприяє формуванню здатності дитини до створення нових образів і їх трансформації в уяві [3; 2].

Особливу роль у розвитку уяви відіграє емоційна сфера дитини. Емоційна насиченість навчального матеріалу, позитивний психологічний клімат у класі та підтримка з боку дорослих стимулюють активізацію образного мислення. Водночас психологічна безпека освітнього середовища є умовою вільного вияву творчих здібностей і зниження рівня тривожності, що позитивно впливає на розвиток уяви [6; 8].

У молодшому шкільному віці уява тісно пов’язана з розвитком мовлення та комунікативних навичок. Через мовлення дитина структурує свої уявлення, описує створені образи та вчиться їх трансформувати. Це створює основу для розвитку вищих психічних функцій, зокрема мислення та саморегуляції.

Важливим чинником розвитку уяви є також здатність дитини до подолання труднощів і адаптації до нових умов. Дослідження показують, що діти, які мають розвинену емоційну стійкість і позитивний досвід подолання стресових ситуацій, демонструють вищий рівень творчої активності та гнучкості мислення [5; 7].

У сучасних умовах особливого значення набуває інтеграція інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес. Використання інтерактивних методів навчання, цифрових ресурсів та творчих завдань сприяє активізації уяви, формуванню нестандартного мислення та розвитку креативності учнів [4].

Отже, розвиток уяви у дітей молодшого шкільного віку є складним багатофакторним процесом, який залежить від взаємодії когнітивних, емоційних і соціально-педагогічних чинників. Ефективне педагогічне супроводження цього процесу сприяє гармонійному розвитку особистості дитини та формуванню її творчого потенціалу [2; 3; 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Role of Transformational Leadership in the Relationship between Proactive Personality and Employee Voice among Male and Female Nurses / R. Kalenychenko, V. Mozalov, I. Petukhova, I. Yevchenko. *International Journal of Organizational Leadership*. 2023. URL : https://ijol.cikd.ca/article_60670_05c650c92b11b52594a935eec32d5a88.pdf

2. Калениченко Р. А., Мороз І. М., Телебенєва Є. О. Психологія : навч. посібник для підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта». Київ : Ліра-К, 2026. 376 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/18379

3. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/12712

4. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Integration of contemporary trends in pedagogical education into the system of socio-psychological support for the professional growth of students. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11 (57). С. 1608–1620.

5. Moroz I. M., Kalenychenko R. A., Krasylnyk Yu. S. Psychological problems of conflict-free communication during the educational process in educational institutions. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). С. 1252–1262.

6. Психологічна безпека та тривожність як індикатори психічного стану особистості в екстремальних умовах / І. Пєтухова, Р. Калениченко, Є. Телебенєва, І. Желєзова. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 3602–3614. DOI 10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3602-3614

7. Мороз І. М., Манукян В. С. Забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу з посттравматичним стресовим розладом в умовах війни. *Актуальні проблеми освітнього процесу…* 2023. С. 210–215.

8. Красильник Ю. С., Мороз І. М. Психологічні чинники самореалізації особистості в освітньому процесі. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 10 (56). С. 1624–1638. DOI 10.52058/2786-4952-2025-10(56)-1624-1638

9. Корчова Г. Л. Дистанційне та змішане навчання: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 76, т. 2. С. 77–80.

УДК 378.147

Євгенія Юріївна Шнар,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБз 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Олена Геннадіївна Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології педагогіки та соціальних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0009-0001-2440-0143

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ МОБІНГУ В СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ

Важливим аспектом та фундаментальною частиною життя практично кожної сучасної людини є робота. Завдяки роботі, людина має можливість професійно самореалізуватися, задовільнити свої першочергові, соціальні та інші потреби. Разом з тим, співробітник у будь-якій організації може стикнутися з таким негативним явищем як мобінг або іншими словами цькуванням працівника з боку його колег, керівника або підлеглих.

Українські дослідники, такі як: О. Корабльова, І. Лагутіна, А. Губко, Т. Дзюба, Л. Вишинська та інші, вивчають явище мобінгу з точки зору його як деструктивної взаємодії; соціально-психологічного явища; підтипу агресії з різними формами прояву; нездатності людини захистити себе; свідомого насилля над слабшими та ін.

З метою запобігання даного явища в організації або зменшення його прояву, в першу чергу необхідно зрозуміти соціально-психологічні причини його виникнення.

О. Качмар серед соціально-психологічних чинників виникнення мобінгу у співробітників організацій виділяє наступні: примітивних реакції у спілкуванні працівників; розподіл статусів у робочому колективі; успадковані інстинкти; вікові та психологічні особливості розвитку; загальна культура і моральність та ін. [0, с. 60].

О. Тарка і В. Січкар виділяють три групи соціально-психологічних чинників виникнення мобінгу у співробітників організацій: особистісні, сімейні, виробниче оточення (середовище).

До особистісних відносяться наступні чинники: будь-яка відмінність потенційної жертви від інших працівників організації (зовнішність, риса характеру, стан здоров'я, сімейний стан тощо); заздрість, агресивність, нездатність до співчуття, відсутність достатньої мотивації у співробітників; різні види страхів та ін.

Сімейні чинники: заздрість щодо вдало влаштованого сімейного життя жертви (найчастіше зустрічається у жіночому колективі); переслідування у зв'язку з сімейними проблемами переслідувача та ін.

До чинників виробничого середовища відносяться наступні: велика кількість кандидатів на одну вакантну і престижну посаду; модель, коли жертва – це успішний і хороший спеціаліст, а його переслідувачі-заздрісники – мають значно нижчу кваліфікацію; розподіл статусів в колективі та постійні перекладання робочих обов'язків між співробітниками через нечітко прописані трудові обов'язки; особисте бажання керівника звільнити когось із працівників; нерівномірне робоче навантаження між окремими фахівцями тощо [0, с. 173].

На думку дослідниці Г. Лещук, одним із важливих соціальних чинників виникнення мобінгу у співробітників організацій є організаційна культура установи. Як зазначає авторка, ризик виникнення мобінгу особливо високий в колективах із авторитарним стилем керівництва та високим рівнем конкуренції між співробітниками. Також вона вбачає зв'язок між психологічним насиллям та рівнем професійного стресу у співробітників [0, с. 166]. Безперечно, до соціальних чинників виникнення мобінгу відносять також недоліки в організації праці, висока частота зміни керівництва та співробітників, відсутність перспективи кар'єрного зростання.

В. А. Оверчук в своєму дослідженні акцентує увагу на наступних соціально-психологічних чинниках виникнення мобінгу у співробітників організацій: конкуренція між співробітниками за вакантну посаду; заздрість, імпульсивність, агресивна поведінка, самоствердження за рахунок інших; неприйняття «особливих» колег (іншої національності, із вадами здоров'я, з іншого регіону, з іншими соціально-політичними чи релігійними поглядами та ін.); відсутність зворотного зв'язку між співробітниками; кризова ситуація всередині колективу; невміння керівництва організувати роботу підлеглих; імпульсивність переслідувача, його дратівливість по відношенню до слабкості жертви мобінгу; конфлікти між співробітниками, які мають різні статуси в колективі [0, с. 187].

Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що всі соціально-психологічні чинники виникнення мобінгу можна розподілити на три основні групи: індивідуально-психологічні, організаційні та

соціокультурні. Також, ми схильні до думки, що суттєві відмінності будуть спостерігатися у соціально-психологічних чинниках виникнення мобінгу в організаціях із різними соціальними середовищами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.

2. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.

3. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження в соціальній філософії Франкфуртської школи (спроба осмислення в контексті глобалістики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03 / АПН України ; Інститут вищої освіти. К., 2003. 18 с.

4. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти. *Практична філософія*. 2006. № 6. С. 37–41.

5. Качмар О. В. Мобінг як різновид психологічного насильства в трудовому колективі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 14. С. 58–61.

6. Лещук Г. Соціальні аспекти проявів мобінгу у професійному середовищі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка.* Соціальна робота. 2016. № 1. С. 165–167.

7. Оверчук В. А. Мобінг як форма психологічного насилля в трудовому колективі. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. № 1. С. 185–188.

8. Тарка О., Січкар В. Соціально-психологічні чинники виникнення мобінгу. 2020. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18160/1/68_Tarka.pdf

УДК 378.147

Софія Ігорівна Щербак,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ 22-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марина Юріївна Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-9308-3559

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Важливим компонентом сучасної системи освіти є психолого-педагогічний супровід освітнього процесу, який включає низку заходів, спрямованих на сприяння психічному здоров'ю учасників, їх особистісному зростанню та успішному навчанню. Ця тема стає особливо актуальною у світлі глобальних соціальних зрушень, технічного прогресу та збройних конфліктів, що вимагає перегляду традиційних методів [1, с. 12]. Недостатнє забезпечення навчальних закладів спеціалістами психологічної служби є однією з основних проблем сучасної психолого-педагогічної допомоги. Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи стверджує, що більшість шкіл більше не дотримуються нормативу один психолог на кожні 500 учнів, що різко знижує стандарт психологічної допомоги [2, с. 34]. Як наслідок, значна частина дітей, які потребують психологічної допомоги, продовжує залишатися без підтримки. Підтримка психічного благополуччя тих, хто бере участь у освітньому процесі під час воєнного стану, є значною проблемою. Дослідження засвідчують, що понад 60 % українських школярів проявляють симптоми посттравматичного стресового розладу або підвищеної тривожності через військові операції [3, с. 7]. Вчителі також потребують психологічної допомоги, оскільки, виявлено, що понад половина з них відчуває симптоми професійного вигорання, що безпосередньо впливає на їхню професійну ефективність [3]. Хоча цифровізація освіти створює новий потенціал, вона також породжує деякі педагогічні та психологічні проблеми. Соціальна ізоляція учнів,

проблеми зі сном та залежність від гаджетів посилилися внаслідок дистанційного навчання, яке стало популярним під час епідемії COVID-19 і зараз використовується в умовах воєнного стану [5, с. 56]. Для психолого-педагогічної підтримки в онлайн-середовищі необхідні принципово нові форми та методи роботи, які постійно розробляються та апробуються. Відповідно, особливу увагу необхідно приділити питанню інклюзивної освіти. Інклюзія впроваджується в Україні, незважаючи на брак помічників вчителів, корекційних інструкторів та вчителів, які не готові працювати з учнями, які мають особливі освітні потреби. Дослідники наголошують, що дитина з особливими потребами, як і весь класний колектив та батьківська спільнота, потребують систематичної психолого-педагогічної допомоги [6].

Варто зазначити, що булінг у школах залишається значною проблемою. За даними ЮНІСЕФ [7], кожен третій учень в Україні стикався з певною формою булінгу. Для забезпечення психологічної та педагогічної підтримки у запобіганні та вирішенні проблеми булінгу необхідна комплексна стратегія, яка передбачає роботу з усіма аспектами освітнього процесу – учнями, вчителями та батьками, – а також застосування програм втручання, що базуються на доказах.

Серед існуючих труднощів слід виділити питання розвитку стресостійкості та психологічної стійкості як у вчителів, так і у учнів. У сучасному непередбачуваному суспільстві стійкість – здатність успішно адаптуватися до несприятливих обставин – є ключовою навичкою, яку слід цілеспрямовано розвивати за допомогою психологічного та освітнього впливу [1]. Ще одним важливим аспектом є підготовка педагогів до виконання освітніх та психологічних завдань. Щоб виявити симптоми психологічного дистресу у дитини, надати першу психологічну допомогу та направити її до фахівця, сучасний учитель повинен виконувати як дидактичну, так і психотерапевтичну роль [2]. Це вимагає перегляду навчальної програми педагогічної освіти та включення поглибленої психологічної підготовки.

Таким чином, на психолого-педагогічне забезпечення освіти в Україні впливає низка взаємопов’язаних проблем, зокрема дефіцит кадрів, наслідки воєнної травми, труднощі цифровізації, вимоги інклюзивної освіти та проблема булінгу. Для подолання цих проблем необхідно на системному рівні змінювати освітню політику, збільшити фінансування психологічних служб, покращити підготовку вчителів та запровадити науково обґрунтовані програми психологічної підтримки учнів [3; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д., Бех І. Д. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в умовах реформування : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2022. 198 с.

2. Лунченко Н. В. Психологічна служба в системі освіти: проблеми та перспективи розвитку. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2021. 124 с.

3. Чорна К. І., Тімченко О. В. Психологічні наслідки воєнного стресу для учасників освітнього процесу. *Психологічний журнал*. 2023. № 3. С. 5–21.

4. Кириленко Т. С. Емоційне вигорання педагогів: причини, прояви, подолання. Київ : Либідь, 2021. 168 с.

5. Смирнова О. О. Психологічні аспекти дистанційного навчання в умовах пандемії та воєнного стану. *Освіта і суспільство*. 2022. № 2. С. 50–64.

6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2020. 272 с.

7. ЮНІСЕФ в Україні. Булінг в українських школах: результати дослідження 2021 року. URL : https://www.unicef.org/ukraine/bullying

УДК 159.9:316.6

Олександр Євгенович Щербань,
здобувач вищої освіти академічної групи ПСМ325-2
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Світлана Олександрівна Дєніжна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-3190-7903

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СІМЕЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Сімейне благополуччя є складним і багатовимірним явищем, яке визначається не лише матеріальними умовами життя, а передусім характером міжособистісних взаємин у родині. У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими соціальними змінами, зростанням рівня стресу та трансформацією сімейних ролей, проблема збереження гармонійних сімейних відносин набуває особливої актуальності. Важливу роль у формуванні благополучної сім'ї відіграють соціально-психологічні чинники, що впливають на емоційний клімат, рівень задоволеності стосунками та стабільність сімейного союзу.

Одним із ключових чинників є ефективна комунікація між членами сім'ї. Відкрите, щире та поважне спілкування сприяє взаєморозумінню, дозволяє своєчасно вирішувати суперечності та уникати накопичення негативних емоцій. Важливими аспектами комунікації є не лише вміння висловлювати власні думки, а й здатність уважно слухати партнера, проявляти емпатію та повагу до його позиції. Недостатній рівень комунікації часто стає причиною конфліктів, непорозумінь і емоційного відчуження.

Не менш значущим чинником є емоційна підтримка, яка проявляється у здатності членів сім'ї співпереживати, допомагати один одному в складних ситуаціях і створювати атмосферу психологічної безпеки. Відчуття підтримки та прийняття формує у людини впевненість у собі та у своєму партнері. Тісно пов'язаною з цим є довіра, яка виступає основою стабільності сімейних відносин. Вона формується поступово і потребує чесності, відповідальності та послідовності у поведінці.

Значною мірою на сімейне благополуччя впливає психологічна сумісність партнерів. Вона включає узгодженість життєвих цілей, ціннісних орієнтацій, інтересів і способів реагування на життєві труднощі. І хоча повна ідентичність поглядів неможлива, важливою є здатність партнерів знаходити компроміси та поважати індивідуальні особливості один одного. Сімейні цінності, традиції та соціальні установки також відіграють важливу роль, оскільки вони визначають очікування щодо ролей у сім'ї, формують поведінкові моделі та впливають на прийняття рішень.

Окрему увагу слід приділити впливу зовнішніх факторів, зокрема соціально-економічних умов. Матеріальні труднощі, нестабільність зайнятості або професійне перевантаження можуть викликати хронічний стрес, який негативно позначається на сімейних відносинах. У таких умовах зростає ризик конфліктів, емоційного вигорання та зниження рівня задоволеності сімейним життям. Важливим чинником стабільності є справедливий і гнучкий розподіл ролей та обов'язків у сім'ї, що сприяє формуванню партнерських відносин і зменшує рівень напруженості.

Важливу роль у забезпеченні сімейного благополуччя відіграють батьківсько-дитячі взаємини. Стиль виховання, рівень емоційної залученості батьків та якість взаємодії з дитиною впливають не лише на її розвиток, а й на загальний психологічний клімат у родині. Гармонійні взаємини між поколіннями сприяють зміцненню сімейних зв'язків, тоді як конфлікти можуть призводити до напруження та дестабілізації сімейної системи.

Конфлікти є невід'ємною частиною сімейного життя, оскільки вони виникають у процесі взаємодії партнерів. Однак важливим є не сам факт їх наявності, а способи їх вирішення. Конструктивне розв'язання конфліктів передбачає діалог, пошук компромісів і врахування інтересів усіх сторін. Натомість агресія, ігнорування або уникнення проблем лише поглиблюють кризу у відносинах. У цьому контексті особливого значення набуває рівень психологічної культури членів сім'ї, зокрема розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та відповідальної поведінки.

Додатковим чинником сімейного благополуччя є здатність сім'ї адаптуватися до змін і кризових ситуацій. Гнучкість у прийнятті рішень, взаємна підтримка та готовність до співпраці допомагають подолати труднощі та зберегти цілісність сімейної системи. Важливо також враховувати роль соціального оточення - підтримка з боку родичів, друзів і суспільства загалом може як зміцнювати сім'ю, так і впливати на неї негативно.

Отже, сімейне благополуччя формується під впливом комплексу взаємопов'язаних соціально-психологічних чинників. Провідне місце серед них займають ефективна комунікація, довіра, емоційна підтримка, психологічна сумісність партнерів, справедливий розподіл ролей і здатність конструктивно вирішувати конфлікти. Гармонійні сімейні відносини є важливою умовою психологічного здоров'я особистості, її самореалізації та загальної стабільності суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко І. Сімейна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 240 с.
2. Чепмен Г. П'ять мов любові / пер. з англ. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2022. 192 с.
3. Сатір В. Як будувати себе і свою сім'ю / пер. з англ. Київ : Основи, 2017. 320 с.
4. Фромм Е. Мистецтво любити / пер. з нім. Київ : Абрис, 2016. 224 с.

УДК 159.922.8

Лілія Миколаївна Щербина,
здобувачка вищої освіти академічної групи ПСБ-24-1
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Марія Ігорівна Берташ,
доктор філософії (PhD),
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0002-5554-2531

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік це критичний період для розвитку та формування особистості, який характерний низкою фізіологічних та соціально-психологічних змін. Саме у цей період формується ідентичність, підліток потребує автономії та стає вразливим до оцінки з боку однолітків та дорослих. Через сукупність цих факторів зростає кількість випадків депресивних станів серед підлітків, що становить серйозну загрозу для їх психічного здоров'я.

Депресивні стани у підлітків впливають на всі сфери їхнього життя, зокрема емоційну, поведінкову та соціальну. Одним із ключових наслідків депресивних проявів є дезадаптація, яка може ускладнювати навчання, спілкування та формування особистісної ідентичності. Основними причинами депресивних станів, серед яких виділяють сімейні конфлікти, міжособистісні труднощі та внутрішні психологічні чинники [1, с. 308].

На противагу з дорослими у цій віковій категорії депресія часто маскується за поведінковими реакціями, зокрема дратівливістю, агресивністю та зниженням соціальної активності [2]. Часто такі прояви плутають з "тяжким характером" або "перехідним віком", що може перешкоджати ранньому виявленню симптомів та своєчасній підтримці.

У віці 12–19 років депресивний стан може виявлятись у формі самоушкоджувальної поведінки, втрати інтересу до оточуючого та апатії. Самооцінка знижується, можлива соціальна втеча, погіршується загальний рівень працездатності, суїцидальні думки можуть набувати нав'язливого характеру, виявляється схильність до злочинної поведінки, можливе вживання психотропних речовин, безсоння, постійні зміни настрою [3].

Думки про самогубство є одним із найнебезпечніших проявів підліткової депресії. Дослідники (В. Єфремов, Г. Крайг, Й. Пуріч Пейаковіч та ін.) зазначають, що суїцидальні наміри часто формуються на фоні тривалих депресивних переживань, спричинених особистими або сімейними проблемами, а самі спроби можуть бути імпульсивними [4, с. 150].

Отже, депресивні стани у підлітковому віці формуються під впливом психологічних, соціальних та біологічних чинників. Вони проявляються емоційною нестабільністю, залежністю від соціального середовища та схильністю до приховування симптомів. Важливо вчасно виявити перші ознаки депресивного стану, правильно трактувати поведінку підлітка та створити умови для надання професійної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валюшко М. О. Депресивні стани підлітка та їх причини. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка-2018»* : XX Всеукр. наук. конференція молодих учених. Черкаси, 2018. С. 308–310.

2. Бортнікова О. Г., Охріменко І. М., Тодорова І. С. Особливості прояву депресивних станів у різних вікових груп. *Соціально-правові студії.* Львів, 2021. Вип. 1 (11). С. 163–172.

3. Берташ М. І. Соціально-психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців в умовах пандемії. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. Випуск 2 (60). С. 136–142.

4. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching*. 2024. Vol. 13 (3). P. 147–158.

УДК 37.09.177

Аріна Дмитрівна Яковенко,
здобувачка вищої освіти групи ПНК-24
Київського національного університету будівництва і архітектури
Науковий керівник:
Галина Леонідівна Корчова,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-9082-0146

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЗАКОРДОННИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Ефективність психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу у закордонних закладах освіти залежить не лише від змісту діяльності, а й від форм її реалізації. Вибір форм визначається цілями, завданнями, психологічними особливостями здобувачів освіти, рівнем підготовленості педагогів, а також соціальним контекстом освітнього середовища. У практиці роботи психологічних служб закордонних закладів освіти найпоширенішими є індивідуальна, групова, тренінгова, консультативна, педагогічна та партнерська діяльність [1].

Індивідуальна форма психолого-педагогічного забезпечення є базовою, оскільки дозволяє здійснювати адресну підтримку здобувача освіти з урахуванням його особистісних і професійних особливостей. До неї належать особисті консультації, діагностичні співбесіди, розроблення індивідуальних траєкторій розвитку, корекційна робота з проблемами поведінки, мотивації чи емоційного стану. Індивідуальний підхід особливо ефективний під час адаптації першокурсників, вирішення внутрішньоособистісних конфліктів або професійних сумнівів. У практиці зарубіжних коледжів (США, Канада) індивідуальний психологічний супровід здійснюється у форматі mentoring – постійного наставництва, де викладач або консультант підтримує студента протягом усього навчання [2; 3].

Групові форми передбачають спільну роботу учнів над розвитком навичок ефективного спілкування, співробітництва, вирішення конфліктів, толерантності. Це можуть бути тренінги командоутворення, інтерактивні ігри, психопросвітницькі семінари, рольові ситуації, обговорення життєвих кейсів.

Групові заняття допомагають формувати соціально-психологічну компетентність, підвищують рівень довіри в колективі, сприяють профілактиці ізоляції та дезадаптації. Наприклад, у Німеччині програми «Lernort Kooperation» поєднують навчання з груповими психолого-педагогічними тренінгами, спрямованими на розвиток емоційного інтелекту та командної взаємодії [4].

Тренінгова форма є найдинамічнішою і найбільш гнучкою. Вона базується на активних методах навчання: моделюванні ситуацій, рольових іграх, дискусіях, вправах на саморефлексію. Тренінги проводяться як для учнів (психологічна адаптація, подолання тривожності, профілактика стресу), так і для педагогів (емоційна компетентність, профілактика вигорання, розвиток педагогічної рефлексії). За дослідженнями OECD (2022), тренінги soft skills значно підвищують рівень психологічної готовності студентів до професійної діяльності та покращують навчальні результати, оскільки знижують рівень тривожності й підвищують внутрішню мотивацію [5].

Консультації – одна з найпоширеніших форм індивідуальної підтримки учнів і педагогів. Вони можуть бути разовими або довготривалими, здійснюватися очно або дистанційно (через освітні платформи чи електронну пошту). У рамках професійної освіти консультації часто охоплюють питання вибору спеціальності, професійного самовизначення, міжособистісних конфліктів, проблем навчальної мотивації. У Великій Британії коледжі реалізують модель Student Wellbeing Services, у межах якої консультації проводять не лише психологи, а й спеціально підготовлені tutors – педагоги, які пройшли курси з ментального здоров'я й кризової підтримки [6].

Психологічне забезпечення не обмежується безпосередньою роботою з учнями – воно включає також взаємодію з педагогічним колективом. На педагогічних радах, консиліумах та методичних об'єднаннях психолог інформує викладачів про результати діагностики, дає рекомендації щодо індивідуального підходу, профілактики дезадаптації та підтримки емоційного клімату. Така співпраця дозволяє виробити єдину педагогічну позицію стосовно складних випадків, визначити оптимальні форми педагогічної взаємодії. У Фінляндії цей формат відомий як Multidisciplinary Student Welfare Team, де психолог, викладач, соціальний працівник і медсестра спільно ухвалюють рішення щодо підтримки конкретного учня [7].

Таким чином, різноманіття форм реалізації психолого-педагогічного забезпечення у закордонних закладах освіти дозволяє створювати багатовимірну систему підтримки учня – від індивідуального консультування до колективних соціально-професійних ініціатив. У поєднанні вони сприяють формуванню позитивного психологічного клімату, розвитку ключових компетентностей і зміцненню зв'язку освіти з потребами суспільства та ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. How to Include the Whole School in Foundational Education for Health and Well-being / UNESCO, UNICEF. P. 8–9; 10–12. URL : https://www.unicef.org/media/158036/file/BSF3.%20How%20to%20Include%20the%20Whole%20School%20in%20Foundational%20Education%20for%20Health%20and-%20Well-being.pdf.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

2. Mentoring for Success: Post-Secondary Education and Career Readiness / Big Brothers Big Sisters. URL : https://bigbrothersbigsisters.ca/mentoring-for-success-post-secondary-education-and-career-readiness/ (дата звернення: 17.11.2025).

3. Student Peer Mentoring Programs. University of Manitoba. URL : https://umanitoba.ca/student-supports/get-involved/student-peer-mentoring-programs (дата звернення: 17.11.2025).

4. Peter Dehnbostel. Lernorte und Lernortkooperation – Erweiterungen und Entgrenzungen nicht nur in digitalen Zeiten. 2020. P. 2–4. URL : https://www.bwp-zeitschrift.de/dienst/publikationen/download/1677532 (дата звернення: 17.11.2025).

5. Spotlight on Vocational Education and Training: Findings from Education at a Glance 2023 / OECD. P. 5; 11–12. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/spotlight-on-vocational-education-and-training_9a3571d6/acff263d-en.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

6. Gareth Hughes, Leigh Spanner. The University Mental Health Charter. P. 13–15; 30–33; 63. URL : https://hub.studentminds.org.uk/wp-content/uploads/2023/07/UMHC-Framework-Updated_2024.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

7. Helsinki. Student Welfare Services. URL : https://www.hel.fi/en/childhood-and-education/general-upper-secondary-education/support-for-learning-and-wellbeing/student-welfare-services (дата звернення: 17.11.2025).

УДК 37.013.42:316.6(481)

Наталія Валеріївна Никитченко,
здобувачка кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-9545-1434
Науковий керівник:
Ірина Михайлівна Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету
ORCID 0000-0001-5717-7163

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ ЗАКЛАДІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НОРВЕГІЇ

Соціально-психологічний клімат закладів неформальної освіти є важливим чинником, що визначає ефективність освітнього процесу, рівень психологічного благополуччя учасників та якість міжособистісної взаємодії. У сучасних умовах трансформації освітніх систем особливого значення набуває досвід країн, де неформальна освіта має системний характер і підтримується на державному рівні. Однією з таких країн є Норвегія, де сформовано унікальну модель освітнього середовища, орієнтованого на розвиток особистості, соціальної компетентності та життєвої автономії.

Неформальна освіта в Норвегії охоплює широкий спектр практик: короткострокові курси й семінари для дорослих (особливо нині популярні курси з вивчення норвезької мови (norskkurs), навчання на робочому місці, народні вищі школи (folk high schools), молодіжні організації, тематичні клуби та ініціативи громадянського суспільства [1].

Дані Статистичного управління Норвегії свідчать, що частка дорослих, які брали участь у курсах і семінарах (одна з основних форм неформальної освіти), сягає близько 55% серед працездатного населення, причому участь значно зростає зі зростанням рівня формальної освіти: 33% серед осіб із базовою освітою проти 71% серед тих, хто має вищу освіту [2].

Особливе місце (серед цих інституцій) займають народні вищі школи (folk high school). Ці заклади функціонують як простір інтенсивної соціалізації, де навчання поєднується з проживанням, спільною діяльністю та постійною

комунікацією між учасниками освітнього процесу. За статистичними даними, щороку в Норвегії близько одного мільйона осіб беруть участь у програмах освіти дорослих, функціонує понад вісімдесят народних вищих шкіл, у яких навчається приблизно шість-сім тисяч студентів [2]. Такий рівень залученості свідчить про високу соціальну значущість неформальної освіти та її ефективність.

Однією з ключових особливостей соціально-психологічного клімату в цих закладах є високий рівень психологічної безпеки. Відсутність оцінювання та іспитів суттєво знижує рівень тривожності, страху помилки та соціального порівняння, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації, відкритості до нового досвіду та готовності до самовираження. Учасники освітнього процесу не бояться демонструвати власні слабкі сторони, що створює умови для глибшого особистісного розвитку.

Важливою характеристикою соціально-психологічного клімату є також високий рівень соціальної підтримки. Спільне проживання студентів і викладачів забезпечує постійну взаємодію, що виходить за межі формального навчального процесу. Викладачі виступають не лише як носії знань, але і як наставники та партнери у розвитку. Це сприяє формуванню довірливих відносин, знижує соціальну дистанцію та підвищує рівень емоційного комфорту.

Орієнтація на інклюзію та прийняття різноманітності посідають важливе місце. Адже саме норвезькі заклади неформальної освіти активно включають людей із різними можливостями та потребами, зокрема студентів із синдромом Дауна та іншими формами інвалідності, створюючи для них умови рівної участі й персонального розвитку. Освітнє середовище орієнтоване на прийняття різноманітності, а саме: культурних, соціальних та індивідуально-психологічних відмінностей. Участь у програмах беруть представники різних соціальних груп, з різними освітніми потребами тощо. Така відкритість сприяє формуванню толерантності, розвитку емпатії та зниженню рівня соціальної стигматизації.

Для прикладу здобувач вищої освіти з інтелектуальними порушеннями, зумовленими синдромом Дауна, у народній вищій школі описує, що «найкраще в школі – це знайти нових друзів», а дружба виникає природно завдяки тому, що студенти «живуть разом і спілкуються протягом усього дня»; за його словами, персонал школи – «добрі, але іноді вимогливі вчителі», «дбайливі доглядачі» і «дружній кухар», що створює атмосферу сімейної спільноти. У цій ситуації видно, як поєднуються інструменти емоційної підтримки (доброта, увага до потреб студента) та структурні вимоги (певна суворість, правила спільного проживання), що дозволяє уникати як хаосу, так і авторитаризму. Це і є центральна риса норвезького клімату неформальної освіти [3].

Демократичний характер взаємодії є визначальним чинником формування сприятливого соціально-психологічного клімату. Відсутність жорсткої ієрархії дозволяє учасникам освітнього процесу брати активну участь у прийнятті рішень, що підвищує їхню відповідальність та залученість. Дружні відносини між студентами та викладачами сприяють розвитку автономії та критичного мислення [4].

Таким чином, соціально-психологічний клімат закладів неформальної освіти Норвегії характеризується високим рівнем довіри, підтримки, інклюзивності та демократичності. Він є ключовим чинником, що забезпечує ефективність освітнього процесу та сприяє всебічному розвитку особистості. Досвід Норвегії може бути використаний для вдосконалення освітніх систем інших країн, зокрема у напрямі гуманізації освіти та посилення її психологічної складової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. How informal and non-formal learning is recognised in Europe. URL : https://surl.li/gggpcn

2. 55 per cent have taken part in courses and seminars. Statistisk sentralbyrå. URL : https://surl.li/twbwuz

3. Den norske folkehøgskolen – et springbrett inn i voksenlivet for elever med Downs syndrom. URL : https://surl.li/bopuce

4. Ovdiienko I, Brukhovetska O, Verbytska L, Tiahur L, Chausova T, Inzhyievska L. Emotional and Motivational Mechanisms of Soft Skills Growth as Determinants of Mental Well-being. Health Leadership and Quality of Life [Internet]. 2025 Aug. 5 [cited 2025 Sep. 18]; 4:632. URL : https://hl.ageditor.ar/index.php/hl/article/view/632

Наукове електронне мережеве видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції

22–24 квітня 2026 року

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Укладачі	*Р. А. Калениченко,* *І. О. Пєтухова*
Відповідальний за випуск	*Н. Б. Добрянська*
Форматування та комп'ютерна верстка	*Д. П. Завальніцька*

Друк. арк. 33.0
Замовлення № 1197

Підготовлено науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022